

Izdevums
latviešu valodā

Informācija un paziņojumi

64. gadagājums

2021. gada 9. jūnijs

Saturs

I Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi

ATZINUMI

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 559. plenārsesija - INTERACTIO, 24.3.2021.–25.3.2021.

2021/C 220/01	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tāldarba problemātika: darba laika organizēšana, darba un privātās dzīves līdzsvars, tiesības atslēgties" (izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)	1
2021/C 220/02	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tāldarbs un dzimumu līdztiesība – nosacījumi, lai tāldarbs nesaasinātu neapmaksātu aprūpes un mājsaimniecības pienākumu nevienlīdzīgo sadalījumu starp sievietēm un vīriešiem un lai tas būtu dzimumu līdztiesības veicināšanas dzinējspēks" (izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)	13
2021/C 220/03	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Vienota Eiropas dzelzceļa telpa" (izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)	26

III Sagatavošanā esoši tiesību akti

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 559. plenārsesija - INTERACTIO, 24.3.2021.–25.3.2021.

2021/C 220/04	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2020. gada ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli saskaņā ar Regulu (ES) 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību"" (COM(2020) 950 final) un par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Nacionālo enerģētikas un klimata plānu ES mēroga novērtējums. Kā sekmēt zaļo pārkārtošanos un veicināt ekonomikas atveseļošanu ar integrētiem enerģētikas un klimata plāniem"" (COM(2020) 564 final)	38
---------------	---	----

2021/C 220/05	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju" (COM(2020) 663 final)	47
2021/C 220/06	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas enerģētikas infrastruktūras vadlīnijām un Regulas (ES) Nr. 347/2013 atcelšanu" (COM(2020) 824 final – 2020/0360 (COD))	51
2021/C 220/07	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai "Muitas savienības pāreja uz nākamo līmeni: rīcības plāns"" (COM(2020) 581 final)	56
2021/C 220/08	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Eiropas Savienības vienloga vidi muitas jomā un groza Regulu (ES) Nr. 952/2013" (COM(2020) 673 final – 2020/306 (COD))	62
2021/C 220/09	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "2020. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojums. Stratēģiskā prognozēšana. Iezīmējam kursu uz noturīgāku Eiropu"" (COM(2020) 493 final)	67
2021/C 220/10	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES stratēģiju "Neliela apjoma maksājumi"" (COM(2020) 592 final)	72
2021/C 220/11	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "EPT – pētniecības un inovācijas jaunā ēra"" (COM(2020) 628 final)	79
2021/C 220/12	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Kopienas augu šķirņu aizsardzības tiesību termiņa pagarināšanu spargeļu sugām un puķu sīpolu, sīko kokaugļu un dekoratīvo kokaugu sugu grupām" (COM(2020) 36 final – 2021/0019 (COD))	86
2021/C 220/13	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko Direktīvu (ES) 2017/2397 groza attiecībā uz pārejas pasākumiem trešās valsts sertifikātu atzīšanai" (COM(2021) 71 final – 2021/0039 (COD))	87
2021/C 220/14	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Pievienošanās procesa uzlabošana – ticama ES perspektīva Rietumbalkāniem"" (COM(2020) 57 final), par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Ekonomikas un investīciju plāns Rietumbalkāniem"" (COM(2020) 641 final) un par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2020. gada paziņojums par ES paplašināšanās politiku"" (COM(2020) 660 final)	88
2021/C 220/15	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums ar tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei un Eiropas Centrālajai bankai "Ieņēmumus nenesošu aizdevumu problēmas risināšana pēc Covid-19 pandēmijas"" (COM(2020) 822 final)	98
2021/C 220/16	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā" (COM(2020) 682 final – 2020/310 (COD))	106

2021/C 220/17	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Noturība kritiski svarīgo izejvielu jomā: ceļā uz drošāku un ilgtspējīgāku apgādātību”” (COM(2020) 474 <i>final</i>)	118
2021/C 220/18	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ilgtspējas prasības akumulatoriem Eiropas Savienībā” (COM(2020) 798 <i>final</i> – 2020/353 (COD))	128

I

(Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi)

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 559. PLENĀRSESĪJA - INTERACTIO,
24.3.2021.–25.3.2021.

**Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Tāldarba problemātika: darba
laika organizēšana, darba un privātās dzīves līdzsvars, tiesības atslēgties”**

(izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)

(2021/C 220/01)

Ziņotājs: **Carlos Manuel TRINDADE**

Padomes prezidentvalsts Portu- 26.10.2020.
gāles pieprasījums

Juridiskais pamats Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants

Atbildīgā specializētā nodaļa Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa

Pieņemts specializētās nodaļas 11.3.2021.
sanāksmē

Pieņemts plenārsesijā 24.3.2021.

Plenārsesija Nr. 559

Balsojuma rezultāts

(par/pret/atturas) 221/15/20

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzīst, ka Covid-19 pandēmijas laikā tāldarbs ir palīdzējis nodrošināt ekonomikas darbības nepārtrauktību un saglabāt darbvietas vairākās dalībvalstīs, tādējādi ierobežojot aktivitātes samazināšanos. *Eurofound* lēš, ka vairāki miljoni darba ņēmēju jeb 40 % no visiem nodarbinātajiem Eiropā ir sākuši strādāt no mājām.

1.2. Aplūkojot situāciju Eiropā pirms pandēmijas, jākonstatē, ka tāldarbs Eiropā ir bijis daudz mazāk izplatīts nekā ASV vai Japānā (mazāk nekā puse no tāldarbinieku skaita šajās valstīs). Pandēmija ir paātrinājusi pāreju uz tāldarbu, kas kļuvis par neaizstājamu faktoru slimības apkarošanā. Uzņēmumi, darba ņēmēji un sabiedrība attiecīgi saskaras ar milzīgām problēmām. Protams, no šīs pandēmijas mēs varēsim daudz mācīties, jo varēsim labāk izmantot tāldarba dotās iespējas un novērst ar to saistītos riskus.

1.3. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Eiropas sociālo partneru tālredzību 2002. gada nolīgumā par tāldarbu. Komiteja aicina dalībvalstu sociālos partnerus turpināt sociālo dialogu un kolektīvās sarunas un izstrādāt noteikumus, kas būtu pielāgoti katrai dalībvalstij un katras nozares situācijai.

1.4. EESK uzskata, ka ir vajadzīgi risinājumi, kuros ņemta vērā ekonomikas pārkārtošanās uz digitalizāciju, ilgtspējīgāku attīstību un nevienlīdzības mazināšanu.

1.5. EESK mudina Eiropas Komisiju un dalībvalstis uzraudzīt, kā tiek īstenots 2002. gada nolīgums par tāldarbu un 2020. gada nolīgums par digitalizāciju. Pamatojoties uz pandēmijas laikā gūto pieredzi, Eiropas Savienības un dalībvalstu pašreizējo regulējumu būtu iespējams grozīt un izstrādāt jaunu regulējumu ar mērķi veicināt tāldarba pozitīvos aspektus un aizsargāt darba ņēmēju pamattiesības. EESK norāda, ka īpaša uzmanība būs jāpievērš darba laika organizēšanai, veselības un darba drošības riskiem, darba un privātās dzīves līdzsvaram, tiesībām atslēgties un darba tiesību faktiskai piemērošanai tāldarbā. Ņemot vērā tehnoloģijas un darba metožu straujo attīstību, noteikumi un prakse ir jāpielāgo jaunajiem apstākļiem, kas saglabāsies nākotnē.

1.6. EESK norāda, ka dalībvalstīm sadarbībā ar sociālajiem partneriem ir jāraugās, lai tiktu izveidots tāldarbam pielāgots valsts satvars, kurā definēti noteikumi uzņēmumiem un darba ņēmējiem, kuri ir ieinteresēti izvēlēties šo darba formu.

1.7. EESK mudina dalībvalstis transponēt un īstenot Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu.

1.8. EESK uzsver, ka 2002. un 2020. gadā Eiropas sociālo partneru noslēgtajos nolīgumos ir ietverti galvenie principi, kas dod iespēju gūt labumu no tāldarba pozitīvās ietekmes un līdz minimumam samazināt negatīvo ietekmi.

1.9. EESK uzskata, ka regulējuma galvenie uzdevumi ir nodrošināt, lai tāldarbs būtu brīvprātīgs un no to būtu iespējams pārtraukt un lai tāldarbiniekiem būtu tādas pašas individuālās un kolektīvās tiesības kā līdzīgiem darbiniekiem uzņēmumā, kurā viņi strādā. Turklāt darbs ir jāorganizē tā, lai darba slodze būtu līdzvērtīga, tāldarba režīms būtu noteikts rakstiski un vajadzības gadījumā tiktu veikti īpaši pasākumi, kas tāldarbiniekiem nodrošinātu tiesību efektivitāti, kā arī garantētu veselības un darba drošības apstākļus.

1.10. EESK atzīst, ka pirms tāldarba ieviešanas ir jānoskaidro visi jautājumi, kas saistīti ar aprīkojumu, pienākumiem un izmaksām. EESK uzskata, ka kopumā darba devēji ir atbildīgi par tāldarbam nepieciešamā aprīkojuma piegādi, uzstādīšanu un apkopi. Darba devējam būtu tieši jāsedz ar tāldarbu saistītās izmaksas, it īpaši saistībā ar komunikāciju (patērīnš, mobīlais tālrunis, internets).

1.11. EESK ierosina noteikt, ka tāldarba jomā uzņēmumiem, ievērojot Eiropas un valstu tiesību aktus un darba koplīgumus valsts, reģionālajā, nozares vai uzņēmuma līmenī, jāizmanto mehānismi, kas piemēroti normālā darba laika un virsstundu uzskaitīšanai.

1.12. EESK uzskata, ka darba laika kontroles un reģistrēšanas metodes būtu jāparedz tikai šādam mērķim. Tām jābūt zināmām darba ņēmējiem, neuzmācīgām, tās nedrīkst apdraudēt darba ņēmēja privātumu un tām jāatbilst datu aizsardzības jomā piemērotajiem principiem.

1.13. EESK uzsver, ka darba dzīvē tāldarbinieki nedrīkst nonākt nelabvēlīgākā situācijā, piemēram, attiecībā uz profesionālās karjeras virzību, tālākizglītību, piekļuvi uzņēmuma iekšējai informācijai, iesaistīšanos arodbiedrībā un arodbiedrības pārstāvību, īpašām darba tiesībām (arodmedicīna, apdrošināšana u. c.) un citām uzņēmumā paredzētajām īpašajām tiesībām.

1.14. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pētījumiem par tāldarba sekām, ar mērķi izstrādāt SDO konvenciju par tāldarbu. EESK arī uzskata, ka pienācīgu tāldarba apstākļu jautājumam vajadzētu būt daļai no SDO Pienācīgas kvalitātes nodarbinātības programmas un attiecīgajām valstu programmām.

2. Tāldarba konceptuālie aspekti un konteksts

2.1. Šajā atzinumā ir sniegtas atbildes uz prezidentvalsts Portugāles uzdotajiem jautājumiem par tāldarba problemātiku – darba laika organizēšanu, darba un privātās dzīves līdzsvaru un tiesībām atslēgties – Eiropas sociālā modeļa popularizēšanas perspektīvā. Šie jautājumi ietver dzimumu perspektīvu, kas tiks analizēta atsevišķā izpētes atzinumā (SOC/662), kurš būs jāskata sasaistē ar šo atzinumu.

2.2. EESK atzinīgi vērtē Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) un *Eurofound* paveikto darbu saistībā ar tāldarba metodēm un koncepcijām, kas dod iespēju salīdzināt datus Eiropas un starptautiskajā līmenī⁽¹⁾.

2.3. Šajā dokumentā EESK ar terminu “tāldarbs” apzīmē profesionālu darbību, kas tiek veikta attālināti ārpus uzņēmuma telpām un izmantojot IKT iekārtas. Tāpēc vieta, kur darbs tiek veikts, un IKT izmantošana ir divi galvenie tāldarba definēšanas aspekti. EESK atzīst, ka atkarībā no dažādās valstīs spēkā esošajiem tiesību aktiem un prakses tāldarba veidi var būt dažādi. Šajā atzinumā aplūkots tāldarbs, ko veic darba ņēmēji, un tajā netiks skatīts pašnodarbināto jautājumus, kas nākotnē būtu jāskata atsevišķā atzinumā.

2.4. Ir izstrādāta rīcībpolitika tāldarba reglamentēšanai. Lai gan ES un starptautiskā līmenī nav tāldarbam paredzētu direktīvu vai standartu, tomēr ES rīcībā ir piemērojami tiesību akti, proti, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/88/EK par darba laika organizēšanu⁽²⁾, Padomes Direktīva 89/391/EEK par drošību un veselības aizsardzību darbā⁽³⁾, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1152 par pārredzamiem un paredzamiem darba apstākļiem Eiropas Savienībā⁽⁴⁾, kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru⁽⁵⁾. EESK aicina dalībvalstis efektīvi transponēt šīs direktīvas.

2.5. Šai jomai īpašu uzmanību pievēršusi arī Eiropas sociālie partneri. 2002. gadā sociālie partneri parakstīja pamat nolīgumu par tāldarbu (autonomu nolīgumu), taču Eiropā tas nav īstenots pietiekami kvalitatīvi. Tajā uzsvērti vairāki aspekti, konkrēti, tāldarbs ir brīvprātīgs; pret tāldarbiniekiem ir tāda pati attieksme kā pret līdzīgiem darbiniekiem uzņēmumā, īpaši attiecībā uz darba slodzi, mācību un kolektīvajām tiesībām; to var pārtraukt; tāldarbs nemaina darba ņēmēja nodarbinātības statusu; tāldarbinieka privātās dzīves aizsardzība; datu aizsardzība; darba drošības un veselības aizsardzības noteikumu ievērošana. Lai pārbaudītu, vai tiek pienācīgi ievēroti veselības un darba drošības noteikumi, arodbiedrībai vai darba ņēmēju pārstāvjiem un citām kompetentām iestādēm ir jāvar piekļūt darbavietai, ievērojot valsts tiesību aktus un darba koplīgumus. Ja tāldarbinieks strādā savās mājās, par šādu piekļuvi iepriekš jāpaziņo un jāsaņem piekrišana. Tāldarbinieks ir tiesīgs pieprasīt pārbaudes apmeklējumus.

2.6. Eiropas sociālie partneri 2020. gada jūnijā noslēdza autonomu nolīgumu par digitalizāciju. Tas jo īpaši aptver četras konkrētas jomas: digitālās prasmes un nodarbinātības drošība; pieslēgšanās un atslēgšanās kārtība; mākslīgais intelekts un cilvēkvadīta kontroles principa garantēšana; cilvēka cieņas respektēšana un uzraudzības jautājums. EESK uzskata, ka pēc iespējas ātrāk ir jāizvērtē šajā nolīgumā paredzēto noteikumu īstenošanas rezultāti. EESK aicina Komisiju, dalībvalstis un sociālos partnerus veicināt ātru un pareizu nolīguma īstenošanu. Varētu uzsākt likumdošanas iniciatīvu Eiropas līmenī, balstoties uz LESD noteikumiem par sociālo politiku (151. pants un nākamie panti), un/vai dalībvalstu līmenī, lai aizsargātu un īstenotu darba ņēmēju tiesības atslēgties.

2.7. Eiropas sociālie partneri ir paveikuši un turpinās īstenot nozīmīgu darbu daudzās nozarēs. Šā dokumenta pielikumā pievienots saraksts ar noslēgtajiem nolīgumiem par tāldarbu un digitalizāciju. Lai gan saraksts nav izsmeļošs, tas liecina par sociālā dialoga īstenošanā ieguldīto darbu.

2.8. Dalībvalstu līmenī darba tiesību akti reglamentē dažus svarīgus tāldarba aspektus, piemēram, darba laika ilgumu un organizēšanu, pakārtotas darba attiecības un veselības aizsardzību un drošību darbā, paredzot īpašus noteikumus, tostarp prasību par rakstisku darba līgumu. Pamatnolīgums par tāldarbu ir ietekmējis apstiprināto noteikumu saturu.

⁽¹⁾ Alex Soojung-Kim Pang (2017), “Rest – Why you get more done when you work less” (Penguin Life, 2018).

⁽²⁾ OV L 299, 18.11.2003., 9. lpp.

⁽³⁾ OV L 183, 29.6.1989., 1. lpp.

⁽⁴⁾ OV L 186, 11.7.2019., 105. lpp.

⁽⁵⁾ OV L 188, 12.7.2019., 79. lpp.

2.9. Par tāldarbu ir notikušas un arī turpmāk notiks darba koplīguma slēgšanas sarunas un ir noslēgtas (dažkārt trīspusējas) vienošanās valstu, nozaru un uzņēmumu līmenī, un 2002. gada Eiropas nolīgums ir ietekmējis arī to saturu. Darba koplīgumu slēgšanas sarunas bieži notiek uzņēmumu līmenī, tāpēc nolīgumu saturs ir mazāk zināms⁽⁶⁾.

2.10. Austrumeiropas dalībvalstīs šajā ziņā ir izņēmums. EESK aicina sociālos partnerus šajās valstīs apspriest vai attiecīgā gadījumā atjaunināt nolīgumus par tāldarbu.

2.11. 2015. gada Eiropas darba apstākļu apsekojums liecina, ka liels tāl darbā strādājošo īpatsvars bijis Ziemeļvalstīs – Dānijā (37 %), Zviedrijā (33 %) un Nīderlandē (30 %), vidējs – Luksemburgā (26 %), Francijā (25 %), Igaunijā (24 %), Beļģijā (24 %) un Somijā (24 %), zems – pusē ES valstu, t. i., 12–13 % (Vācijā, Spānijā, Bulgārijā, Lietuvā, Rumānijā) un 7–11 % (Itālijā, Čehijas Republikā, Polijā, Slovākijā, Portugālē un Ungārijā). Jāatzīmē, ka kopumā puse no tāl darbiniekiem attālināti strādā neregulāri un tikai nepilna ceturtdaļa to dara regulāri (tāl darbs mājās)⁽⁷⁾.

2.12. Minēsim dažus jaunāko pētījumu rezultātus⁽⁸⁾:

2.12.1. 27 dalībvalstu Eiropas Savienībā 2019. gadā no mājām parasti strādāja tikai 5,4 % darba ņēmēju; pēdējos desmit gados šis skaitlis faktiski nav mainījies; tomēr no 2009. gada līdz 2019. gadam to cilvēku daļa, kuri dažreiz strādā no mājām, ir pieaugusi no 5,2 % 2009. gadā līdz 9 % 2019. gadā. Saskaņā ar SDO pētījumiem tāl darbā (tostarp “mobilajā” tāl darbā) strādā 8 % no visiem darba ņēmējiem Eiropas Savienībā salīdzinājumā ar 20 % ASV un 16 % Japānā⁽⁹⁾.

2.12.2. Tāl darba izplatība dažādās nozarēs un profesijās būtiski atšķiras; ļoti augsta tā ir informācijas un tehnoloģiju nozarēs, zināšanu ietilpīgās nozarēs, kā arī augsti kvalificētu profesionāļu vidū. Dalībvalstu rūpniecības struktūra, nodarbinātības sadalījums pēc uzņēmuma lieluma, pašnodarbinātības līmenis un darba ņēmēju digitālās prasmes ir daži no faktoriem, kas izskaidro atšķirīgo tāl darba izplatību dalībvalstīs.

2.12.3. Atšķirības tāl darba pieejamībā un darba ņēmēju aizsardzībā var palielināt darba ņēmēju nevienlīdzību, tostarp attiecībā uz dzimumu līdztiesības dimensiju, kas aplūkota atzinumā SOC/662. Šai problēmai ir vajadzīgs risinājums.

2.12.4. Darba ņēmēju digitālo prasmju veidošana ir svarīga, lai risinātu ar tehnoloģiskajām pārmaiņām un jauniem strādāšanas veidiem saistītās problēmas (2019. gadā mācības digitālo prasmju jomā notika vidēji nepilnos 25 % ES uzņēmumu – no 6 % Rumānijā līdz 37 % Somijā).

2.13. Covid-19 uzliesmojuma dēļ vairāki miljoni darba ņēmēju Eiropā sāka strādāt no mājām, un saskaņā ar Eurofound aplēsēm aptuveni 40 % darba ņēmēju pandēmijas dēļ sāka strādāt tāl darbā pilnu darba laiku. Vairumā gadījumu tāl darbs ir noteikts par obligātu saskaņā ar lēmumiem, ko valsts pārvaldes iestādes pieņēmušas sabiedrības veselības kontroles apsvērumu dēļ.

2.14. EESK atkārtoti pauž viedokli, ko tā jau izteikusi vairākos atzinumos⁽¹⁰⁾ par darba nākotni, digitalizāciju, darba laika organizēšanu un darba un privātās dzīves līdzsvaru.

⁽⁶⁾ Eurofound un SDO, *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work* (2017), 2017. g., 51.–54. lpp. (Turpmāk “Eurofound un SDO ziņojums (2017)”.)

⁽⁷⁾ Eiropas Komisija, *Telework in the EU before and after the COVID-19: where we were, where we head to, Science for Policy Briefs*, 2020.

⁽⁸⁾ Turpat.

⁽⁹⁾ SDO (2019), *Telework in the 21st century*, 2019, 294. lpp.

⁽¹⁰⁾ OV C 129, 11.4.2018., 44. lpp., OV C 197, 8.6.2018., 45. lpp., OV C 237, 6.7.2018., 8. lpp., OV C 367, 10.10.2018., 15. lpp., OV C 440, 6.12.2018., 37. lpp., OV C 232, 14.7.2020., 18. lpp.

3. Ar tāldarbu saistītās iespējas un riski

3.1. Runājot par uzņēmumiem, tāldarbs var palielināt produktivitāti, taču var arī radīt problēmas uzņēmējdarbības kultūrai un darba organizēšanai. Uzņēmumu skatījumā tāldarba izmantošana ir saistīta ar vairākiem mērķiem, proti ⁽¹¹⁾:

- i) organizēt darbu, pamatojoties uz rezultātiem, nodrošinot darba ņēmējiem lielāku autonomiju un atbildību par rezultātiem;
- ii) palielināt produktivitāti un efektivitāti (mazāk pārtraukumu);
- iii) ietaupīt telpas ēkās/biņojos un samazināt ar tām saistītās izmaksas;
- iv) veicināt darba iespējas atsevišķu kategoriju darba ņēmējiem (kuriem ir aprūpes pienākumi vai kustību traucējumi).

3.2. Darba ņēmējiem tāldarbs var palīdzēt saskaņot darba un privāto dzīvi un samazināt izdevumus, kas saistīti ar braukšanu no mājām uz darbu un atpakaļ. Kopumā tāldarbs var palielināt autonomiju, uzlabot koncentrēšanos un kāpināt produktivitāti ⁽¹²⁾. Tomēr autonomija ne vienmēr kompensē negatīvo ietekmi uz veselību un labbūtību un var pat palielināt darba intensitāti, ja to papildina pārmērīga darba slodze un uz konkurenci virzīta uzņēmējdarbības kultūra, kurā tiek prasīti augsti rezultāti, tādējādi radot pārmērīgu (neapmaksāta) darba slodzi un nepietiekamus atpūtas periodus ⁽¹³⁾.

3.3. EESK uzsver, ka tāldarbs pozitīvi ietekmē ilgtspējīgu attīstību, ekonomikas dekarbonizāciju, kā arī veicina mobilitāti pilsētās.

3.4. EESK konstatē, ka tāldarbs ir palīdzējis būtiski samazināt Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi. Pateicoties ievērojamam tāldarba pieaugumam, izdzīvot ir varējušas daudzas ekonomikas nozares.

3.5. EESK norāda, ka darba un atpūtas periodu robežu izžušana var palielināt faktiski nostrādāto stundu skaitu un darba intensitāti, apgrūtināt atslēgšanos no darba un negatīvi ietekmēt ģimenei veltīto laiku. Darba laika ilguma noteikšana un kontrole ir svarīgs dalībvalstu darba inspekcijas iestāžu uzdevums, kas ir jāveic rūpīgi.

3.6. Pētījumos ir noskaidroti daži riski darba ņēmējiem: tie ir saistīti ne tikai ar dažāda veida izolāciju, tostarp stresu un depresiju, trauksmi, bet arī ar balsta un kustību aparāta traucējumiem, galvassāpēm, nogurumu, traucētu miegu un jaunām digitālām parādībām, piemēram, "virtuālu prezenteismu". Prezenteisma ietekme uz darba dzīvi ir dažāda. Saskaņā ar *Eurofound* datiem, dažu darba ņēmēju pieredze ir negatīva, savukārt citi priecājas, ka var strādāt no mājām, nevis doties uz darba devēja telpām, kad viņi jūtas slimi. Tomēr tam nevajadzētu skart tiesības uz slimības atvaļinājumu. Tāldarbs ir arī cēlonis būtiskiem sarežģījumiem, piemēram, arodbiedrību darbības organizēšanai un dalībai tajās, "neredzamībai", privātuma robežu pārkāpšanai un tāldarbinieku izklieidētibai.

3.7. EESK konstatē, ka tāldarbu apdraud arī citi riski, piemēram, tādi, kas saistīti ar kibernetdrošību, kas būtu pienācīgi jānovērš, lai aizsargātu uzņēmumus un tāldarbinieku privātumu. Vēl viens risks, kas saistīts ar tāldarbu, ir potenciāli negatīvā ietekme uz pašreizējo darba kultūru struktūrās, kuras ražo preces vai sniedz pakalpojumus, vai apvienībās un/vai brīvprātīgās organizācijās.

3.8. Lai strādātu tāldarbā, ir vajadzīgas IKT prasmes un piekļuve aprīkojumam un pakalpojumiem, kā arī piemēroti dzīves apstākļi un citi tāldarbam labvēlīgi apstākļi. Tas savukārt liek iedziļināties jautājumā par ekonomisko un sociālo nevienlīdzību.

3.9. EESK atzīst, ka tāldarbs var veicināt atsevišķu diskriminēto grupu, jo īpaši personu ar invaliditāti, grūtnieču un vienvecāka ģimeņu, integrāciju darba tirgū, jo, meklējot darbu, viņi bieži saskaras ar strukturāliem šķēršļiem.

⁽¹¹⁾ *Eurofound* un SDO ziņojums (2017), 51. lpp.

⁽¹²⁾ *Eurofound*, "Telework and ICT-based mobile work: flexible working in the digital age", 2020, 53. lpp. (Turpmāk "Eurofound ziņojums (2020)").

⁽¹³⁾ *Eurofound* un SDO ziņojums (2017), 40. lpp.

3.10. EESK uzskata, ka regulējuma jomā galvenie uzdevumi ir šādi: nodrošināt, lai tāldarbs būtu brīvprātīgs un to būtu iespējams pārtraukt (izņemot ārkārtas gadījumus, piemēram, pandēmiju, kad publiskās iestādes nosaka, ka tāldarbs ir obligāts); nodrošināt tāldarbiniekiem tādas pašas individuālās un kolektīvās tiesības kā līdzīgiem darbiniekiem, kuri strādā attiecīgā uzņēmuma telpās; nodrošināt, lai tāldarba režīms būtu noteikts rakstiski un lai vajadzības gadījumā tiktu veikti īpaši pasākumi, kas nodrošinātu tāldarbinieku tiesību efektivitāti, un attieksme pret viņiem būtu tāda pati kā pret pārējiem darbiniekiem.

3.11. EESK uzskata, ka tāldarba regulējums varētu garantēt pienācīgus darba apstākļus un palīdzēt mazināt nevienlīdzību un strādājošo nabadzību ⁽¹⁴⁾.

3.12. EESK uzskata, ka darba devēji ir atbildīgi par apmācību un tāldarbam nepieciešamā aprīkojuma piegādi, uzstādīšanu un apkopi. Darba devējam būtu tieši jāsedz ar tāldarbu saistītās izmaksas, it īpaši saistībā ar komunikāciju (patēriņš, mobilais tālrunis, internets).

3.13. Ir jādara viss, lai aizsargātu datus, kas saistīti ar tāldarbu, īpaši tāldarbinieku privātos datus.

3.14. EESK konstatē, ka lielākajā daļā uzņēmumu ir strauji pastiprinātas tāldarbinieku darba uzraudzības, kontroles un pārraudzības sistēmas. Komiteja iesaka šo uzraudzības instrumentu izmantošanā ņemt vērā datu aizsardzības principus, un, ja nepieciešams, tos iekļaut jaunajos Eiropas tiesību aktos un/vai darba koplīgumu slēgšanas sarunās dalībvalstīs starp sociālajiem partneriem valsts, reģionālā, nozaru un uzņēmumu līmenī.

4. Tāldarba problemātika

4.1. Darba laika organizēšana

4.1.1. EESK konstatē, ka pētījumos ir vienprātīgi apstiprināta tāldarba ietekme uz darba laiku, proti, tajos norādīts, ka garās darba stundas ir tāldarba galvenais trūkums ⁽¹⁵⁾. Tāldarbs ļauj darbaņēmējam strukturēt savu darba dienu un viņam nav jāveic ceļš no mājām uz darbu un atpakaļ, taču tā rezultātā paildzinās darba stundas vakaros un nedēļas nogalēs.

4.1.2. EESK ir gandarīta par Eiropas sociālo partneru nesen pausto vienoto uzskatu par to, ka regulāra informācijas apmaiņa starp vadītājiem un darbaņēmējiem un/vai viņu pārstāvjiem par darba slodzi un darba procesiem ⁽¹⁶⁾ ir jāuzskata par daļu no kopīgā partnerības procesa, kurš ir vienošanās pamatā.

4.1.3. Vienā no *Eurofound* pētījumiem ⁽¹⁷⁾ norādīts:

4.1.3.1. Regulāra tāldarba gadījumā aptuveni 30 % darbaņēmēju katru dienu vai vairākas reizes nedēļā strādā savā brīvajā laikā; aptuveni 50 % strādājošo nākas pārtraukt darbu, lai veiktu neparedzētus pienākumus, un ap 20 % strādā vairāk nekā 48 stundas nedēļā (mobilo tāldarbinieku gadījumā šis skaitlis ir gandrīz 30 %, bet neregulāra tāldarba veicējiem 10 %).

4.1.3.2. Regulārā tāldarbā aptuveni 40 % strādājošo atpūtas laiks ir mazāks nekā 11 stundas (tas attiecas uz aptuveni 25 % neregulāra tāldarba veicēju un aptuveni 60 % mobilo tāldarbinieku).

4.1.4. *Eurofound* apsekojumi liecina, ka izplatīta problēma Eiropas valstīs ir darba intensitāte (piemēram, 37 % strādājošo ziņo par saspringtiem termiņiem), turklāt ar to biežāk saskaras tāldarbinieki, jo īpaši mobilie tāldarbinieki ⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁴⁾ Skatīt Eiropas Parlamenta nesen pieņemto rezolūciju.

⁽¹⁵⁾ *Telework in the 21st century*, SDO, 2019, 298. lpp.

⁽¹⁶⁾ Eiropas sociālo partneru pamatnolīgums par digitalizāciju, 2020. gada jūnijs, 10. lpp.

⁽¹⁷⁾ *Further exploring the working conditions of ICT-based mobile workers and home-based teleworkers*, darba dokuments, 2020. g., 23.–33. lpp.

⁽¹⁸⁾ *Eurofound*, "Sestais Eiropas darba apstākļu apsekojums – pārskata ziņojums", 2016. g., 47.–51. lpp. Sk. iepriekšējo zemsvītras piezīmi.

4.1.5. Būtu jāizvērtē IKT intensīvas izmantošanas, piemēram, darba uz ekrāna vai ar viedtālruna palīdzību, ietekme uz veselību un labbūtību. Tāldarbs var pastiprināt tādas negatīvās sekas kā psiholoģiskais spiediens (stress), acu nogurums, trauksme, galvassāpes, spēku izsīkums, miega traucējumi un balsta un kustību aparāta traucējumi⁽¹⁹⁾.

4.1.6. Lai gan ir izstrādāti tāldarbam piemērojami ES tiesību akti, tomēr ir jāizvērtē, vai Darba laika direktīva un pārējās 2.4. punktā minētās direktīvas, nolīgums par tāldarbu (2002. g.) un nolīgums par digitalizāciju (2020. g.) ir pietiekami, lai aizsargātu šos darba ņēmējus⁽²⁰⁾. Šajā ziņā EESK norāda ES judikatūras lielo nozīmi. Tajā ir noteikts: “dalībvalstīm darba devējiem ir jānosaka pienākums ieviest objektīvu, uzticamu un pieejamu sistēmu, kas ļauj uzskaitīt katra darbinieka nostrādāto ikdienas darba laika ilgumu”⁽²¹⁾. EESK norāda, ka šādas sistēmas ieviešanas konkrētās kārtības noteikšana ir dalībvalstu kompetencē, cita starpā ņemot vērā atšķirības starp dažādām nozarēm vai darbībām⁽²²⁾.

4.1.7. Šajā perspektīvā EESK ierosina noteikt, ka tāldarba jomā, ievērojot ES un valstu tiesību aktus par tāldarbu un darba koplīgumus reģionālajā, nozares vai uzņēmuma līmenī, uzņēmumiem ir jāizmanto piemēroti mehānismi parastā darba laika un virsstundu uzskaitē.

4.1.8. EESK uzskata, ka vienlīdzīga attieksme pret tāldarbiniekiem un līdzīgiem darbiniekiem vienā un tajā pašā uzņēmumā attiecas arī uz veselību un darba aizsardzību, darba organizēšanu tā, lai nodrošinātu līdzvērtīgu darba slodzi, un arodbiedrību / darba ņēmēju pārstāvju tiesībām piekļūt tāldarba vietai, ievērojot valsts tiesību aktos un darba koplīgumos noteiktos ierobežojumus.

4.1.9. Darba dzīvē tāldarbinieki nedrīkst nonākt nelabvēlīgākā situācijā, piemēram, attiecībā uz profesionālās karjeras virzību, tālākizglītību, piekļuvi uzņēmuma iekšējai informācijai, iesaistīšanos arodbiedrībā un arodbiedrības pārstāvību, īpašām darba tiesībām (arodmedicīna, apdrošināšana u. c.) un citām uzņēmumā paredzētajām īpašajām tiesībām.

4.2. Darba un privātās dzīves līdzsvars

4.2.1. Viens no tāldarba paplašināšanas virzītājspēkiem ir uzskats, ka šāda veida darbs nodrošina labāku darba un privātās dzīves līdzsvaru, lielāku produktivitāti un personāla lojalitāti, kā arī mazāku personāla mainību. Tomēr, pamatojoties tikai uz pašreizējiem pētījumiem šajā jomā, ir grūti izdarīt galīgos secinājumus par tāldarba ietekmi uz darba vidi, tāpēc reālā situācija varētu būt daudz sarežģītāka un ne tik viennozīmīga kā iespējama savstarpējais izdevīgums darba ņēmējiem un darba devējiem, un varbūt var pat liecināt par pretējo⁽²³⁾.

4.2.2. EESK norāda uz pretrunu starp darba laika lielāku elastīgumu un SDO izvirzīto pienācīgas kvalitātes nodarbinātības mērķi.

4.2.3. Attiecībā uz darba un privātās dzīves līdzsvaru EESK aicina pievērst uzmanību tam, ka tāldarbiniekiem negatīvās sekas ir lielākas. Tās atšķiras arī atkarībā no darba ņēmēja individuālajām iezīmēm, darba kultūras un darba organizācijas⁽²⁴⁾. EESK ir pārliecināta, ka Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvas efektīva transponēšana noteikti palīdzēs uzlabot tāldarbinieku darba apstākļus⁽²⁵⁾. EESK aicina dalībvalstis pienācīgi transponēt un īstenot šo direktīvu.

4.2.4. EESK konstatē, ka tāldarba ietekme uz darba un privātās dzīves līdzsvaru ir ļoti neskaidra vai pat pretrunīga un ka ir vajadzīgi padziļināti pētījumi par darba un privātās dzīves līdzsvaru⁽²⁶⁾.

⁽¹⁹⁾ Par tāldarba sekām veselības un labbūtības jomā skatīt *Eurofound* ziņojums (2020), 27.–35. lpp.

⁽²⁰⁾ *Eurofound* ziņojums 2020, 54. lpp.

⁽²¹⁾ Eiropas Savienības Tiesas spriedums lietā C-55/18, ECLI:EU:C:2019:402, 60. punkts. Skatīt arī pārējo judikatūru saistībā ar tāldarbu: C-518/15; C-344/19; C-580/19; C-214/20; C-84/94.

⁽²²⁾ Turpat, lieta C-55/18, ECLI: EU:C:2019:402, 63. punkts.

⁽²³⁾ *Telework in the 21st century*, SDO, 2019, 302. lpp.

⁽²⁴⁾ Galvenais avots: *Eurofound* (2020), 13.–26. lpp.

⁽²⁵⁾ *Eurofound* ziņojums 2020, 54. lpp.

⁽²⁶⁾ *Eurofound* un SDO ziņojums (2017), 33. un 40. lpp.

4.2.5. EESK norāda, ka ir vajadzīga darba ņēmēju un vadītāju pienācīga apmācība par tāldarba labas pārvaldības praksi un tiesību aktu un līgumu noteikumu ievērošanu, jo īpaši attiecībā uz darba un privātās dzīves līdzsvara veicināšanu.

4.2.6. EESK aicina dalībvalstis veikt pienācīgus ieguldījumus, lai izveidotu un/vai attīstītu kvalitatīvus un vispārēji pieejamus sociālos pakalpojumus vecāka gadagājuma cilvēkiem un bērniem, jo šie pakalpojumi var veicināt darba un privātās dzīves līdzsvaru.

4.3. Tiesības atslēgties

4.3.1. EESK apzinās, ka “pastāvīga pieslēguma” kultūra un nepietiekama atpūta rada tāldarbiniekiem būtiskus fiziskus un psihosociālus riskus⁽²⁷⁾. Atrašanās pieslēgumā apgrūtina apmaksāta darba un privātās dzīves robežu ievērošanu.

4.3.2. Attiecībā uz tiesībām atslēgties dalībvalstis, lai gan izmantojot atšķirīgu pieeju, nesēn ir izstrādājušas politiku un/vai sociālie partneri un uzņēmumi ir sākuši rūpēties par šādu negatīvo seku ierobežošanu ar mērķi aizsargāt darba ņēmējus viņu brīvajā laikā.

4.3.3. Atrašanās pastāvīgā pieslēgumā nes līdzīgas negatīvas sekas. Visvairāk no tās cieš sievietes, jo viņas parasti veic neapmaksātu darbu mājāsaimniecībā un rūpējas par bērniem, vecāka gadagājuma cilvēkiem vai guļošiem slimniekiem⁽²⁸⁾.

4.3.4. Tiesību akti aptver lielāko daļu ar tāldarbu saistīto jautājumu, tādēļ to efektīva īstenošana joprojām ir ļoti svarīga. Eiropas līmenī 2020. gada jūnijā parakstītais pamatnolīgums par digitalizāciju paredz arī noteikumus par tiesībām atslēgties, tiesību aktos un koplīgumos ietvert darba laika noteikumu ievērošanu, kā arī citus līgumiskos noteikumus, un darba ņēmējam nav noteikta prasība būt savam darba devējam sasniedzamam ārpus darba laika. EESK norāda, ka tagad šo nolīgumu dalībvalstu līmenī īsteno sociālie partneri. Tomēr joprojām pastāv iespēja uzsākt likumdošanas iniciatīvu atbilstoši Līgumam par Eiropas Savienības darbību (151. pants un nākamie pantī), lai aizsargātu darba ņēmējus un viņu tiesības atslēgties reāli darbotos, tādējādi novēršot viņu darba apstākļu pasliktināšanos.

4.3.5. Dalībvalstīm ir atšķirīgi viedokļi par to, kā noteikt tiesības atslēgties⁽²⁹⁾. Četras valstis (Beļģija, Spānija, Francija un Itālija) ir pieņēmušas īpašu tiesību aktu. Portugālē tika apspriests likumprojekts un Nīderlandē uzsākts apspriešanās process, taču ne vienā, ne otrā valstī īpaši tiesību akti nav pieņemti. Pārējās dalībvalstīs pieejas ir atšķirīgas: dažos gadījumos arodbiedrības aicina pieņemt īpašu tiesību aktu, jo pašreizējie tiesību akti tiek uzskatīti par nepietiekamiem; citos gadījumos arodbiedrības uzskata, ka labākais regulējuma veids ir darba koplīgumi; vēl citos gadījumos arodbiedrības uzskata, ka pietiek ar regulējumu par darba laiku.

4.3.6. Ņemot vērā šo situāciju, EESK atzinīgi vērtē Eiropas Parlamenta 2021. gada 21. janvārī pieņemto rezolūciju, ko Eiropas Komisija ir ņēmusi vērā 4. martā klajā nākušajā Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plānā, sadaļā par tāldarbu un tiesībām atslēgties⁽³⁰⁾. Šajā saistībā EESK uzskata, ka darba ņēmēju tiesības atslēgties būtu pienācīgi jāskata Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plāna ietvaros.

4.3.7. EESK uzsver, ka attiecībā uz tiesībām atslēgties virsstundas būtībā nav problēma, ja tās atbilst paredzētajiem noteikumiem, jo īpaši attiecībā uz maksimālo atļauto stundu skaitu, un ja par visu veikto darbu tiek maksāta atbildība saskaņā ar katras konkrētās valsts tiesisko regulējumu.

5. Eiropas Komisijas, dalībvalstu un sociālo partneru darbības

5.1. EESK uzsver, ka ir vajadzīgi plašāki un kvalitatīvāki statistikas dati un vairāk pētījumu par tāldarbu, lai apzinātu paraugpraksi un analizētu tāldarba ietekmi uz darba ņēmēju, uzņēmumu un sabiedrības dzīvi. EESK aicina Komisiju uzlabot pētniecību tāldarba jomā un par tā ietekmi, veicināt dalībvalstu labas prakses piemēru apmaiņu par darba laika

⁽²⁷⁾ Eurofound un SDO ziņojums (2017), 37. lpp.

⁽²⁸⁾ Sk. EESK atzinumu SOC/662 (skatīt šā Oficiālā Vēstneša 13. lpp.).

⁽²⁹⁾ Galvenais avots: Eurofound ziņojums (2020), 13.–26. lpp.

⁽³⁰⁾ Skatīt Eiropas Parlamenta nesēn pieņemto rezolūciju.

organizēšanu, darba un privātās dzīves līdzsvaru un tiesībām atslēgties, kā arī atbalstīt nepieciešamo prasmju pārveidi, ievērojot sociālo dialogu un kolektīvās sarunas starp sociālajiem partneriem dažādos līmeņos.

5.2. EESK uzsver, ka 2002. un 2020. gada nolīgumos ir ietverti galvenie principi, kas dod iespēju gūt labumu no tāl darba pozitīvās ietekmes un līdz minimumam samazināt tā negatīvo ietekmi.

5.3. EESK aicina Eiropas Komisiju un dalībvalstis uzraudzīt, kā tiek īstenoti 2002. un 2020. gada nolīgumi, un, pamatojoties uz pandēmijas laikā gūto pieredzi, ja tas ir nepieciešams, pielāgot spēkā esošo regulējumu un izstrādāt jaunu regulējumu ar mērķi veicināt tāl darba pozitīvos aspektus un aizsargāt darba ņēmēju pamattiesības. Ņemot vērā tehnoloģijas un darba metožu straujo attīstību, noteikumi un prakse varētu būt jāpielāgo jaunajiem apstākļiem, kas saglabāsies nākotnē.

5.4. EESK norāda, ka dalībvalstīm sadarbībā ar sociālajiem partneriem ir jāraugās, lai būtu izveidots tāl darbam pielāgots valsts satvars, kurā definēti noteikumi šīs darba formas izmantošanā ieinteresētajiem uzņēmumiem un darba ņēmējiem, ņemot vērā iepriekš minētos nolīgumus.

5.5. Īpaša uzmanība ir jāpievērš darba laika organizēšanai, veselības un darba drošības riskiem, darba un privātās dzīves līdzsvaram, tiesībām atslēgties un darba tiesību faktiskai piemērošanai tāl darbā.

5.6. EESK ir pārliecināta, ka ar tāl darbu saistītās problēmas būtu jāskata, ņemot vērā Eiropas sociālo tiesību pīlāra principus un ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus.

5.7. EESK uzskata, ka sociālo partneru līdzdalība un iesaistīšana visos līmeņos, tostarp izmantojot darba koplīgumus, ir noteicošais faktors, lai rastu līdzsvarotus, ciempilnus un taisnīgus risinājumus.

5.8. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pētījumiem par tāl darba sekām, ar mērķi izstrādāt SDO konvenciju par tāl darbu. EESK arī uzskata, ka pienācīgu tāl darba apstākļu jautājumam vajadzētu būt daļai no SDO Pienācīgas kvalitātes nodarbinātības programmas un attiecīgajām valstu programmām.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

I PIELIKUMS

EUROPEAN SECTORAL SOCIAL DIALOGUE JOINT TEXTS ON TELEWORK AND DIGITALISATION ⁽¹⁾**Telework**

Eurocommerce and UNI, Europa, European agreement on guidelines on Telework and ICT-mobile work in commerce, 25 May 2018 (commerce)

EACB, EBF-FBE, ESGB and UNI Global Union, Declaration on Telework in the European Banking Sector, 17 November 2017 (banking)

ETNO and UNI Europa, Joint Declaration on ICT-based mobile work, 2 February 2017 (telecommunications)

ETNO and UNI Europa, Joint declaration on telework, 9 June 2016 (telecommunications)

ACME, BIPAR, CEA and UNI-Europa, Joint declaration on telework by the European social partners in the insurance sector, 10 February 2015 (insurance)

CEMR-CCRE and EPSU, CEMR-EP/EPSU joint statement on telework, 13 January 2004 (local and regional government)

Eurelectric and EPSU, EMCEF, Joint declaration on telework, 13 November 2002 (electricity)

Eurocommerce and UNI Europa, European Agreement on Guidelines on Telework in Commerce, 26 April 2001 (Commerce)

ETNO and UNI Europa, Guidelines for Telework in Europe, 7 February 2001 (telecommunications)

Joint Committee, Opinion on telework, 23 November 1998 (telecommunications)

Digitalisation

ETNO and UNI-Europa, Joint Declaration on Artificial Intelligence, 30 November 2020 (telecommunications)

CEEMET and IndustriAll, Joint opinion on the impact of digitalisation on the world of work in the met industries, 9 November 2020 (metal industry)

EFIC and EFBWW, European Social Partners joint statement on Digital Transformation in workplaces of the European Furniture Industry, 6 July 2020 (Furniture)

Federation of European Social Employers and EPSU, Joint Position Paper on Digitalisation in the Social Services Sector – Assessment of Opportunities and Challenges, 6 June 2020 (social services)

Eurelectric and EPSU, IndustriAll, Digitalisation at the heart of social partners' commitment to keep the lights on, 9 April 2020 (electricity)

Eurelectric and EPSU, IndustriAll, A Social Partners' Framework of Actions – Challenges and opportunities of the digitalisation for the workforce in the European Electricity Sector, 9 April 2020 (electricity)

PostEurop and UNI Europa, Joint Declaration on Training in the Digital Era, 6 December 2019 (postal services)

ECEG and IndustriAll, Joint recommendations on digital transformations in the workplace for the European chemicals, pharmaceuticals, rubber and plastics sectors, 8 November 2019 (chemical industry)

EFCI/FENI and UNI Europa, Joint Statement on the Impact of Digitalization on Employment in the Cleaning and Facility Services Industry, 29 October 2019 (industrial cleaning)

⁽¹⁾ Based on the European Commission EU social dialogue texts database, the European Trade Union Institute (ETUI) EU Social Dialogue texts database (not yet publicly available) and own research.

INTERGRAF and UNI-Europa, Print is vital for the future of reading – INTERGRAF and UNI Europa Graphical & Packaging joint statement, 21 October 2021 (graphical industry)

FEPOR, ESPO and ETF, Joint statement “Market based and technological developments in the shipping sector and technological innovation represent major challenges for the port sector”, 24 June 2019 (ports)

AMICE, BIPAR, Insurance Europe and UNI Europa, Follow-up statement on the social effects of digitalization, 15 February 2019 (insurance)

IRU and ETF, Joint statement from Social partners for better regulation and digital enforcement, 7 December 2018 (road transport)

EBF-FBE and UNI Europa, Joint Declaration on the Impact of Digitalisation on Employment, 30 November 2018 (banking)

CEPI and IndustriAll, A social partner resolution addressing the ongoing digitalisation in the European pulp and paper sector and its potential impact on industry and employment, 6 July 2018 (paper industry)

CEEMET and IndustriAll, The impact of digitalisation on the world of work in the metal, engineering and technology-based industries, 8 December 2016 (metal industry)

AMICE, BIPAR, Insurance Europe and UNI Europa, Joint declaration on the social effects of digitalisation by the European social partners in the insurance sector, 12 October 2016 (Insurance)

EPSU and CEMR, Joint Declaration on the opportunities and challenges of digitalisation in local and regional administration, 11 December 2015 (local and regional administration)

II PIELIKUMS

Turpmāk minētie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs (Reglamenta 43. panta 2. punkts).

1.14. punkts (saistīts ar 5.8. punktu)

Grozīt šādi:

~~1.14. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pēc pētījumiem par tāl darba sekām ir svarīgi, lai labi tāl darba apstākļi tiktu gan vispārīgi iekļauti programmā pienācīgas kvalitātes nodarbinātībai, gan konkrēti valstu programmās pienācīgas kvalitātes nodarbinātības atbalstam. Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pētījumiem par tāl darba sekām, ar mērķi lai izpētītu vajadzību izstrādāt SDO konvenciju par tāl darbu.~~

Balsojuma rezultāti

Par: 109

Pret: 130

Atturas: 14

4.1.1. punkts

Grozīt šādi:

~~4.1.1. EESK konstatē, ka, pamatojoties uz pašreizējiem pētījumiem, ir grūti izdarīt galīgus secinājumus par tāl darba ietekmi uz darba vidi pētījumos ir vienprātīgi apstiprināta tāl darba ietekme uz darba laiku, proti, tajos norādīts, ka garās darba stundas ir tāl darba galvenais trūkums⁽¹⁵⁾. Tāldarbs ļauj darbaņēmējam strukturēt savu darba dienu un izvairīties no brauciena no mājām uz darbu, taču pagarina darba stundas vakaros un nedēļas nogalēs.~~

Balsojuma rezultāti

Par: 111

Pret: 120

Atturas: 18

5.8. punkts (saistīts ar 1.14. punktu)

Grozīt šādi:

~~5.8. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pēc pētījumiem par tāl darba sekām ir svarīgi, lai labi tāl darba apstākļi tiktu gan vispārīgi iekļauti programmā pienācīgas kvalitātes nodarbinātībai, gan konkrēti valstu programmās pienācīgas kvalitātes nodarbinātības atbalstam. Eiropas Komisijai, SDO un ESAO būtu jāuzsāk kopīgs process, kas balstīts uz pētījumiem par tāl darba sekām, ar mērķi lai izpētītu vajadzību izstrādāt SDO konvenciju par tāl darbu.~~

Balsojuma rezultāti

Par: 109

Pret: 130

Atturas: 14

⁽¹⁵⁾ "Telework in the 21st century", SDO, 2019, 298. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Tāldarbs un dzimumu līdztiesība – nosacījumi, lai tāldarbs nesaasinātu neapmaksātu aprūpes un mājsaimniecības pienākumu nevienlīdzīgo sadalījumu starp sievietēm un vīriešiem un lai tas būtu dzimumu līdztiesības veicināšanas dzinējspēks”

(izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)

(2021/C 220/02)

Ziņotāja: **Milena ANGELOVA**

Līdzziņotāja: **Erika KOLLER**

Padomes prezidentvalsts	Vēstule, 26.10.2020.
Portugāles pieprasījums	
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	11.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	219/10/18

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Lai gan tāldarbs ir labi pazīstams darba veids, tā izplatību būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmija, kuras laikā vairāk nekā viena trešdaļa nodarbināto ir strādājuši mājās, sieviešu īpatsvaram šādu nodarbināto vidū esot lielākam nekā vīriešu īpatsvaram⁽¹⁾. Tā kā sievietes parasti veic lielāko daļu aprūpes un mājsaimniecības pienākumu, tāldarbu viņas uzskatīja par vienīgo iespēju apvienot šo neapmaksāto darbu un algoto darbu. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) vēlas vērēt uzmanību uz risku izmantot tāldarbu kā iespēju uzņemties divkāršu apmaksāta un neapmaksāta darba slogu. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas (EK) kampaņu par dzimumu stereotipu apkarošanu⁽²⁾, atkārtoti uzsver nepieciešamību mainīt kultūru un likvidēt jebkādus strukturālus šķēršļus, lai panāktu neapmaksāto mājsaimniecības darbu vienlīdzīgāku sadalījumu, un mudina dalībvalstis nekavējoties un efektīvi īstenot direktīvu par darba un privātās dzīves līdzsvaru.

1.2. Tā kā pandēmijas apstākļi ir ārkārtīgi, ir jānovērtē saikne starp tāldarbu un dzimumu līdztiesību no vispārīgākas un ilgāka termiņa perspektīvas. Pandēmijas laikā tāldarbs, kur iespējams, kā veselības aizsardzības pasākums ir bijis obligāts, un to papildināja daudzas ārkārtas situācijām raksturīgas iezīmes un ierobežojumi. Parastos apstākļos tāldarbu parasti veic brīvprātīgi, lai darbu varētu organizēt tā, lai tas vislabāk atbilstu uzņēmumu un organizāciju vispārējiem mērķiem un vajadzībām, ņemot vērā gan darba devēju, gan darba ņēmēju vajadzības un ievērojot ES un valstu tiesisko un normatīvo regulējumu⁽³⁾, kā arī sociālā dialoga sasniegumus, visus praktiskos nosacījumus paredzot kā daļu no darba līgumiem un koplīgumiem.

1.3. Tāldarbs sniedz daudzas iespējas veicināt dzimumu līdztiesību, piemēram, radot labākas iespējas iekļauties darba tirgū, lielāku elastību darba laika organizēšanā un elastīgākas iespējas apvienot neapmaksātas aprūpes pienākumus ar algotu darbu, jo tas var veicināt iekļaušanos darba tirgū; lielāku produktivitāti, pateicoties uzlabotai veiktspējai; labāku teritoriālo

⁽¹⁾ Eurofound ziņojums “Dzīve, darbs un Covid-19”. Salīdzinājumā ar 2018. gadu, kad mazāk nekā 5 % darbinieku regulāri strādāja attālināti un mazāk nekā 10 % darīja to dažkārt, kā liecina EK 2020. gada dati.

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_357

⁽³⁾ ES sociālo partneru pamatnolīgums par digitalizāciju (2020) un par tāldarbu (2002), un EK ziņojums par Eiropas sociālo partneru pamatnolīguma par tāldarbu īstenošanu, COM(2008) 412 final: <http://erc-online.eu/european-social-dialogue/database-european-social-dialogue-texts/>.

atbilstību starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu, izvairoties no nepieciešamības pārcelties uz citu vietu; laika un izmaksu ietaupījumus, kuri rodas, likvidējot vai samazinot pārvietošanos u. c. Vienlaikus tāldarbs ir saistīts ar dažiem riskiem, piemēram, problēmas var rasties saistībā ar šādiem apstākļiem: darbinieks kļūst “neredzams” darba kopienā; trūkst formālu un neformālu atbalsta struktūru, personisku kontaktu ar kolēģiem un piekļuves informācijai, paaugstināšanas amatā un apmācības iespēju; var palielināties dzimumu nevienlīdzība, kā arī vardarbības un aizskarošas iztūrešanās risks. Attiecībā uz sievietēm tas var saasināt pastāvošo dzimumu nevienlīdzību. Lai veiksmīgi mazinātu šādus riskus, ir vajadzīga pienācīga analīze par dzimumu aspektu, jo pat politika, kas varētu šķīst dzimumneitrāla, patiesībā var neņemt vērā dzimumu aspektu un negatīvi ietekmēt sievietes, tāpēc ir jādara viss iespējamais, lai panāktu pozitīvu ietekmi.

1.4. EESK ņem vērā pastāvošo tiesisko satvaru un papildsatvaru, kas attiecas uz tāldarbu. Tas ietver Darba laika direktīvu, direktīvu par darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību darbā, Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu, kā arī Eiropas sociālo partneru autonomos pamatnolīgumus par tāldarbu (2002) un par digitalizāciju 2020. EESK arī norāda, ka nav konsolidēta Eiropas regulējuma par tāldarbu. Eiropas Parlaments ir norādījis, ka “ir vajadzīgs tiesiskais regulējums tāldarba nosacījumu regulēšanai Eiropas Savienībā, lai nodrošinātu pienācīgus darba un nodarbinātības nosacījumus digitālajā ekonomikā, tādējādi palīdzot samazināt nevienlīdzību un risināt nodarbinātu personu nabadzības problēmu”. Tāpēc EESK iesaka novērtēt pastāvošos noteikumus, lai pārbaudītu, vai tie ir efektīvi, ņemot vērā straujo tāldarba paplašināšanos, zināšanas par jaunajiem riskiem un izdarītos secinājumus. Jo īpaši Komiteja mudina sociālos partnerus pārskatīt 2002. gada Pamatnolīgumu par tāldarbu un dot tam jaunu impulsu.

1.5. Sociālajiem partneriem var būt nozīmīga loma tāldarba veicināšanā tādā veidā, kas veicina dzimumu līdztiesību, labklājību darbā un produktivitāti, piemēram, izmantojot darba koplīguma slēgšanas sarunas. Ņemot vērā darba vietu lielo daudzveidību, vislabākos rezultātus var sasniegt, īstenojot īpaši pielāgotus pasākumus uzņēmuma un darba vietas līmenī. Lai gan lēmumus par darba organizēšanu pieņem darba devēji, sociālais dialogs ir būtisks līdzeklis darbavietu mērogā, lai risinātu tādas jautājumus kā darba samaksa, darba laiks, savienojamības veidi, veselība un drošība, kā arī apmācība un prasmju pilnveidošana saistībā ar tāldarbu.

1.6. Tāldarba dzimumneitralitātes svarīgākie priekšnoteikumi ir nepieciešamo tehnoloģiju, iekārtu un prasmju pieejamība. EESK atkārtoti aicina veikt ieguldījumus visiem pieejamā digitālajā infrastruktūrā un savienojumos, tostarp vietējās koplietošanas telpās, kas nodrošina iespēju strādāt attālināti, neatrodoties mājās, kā arī digitālo prasmju pilnveidē, īpašu uzmanību pievēršot sievietēm, lai tās varētu pilnvērtīgi iekļauties darba tirgū un tikt novērsta jebkāda veida digitālā plaisa (*).

1.7. Bērnu, cilvēku ar īpašām vajadzībām un vecāka gadagājuma cilvēku aprūpes infrastruktūra un pakalpojumi, kas ir pieejami, piekļūstami un pieņemami cenas ziņā, ir vēl viens būtisks dzimumu līdztiesības priekšnoteikums attiecībā uz tāldarbu un darbu kopumā. EESK aicina izstrādāt *Care Deal for Europe*, kas nodrošinātu kvalitatīvākus pakalpojumus visiem visā dzīves ciklā. Tā aicina dalībvalstis nodrošināt kvalitatīvus, cenas ziņā pieņemamus, piekļūstamus un daudzveidīgus aprūpes pakalpojumus un ieguldīt tajos ar mērķi reaģēt uz dažādām prasībām un situācijām.

1.8. Tāldarba problēma ir tāda, ka šie darba ņēmēji kļūst darba kopienā neredzami, viņu nav oficiālajās un neoficiālajās atbalsta struktūrās, izpauž personiski kontakti ar kolēģiem un viņiem nav piekļuves informācijai. Rezultātā viņi var palikt bez karjeras izaugsmes un apmācības iespējām un nesaņemt svarīgu informāciju par samaksu un esošajām darba ņēmēju tiesībām. Sievietēm var nākties saskarties ar dzimumu nevienlīdzības riska pieaugumu, piemēram, ar vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību. Ierosinātā direktīva par darba samaksas pārredzamību, ko Eiropas Komisija publicējusi 2021. gada 4. martā, var kļūt par spēcīgu līdzekli ar darbinieka neredzamību saistīta informācijas trūkuma novēršanai.

1.9. Lai sniegtu privātajam sektoram iespējas un mudinātu to ieviest jauninājumus, veikt ieguldījumus jaunos risinājumos un radīt jaunas darbavietas, kas veicina iekļaujošu nodarbinātību, ES ir svarīgi nodrošināt labvēlīgus apstākļus uzņēmējdarbībai un darījumdarbībai un veicināt digitalizāciju, jo īpaši attiecībā uz mikrouzņēmumiem un MVU. Arī publiskais sektors ir nozīmīgs darba devējs, un ir vajadzīgi atbilstoši ieguldījumi, lai nodrošinātu optimālus darba apstākļus un modernizētu infrastruktūru tā, lai tiku sasniegti digitālās pārkārtošanās mērķi. Praktiskā līmenī ir nepieciešama arī cieša un raita sadarbība starp publisko un privāto sektoru tādās jomās kā digitālā infrastruktūra, izglītība un apmācība, veselības aprūpes un sociālie pakalpojumi, kā arī pētniecība un inovācija.

(*) OV C 237, 6.7.2018., 8. lpp.

1.10. EESK aicina veikt pētījumus par tāldarba ietekmes aspektiem, kas saistīti ar dzimumu, kā arī tā priekšnoteikumiem situācijā, kad pandēmija nav svarīgākais ietekmējošais faktors, un ņemt vērā ilgtermiņa norises dažādās ekonomikas un sabiedrības nozarēs, kā arī apkopot un izplatīt ES apzinātos labas prakses piemērus. Tas ļautu izmantot dzimumsensitīvu pieeju nepieciešamo tehnoloģisko un sociālo inovāciju sasniegšanā, lai nodrošinātu, ka tāldarbs palīdz veicināt dzimumu līdztiesību ⁽⁵⁾.

1.11. Tā kā sabiedrībā pastāvošās tradīcijas un atsevišķu cilvēku attieksme nosaka tāldarba ietekmi uz dzimumu līdztiesību, EESK aicina īstenot mērķtiecīgus pasākumus un kampaņas uz stereotipiem balstītas domāšanas ierobežošanai un izskaušanai. EESK mudina sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas (PSO) Eiropas Savienības un valstu mērogā aktīvi atbalstīt tādu lomu sadalījumu ģimenē, kas nebalstās uz stereotipiem, kā arī šo pieeju attiecināt uz vīriešu un sieviešu izvēli saistībā ar studijām, profesiju un darbavietu.

1.12. EESK aicina ES un valstu politikas veidotājus dialogā un sadarbībā ar sociālajiem partneriem darīt visu iespējamo, lai apkarotu jebkāda veida vardarbību pret sievietēm, vai tas būtu darbā, mājās vai tiešsaistē, un aicina dalībvalstis ātri ratificēt Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) 2019. gada Konvenciju par vardarbības un aizskaršanas izskaušanu (Nr. 190), kā arī Stambulas konvenciju.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK atzinīgi vērtē Padomes prezidentvalsts Portugāles iniciatīvu pieprasīt divus izpētes atzinumus, kuri viens otru papildinās un kuru mērķis ir tāldarba padziļināta analīze, izvērtējot pandēmijas laikā gūto pieredzi. Tas varētu arī labāk virzīt Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvas īstenošanu un veicināt labākos nosacījumus tāldarba ieviešanai. Šie atzinumi dos ieguldījumu turpmākajos Padomes secinājumu projektos 2021. gada pirmajā pusē.

2.2. Ekonomikas un sabiedrības straujā digitalizācija, ko ievērojami paātrināja Covid-19 pandēmija, ir pastiprinājusi tāldarba izmantošanu – 2020. gada jūlijā mājās pilnībā strādāja 34 % darbinieku, bet daļēji – 14 % darbinieku ⁽⁶⁾. Lai gan pandēmija ļauj gūt ieskatu par tāldarba plašo izplatību, uzmanība jāpievērš tāldarba nosacījumiem normālos apstākļos, kurus pandēmija neietekmē.

2.3. Lai gan dzimumu līdztiesība ir atkarīga no daudziem faktoriem un tāldarba plašā ekonomiskā un sociālā ietekme skar arī citas jomas, šajā izpētes atzinumā īpaša uzmanība pievērsta saiknei starp tāldarbu un dzimumu līdztiesību, kā to pieprasījusi Padomes prezidentvalsts Portugāle. Atzinuma izstrādes mērķis ir atrast veidus, kā padarīt tāldarbu par vienu no mehānismiem, kas veicina dzimumu līdztiesību, un nepieļaut nevienlīdzības pastiprināšanos attiecībā uz neapmaksātu aprūpes un mājāsaimniecības pienākumu sadalījumu starp sievietēm un vīriešiem, jo tāldarbs var gan veicināt, gan apdraudēt dzimumu līdztiesību. EESK uzsver, ka politikas veidošanā ir nepieciešams integrēt dzimumu līdztiesības aspektu, lai palīdzētu mazināt riskus un izmantot iespējas.

2.4. Tāldarba potenciāla izmantošana, vienlaikus mazinot ar to saistītos riskus, palīdz saglabāt vispārējos ieguvumus dzimumu līdztiesības jomā ⁽⁷⁾. Lai gan vīrieši biežāk nekā sievietes ir iesaistīti mobilā darbā ārpus darba devēja telpām, sievietes biežāk nekā vīrieši darbu veic attālināti, atrazdamās mājās. To zināmā mērā var izskaidrot ar konkrētām valstīm un kultūrām raksturīgām dzimumu lomām un darba un ģimenes dzīves modeļiem ⁽⁸⁾. Sievietes mājāsaimniecībās parasti veic lielāko daļu neapmaksātu aprūpes pienākumu ⁽⁹⁾, kuri veido būtisku sociāli ekonomiskās dzīves sastāvdaļu, taču netiek par tādu atzīti. Lai gan tāldarbs var veicināt labāku darba un privātās dzīves līdzsvaru, tas arī ir saistīts ar risku, ka neapmaksātu mājāsaimniecības pienākumu radītais slogs sievietēm varētu palielināties, vienlaikus pakļaujot tās citiem riskiem, piemēram, vardarbībai ģimenē un tiešsaistē, kā arī nespējai izmantot karjeras iespējas.

⁽⁵⁾ <http://erc-online.eu/european-social-dialogue/database-european-social-dialogue-texts/> un <http://resourcecentre.etuc.org/>

⁽⁶⁾ Eurofound ziņojums "Dzīve, darbs un Covid-19".

⁽⁷⁾ Parlamentārās izpētes pakalpojumu ģenerāldirektorāta pētījumā "Dzimumu līdztiesība – pašreizējo norišu pārskats" teikts: ANO brīdina par to, ka tieši tagad, kad starptautiskā sabiedrība bija gatavojusies stimulēt norises dzimumu līdztiesības jomā, Covid-19 pandēmija varētu padarīt pasaules mērogā sasniegto šajā jomā par nebijušu.

⁽⁸⁾ Dzimumu līdztiesības indekss 2020. gadā – digitalizācija un turpmākais darbs, EIGE.

⁽⁹⁾ Dzimumu līdztiesības indekss 2020. gadā – digitalizācija un turpmākais darbs, EIGE.

2.5. Sabiedrībai kopumā un uzņēmumiem jādara viss iespējamais, lai izskaustu ar dzimumu saistītos stereotipus un atzītu sievietes par pilnvērtīgiem darbiniekiem līdztekus daudzām citām viņu lomām un īpašībām. Šo aizspriedumu ekonomiskās un sociālās izmaksas sabiedrībai ir ievērojamas. Sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir jāspēj uzņemties vadību šajā jautājumā, kas ir būtisks cilvēktiesību un sieviešu tiesību, kā arī Eiropas ekonomikas jomā ⁽¹⁰⁾.

2.6. Novērtējot tāldarba ietekmi, ir svarīgi ņemt vērā, ka pandēmijas laikā tā var būt pavisam citāda nekā normālos apstākļos. Visticamāk, ka pandēmijas laikā, kad tāldarbs ir bijis obligāts un cilvēku dzīve daudzējādā ziņā ir pakļauta ierobežojumiem, tostarp mājoklis ir bijis jāizmanto kā kopīga darba/mācību/dzīvošanas vieta visiem ģimenes locekļiem, gan tāldarba priekšrocības, gan trūkumi ir labāk pamanāmi. Tāpēc, novērtējot tāldarba ietekmi uz dzimumu līdztiesību un darba jomu, ir jāņem vērā ne tikai īstermiņa skatījums, bet arī, galvenokārt, ilgtermiņa perspektīva, kā arī pienācīga uzmanība jāvelta normālu tāldarba veikšanas apstākļu nodrošināšanai. Normālos apstākļos tāldarbam būtu jānotiek brīvprātīgi un uz savstarpējas vienošanās pamata, tā praktisko kārtību nosakot līgumā un/vai koplīgumos.

2.7. EESK arī izmanto iespēju sasaistīt dažus atzinuma elementus, lai palīdzētu īstenot ANO Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam, jo īpaši 5. IAM (dzimumu līdztiesība) un 8. IAM (pienācīgs darbs un ekonomikas izaugsme). 5. IAM paredz, ka jāizbeidz sieviešu un meiteņu visu veidu diskriminācija un jāizskauž visu veidu vardarbība pret viņām; tas aicina arī atzīt un novērtēt neapmaksātus aprūpes un māsaimniecības darbus, nodrošinot sabiedriskos pakalpojumus, infrastruktūru un sociālās aizsardzības politiku un veicinot dalītu atbildību māsaimniecībās un ģimenēs. Vēl viens mērķis ir sekmēt pamattehnoloģiju, jo īpaši IKT, izmantošanu, lai veicinātu pilnvērtīgu iespēju nodrošināšanu sievietēm. 8. IAM nolūks ir panākt noturīgu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, pilnīgu un produktīvu nodarbinātību, kā arī cilvēka cienīgu darbu visiem, un paaugstināt produktivitāti, piemēram, ar tehnoloģiju modernizācijas un inovācijas starpniecību.

3. Pandēmijas laikā gūtās atziņas – dzimumperspektīva

3.1. Apsverot tāldarba dzimumu dimensiju, no pandēmijas laika ir jāgūst mācība. Pandēmija ir uzsvērusi sieviešu svarīgo nozīmi ekonomikā – viņas ir būtisku aprūpes pakalpojumu sniedzējas, bieži vien strādājot "pirmajās rindās" ⁽¹¹⁾. Pētījumi liecina ⁽¹²⁾, ka pandēmija ir pastiprinājusi daudzus darba tirgū un sabiedrībā pastāvošos strukturālos dzimumu nevienlīdzības veidus un sievietes tā ir skārusi daudz vairāk. Šis nodaļas fokusā ir daži būtiski secinājumi, kas attiecas uz tāldarbu (galvenokārt no mājām) pandēmijas laikā, jo, pievēršot uzmanību dzimumu perspektīvai, ir iespējams uzlabot dzimumu līdztiesību.

3.2. Lai gan, cenšoties cīnīties ar pandēmiju, tāldarbs, kur iespējams, ir bijis obligāts, ne visi darba ņēmēji varēja veikt tāldarbu. Tika konstatēts tas, ka pilsētās attālināti strādā biežāk nekā laukos, kā arī biežāk to dara tie, kam ir terciāra izglītība. Tāldarba iespējas atšķiras arī atkarībā no nozares, un tas biežāk ir izplatīts izglītības, finanšu pakalpojumu un valsts pārvaldes jomā, bet mazāk veselības aprūpes, transporta, lauksaimniecības, tirdzniecības un viesmīlības jomā ⁽¹³⁾. Jaunākie pētījumi sniedz datus par to, kurās profesijās tāldarbs ir izplatīts plašāk, bet ir vajadzīga turpmāka analīze ⁽¹⁴⁾. Ir arī acīmredzams, ka dažus darbus nav iespējams veikt attālināti, bet citus – iespējams tikai ļoti ierobežotā apjomā ⁽¹⁵⁾.

3.3. Sievietes ir tās, kas pandēmijas laikā vairāk nekā vīrieši ir strādājušas attālināti. Lai gan šajā periodā nedēļas darba laiks vīriešiem ir ticis samazināts krasāk nekā sievietēm, ir lielāka iespēja, ka sievietes, kas strādā algotu darbu, uz laiku darbu ir pārtraukušas (piespiedu atvaļinājums). Ticams izskaidrojums ir tāds, ka sakarā ar darbavietu, skolu un bērnu aprūpes centru slēgšanu Covid-19 pandēmijas laikā nodarbinātās sievietes un mātes ir uzņēmušas lielāko daļu no ģimenes

⁽¹⁰⁾ UNAPL, FEPIME Catalunya un AFAEMME dokumenti.

⁽¹¹⁾ <https://data.unwomen.org/features/covid-19-and-gender-what-do-we-know-what-do-we-need-know>

⁽¹²⁾ Parlamentārās izpētes pakalpojumu ģenerāldirektorāta pētījums "Dzimumu līdztiesības nodrošināšana pandēmijas un pašreizējo problēmu kontekstā": [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/659440/EPRS_ATA\(2021\)659440_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/659440/EPRS_ATA(2021)659440_EN.pdf); <https://eige.europa.eu/topics/health/covid-19-and-gender-equality>.

⁽¹³⁾ Eurofound, 2020. gads. "Dzīve, darbs un Covid-19".

⁽¹⁴⁾ E-aptauja, Covid grupa. Aptauja par ienākumu struktūru. Eurofound, 2020. gads. "Iespēja strādāt attālināti un Covid-19 krīze – jauna digitālā plaisa?"

⁽¹⁵⁾ Kopumā tiek lēsts, ka aptuveni 37 % darbvietu ES nodrošina iespēju strādāt attālināti (sk. Eurofound datus).

aprūpes pienākumiem, kuru ir kļuvis vēl vairāk. Divu darba ņēmēju mājsaimniecībās, kurās bija izvēles iespējas, sievietes biežāk devās piespiedu atvaļinājumā nekā viņu vīriešu kārtas partneri⁽¹⁶⁾. Daudzās dalībvalstīs vecāku, jo īpaši sieviešu un māšu, situāciju vēl vairāk apgrūtināja bērnu aprūpes un citu aprūpes pakalpojumu ierobežotā pieejamība un elastības trūkums šajās iestādēs.

3.4. No visiem attālināti strādājošajiem ceturrtā daļa bija vecāki, kuriem ir bērniem vecumā līdz 12 gadiem, un 22 % no tiem bija jāvelta “daudz vairāk pūliņu nekā citu grupu pārstāvjiem, lai pievērstu pietiekami daudz uzmanības darbam un panāktu pienācīgu darba un privātās dzīves līdzsvaru”⁽¹⁷⁾. Jo īpaši sievietēm, kurām ir aprūpes pienākumi, darbu mājās kavēja vairāki apstākļi, tostarp, no vienas puses, trūka klusas telpas, kur varētu netraucēti strādāt, kā arī laika, ko veltīt darbam, bet, no otras puses, bija tendence strādāt ilgāk un pat būt pastāvīgi sasniedzamam un neievērot pieslēgšanās un atslēgšanās kārtību. Šie novērojumi liek labāk īstenot attiecīgos spēkā esošos tiesību aktus un darba inspekcijām veikt ciešāku uzraudzību, un tāpēc ir arī jāizvērtē pastāvošā regulējuma piemērotība. Vientuļie vecāki, no kuriem ES 85 % ir sievietes, ir bijuši īpaši neaizsargāti, jo pandēmija pasliktināja viņu jau tā trauslo darba un privātās dzīves līdzsvaru⁽¹⁸⁾.

3.5. Dažas pazīmes liecina, ka sievietes, kas strādā konkurētspējīgās nozarēs, kur ir augstas prasības un nepieciešama augsta kvalifikācija, piemēram, akadēmiskās iestādēs, ir cietušas vairāk nekā vīrieši⁽¹⁹⁾, jo neapmaksātie aprūpes un mājsaimniecības pienākumi ir mazinājuši viņu spēju saglabāt produktivitāti un vēl vairāk pasliktinājuši viņu profesionālās izredzes. Tāpat arī sievietes uzņēmējas, kas vada MVU un centās ierobežojošo pasākumu laikā saglabāt uzņēmējdarbību, saskārās ne tikai ar nopietnām finansiālām problēmām, bet arī ar nopietniem laika ierobežojumiem⁽²⁰⁾.

3.6. Pandēmija ir arī izraisījusi satraucošu pieaugumu attiecībā uz vardarbību, kas vērsta pret sievietēm gan fiziski, gan tiešsaistē, turklāt tiešsaistes vardarbības upuriem ir daudz mazākā mērā pieejami resursi un palīdzības iespējas⁽²¹⁾. Vardarbības gadījumu skaits ģimenē ir palielinājies par trešdaļu pandēmijas laikā, kad tās izplatīšanās ierobežošanas nolūkā bija obligāti jāpaliek un jāstrādā mājās⁽²²⁾. Pierādījumi liecina arī par to, ka attālināta darba laikā pieaugusi ar darbu saistīta seksuāla uzmākšanās tiešsaistē.

4. Tāldarba iespējas, priekšnoteikumi un ar to saistīti riski

4.1. Lai pēc iespējas labāk izmantotu tāldarba piedāvātās iespējas veicināt dzimumu līdztiesību un darba un privātās dzīves līdzsvaru, ir vispusīgi jāizvērtē tā potenciālās priekšrocības un riski, ko tas rada sievietēm un vīriešiem. Bez pilnvērtīgas dzimumaspekta analīzes var izrādīties, ka politika ir nevis dzimumneitrāla, bet ka dzimumaspekts tajā nav ņemts vērā un ka tā negatīvi ietekmē sievietes.

4.2. Tāldarbs piedāvā šādas iespējas: piemēram,

- lielāka elastība darba laika organizēšanā kopumā, zināmā mērā nodrošinot personām lielākas iespējas organizēt savu laiku, lai sasniegtu gaidītos rezultātus,
- lielāka elastība, lai varētu apvienot neapmaksātus aprūpes pienākumus ar algotu darbu, jo tādējādi var uzlabot līdzdalību darba tirgū,
- iespēja vienlīdzīgāk sadalīt pienākumus saistībā ar bērnu vai apgādājamo ģimenes locekļu aprūpi tad, kad vecāki ir tāldarbā,

⁽¹⁶⁾ Eurofound, 2021. gads. “Covid-19 – dažas sekas nodarbinātībai un darba dzīvei”, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga (gaidāms drīzumā).

⁽¹⁷⁾ Eurofound, 2020. gads. “Dzīve, darbs un Covid-19”.

⁽¹⁸⁾ Dzimumu līdztiesības indekss 2020. gadā – digitalizācija un turpmākais darbs, EIGE.

⁽¹⁹⁾ <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01294-9>

⁽²⁰⁾ UNAPL, FEPIME Catalunya un AFAEMME dokumenti.

⁽²¹⁾ <https://www.opendemocracy.net/en/5050/covid19-sexual-harassment-work-online/>

⁽²²⁾ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200406IPR76610/covid-19-stopping-the-rise-in-domestic-violence-during-lockdown>

- tādu personu labāka iekļaušanās darba tirgū, kurām to ierobežo sabiedrībā vai darba vietā pastāvoši šķēršļi, piemēram, personu, kas saskaras ar ierobežojumiem invaliditātes dēļ,
- produktivitātes pieaugums, ko rada lielāka veiktspēja,
- labāka teritoriālā atbilstība starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu, izvairoties no nepieciešamības pārcelties uz citu vietu; tā rezultātā varētu mainīties reģionālais darba vietu sadalījums starp pilsētām un lauku apvidiem ⁽²³⁾,
- laika un izmaksu ietaupījumi, kuri rodas, likvidējot vai samazinot pārvietošanos.

4.3. Tomēr ar tāl darbu var būt saistīti turpmāk uzskaitītie riski, kurus galvenokārt izraisa problēmas saistībā ar:

- attālam darbam nepieciešamās vides organizēšanu un koncentrēšanos uz darbu, jo īpaši tad, ja arī citi ģimenes locekļi strādā vai mācās mājās un ja telpas ir pārāk maz, lai būtu iespējams nodrošināt nošķirtu darba vidi,
- piekļuvi atbilstošām biroja telpām, tostarp ergonomiskām mēbelēm un specializētam vai pielāgotam aprīkojumam un programmām, kā arī apmācībai,
- personiska kontakta un sadarbības gara trūkumu starp kolēģiem un risku kļūt “neredzamam” darba kopienā,
- aprūpes un mājsaimniecības pienākumu aizvien nevienlīdzīgāko sadali, pamatojoties uz darba un ģimenes lomām, kuras balstās uz stereotipiem,
- dzimumu vardarbības un aizskarošas izturēšanās gadījumu skaita palielināšanos, tostarp aizskarošu izturēšanās tiesīsaistē, sociālā atbalsta trūkumu izolētības laikā,
- kustību trūkumu un ikdienas kārtības un ieradumu pārtraukšanu, kā arī nepieciešamību apvienot darbu ar mājsaimniecības pienākumiem un novērst darba un privātās dzīves robežu saplūšanu, kas var izraisīt garīgās un fiziskās veselības problēmas, tostarp vairot izdegšanas sindroma gadījumu skaitu,
- centieniem ļaunprātīgi izmantot jaunās iespējas veikt uzraudzību un ļaunprātīgi izmantot personas datus,
- sarežģījumiem saistībā ar darba apstākļu uzraudzību tad, kad tiek strādāts mājās – tas sakar gan darba devējus, gan arodbiedrības,
- kibernetikas drošību un Vispārīgās datu aizsardzības regulas jautājumiem,
- pastiprinātu sociālo kontroli,
- risku strādāt ilgāk un pārāk īsiem atpūtas periodiem, kas izriet no tā, ka netiek ievērota pieslēgšanās un atslēgšanās kārtība,
- arodbiedrību nespēju vai grūtībām aizsargāt darba ņēmēju tiesības,
- neskaidrību par darba devēja pienākumu rūpēties par veselību un drošību darba vietā, darba apstākļiem un par darba koplīgumu īstenošanu.

⁽²³⁾ https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica/announcements/speech-vice-president-suica-demographic-change-eu-epc_en, <https://horizon-magazine.eu/article/teleworking-here-stay-here-s-what-it-means-future-work.html>

4.4. Konkrētākie tāldarba priekšnosacījumi ir saistīti ar nepieciešamo infrastruktūru un tehnoloģiju pieejamību. Savienojamības paplašināšana nesasniedz visus – dažas sievietes kategorijas (piemēram, vecāka gadagājuma sievietes, sievietes no nelabvēlīgā situācijā esošām sociāli ekonomiskām grupām, mazāk izglītotas sievietes) ir nevienlīdzīgā situācijā attiecībā uz piekļuvi savienojumiem un digitālajām tehnoloģijām, un tas paplašina digitālo plaisu⁽²⁴⁾. Tāpēc ir vajadzīga spēcīga valsts politika, lai nodrošinātu piekļuvi tīkliem un vietējām koplietošanas telpām, kas atvieglo tāldarbu ārpus mājām. EESK uzsver, ka – saskaņā ar sociālo partneru pamatnolīgumu par tāldarbu un attiecīgajiem valstu tiesību aktiem – ir jāizvairās no situācijām, kad tāldarbā strādājošie darba ņēmēji sedz tāda aprīkojuma izmaksas, kas nepieciešams, lai darbu veiktu attālināti, proti, izmaksas saistībā ar IKT aprīkojumu, ergonomiskajām mēbelēm, veselības aizsardzības un drošības pasākumiem un lielākas izmaksas saistībā ar telpu, kurā darbs tiek veikts.

4.5. Digitālās prasmes un apmācība ir vēl viens svarīgs priekšnoteikums, kas nodrošina iespēju strādāt attālināti; šajā ziņā vīrieši visbiežāk ir labākā situācijā nekā sievietes – tikai sešs dalībvalstīs sievietes prasmes interneta lietošanā ir labākas nekā vīriešu (Somijā, Slovēnijā, Lietuvā, Latvijā, Kiprā un Bulgārijā)⁽²⁵⁾. Dzimumu atšķirība digitālo prasmju ziņā palielinās līdz ar vecumu. Šīs atšķirības arī ir jāņem vērā, novērtējot dzimuma dimensiju saistībā ar tāldarbu.

4.6. Tāldarbam nepieciešamas ne tikai digitālas prasmes, bet arī tādas, kas vajadzīgas jaunu vadības paņēmienu un darba orientācijas apgūšanai, un tas rada problēmas gan darba ņēmējiem, gan darba devējiem ne tikai MVU. Lai attālināti pārvaldītu uzņēmējdarbību un personālu, ir vajadzīgas īpašas vadības prasmes, elastīgums, noturība un novatoriski veidi, kā organizēt attālināti veiktu darbu, kam vajadzīga uz rezultātu, nevis uz procesu balstīta pārvaldība. Būtu jānodrošina īpaša apmācība, lai palīdzētu vadītājiem/uzraudzītājiem efektīvi vadīt tāldarba ņēmējus.

4.7. Darba ņēmējiem lielāka elastība un brīvība organizēt savu darbu ir saistīta arī ar stingru atbildību un apņemšanos, kā arī pašorganizācijas prasmēm un uzticības kultūru starp darba ņēmējiem un viņu vadītājiem. Vairāki pētījumi liecina, ka noteiktās nozarēs tāldarbs varētu sekmēt produktivitātes pieaugumu, un šo iespēju var labāk izmantot, nodrošinot īpašu apmācību vadītājiem. Tas var palielināt prasības, ko darbinieki attiecina uz savu darbu, un paaugstināt veiktspēju.

4.8. Darba ņēmējiem, kas iesaistīti tāldarbā, vajadzētu būt vienlīdzīgai piekļuvei apmācībai un tālākai profesionālajai izaugsmei, kā arī līdzvērtīgām paaugstināšanas amatā un profesionālās izaugsmes iespējām. Tas ir īpaši svarīgi sievietēm, kuras strādā attālināti un kurām var būt mazāk laika un iespēju iesaistīties profesionālās izaugsmes pasākumos ārpus darba grafika.

4.9. Ja var ikvienam nodrošināt nepieciešamās iespējas un prasmes, tāldarbs ir darba organizācijas veids, kas der gan vīriešiem, gan sievietēm. Tādējādi, lai optimāli izmantotu iespēju strādāt attālināti, būtiska nozīme ir kvalitatīviem, cenas ziņā pieņemamiem, piekļūstamiem un daudzveidīgiem publiskajiem aprūpes pakalpojumiem. Dažās dalībvalstīs ir pieejams finansiāls atbalsts un īpaši nodokļu atvieglojumi bērnu aprūpes veicināšanai, tostarp tādai, ko kvalificēti speciālisti sniedz mājās, – to ir vērts pieņemt par etalonu.

4.10. Lai gan tāldarbs var palielināt pieprasījumu pēc dažiem pakalpojumiem, tas var izraisīt situācijas pasliktināšanos dažos MVU, kurus vada galvenokārt sievietes un kuru klienti galvenokārt ir sievietes ceļā uz darbu vai no tā. Tas attiecas, piemēram, uz maziem pārtikas un citu preču veikaliem, tirgiem un pakalpojumu centriem. Lai mazinātu šādu risku, būtu jāatsakās no profesijas izvēles, kuras pamatā ir stereotipi. Tāpat jācenšas mazināt atšķirības sievietes un vīriešu tāldarba iespējās – šīs atšķirības rada nozaru segregācija un tas, ka dažādās nozarēs ir atšķirīgas iespējas strādāt tāldarbā.

5. Dzimumu līdztiesības integrēšanas veidi

5.1. Lai gan darba organizēšana ir darba devēju ziņā, sociālajiem partneriem, piemēram, ar darba koplīgumu starpniecību, var būt svarīga nozīme tāldarba veicināšanai tādā veidā, kas veicina dzimumu līdztiesību, kā arī paaugstina produktivitāti un veicina labjutību darbā. Pamatnolīgumā par tāldarbu, ko 2002. gadā noslēdza ES sociālie partneri un ko

⁽²⁴⁾ <https://www.oecd.org/going-digital/bridging-the-digital-gender-divide-key-messages.pdf>

⁽²⁵⁾ Dzimumu līdztiesības indekss 2020. gadā – digitalizācija un turpmākais darbs, EIGE.

līdz 2008. gadam bija ieviesušas visas dalībvalstis⁽²⁶⁾, ir noteikts vispārējs *acquis* regulējums attiecībā uz tāldarba izmantošanu, lai līdzsvarotā veidā apmierinātu darba devēju un darba ņēmēju vajadzības. Sociālais dialogs ir būtisks līdzeklis, ar kura palīdzību risināt tādus jautājumus kā darba samaksa, darba laiks, pieslēgšanās kārtība, veselības aprūpe un drošība, kā arī prasmju attīstība saistībā ar tāldarbu. EESK arī aicina popularizēt labākās prakses piemērus attiecībā uz iespēju sievietēm un vīriešiem vienlīdzīgā mērā apvienot darbu un ģimenes dzīvi, kā arī aicina veicināt un finansēt sociālo partneru kopīgās darbības.

5.2. Tā kā tāldarbs balstās uz tehnoloģisko infrastruktūru un savienojumiem, EESK uzsver, ka ļoti svarīgi ir veikt ieguldījumus pienācīgā digitālajā infrastruktūrā, nodrošinot piekļuvi stabiliem digitāliem savienojumiem, kā arī atbilstošu aparatūru un programmatūru, kas visām sabiedrības grupām sniegtu iespēju efektīvi strādāt attālināti un novērstu problēmas citās ekonomikas un sabiedrības digitalizācijas jomās.

5.3. EESK atkārtoti aicina uzlabot digitālās prasmes ikvienam, lai dotu iespēju cilvēkiem reaģēt uz digitālo tehnoloģiju attīstību un veidot to, pilnībā izmantojot e-mācību iespējas. Tas ir saistīts ar formālo, ikdienējo un neformālo izglītību un tās apstiprināšanu, ietverot pamatizglītību, kvalifikācijas paaugstināšanu un pārkvalificēšanos saskaņā ar nepārtrauktas un mūžizglītības pieeju. Īpaša uzmanība jāpievērš sieviešu prasmēm, kas ļautu tām līdzvērtīgi iekļauties darba tirgū, kā arī tikt galā ar praktiskiem ikdienas digitālajiem jautājumiem.

5.4. EESK uzsver, ka ir vajadzīgs *Care Deal for Europe*, jo ieguldījumi aprūpes nozarē nodrošinātu kvalitatīvākus pakalpojumus visiem visā dzīves ciklā un to, ka gan sievietes, gan vīrieši tiktu atzīti par vienlīdzīgiem pelnītājiem un vienlīdzīgiem aprūpētājiem. EESK mudina dalībvalstis ieguldīt visa veida aprūpes infrastruktūrā. Valstu atvēršanās un noturības plāni saskaņā ar *Next Generation EU* sniedz iespēju ieguldījumus novirzīt aprūpes nozarei. EESK arī aicina popularizēt labākās prakses piemērus attiecībā uz iespēju sievietēm un vīriešiem vienlīdzīgā mērā apvienot darbu un ģimenes dzīvi, kā arī aicina veicināt un finansēt sociālo partneru kopīgās darbības. EESK aicina Eiropas Komisiju un dalībvalstis pārskatīt Barselonas mērķus⁽²⁷⁾, lai nodrošinātu kvalitatīvu, elastīgu, daudzveidīgu un cenas ziņā pieejamu bērnu aprūpi⁽²⁸⁾. Tā arī uzsver, cik svarīga ir pāreja no institucionālās aprūpes uz kopienā sniegtiem un uz pacientu orientētiem pakalpojumiem neaizsargātiem bērniem un pieaugušajiem ar īpašām vajadzībām, kā noteikts EK publicētajās Kopīgajās Eiropas pamatnostādņēs⁽²⁹⁾.

5.5. EESK mudina dalībvalstis efektīvi un savlaicīgi īstenot Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu, lai nodrošinātu ģimenēm atbilstošu izvēli attiecībā uz praksi, kurā ievērota vienlīdzība, vienlaikus ņemot vērā arī uzņēmumu, jo īpaši MVU, vajadzības. Mazākiem uzņēmumiem, kuru darbība pēc būtības balstās uz nelielas grupas darbu, pat vairāk nekā citiem ir jāgūst labums no ražošanas procesu nepārtrauktības un stabilitātes. Balstoties uz līdz šim gūto pieredzi, var apsvērt elastīgus risinājumus, kā apvienot darbu, kam nepieciešama fiziska klātbūtne, ar tāldarba sniegtajām iespējām.

5.6. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš situācijai, kādā atrodas mazāk aizsargātas sieviešu grupas, piemēram, sievietes ar invaliditāti, vientuļās mātes, vecāka gadagājuma sievietes, migrantes un romu tautības sievietes. Jāatbalsta sieviešu organizācijas un organizācijas, kas pārstāv ģimenes, tostarp izmantojot mērķtiecīgus pasākumus, kurus finansē no ES un valstu līdzekļiem.

5.7. Ir jāievieš pilns atbalsta pakalpojumu kopums vardarbīgu situāciju risināšanai (jo vardarbība ģimenē ir ievērojami palielinājusies sakarā ar pandēmijas laikā ieviestajiem pārvietošanās ierobežojumiem⁽³⁰⁾), kā arī jānodrošina, ka tiek ievēroti tiesību akti vardarbības apkarošanas jomā. EESK aicina dalībvalstis izstrādāt un īstenot pasākumus, lai novērstu jebkādu vardarbību pret sievietēm – gan fizisku vardarbību, gan vardarbību tiešsaistē. Ir vajadzīga stingrāka rīcība, lai apkarotu vardarbību un seksuālu uzmākšanos darbavietā, tostarp saistībā ar tāldarbu. Ja nav “drošas” darbavietas (piemēram, tāldarba

⁽²⁶⁾ <http://erc-online.eu/european-social-dialogue/database-european-social-dialogue-texts/>

⁽²⁷⁾ . Saskaņā ar jauno “ES dzimumu līdztiesības stratēģiju 2020.–2025. gadam”.

⁽²⁸⁾ Eiropas sociālo partneru 2020. gada 24. novembra kopīgais paziņojums par bērnu aprūpes noteikumiem ES.

⁽²⁹⁾ <https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2017/07/guidelines-final-english.pdf>

⁽³⁰⁾ <https://unric.org/en/who-warns-of-surge-of-domestic-violence-as-covid-19-cases-decrease-in-europe/>; <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/press-room/20200406IPR76610/covid-19-jaaptur-izolācijas-radītāis-var darbības-pieaugums-ģimenes>

apstākļos), no vardarbības ģimenē cietušajām personām nav pieejama sociāla kontrole, un piekļuve attiecīgajai informācijai un palīdzībai ir ierobežota vai tās nav vispār⁽³¹⁾. Sociālie partneri būtu jāmudina un jāpalīdz viņiem izstrādāt politiku vardarbības ģimenē novēršanai, tostarp izmantojot īpašas kopīgas darbības un piedāvājot pienācīgas uzraudzības un ziņošanas sistēmas, arī un it īpaši gadījumos, kad darbs tiek veikts attālināti⁽³²⁾. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu Padomes lēmumam, ar ko dalībvalstīm atļauj ES interesēs ratificēt SDO 2019. gada Konvenciju par vardarbības un aizskaršanas izskaušanu (Nr. 190). Tā mudina dalībvalstis ātri ratificēt šo konvenciju⁽³³⁾, un aicina Eiropas Savienību uz to rosināt arī trešās valstis. EESK pieņem zināšanai, ka Padome ir aicinājusi tās dalībvalstis, kuras to vēl nav izdarījušas, ratificēt Stambulas konvenciju, un atzinīgi vērtē Komisijas nodomu, kas izklāstīts Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plānā, ierosināt tiesību aktus, kuru mērķis ir apkarot ar dzimumu saistītu vardarbību pret sievietēm, tostarp uzmāšanās darbavietā dzimuma dēļ.

5.8. Lai gan tāldarbs nav jauns darba veids, daudzas tā sekas joprojām nav zināmas un būtu jāpēta papildus. Piemēram, būtu lietderīgi izpētīt tā ietekmi un priekšnoteikumus situācijās, kad nav pandēmijas, kā arī ņemot vērā ilgtermiņa norises dažādās ekonomikās un sabiedrības dzīves jomās. Lai iespējami labāk varētu izmantot tāldarba sniegtās iespējas, ir svarīgi izmantot plašam lietojumam paredzētus tehnoloģiskus un sociālus jauninājumus, vienlaikus risinot ar dzimumu līdztiesību saistītās problēmas, tāpēc EESK aicina šos jautājumus iekļaut pētniecības, attīstības un inovācijas politikā gan valstu, gan ES līmenī. Būtu jāapkopo un jāizplata arī pašreizējās prakses labākie piemēri no visas ES ar mērķi stimulēt progresīvus risinājumus.

5.9. Tā kā ieguldījumi plašam lietojumam paredzēta tehniskā, sociālā un inovāciju infrastruktūrā ir valstu budžetu nozīmīga sastāvdaļa, pareizai finanšu līdzekļu sadalei var būt izšķiroša nozīme tāda tāldarba veicināšanā, kurā ievērota dzimumu līdztiesība. Lai atbalstītu šā mērķa sasniegšanu, būtu jāizmanto arī ES fondi, tostarp struktūrfondi un Atvēršanas un noturības mehānisms.

5.10. Savienojamība ir sabiedriska paradība. Ir jāattīsta prakse darbavietu līmenī, piemēram, īstenojot tādas instrumentus kā sociālo partneru nolīgums par digitalizāciju, ņemot vērā arī to, ka EU-OSHA pašlaik gatavo ES Veselīgu darbavietu kampaņu saistībā ar digitalizāciju – šī kampaņa sāksies 2023. gadā.

5.11. EESK arī norāda uz autonomo pamatnolīgumu par digitalizāciju⁽³⁴⁾ un aicina Eiropas Komisiju piešķirt īpašu finansiālu atbalstu sociālo partneru mērķorientētām kopīgām darbībām, kā arī atbalstu pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas veicina darba un privātās dzīves līdzsvaru. Autonomajā pamatnolīgumā par digitalizāciju ir aplūkots tas, kā risināt problēmas saistībā ar pieslēgšanās un atslēgšanās kārtību digitalizētā darba vidē, tostarp pārmērīgas pieslēgšanās un ilga darba laika pamatcēloņus, un, iespējams, valstīs jau tiek izmantots plašs risinājumu klāsts, tostarp nozaru vai uzņēmumu nolīgumi un norāžu dokumenti, kā īstenojot minēto pamatnolīgumu.

5.12. Attiecībā uz valstu pieeju pieslēgšanās un atslēgšanās kārtībai Francijā, Beļģijā, Itālijā un Spānijā ir pieņemti tiesību akti par tiesībām atslēgties, kuru mērķis ir precizēt tiesības, veicināt izpratni par nepieciešamību mainīt darba laika modeļus vai pat veicināt pārmaiņas darba kultūrā, tiecoties uz veselīgāku darba organizāciju. Nīderlandē un Portugālē ir izstrādāti tiesību aktu priekšlikumi. Vācijā, Somijā, Īrijā, Luksemburgā, Lietuvā, Maltā, Zviedrijā un Slovēnijā turpinās debates, bet pārējās 13 dalībvalstīs tādas nav sākušas. EP nesēn balsoja par rezolūciju par tiesībām atslēgties, kurā tas aicina Komisiju ierosināt tiesību aktu, kas ļautu tiem, kas strādā digitāli, atslēgties tad, kas darba laiks ir beidzies, kā arī aicina iedibināt

⁽³¹⁾ 2020. gada marta publikācijā *Brief no 3 – Domestic violence and its impact on the world of work* SDO nāk klajā ar analīzi par augstajām izmaksām, ko valstu ekonomikai rada vardarbība ģimenē. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—dgreports/—gender/documents/briefingnote/wcms_738117.pdf.

⁽³²⁾ Kā paraugprakses piemēru skatīt *Vodafone Toolkit on domestic violence and abuse at work: Recognise, respond and refer* https://www.vodafone.com/content/dam/vodcom/files/vodafone_domestic_violence_toolkit_2020.pdf.

⁽³³⁾ <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/EN/COM-2020-24-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>

⁽³⁴⁾ https://www.ceep.eu/wp-content/uploads/2020/06/Final-22-06-20_Agreement-on-Digitalisation-2020.pdf

minimālās prasības attiecībā uz tāldarbu un precizēt darba apstākļus, darba un atpūtas laiku ⁽³⁵⁾. Ir atšķirīgi viedokļi par to, vai ir vajadzīgi tiesību akti, vai arī pietiek ar spēkā esošajiem noteikumiem un būtu jāpieņem tikai uz darba koplīgumiem balstīta pieeja. Neraugoties uz atšķirīgajiem viedokļiem, sociālo partneru vidū valda samērā cieša vienprātība par to, ka pieslēgšanās un atslēgšanās kārtība ir jānosaka un par to jāvienojas, izmantojot sociālo dialogu uzņēmumu (un/vai nozaru) līmenī, lai nodrošinātu, ka minētā kārtība ir pielāgota konkrētu nozaru, uzņēmumu un citu organizāciju vajadzībām un vienlaikus tiek ņemtas vērā darba ņēmēju vajadzības, īpaši viņu veselība un drošība.

5.13. Turklāt politikas veidotājiem ir jāapspriežas ar sociālajiem partneriem, izstrādājot ar darbu un nodarbinātību saistītu politiku, cita starpā politiku, kas skar tāldarbu un tā ietekmi uz dzimumu līdztiesību. EESK uzsver, ka dzimumu līdztiesības jautājumi jāiekļauj visās politikas jomās. Tā kā tāldarbs ir saistīts arī ar iedzīvotāju ikdienas dzīvi, kā arī ar vides un klimata politiku, pilsoniskās sabiedrības organizācijām tādās jomās kā sieviešu, ģimeņu, patērētāju tiesības un vides jautājumi būtu jāpauž savs viedoklis politikas izstrādes procesā.

5.14. Lai pavērtu iespējas privātajam sektoram, mudinot to ieviest jauninājumus un veikt ieguldījumus jaunos risinājumos, kā arī radīt jaunas darbavietas, nodrošinot priekšnoteikumus tādām tāldarbam, kurā ievērota dzimumu līdztiesība, ir svarīgi, lai ES nodrošinātu labvēlīgus apstākļus uzņēmējdarbībai un darījumdarbībai. Sekmīgai tāldarba vadībai ir vajadzīga arī publiskā un privātā sektora cieša un raita sadarbība praktiskā līmenī. Tas ir svarīgi, piemēram, tādās jomās kā digitālā infrastruktūra, izglītība un apmācība, veselības aprūpes un sociālie pakalpojumi, kā arī pētniecība un inovācija.

5.15. Turklāt ir vajadzīgs jauns domāšanas veids atsevišķu cilvēku un ģimeņu līmenī. Uz stereotipiem balstītas domāšanas ierobežošanu un izskaušanu prasa labāku izpratni un ciešāku apņēmību. Aktīvi jāpopularizē arī organizāciju iekšējā kultūra, kas nodrošina izpratni par dzimumu līdztiesību, piemēram, par vienlīdzīga atalgojuma principiem, nepieciešamību pievērst uzmanību ikvienam utt., kā arī jāpalīdz organizācijas vadībai izstrādāt un īstenot praksi, kas sekmē tāldarbu. Tas būtu jāpopularizē, piemēram, saistībā ar Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvas īstenošanu, izmantojot izpratnes veicināšanas kampaņas. EESK mudina sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas uzņemties vadību šajā ziņā, aizstāvot tādu lomu sadalījumu ģimenē un tādu izvēli attiecībā uz studijām, profesiju un darbavietām, kas nebalstās uz stereotipiem. Dzimumu līdztiesība ir jāiekļauj arī izglītībā, sākot no bērnudārza un pamatskolas un beidzot ar profesionālo apmācību un universitāšu sniegto izglītību.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽³⁵⁾ <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/press-room/20210114IPR95618/tiesibam-nebut-sasniedzamam-jaklust-par-es-merogapamattiesibam,ar472balsimpar,126pretun83atturoties>.

PIELIKUMS

Turpmāk minētie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs (Reglamenta 59. panta 3. punkts).

4.3. punkta 13. ievilkums

Svītrot ievilkumu:

4.3. Tomēr ar tāldarbu var būt saistīti turpmāk uzskaitītie riski, kurus galvenokārt izraisa problēmas saistībā ar:

(..)

— ~~neskaidrību par darba devēja pienākumu rūpēties par veselību un drošību darba vietā, darba apstākļiem un par darba koplīgumu īstenošanu.~~

Pamatojums

Acquis communautaire ir iestrādāti plaši un visaptveroši noteikumi, kas nodrošina darba drošību un veselību tāldarbā, tostarp skaidri noteiktas tiesības un pienākumi. Atzinuma izstrādes procesā nav konstatēti nekādi pierādījumi vai pat pazīmes, kas liecinātu par šādām neskaidrībām.

Balsojuma rezultāti

Par: 103

Pret: 112

Atturas: 25

1.4. punkts

Grozīt šādi:

1.4. ~~EESK nem vēra uzskata par būtisku un pietiekamu pastāvošo tiesisko satvaru un papildsatvaru, kas attiecas attiecībā uz tāldarbu. Tas ietver Darba laika direktīvu, direktīvu par darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību darbā, Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu, kā arī Eiropas sociālo partneru autonomos pamatnoļīgumus par tāldarbu (2002), ko dalībvalstīs īsteno, izmantojot dažādus instrumentus, un par digitalizāciju 2020. EESK aicina tos ātri un efektīvi īstenot un dot tiem jaunu impulsu, tostarp valstu līmenī veicinot darba koplīguma slēgšanu ar mērķi radīt pozitīvu ietekmi uz dzimumu līdztiesību. Norāda arī, ka nav konsolidēta Eiropas regulējuma par tāldarbu. Eiropas Parlaments ir norādījis, ka "ir vajadzīgs tiesiskais regulējums tāldarba nosacījumu regulēšanai Eiropas Savienībā, lai nodrošinātu pienācīgus darba un nodarbinātības nosacījumus digitālajā ekonomikā, tādējādi palīdzot samazināt nevienlīdzību un risināt nodarbinātu personu nabadzības problēmu". Tāpēc EESK iesaka novērtēt pastāvošos noteikumus, lai pārbaudītu, vai tie ir efektīvi, ņemot vērā straujo tāldarba paplašināšanos, zināšanas par jaunajiem riskiem un izdarītos secinājumus. Jo īpaši Komiteja mudina sociālos partnerus pārskatīt 2002. gada Pamatnoļīgumu par tāldarbu un dot tam jaunu impulsu.~~

Pamatojums

Ierosinātais grozījums padara tekstu precīzāku un skaidrāku un to saskaņo ar atzinuma darbības jomu.

Balsojuma rezultāti

Par: 109

Pret: 112

Atturas: 18

1.8. punkts

Svītrot punktu:

~~1.8. Tāldarba problēma ir tāda, ka šie darba ņēmēji kļūst darba kopienā neredzami, viņu nav oficiālajās un neoficiālajās atbalsta struktūrās, izpaliek personiski kontakti ar kolēģiem un viņiem nav piekļuves informācijai. Rezultātā viņi var palikt bez karjeras izaugsmes un apmācības iespējām un nesaņemt svarīgu informāciju par samaksu un esošajām darba ņēmēju tiesībām. Sievietēm var nākties saskarties ar dzimumu nevienlīdzības riska pieaugumu, piemēram, ar vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību. Ierosinātā direktīva par darba samaksas pārredzamību, ko Eiropas Komisija publicējusi 2021. gada 4. martā, var kļūt par spēcīgu līdzekli šādas darbinieka neredzamības izraisītai informācijas trūkuma novēršanai.~~

Pamatojums

Ierosinātais grozījums padara tekstu precīzāku un skaidrāku, jo šā punkta elementi jau ir iekļauti gan secinājumos un ieteikumos, gan atzinuma tekstā.

Balsojuma rezultāti

Par: 113

Pret: 125

Atturas: 13

Šie specializētās nodaļas atzinuma punkti tika grozīti, lai atspoguļotu pilnsapulces apstiprināto grozījumu, lai gan sākotnējais formulējums saņēma vairāk nekā vienu ceturto daļu nodoto balsu (Reglamenta 59. panta 4. punkts).

3.4. punkts

Grozīt šādi:

3.4. No visiem attālināti strādājošajiem ceturtdaļa bija vecāki, kuriem ir bērniem vecumā līdz 12 gadiem, un 22 % no tiem bija jāvelta "daudz vairāk pūliņu nekā citu grupu pārstāvjiem, lai pievērstu pietiekami daudz uzmanības darbam un panāktu pienācīgu darba un privātās dzīves līdzsvaru"⁽¹⁷⁾. Jo īpaši attiecībā uz sievietēm, kurām ir aprūpes pienākumi, darbu mājās kavēja vairāki apstākļi, tostarp, no vienas puses, trūka klusas telpas, kur varētu netraucēti strādāt, kā arī laika, ko veltīt darbam, bet, no otras puses, bija tendence strādāt ilgāk un pat būt pastāvīgi sasniedzamam un neievērot pieslēgšanās un atslēgšanās kārtību – šie novērojumi liek labāk īstenot attiecīgos spēkā esošos tiesību aktus un darba inspekcijām veikt ciešāku uzraudzību. Vientuļie vecāki, no kuriem ES 85 % ir sievietes, ir bijuši īpaši neaizsargāti, jo pandēmija pasliktināja viņu jau tā trauslo darba un privātās dzīves līdzsvaru.⁽¹⁸⁾

⁽¹⁷⁾ Eurofound, 2020. gads. "Dzīve, darbs un Covid-19".

⁽¹⁸⁾ Dzimumu līdztiesības indekss 2020. gadā – digitalizācija un turpmākais darbs, EIGE.

Balsojuma rezultāti

Par: 120

Pret: 111

Atturas: 15

4.3. punkta 12. ievilkums

Grozīt šādi:

4.3. *Tomēr ar tāldarbu var būt saistīti turpmāk uzskaitītie riski, kurus galvenokārt izraisa problēmas saistībā ar:*

(..)

— *šķēršļiem, kas kavē saziņu ar arodbiedrību pārstāvjiem;*

(..)

Balsojuma rezultāti

Par: 124

Pret: 113

Atturas: 11

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Vienota Eiropas dzelzceļa telpa”

(izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Portugāles pieprasījuma)

(2021/C 220/03)

Ziņotājs: **Stefan BACK**

Apspriešanās	ES Padomes prezidentvalsts Portugāle, 26.10.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	149/68/10

1. Secinājumi un ieteikumi

Attiecībā uz prezidentvalsts Portugāles uzdotajiem jautājumiem

1.1. EESK uzskata, ka 30 liberalizācijas gadu laikā tirgus atvēršanas un tehniskās saskaņošanas jomā daudz kas jau ir paveikts, tomēr ļoti daudz vēl ir jāizdara gan politiskajā, gan regulatīvajā, gan kultūras līmenī. Pasākumos vairāk jāpievēršas sociālās jomas tiesību aktu izstrādei, pielāgošanai un efektīvai īstenošanai. Ar tiem jācenšas palielināt tirgus daļu, kā paredzēts Komisijas Ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģijā, un uzlabot vides un sociālo ilgtspēju.

1.2. Ir vajadzīgi pasākumi, kas ļautu atvieglot pārrobežu operācijas, samazinot vajadzību pēc robežpārbaudēm un novēršot administratīvas problēmas un kavēšanos robežšķērsošanas vietās.

1.3. Satiksmes plānošanas prioritātes, jaudas plānošana un informācija ir jāuzlabo, lai būtu iespējama gan lielāka elastība, gan optimizēta jaudas plānošana ne tikai attiecībā uz dzelzceļa infrastruktūru, bet arī, piemēram, termināļiem ar mērķi optimizēt multimodālas plūsmas.

1.4. Lai uzlabotu satiksmes plūsmu raitumu, optimizētu resursu izmantošanu un nodrošinātu darbvietas, ir vajadzīgi ieguldījumi ne tikai infrastruktūrā, bet arī digitalizācijā un ritošā sastāva modernizācijā, piemēram, izmantojot Eiropas Dzelzceļa satiksmes vadības sistēmu (ERTMS) un automatiskas sakabes, kā arī ieguldījumi taisnīgā pārkārtošanā un prasmju attīstībā.

1.5. Lai uzlabotu dzelzceļa kravu pārvadājumus, EESK iesaka papildu pasākumus, piemēram, īstenot uzņēmumu un transporta veidu sadarbību, lai labāk nodrošinātu vides un sociālo ilgtspēju un efektivitāti, atjaunot Eiropas atsevišķo vagonkravu sistēmu, savienot stratēģisko infrastruktūru (piemēram, ostas) ar dzelzceļa risinājumiem, veikt ieguldījumus rūpnieciskos pievedceļos, iesaistīt lielus loģistikas uzņēmumus savu plūsmu modālā pārorientācijā, nodrošinot visu transporta veidu ekoloģiski un sociāli priekšzīmīgu sniegumu.

1.6. Saistībā ar valsts parādu EESK iesaka publiskajiem ieguldījumiem transporta infrastruktūrā piemērot atkāpi no Māstrihtas kritērijiem arī pēc Covid-19 krīzes beigām. Būtu jāpastiprina centieni veicināt ieguldījumus dzelzceļa nozarē, lai veicinātu sociāli un ekoloģiski ilgtspējīgu transportu.

1.7. Infrastruktūras attīstība, tostarp *TEN-T* pamattīkla koridoru un kravu tīkla koridoru savlaicīga īstenošana, ir būtiski svarīga, un tā jāizvirza par augstu prioritāti finansēšanā un plānošanā. Plānojot ES dzelzceļa tīkla attīstību pēc 2030. gada, ir īpaši svarīgi turpināt veidot ātrgaitas dzelzceļa tīklu, kas savienotu visas ES galvaspilsētas un lielās pilsētas.

1.8. EESK uzsver, ka izšķiroša nozīme veiksmīgā dzelzceļa transporta attīstībā ir prasmīgiem un motivētiem darbiniekiem, kā arī labiem darba apstākļiem. Tādēļ ir svarīgi ieviest atbilstošus sociālās jomas tiesību aktus, tostarp attiecībā uz dzelzceļa personāla norīkošanu darbā. Šajā saistībā EESK uzsver, cik svarīgs ir labi funkcionējošs sociālais dialogs.

1.9. Covid-19 krīzē gūtā pieredze ir jāizmanto, lai veidotu noturīgāku un efektīvāku dzelzceļa sistēmu. Izturētspējas plānošana ir jāveic, intensīvi apspriežoties ar sociālajiem partneriem.

1.10. Sākotnēji paredzētais infrastruktūras pārvaldītāja statuss pats par sevi neapšaubāmi ir palīdzējis nodrošināt infrastruktūras jaudas piešķiršanu neatkarīgā, taisnīgā un nediskriminējošā veidā un vairojis operatoru uzticēšanos taisnīgai attiecībai. Tomēr turpmākās izmaiņas Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/34/ES⁽¹⁾ tiesiskajā regulējumā paredz plašāku izvēli attiecībā uz organizatorisko modeli, kas ir koncentrēts uz infrastruktūras pārvaldītāja neatkarību tā dēvētajās būtiskajās funkcijās (laika nišu piešķiršana, maksas noteikšana un iekasēšana) un pārredzamību, ko nodrošina atsevišķa grāmatvedības uzskaitē. Pašreizējie noteikumi ir pilnīgi pietiekami, lai nodrošinātu labai iekšējā tirgus darbībai nepieciešamo neatkarību un pārredzamību.

1.11. EESK uzsver, ka integrētas dzelzceļa sistēmas var garantēt taisnīgu piešķiršanu tikpat labi kā neintegrētas sistēmas. EESK norāda, ka Eiropā daudzas lielās un veiksmīgās dzelzceļa valstis izlēma par labu integrētiem dzelzceļa uzņēmumiem, lai nodrošinātu sinerģiju, labāku koordināciju, elastīgumu un iekšēju darba tirgu nodarbinātības saglabāšanai.

1.12. Infrastruktūras pārvaldītāju un operatoru koordinācijas mehānisms, kā arī Eiropas infrastruktūras pārvaldītāju tīkls ir nozīmīgi elementi, kas palīdz virzīties uz augstāku efektivitāti.

Tālāki secinājumi

1.13. Infrastruktūras pārvaldītājiem ir vairāk jākoncentrējas uz problemātiskajiem posmiem, pilsētu teritorijām, pārrobežu savienojumiem un pārrobežu satiksmes plūsmām un sadarbību.

1.14. Iespēja veikt koordinētu satiksmes un resursu pārvaldību koridora vai ES līmenī ir interesanta un ir jāizskata kā, piemēram, dzelzceļa kravas koridora īstenošanas elements vai kā daļa no *TEN-T* pamattīkla koridoriem.

1.15. EESK izvirza jautājumu, vai dzelzceļā ir vajadzīga kultūras maiņa un tāda pieeja, kas gan pasažieru, gan kravu transporta jomā būtu daudz vairāk orientēta uz klientu vajadzībām. Eiropas Dzelzceļa gads (2021) būtu jāizmanto kā izdevība veicināt šādu ieradumu maiņu un izvērst sekmīgāku sadarbību starp operatoriem un klientiem, kā arī optimāli izmantot digitalizācijas pavērtās iespējas.

1.16. EESK norāda, ka Covid-19 pandēmijas dēļ projekti ir aizkavējušies vai bloķēti. Tagad ir svarīgi atgūt zaudēto laiku.

1.17. Šķiet skaidrs, ka būtu jāņem vērā pašreizējā nepieciešamība īstenot politikas pasākumus un uzlabot dzelzceļa sistēmu, lai īstenotu modālā īpatsvara mērķus un ļautu tai veikt visas savas funkcijas ilgtspējīgā Eiropas multimodālā transporta sistēmā. Valsts atbalstam un valsts intervencei joprojām ir izšķiroša nozīme, lai nodrošinātu pamatpakalpojumus arī pēc Covid-19 krīzes.

⁽¹⁾ OV L 343, 14.12.2012., 32. lpp.

1.18. Covid-19 krīze negatīvi ietekmē visu veidu dzelzceļa pasažieru pārvadājumus, it īpaši starptautiskajos maršrutos. Ņemot vērā dzelzceļa nozares īpatnības, tās 2020. gada ieņēmumu zaudējumus, kas sasniedza 26 miljardus EUR, kā arī 2021. gada zaudējumus un gaidāmo lēno atveseļošanas, dzelzceļa pārvadājumu uzņēmumiem un infrastruktūras pārvaldītājiem ir nepieciešams atbilstīgs un elastīgs finansiālais atbalsts. Tas ir jāizmanto efektīvi, lai atbalstītu dzelzceļa transporta tirgus attīstību un nozares konkurētspēju salīdzinājumā ar citiem transporta veidiem.

1.19. Sabiedrisko pakalpojumu līgumi ir būtiski, lai nodrošinātu fiziski un cenas ziņā pieejamus un iekļaujošus pasažieru pārvadājumu pakalpojumus visiem. EESK uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu līgumu tieša piešķiršana ir viens no efektīvākajiem un rezultatīvākajiem pasākumiem dzelzceļa pasažieru pārvadājumu veicināšanai.

1.20. Eiropas Dzelzceļa gads (2021) ir lieliska iespēja izvērtēt līdzšinējo norišu attīstību un izvirzīt nākotnes mērķus. Tāpēc EESK aicina atbilstīgi 7.2. punktam un LESD 90. un 91. pantā izklāstītajiem transporta politikas mērķiem objektīvi analizēt ES dzelzceļa politiku un tās sasniegumus, attiecīgi ņemot vērā tiesības uz pienācīgiem sabiedriskajiem pakalpojumiem tirgus nepilnību gadījumā, kā noteikts Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (EK) Nr. 1370/2007⁽²⁾, LESD 14. pantā un 26. protokolā un ES Pamattiesību hartas 36. pantā.

2. Vispārīgas piezīmes / prezidentvalsts Portugāles jautājumi

2.1. Prezidentvalsts lūdza atzinumā koncentrēties uz šādiem trim jautājumiem:

2.2. Kādas atziņas var gūt pēc trīsdesmit gadus ilgiem centieniem liberalizēt ES valstu (un Apvienotās Karalistes) dzelzceļa nozari?

2.3. Vai dzelzceļa sistēmas nodalīšana ir uzlabojusi vai pasliktinājusi tās darbību kopumā?

2.4. Vai infrastruktūras pārvaldītāju nodalīšanā no dzelzceļa operatoriem būtu jāpiemēro “viens modelis visiem”, vai arī būtu jāveicina modeļu daudzveidība?

3. Vienota Eiropas dzelzceļa telpa

3.1. Vienotās Eiropas dzelzceļa telpas iecere tika izklāstīta 1996. gada Baltajā grāmatā “Stratēģija Kopienas dzelzceļa atjaunošanai”. Tā tika īstenota, izmantojot četrus tiesību aktu kopumus, par kuriem tika lemts 2001., 2004., 2007. un 2016. gadā. Dzelzceļa kravu pārvadājumu modālais īpatsvars (sauszemes transporta veidi) 2001. gadā bija 17,5 %, 2006. gadā – 17,0 % un 2018. gadā – 17,9 %. Dzelzceļa pasažieru pārvadājumu modālais īpatsvars attīstījās šādi: 6,6 % – 2007. gadā, 6,6 % – 2010. gadā un 6,9 % – 2018. gadā (visi pasažieru transporta veidi). Tikai sauszemes transports: 6,9 % – 2007. gadā, 7,0 % – 2011. gadā un 7,9 % 2018. gadā⁽³⁾. Neraugoties uz vienu un to pašu tiesisko regulējumu, norises dalībvalstīs bija atšķirīgas.

3.2. Īsumā: tiesību aktu kopumi atvēra valstu un starptautisko pasažieru un kravu pārvadājumu tirgu, ļāva veikt tehnisku saskaņošanu, tai skaitā prasības attiecībā uz infrastruktūru un ritošo sastāvu, tostarp ieviest kopējo Eiropas Dzelzceļa satiksmes vadības sistēmu (ERTMS), kas jāizmanto galvenokārt TEN-T tīklā.

3.3. Regulējums nodrošina infrastruktūras pārvaldītāju neatkarību attiecībā uz galvenajām funkcijām, piemēram, laika nišu piešķiršanu, un noteikumus par atsevišķu grāmatvedības uzskaiti infrastruktūras pārvaldītājam.

3.4. Tiesiskajā regulējumā ietverta arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2007/59/EK⁽⁴⁾ par vilcienu vadītāju kompetenču sertifikāciju un atbilstību medicīniskajām prasībām, kā arī valodu zināšanām starptautiskos pārvadājumos, un Padomes Direktīva 2005/47/EK⁽⁵⁾ par mobilo darbinieku darba apstākļiem savstarpējas izmantojamības pārrobežu pārvadājumos, kuru abu pamatā ir Eiropas sociālo partneru nolīgumi, kas noslēgti saskaņā ar LESD 155. pantu.

⁽²⁾ OV L 315, 3.12.2007., 1. lpp.

⁽³⁾ No dažādiem ES statistikas avotiem.

⁽⁴⁾ OV L 315, 3.12.2007., 51. lpp.

⁽⁵⁾ OV L 195, 27.7.2005., 15. lpp.

3.5. Regulējumā ir paredzēts arī infrastruktūras pārvaldītāju un operatoru nacionāls koordinācijas mehānisms attiecībā uz infrastruktūras uzturēšanas un jaudas mērķrādītājiem, intermodalitāti un sadarbību, piekļuvi infrastruktūrai un tās izmantošanu, kā arī intramodalitāti un pakalpojumu kvalitāti. Eiropas infrastruktūras pārvaldītāju tīkls nodrošina sadarbību un viedokļu apmaiņu.

3.6. Noteikumos par pasažieru pārvadājumiem ir ietverti noteikumi par sabiedrisko pakalpojumu līgumiem un publisko iepirkumu, kā arī iespēju pieņemt vispārējus noteikumus par cenu veidošanu un pakalpojumu līmeņiem. Sabiedrisko pasažieru pārvadājumus reglamentē Sabiedrisko pakalpojumu saistību regula (EK) Nr. 1370/2007 (grozīta ar Regulu (ES) 2016/2338), kas paredz, ka kompetentās iestādes piešķir sabiedrisko pakalpojumu līgumus saskaņā ar regulas noteikumiem. Tajos ietverta arī kompetento iestāžu un dalībvalstu kompetence noteikt sociālos kritērijus, sociālos standartus un paredzēt darbinieku pārcelšanu operatora maiņas gadījumā.

4. Pašreizējais īstenošanas stāvoklis – problēmas, kas saglabājušās pēc 30 gadiem

4.1. Gandrīz trīsdesmit gadu ilgje centieni atvērt ES starptautiskos un nacionālos kravu un pasažieru dzelzceļa pārvadājumu tirgus un saskaņot dažādus tehniskos un drošības noteikumus, tādējādi izveidojot vienotu Eiropas dzelzceļa telpu, nav pilnībā devuši vēlamos rezultātus.

4.2. Būtu arī jāatgādina, ka, runājot par starptautiskajiem dzelzceļa pasažieru pārvadājumiem un šā tirgus segmenta kapacitātes attīstīšanu, ES ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģijas mērķis ir līdz 2050. gadam izveidot pilnībā funkcionējošu multimodālo Eiropas transporta tīklu (TEN-T) ilgtspējīgam un viedam transportam ar ātrgaitas savienojamību. Šāda veida tīklam būtu jāspēj savienot ES lielākās pilsētas, pateicoties ilgtspējīgiem dzelzceļa pakalpojumiem, kas var pakāpeniski un vismaz daļēji aizstāt kontinentālos gaisa savienojumus.

4.3. Neraugoties uz pilnīgu tirgus atvēršanu un pasākumiem ar mērķi nodrošināt brīvu un nediskriminējošu piekļuvi infrastruktūrai, saskaņotus tehniskos noteikumus un administratīvu vienkāršošanu, dzelzceļam joprojām piemīt ievērojami trūkumi saistībā ar spēju palielināt savu modālo īpatsvaru gan pasažieru, gan kravu pārvadājumu jomā. Virkne problēmu ir uzskaitīta Komisijas dienestu 2020. gada darba dokumentā, kas pievienots Komisijas paziņojumam par ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģiju (turpmāk – “darba dokuments”), ar vairākiem ierosinājumiem⁽⁶⁾. Attiecībā uz kravu pārvadājumiem līdzīgi uzskati ir pausti Eiropas Revīzijas palātas 2016. gada īpašajā ziņojumā “Dzelzceļa kravu pārvadājumi ES: pareizais ceļš vēl nav atrasts”.

4.4. EESK uzskata, ka analīze, kas aprobežojas ar ES tiesiskā regulējuma īstenošanu un tirgus atvērības pakāpes mērīšanu, nav pietiekama, lai iegūtu pilnvērtīgu priekšstatu un izpratni par vienotās Eiropas dzelzceļa telpas nepilnībām. Tāpēc EESK aicina plaši un visaptveroši analizēt veiksmes faktoros un problēmas, kā arī izvērtēt pašreizējo regulējumu, tostarp tā ietekmi uz darba apstākļiem, ņemot vērā LESD 90. un 91. pantā noteikto pienākumu izveidot iekšējo tirgu ar saskaņotiem starptautisko pārvadājumu noteikumiem un definēt kabotāžas nosacījumus, kā arī ņemot vērā LESD 14. pantu par vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem, pienācīgi respektējot vienotā tirgus un konkurences tiesību principus, kas attiecībā uz dzelzceļa pārvadājumiem noteikti Regulā (EK) Nr. 1370/2007, un šajā saistībā ņemot vērā arī dalībvalstu lomu, kas noteikta LESD 26. protokolā un ES Pamattiesību hartas 36. pantā.

4.5. Tirgu atvēršanas panākumi ir bijuši nevienmērīgi. Taču ir arī vairāki veiksmes stāsti. Piemēram, Austrija, Vācija un Zviedrija, neraugoties uz vispārējo lejupslīdi ES mērogā, ir uzlabojušas rezultātus pa dzelzceļu pārvadāto preču modālā īpatsvara un apjoma ziņā⁽⁷⁾.

4.6. Austrijas valstij piederošais dzelzceļa uzņēmums ÖBB ir veiksmīgi izveidojis starptautisku nakts pasažieru vilcienu savienojumu tīklu, lai gan tā iekšzemes tirgus daļa 2018. gadā samazinājās no 88,4 % līdz 86,5 %. No 2019. gada kopējā apgrozījuma, kas pasažieru pārvadājumu jomā sasniedza 2,2 miljardus EUR, aptuveni 1,4 miljardus EUR var attiecināt uz sabiedrisko pakalpojumu saistībām⁽⁸⁾.

⁽⁶⁾ SWD(2020) 331 final.

⁽⁷⁾ Eiropas revidentu 2016. gada īpašais ziņojums “Dzelzceļa kravu pārvadājumi ES: pareizais ceļš vēl nav atrasts”, 23.–27. punkts.

⁽⁸⁾ ÖBB Holding Geschäftsbericht 2019, 61. lpp. un 65.–66. lpp.

4.7. Sabiedrisko pakalpojumu saistības ir būtiskas, lai iedzīvotājiem nodrošinātu fiziski un cenas ziņā pieejamus un iekļaujošus pasažieru pārvadājumu pakalpojumus. Piekļuve tirgum ir atvērta pasažieru komercpārvadājumiem, kas bieži vien ir tālsatiksmes pakalpojumi. Tomēr tālsatiksmes pārvadājumus un reģionālos pārvadājumus nedrīkst nodalīt. Ikviens tālsatiksmes vilciens pilda reģionālas funkcijas pasažieriem, it īpaši, apstājoties piepilsētas zonās. Reģionālās līnijas nodrošina nepieciešamo pasažieru skaitu un apgādā galvenās līnijas. Tās arī atslogo "lielo līniju" infrastruktūru un nodrošina izkliedēšanu attiecīgajā teritorijā.

Dalībvalstis īsteno tālākas iniciatīvas, lai veidotu svarīgus savienojumus ar jauniem dzelzceļa pakalpojumiem, tostarp nakts vilcieniem, un šādu norišu priekšgalā ir vēsturiskie dzelzceļa operatori. Par šādiem plāniem jau ir paziņojusi, piemēram, Vācija (*TEE 2.0*), Nīderlande un Zviedrija. EESK uzskata, ka šīs iniciatīvas parāda dzelzceļa sistēmas sarežģītību un ka brīva piekļuve tirgum – kas attiecībā uz starptautiskajiem pasažieru pārvadājumiem ir spēkā kopš 2010. gada – nav pareizais instruments, ar kuru veicināt (starptautisku) tālsatiksmes pasažieru pārvadājumu attīstību. Ir vajadzīga politiskā griba, politiski lēmumi par prioritātes piešķiršanu vidi saudzējošiem un iekļaujošiem risinājumiem, ko papildinātu nepieciešamie ieguldījumi un laba pārvaldība.

4.8. EESK uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu līgumu tieša piešķiršana ir viens no efektīvākajiem un rezultatīvākajiem pasākumiem dzelzceļa pasažieru pārvadājumu veicināšanai. Tas ir dzelzceļa sistēmu pamats, piemēram, Austrijā un Šveicē, kas tirgus daļas ziņā ir čempiones. EESK arī norāda, ka nav korelācijas starp tirgus atvērības pakāpi un klientu apmierinātību vai biļešu cenām.

4.9. Taču saskaņā ar iepriekšminēto Komisijas darba dokumentu joprojām pastāv vairākas problēmas attiecībā uz piekļuves tirgum atvēršanu un pievilcīgu dzelzceļa savienojumu izveidi. Galvenie minētie elementi ir šādi:

4.9.1. atbilstīgas informācijas pieejamība, lai operatori varētu iepirkuma procedūrās iesniegt atbilstīgus piedāvājumus. Neraugoties uz grozījumiem, kas 2016. gadā veikti ceturtajā dzelzceļa tiesību aktu kopumā ar mērķi pretendentiem nodrošināt atbilstīgas informācijas pieejamību, tas nav noticis;

4.9.2. jaunpienācējiem joprojām nozīmīga problēma ir piekļuve ritošajam sastāvam. Ritošā sastāva pieejamība kā tāda ar visā ES derīgu sertifikāciju joprojām ir salīdzinoši ierobežota gan attiecībā uz pasažieru, gan preču transporta ritošo sastāvu;

4.9.3. attiecībā uz ritošā sastāva pieejamību pasažieru transporta sabiedrisko pakalpojumu saistībām: kompetentās iestādes saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 1370/2007 par sabiedriskā pasažieru transporta pakalpojumiem, izmantojot dzelzceļu un autoceļus, noteikumiem var veikt pasākumus, lai atvieglotu šādu pieejamību, ja tas tiek uzskatīts par nepieciešamu;

4.9.4. tranzīta vai kombinēto dzelzceļa biļešu pārdošanas jomā joprojām ir problēmas, it īpaši saistībā ar jaunāko informāciju par cenām, rezervācijām un satiksmi.

4.10. Neskatoties uz ceturtajā dzelzceļa tiesību aktu kopumā paredzētajiem noteikumiem, kas ļauj operatoriem saņemt no Eiropas Dzelzceļa aģentūras vienotu drošības sertifikātu darbībai visā ES, daudzi noteikumi nav saskaņoti, radot papildu sarežģījumus un izmaksas pārrobežu darbībās un it īpaši izraisot kavējumus robežšķērsošanas vietās. Tāpēc attiecīgo noteikumu saskaņošana varētu būt nozīmīgs uzdevums nākotnē un priekšnosacījums turpmākiem kopējiem digitāliem un automatizācijas risinājumiem.

4.11. EESK uzsver, ka labi funkcionējošas vienotas Eiropas dzelzceļa telpas izveidē svarīgi faktori ir infrastruktūras tehniskā harmonizācija un modernizācija. Ieguldījumi infrastruktūras un ritošā sastāva modernizācijā ir ļoti dārgi. Faktiski inovācijas dzelzceļa nozarē, piemēram, ātrgaitas dzelzceļā, ar valsts atbalstu ir izstrādājuši valstij piederoši operatori. Attiecībā uz pētniecību un inovāciju pastāv īpaši noteikumi par valsts atbalstu.

4.12. EESK pieņem zināšanai, ka Komisija sadarbojas ar dzelzceļa sektoru un dalībvalstīm, acīmredzot, lai atvieglotu robežšķērsošanu pa dzelzceļa kravu pārvadājumu koridoriem. EESK uzskata, ka ir svarīgi, lai Komisija visaptveroši apzinātu pastāvošos šķēršļus, tostarp dažādas attieksmes problēmas, un ierosinātu risinājumus. Šajā kontekstā EESK aicina Komisijas sagatavošanās darbā iesaistīt sociālos partnerus.

4.13. Attiecībā uz dzelzceļa kravām parādās vairākas konkrētas problēmas. Saistībā ar tām darba dokumentā ir minētas šādas piezīmes un ierosinājumi:

4.13.1. kravu tirgus raksturs ir mainījies. Lielāka proporcija tādu preču, kam ir nepieciešama elastība un augstāka uzticamības pakāpe sarežģītās un augstas vērtības piegādes ķēdēs, bieži nostāda dzelzceļu konkurences ziņā neizdevīgākā situācijā, jo tam trūkst punktualitātes, uzticamības, prognozējamības un elastības. Piemēram, 2018. gada pirmajā ceturksnī vairāk nekā 50 % vilcienu Alpu kravu pārvadājumus koridorā kavējas vairāk nekā par trijām stundām;

4.13.2. satiksmes informācija, piemēram, par vilcienu atrašanās vietu un gaidāmo ierašanās laiku, ir nepietiekama. Turklāt jaudas un satiksmes pārvaldība parasti netiek koordinēta starp dzelzceļa infrastruktūru un iekārtām, piemēram, termināļiem. Tas apgrūtina resursu pārvaldības optimizāciju;

4.13.3. pasaulē plaši izmantotu modernu automatizētas sakabes sistēmu trūkums Eiropas Savienībā ierobežo atsevišķu vagonu veikspēju;

4.13.4. jaudas plānošanā kravai tiek noteikta zema prioritāte gan pārrobežu, gan nacionālajos pārvadājumos;

4.13.5. jaudas un grafika ilgtermiņa plānošana kavē uz tirgu vērstus uzņēmējdarbības modeļus un neļauj dzelzceļam reaģēt uz klientu īstermiņa pieprasījumiem. Iekšzemes satiksmei dotā priekšroka un pārrobežu plānošanas koordinācijas trūkums rada papildu problēmas saistībā ar pārrobežu kravu pārvadājumiem;

4.13.6. zema rentabilitāte samazina ieguldījumus, un ieguldījumi infrastruktūrā netiek pienācīgi koordinēti pāri robežām vai pat svarīgākajos koridoros;

4.13.7. jācer, ka regulas, ar ko izveido Eiropas dzelzceļa kravu koridorus⁽⁹⁾, pašreizējā novērtēšanas gaitā varētu pievērsties vismaz daļai no koordinācijas un plānošanas problēmām, kas saistītas ar pārrobežu kravām.

4.14. Kopumā šķiet, ka ir jāpārstrādā pārvaldības process attiecībā uz dzelzceļa jaudu, lai operatoriem ļautu sniegt pakalpojumus atbilstoši klientu vajadzībām, nodrošinot pienācīgu uzticamību, punktualitāti un elastību. Tam cita starpā ir nepieciešams visaptverošs kopskats uz jaudas pārvaldību, kas aptvertu gan pasažieru, gan kravu pārvadājumus, tādējādi ļaujot optimāli izmantot jaudu.

4.15. Attiecībā uz dzelzceļa kravām Revīzijas palāta iepriekšminētajā īpašajā ziņojumā par dzelzceļa kravām izteikusi līdzīgas piezīmes tām, ko Komisija formulējusi darba dokumentā.

Īpašajā ziņojumā ir sniegti vairāki ieteikumi dzelzceļa kravu tirgus darbības uzlabošanai, tostarp par labāku uzraudzību nolūkā cīnīties pret vēsturisko operatoru un infrastruktūras pārvaldītāju rīcību, kas nav saderīga ar konkurenci, par labāku satiksmes pārvaldību dzelzceļa kravu koridoros, snieguma uzraudzību un mērķtiecīgāku pievēršanos infrastruktūras vajadzībām.

4.16. Revīzijas palāta īpašajā ziņojumā arī izvirzījusi jautājumu par vilcienu vadītājiem, tostarp attiecībā uz noteikumiem par valodu lietošanu saskaņā ar Direktīvu 2007/59/EK par vilcienu vadītāju sertifikāciju, ierosinot, ka VI pielikuma 8. punktā noteiktās valodu prasības būtu jāaizstāj ar prasībām zināt vienu valodu, kas izmantojama starptautisko dzelzceļa pārvadājumu nolūkos.

4.17. Īpašajā ziņojumā secināts, ka konstatētie stratēģiskie un regulatīvie jautājumi ir tādi, kurus nerisīnot, papildu finansējums problēmas nenovērsīs.

4.18. Uzmanība būtu jāpievērš arī ministru 2020. gada 21. septembra deklarācijai par dzelzceļa kravu koridoriem, kurā uzsvērts digitalizācijas un TEN-T pamattīkla koridoru savlaicīgas īstenošanas un ERTMS ieviešanas nozīmīgums.

⁽⁹⁾ OV L 276, 20.10.2010., 22. lpp.

4.19. Šķiet, ka pastāv vispārēja vienprātība par to, cik svarīgi ir prasmīgi dzelzceļa darbinieki un labi darba nosacījumi. Šajā nolūkā ir jārikojas, lai dzelzceļa nozarē novērstu sociālo dumpingu, kas līdz ar tirgus atvēršanu attīstās tāpat kā citās transporta nozarēs Eiropas Savienībā. Spēkā esošais regulējums, piemēram, Darba ņēmēju norīkošanas direktīva, ne vienmēr pienācīgi pievēršas dzelzceļa darbinieku situācijai, jo tajā nav ņemtas vērā ļoti mobiliem darba ņēmējiem izvirzītās specifiskās prasības, piemēram, uz dzelzceļa. Tas arī apgrūtina uzraudzību. Tāpēc EESK uzskata, ka, tāpat kā autotransporta jomā, var būt nepieciešami īpaši noteikumi dzelzceļa transporta darbiniekiem.

4.20. Šajā kontekstā EESK pieņem zināšanai arī dzelzceļa nozares sociālo noteikumu un tiesību aktu, kā arī to ieviešanas un izpildes nepilnības, par ko ziņojuši dzelzceļa sociālie partneri, piemēram, saistībā ar Sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas saistību regulas sociālo klauzulu īstenošanu un Direktīvas 2005/47/EK par mobilo darbinieku darba apstākļiem pārrobežu operācijās īstenošanu, uzraudzību un izpildi.

4.21. EESK pilnīgi piekrīt kopīgajai izpratnei, ka kvalificēti dzelzceļa darbinieki un labi darba apstākļi ir ļoti svarīgi, un ņem vērā 2004. gada nolīgumu par transportlīdzekļu vadīšanas un atpūtas laikiem, kas attiecas uz sadarbspējīgu pārrobežu pakalpojumu sniegšanā iesaistītiem mobiliem darba ņēmējiem un ko sociālie partneri sociālā dialoga ietvaros noslēdza 2004. gada janvārī un īstenoja ar Direktīvu 2005/47/EK.

4.22. EESK pieņem zināšanai, ka sociālie partneri ir vienojušies turpināt darbu sociālā dialoga ietvaros, lai uzlabotu nolīguma īstenošanas uzraudzību. Ar kopīgu deklarāciju tie ir apņēmušies veicināt pārrobežu darbības, izvairīties no konkurences, kuras pamatā ir tikai darba apstākļu atšķirības, un saglabāt vienlīdzīgus konkurences nosacījumus uzņēmumiem, kas veic pārrobežu darbības⁽¹⁰⁾.

Runājot par Direktīvu 2005/47/EK, sociālie partneri uzsvēra, ka “viens no projekta secinājumiem ir, ka Nolīguma pienācīgu uzraudzību un izpildi dalībvalstu līmenī kavē neskaidrība par valstu kompetentajām iestādēm. Pat gadījumos, kad iestāde ir skaidri definēta (parasti – valsts darba inspekcija), šķiet, ka tai nav vajadzīgo resursu, spēju un/vai informācijas par Nolīgumu un tā īstenošanas direktīvu, lai efektīvi veiktu savus pienākumus”. EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir jārikojas.

4.23. EESK pieņem zināšanai sociālo partneru deklarāciju par Sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas saistību regulu (EK) Nr. 1370/2007, kurā sociālie partneri secina, ka “konkurences sekas nedrīkst nelabvēlīgi ietekmēt personāla darba apstākļus, un šajā nolūkā ir vajadzīgi saistoši valsts, reģionālā vai vietējā līmeņa sociālie standarti un/vai personāla obligāta pārcelšana operatora maiņas gadījumā”⁽¹¹⁾. Praksē tas nav pietiekami īstenots un nodrošināts, un ir vajadzīga ES rīcība. EESK aicina Komisiju cieši uzraudzīt šo noteikumu īstenošanu un attiecīgi rīkoties.

4.24. Operatori, šķiet, kopumā ir vienprātis, ka nozarei tagad ir vajadzīgs laiks, lai iepazītos ar ceturto dzelzceļa tiesību aktu kopumu un tam pielāgotos.

5. Covid-19 pandēmijas krīze – noturības pārbaude

5.1. Covid-19 krīze nozīmē pārbaudījumu un izaicinājumu gan dzelzceļa transportam, gan arī visām pārējām transporta nozarēm, kā arī visiem transporta nozares darbiniekiem. Pozitīvs konstatējums Covid-19 pandēmijas laikā ir dzelzceļa uzticamība, drošums un centrālā loma pasažieru un preču pārvadāšanā, par ko jāpateicas arī dzelzceļa darbinieku centieniem ārkārtīgi sarežģītos apstākļos. Valsts atbalsts ir palīdzējis daudziem dzelzceļa uzņēmumiem grūtā laikposmā, kad apjomi sarūk.

5.2. Saskaņā ar datiem, ko apkopojusi Eiropas Dzelzceļa un infrastruktūras uzņēmumu kopiena (CER), Covid-19 krīze negatīvi ietekmē visu veidu dzelzceļa pasažieru pārvadājumus, it īpaši starptautiskajos maršrutos. Ieņēmumu zaudējumi 2020. gadā sasniedza 26 miljardus EUR un 2021. gada pirmajos mēnešos turpina pieaugt. Sagaidāms arī, ka atveseļošanās būs lēna.

⁽¹⁰⁾ Nolīguma par dažiem sadarbspējīgu pārrobežu pakalpojumu sniegšanā dzelzceļa nozarē iesaistītu mobilo darba ņēmēju darba apstākļu aspektiem īstenošanas un piemērošanas izvērtējums; projekts “Mobili dzelzceļa darbinieki” – Eiropas dzelzceļa sociālo partneru CER un ETF kopīgie secinājumi.

⁽¹¹⁾ <https://www.etf-europe.org/resource/joint-cer-etf-opinion-protection-of-staff-september-2013>

5.3. Taču Covid-19 krīze ir arī likusi apzināties nepieciešamību izstrādāt izturētspējas pasākumus un uzlabot saskaņotību un koordināciju tīklā un par augstāku prioritāti noteikt pārrobežu infrastruktūras attīstību⁽¹²⁾. Tomēr pandēmija ir arī parādījusi, ka satiksmes problēmu risināšanā vissvarīgākā loma ir pilsētām, tās nevajadzētu atstāt vienas, Eiropas Savienībai ir pilsētām jāpievērš vislielākā uzmanība.

5.4. Pandēmijas laikā valstij piederošiem operatoriem bija pienākums turpināt pasažieru un kravu pārvadājumu pakalpojumus, vienlaikus nodrošinot drošu darbību. Valsts atbalsts un valsts iejaukšanās bieži vien ir palīdzējuši novērst dzelzceļa sistēmas sabrukumu, un tas ir nepieciešams pamatpakalpojumu nodrošināšanai.

6. Prezidentvalsts minētās nodalīšanas problēmas

6.1. Uz diviem prezidentvalsts uzdotajiem ar nodalīšanu saistītajiem jautājumiem atbildes ir atrodamas grozītās Direktīvas 2012/34/ES II nodaļas 1. un 2. iedaļas noteikumos, kuru mērķis ir nodrošināt dzelzceļa pārvadājumu uzņēmumu un infrastruktūras pārvaldītāju neatkarību (1. iedaļa) un infrastruktūras pārvaldības un pārvadājumu darbību un dažādu pārvadājumu darbības veidu nošķiršanu (2. iedaļa).

6.2. Attiecīgie noteikumi paver plašas izvēles iespējas attiecībā uz organizatorisko veidu, ja vien tiek nodrošināta par infrastruktūras pārvaldību atbildīgās struktūras neatkarība attiecībā uz vilcienu ceļu iedalīšanu un maksas aprēķināšanu un iekasēšanu. Tas pats attiecas arī uz pienākumu veikt atsevišķu grāmatvedības uzskaiti infrastruktūras pārvaldībai un operatīvajām darbībām, kā arī pasažieru un kravas pārvadājumiem, un pienākumu nodrošināt par sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu piešķirto publisko līdzekļu pārredzamību.

6.3. Garantija attiecībā uz neitralitāti vilcienu ceļu iedalīšanā un maksas aprēķināšanā un iekasēšanā, kā arī pārredzamība, ko nodrošina atsevišķa grāmatvedības uzskaitē, ir jāvērtē atzinīgi, jo tās nodrošina vienlīdzīgu konkurences apstākļus un pārredzamību.

6.4. Jāatzīmē, ka tādas lielas dzelzceļa valstis kā Vācija, Polija, Itālija un Austrija ir saglabājušas integrētu dzelzceļa uzņēmumu, vienlaikus nodrošinot infrastruktūras pārvaldītāja neatkarību attiecībā uz būtiskajām funkcijām, proti, laika nišu piešķiršanu, maksas aprēķināšanu un iekasēšanu. Francija, piemēram, reintegrēja infrastruktūras pārvaldību un ekspluatāciju. Tās uzskata, ka dzelzceļa sistēmai ir izdevīgi izmantot sinerģijas, garantēt ciešāku sadarbību, lielāku elastību utt. Būtu jāņem vērā arī izdevīgums dzelzceļa personālam, kam paveras liels iekšējais darba tirgus, un it īpaši tām ar drošību saistītajām profesijām, kurām tiek izvirzītas medicīniskas un psiholoģiskas prasības.

6.5. Tomēr brīvība izvēlēties organizatorisko veidu ir vērtējama pozitīvi, un tādēļ nodalīšana nebūtu jāuzliek dalībvalstīm par pienākumu.

7. Noslēguma piezīmes

7.1. No iepriekšminētā izklāsta izriet, ka Eiropas dzelzceļa telpa nepavisam nav ideāla. Ir padziļināti jāanalizē veiksmes faktori, kā arī ietekme uz darba apstākļiem. Pieejamajās analizēs ir izvērtētas problēmas, kas saistītas ar spēkā esošo tiesību aktu īstenošanu tādās jomās kā tirgus pieejamība, sadarbība un tehniskā saskaņošana, tostarp darbības un tehnisko noteikumu nepilnīga atbilstība. Taču tajās ir apzinātas arī problēmas kas saistītas ar izmaksām, punktualitātes trūkumu un nepietiekamu ritošo sastāvu, kuru būtu iespējams izmantot visā ES teritorijā, un vispārīgas problēmas saistībā ar pielāgošanos atvērtam tirgum. Šķiet, ka nav analizēta tirgus atvēršanas iespējamā ietekme uz darba apstākļiem. Daudz ko varētu un vajadzētu uzlabot, lai sistēma darbotos labāk, kļūtu konkurētspējīgāka un palielinātu savu tirgus daļu visā ES, kļūstot par pilntiesīgu dalībnieku efektīvā un ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgā multimodālā transporta un mobilitātes sistēmā, kas kalpo lietotājiem un videi.

7.2. EESK uzskata, ka ir pienācis laiks vispārējai ES dzelzceļa sistēmas inventarizācijai. Tāpēc EESK aicina plaši un visaptveroši analizēt panākumu faktoros un problēmas un izvērtēt pašreizējo regulējumu, tostarp tā ietekmi uz darba apstākļiem. EESK aicina veikt objektīvu novērtējumu, ņemot vērā LESD 90. un 91. pantā noteikto pienākumu izveidot iekšējo tirgu ar saskaņotiem starptautisko pārvadājumu noteikumiem un definēt kabotāžas nosacījumus, pienācīgi ņemot

⁽¹²⁾ Sk., piemēram, Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur "Folgerungen für die zukünftige Verkehrspolitik nach den Erfahrungen und dem Umgang mit der COVID-19 Pandemie; Wissenschaftlicher Beirat beim Bundesminister für Verkehr und digitale Infrastruktur" Nr. 2/2020.

vērā noteikumus par vispārējas tautsaimnieciskas nozīmes pakalpojumiem saskaņā ar LESD 14. pantu un LESD 26. protokolu, kā arī ar ES Pamattiesību hartas 36. pantu. Analīzē, īpašu uzmanību pievēršot ietekmei uz strādājošo darba apstākļiem, būtu jāņem vērā vides aspekti un Eiropas zaļajā kursā izvirzītie mērķi, dzelzceļa funkcija kā vispārējas nozīmes pakalpojums un sociālās un ekonomiskās kohēzijas faktors, dzelzceļa konkurētspēja un tā darbība multimodālā pārrobežu transporta sistēmā, kas balstīta uz sadarbību, resursefektivitāti, pakalpojumu līmeni un klientu/patērētāju apmierinātību. Eiropas Dzelzceļa gads (2021) ir lieliska iespēja izvērtēt līdzšinējo norišu attīstību un izvirzīt nākotnes mērķus.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

PIELIKUMS

Par turpmāk minētajiem grozījumiem nobalsoja vismaz viena ceturtdā daļa klātesošo, bet tos noraidīja debatēs.

1.17. punkts

Grozīt šādi:

Šķiet skaidrs, ka būtu jāņem vērā pašreizējā nepieciešamība īstenot politikas pasākumus un uzlabot dzelzceļa sistēmu, lai īstenotu modālā īpatsvara mērķus un ļautu tai veikt visas savas funkcijas konkurētspējīgā un ilgtspējīgā Eiropas multimodālā transporta sistēmā. Valsts atbalstam un valsts intervencei Nozarei būs vajadzīgs valsts atbalsts arī laikā, kad tā atveselosies no Covid-19 krīzes, un valsts atbalstam ar mērķi finansēt sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas saistības joprojām ir izšķiroša nozīme, lai nodrošinātu pamatpakalpojumus arī pēc Covid-19 krīzes.

Balsošanas rezultāts:

Par: 94

Pret: 119

Atturas: 7

1.18. punkts

Grozīt šādi:

Sabiedrisko pakalpojumu līgumi ir būtiski, lai nodrošinātu fiziski un cenas ziņā pieejamus un iekļaujošus pasažieru pārvadājumu pakalpojumus visiem. EESK uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu līgumu tieša piešķiršana ir viens no efektīvākajiem un rezultatīvākajiem pasākumiem dzelzceļa pasažieru pārvadājumu veicināšanai. EESK nem vērā pašreizējo tiešās piešķiršanas pārsvaru un tiesiskā regulējuma izstrādi attiecībā uz iepirkuma konkursiem. EESK sagaida, ka Komisija sniegs analīzi par to, kā šī prioritāšu maina ir ietekmējusi pieejamību un pakalpojumu līmeni, kā paredzēts grozītās Regulas (EK) Nr. 1370/2007 11. pantā.

Balsošanas rezultāts:

Par: 97

Pret: 114

Atturas: 12

4.6. punkts

Grozīt šādi:

Ir vērojama vispārēja tendence nepietiekamas noslodzes līnijās, parasti reģionālajās, izmantot sabiedrisko pakalpojumu saistības ar ekskluzīvām satiksmes tiesībām, savukārt tālsatiksmes līnijās ir atvērta piekļuve tirgum. EESK uzsver, ka sabiedrisko pakalpojumu saistībām ir svarīga nozīme, lai nodrošinātu pieejamību par pieņemamu cenu un dzelzceļa sistēmas vispārēju saskaņotību pasažieru pārvadājumu jomā, tādējādi nodrošinot pieejamību. Sabiedrisko pakalpojumu saistības ir būtiskas, lai iedzīvotājiem nodrošinātu fiziski un cenas ziņā pieejamus un iekļaujošus pasažieru pārvadājumu pakalpojumus. Piekļuve tirgum ir atvērta pasažieru komercpārvadājumiem, kas bieži vien ir tālsatiksmes pakalpojumi. Tomēr tālsatiksmes pārvadājumus un reģionālos pārvadājumus nedrīkst nodalīt. Ikvienš tālsatiksmes vilciens pilda reģionālas funkcijas pasažieriem, it īpaši, apstājoties piepilsētas zonās. Reģionālās līnijas nodrošina nepieciešamo pasažieru skaitu un apgādā galvenās līnijas. Tās arī atslugo "lielo līniju" infrastruktūru un nodrošina izkliešanās attiecīgajā teritorijā.

Dalībvalstis īsteno tālākas iniciatīvas, lai veidotu svarīgus savienojumus ar jauniem dzelzceļa pakalpojumiem, tostarp nakts vilcieniem, un šādu norišu priekšgalā ir vēsturiskie dzelzceļa operatori. Par šādiem plāniem jau ir paziņojusi, piemēram, Vācija (TEE 2.0), Nīderlande un Zviedrija. Itālijas ātrgaitas dzelzceļa tīkla operatoru konkurences rezultāts ir labāka pakalpojumu kvalitāte, lētākas biļetes un pakalpojumu biežuma palielināšanās, kā dēļ notikusi redzama pārvadājumu pārvirzīšana no gaisa uz dzelzceļu. Līdzīgas iniciatīvas ir plānotas Spānijā. EESK uzskata, ka šīs iniciatīvas liecina gan par pašreizējā regulējuma iespējām radīt pievilcīgas un videi draudzīgas transporta alternatīvas, gan par nepieciešamību veikt pasākumus, lai atvieglotu pārrobežu savienojumu izveidi. EESK uzskata, ka šīs iniciatīvas parāda dzelzceļa sistēmas sarežģītību un ka brīva piekļuve tirgum — kas attiecībā uz starptautiskajiem pasažieru pārvadājumiem ir spēkā kopš 2010. gada — nav pareizais instruments, ar kuru veicināt (starptautisku) tālsatiksmes pasažieru pārvadājumu attīstību. Ir vajadzīga politiskā griba, politiski lēmumi par prioritātes piešķiršanu vidi saudzējošiem un iekļaujošiem risinājumiem, ko papildinātu nepieciešamie ieguldījumi un laba pārvaldība.

Balsošanas rezultāts:

Par: 104

Pret: 112

Atturas: 15

4.7. punkts

Grozīt šādi:

EESK nem vērā, ka pašlaik dominē sabiedrisko pakalpojumu līgumu tieša piešķiršana un ka tiek izstrādāts tiesiskais regulējums virzībai uz piedāvājumu konkursiem. EESK sagaida, ka Komisija sniegs objektīvu analīzi par to, kā šīs izmaiņas pieejā ietekmēs pakalpojumu pieejamību un līmeni, kā paredzēts grozītās Regulas (EK) Nr. 1370/2007 11. pantā, un ka analīzē tiks sniegti arī ieteikumi izvēlēties tādu piešķiršanas sistēmu, kas izmantotājiem nodrošina vislabāko izmaksu un ieguvumu attiecību. EESK uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu līgumu tieša piešķiršana ir viens no efektīvākajiem un rezultatīvākajiem pasākumiem dzelzceļa pasažieru pārvadājumu veicināšanai. Tas ir dzelzceļa sistēmu pamats, piemēram, Austrijā un Šveicē, kas tirgus daļas ziņā ir čempiones. EESK arī norāda, ka nav korelācijas starp tirgus atvērtības pakāpi un klientu apmierinātību vai biļešu cenām.

Balsošanas rezultāts:

Par: 97

Pret: 114

Atturas: 12

5.3. punkts

Grozīt šādi:

Pandēmijas laikā valstij piederošiem operatoriem bija pienākums operatori spēja turpināt drošus pasažieru un kravu pārvadājumu pakalpojumus, tomēr kravu apjoma un pasažieru skaita samazināšanās dēļ tie cieta lielus zaudējumus vienlaikus nodrošinot drošu darbību. Valsts atbalsts un Eiropas Komisijas un dalībvalstu rīcība ar mērķi finansiāli atbalstīt dzelzceļu un it īpaši palīdzēt nodrošināt pamatpakalpojumu nepārtrauktību, tostarp pārrobežu pakalpojumus, ļāva turpināt darboties nepieciešamajiem pasažieru pārvadājumiem un piegādes ķēdēm valsts iejaukšanās bieži vien ir palīdzējuši novērst dzelzceļa sistēmas sabrukumu, un tas ir nepieciešams pamatpakalpojumu nodrošināšanai.

Balsošanas rezultāts:

Par: 94

Pret: 119

Atturas: 7

6.5. punkts

Grozīt šādi:

~~Tomēr Tāpēc EESK uzskata, ka brīvība izvēlēties organizatorisko veidu ir vērtējama pozitīvi, un tādēļ nodalīšana nebūtu jāuzliek dalībvalstīm par pienākumu. EESK uzskata arī, ka atklātais infrastruktūras pārvaldītāju un operatoru dialogs, kas tika ieviests ar ceturto dzelzceļa tiesību aktu paketi, dod pievienoto vērtību, jo ļauj apmainīties ar attiecīgu informāciju, lai uzlabotu dzelzceļa un jauktas transporta sistēmas darbību.~~

Balsošanas rezultāts:

Par: 95

Pret: 118

Atturas: 12

III

(Sagatavošanā esoši tiesību akti)

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 559. PLENĀRSESĪJA - INTERACTIO,
24.3.2021.–25.3.2021.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “2020. gada ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli saskaņā ar Regulu (ES) 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību””

(COM(2020) 950 final)

un par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Nacionālo enerģētikas un klimata plānu ES mēroga novērtējums. Kā sekmēt zaļo pārkārtošanos un veicināt ekonomikas atveseļošanu ar integrētiem enerģētikas un klimata plāniem””

(COM(2020) 564 final)

(2021/C 220/04)

Ziņotājs: **Lutz RIBBE**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 11.11.2020. un 27.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	236/4/6

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) pauž gandarījumu par to, cik rūpīgi un precīzi Komisija dokumentē un vērtē enerģētikas savienības attīstību. Nacionālo enerģētikas un klimata plānu (NEKP) sagatavošanas un vērtēšanas veids pierāda, ka enerģētikas savienības pārvaldība darbojas.

1.2. EESK ar atvieglojumu konstatē, ka, lai gan dažas dalībvalstis mērķrādītājus acīmredzami nav izpildījušas, 2020. gadam izvirzītie enerģētikas un klimata mērķrādītāji kopumā tika sasniegti. Taču tas nedrīkst novest pie pašapmierinātības. Nākamajiem 30 gadiem izvirzītie mērķrādītāji, sākot ar 2020. gadiem, ir daudz augstāki. Pārkārtošanās ātrums ir ievērojami jāpalielina, taču šajā procesā nedrīkst ignorēt sociālo un ekonomisko situāciju atsevišķās dalībvalstīs, jo tas varētu apdraudēt sabiedrības atbalstu enerģētikas pārkārtošanas paātrināšanai paredzētajiem ieguldījumiem un reformām. Enerģētikas pārkārtošana ir apdraudēta arī tad, ja politiķi gan apsola, ka plašas sabiedrības grupas varēs līdzdarboties, taču patiesībā šo solījumu neuztver nopietni un to nepilda.

1.3. Tātad, vēl svarīgāk ir tiekties sasniegt ne tikai globālos (klimata) mērķrādītājus, bet arī konkrētos mērķrādītājus, kurus Komisija pati ir izvirzījusi pamatstratēģijā spēcīgai Enerģētikas savienībai un pasākumu kopumā "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā". Un šajā ziņā rezultāti ir daudz sliktāki.

1.4. Pamatstratēģijā Komisija paziņoja, ka enerģētikas savienības uzmanības centrā ir jābūt pilsoņiem. Ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli Komisija vispār nav minējusi, cik strauja ir virzība uz šo mērķi un kādas stratēģijas būtu jāsteno, lai nākotnē šo mērķi sasniegtu. EESK uzskata, ka tas ir pilnīgi nepieņemami.

1.5. Vērtējumā Komisija pauž uzskatu, ka dalībvalstu nacionālajos enerģētikas un klimata plānos pārāk maz uzmanības veltīts kopienas enerģijas attīstīšanai. Tas rada bažas. Vilšanos izraisa tas, ka Komisija šajā saistībā neizdara nekādus secinājumus, bet tikai vēršas pie dalībvalstīm ar ļoti vispārēju aicinājumu. Nenopietna attieksme pret paketē "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā" un pamatstratēģijā spēcīgai Enerģētikas savienībai izvirzīto vērienīgo mērķu sasniegšanu kaitē ne tikai enerģētikas savienībai – apdraudēta ir Eiropas Savienības politikas uzticamība kopumā.

1.6. Tāpēc EESK uzskata, ka nākamajos ziņojumos Komisijai ir rūpīgāk jāizvērtē trešās enerģētikas paketes īstenošanas, ieviešanas un izpildes pakāpe un kvalitāte dalībvalstīs, it īpaši vērtējot, kā tās plāno panākt, lai "uzmanības centrā būtu iedzīvotāji". Iepriekš enerģētikas jomas noteikumu īstenošana kavējās, un bieži tā nebija iedzīvotājiem labvēlīga.

1.7. Kritiski jāizvērtē arī tas, kā tiek sasniegti enerģētikas savienības pārējie trīs mērķi: energoatkarības likvidēšana, mazinot enerģijas importu, subsīdiju atcelšana klimatam un videi kaitīgiem energoresursiem un vadošas lomas uzņemšanās atjaunojamo energoresursu enerģijas, energoefektivitātes un elektromobilitātes jomā. No Komisijas paziņojumiem izriet, ka nav sasniegts neviens no šiem trim mērķiem. Taču šīs neveiksmes iemesli tiek noklusēti. Tāpat arī ir vērtīgi meklēt secinājumus par to, kādi secinājumi būtu izdarāmi pēc šīm neveiksmēm un kas darāms tālāk, piemēram, saistībā ar Atveseļošanas fondu.

1.8. EESK uzskata, ka dalībvalstu nacionālie enerģētikas un klimata plāni liecina, ka Eiropas enerģētikas politikā trūkst saskaņotības. EESK arī uzskata, ka lielākā daļa nacionālo enerģētikas un klimata plānu ir pārāk nekonkrēti, it īpaši attiecībā uz svarīgajiem energoapgādes drošības un taisnīgas pārkārtošanās jautājumiem.

1.9. Tāpēc EESK aicina Komisiju NEKP vērtēšanā vairāk uzmanības pievērst tam, vai taisnīgas pārkārtošanās stratēģijas ir piemērotas noteikto mērķu sasniegšanai un novērtēt, cik lielā mērā ir sasniegti šādi mērķi:

- pāreja no vienas darbavietas uz citu,
- atbalsts darba ņēmējiem, kas dekarbonizācijas dēļ zaudē darbu (zaudētā darbvieta būtu jāaizstāj vismaz ar citu līdzvērtīgu darbvietu),
- enerģētiskās nabadzības novēršana, kā arī pārkārtojumu negatīvās ietekmes kompensēšana,
- reģionālā ekonomikas potenciāla apguve, ko rada atjaunojamie energoresursi un jauni veidi, kā iesaistīties un līdzdarboties elektroenerģijas ražošanā.

2. Vispārīgas piezīmes par Komisijas dokumentiem

2.1. Komisija 2015. gada 25. februārī publicēja paziņojumu "Pamatstratēģija spēcīgai Enerģētikas savienībai ar tālredzīgu klimata pārmaiņu politiku" ⁽¹⁾. Minētajā stratēģijā bija izvirzīti šādi mērķi:

- enerģētiskā drošība, cita starpā mazinot atkarību no enerģijas importa,

⁽¹⁾ COM(2015) 80 final.

- pilnīgi integrēts Eiropas enerģijas tirgus,
- ilgtspējīga, mazoglekļa un klimatam nekaitīga ekonomika,
- pētniecība, inovācija un konkurētspēja, lai Eiropa varētu kļūt par pasaules lideri atjaunojamo energoresursu jomā,
- nākotnes vajadzībām atbilstīga Eiropas darba ņēmēju kvalifikācija enerģētikas nozarē,
- investoru uzticības iegūšana, ar cenām signalizējot ilgtermiņa vajadzības un politikas mērķus.

2.2. Taču pirmām kārtām, kā Komisija toreiz apgalvoja, tā visvairāk vēlas, “lai Enerģētikas savienība būtu savienība, kuras uzmanības centrā ir iedzīvotāji, kurā iedzīvotāji iesaistītās enerģētikas pārkārtošanā, izmanto labumu, ko sniedz jaunās tehnoloģijas, kuras palīdz samazināt rēķinus par energopatēriņu, un aktīvi līdzdarbojas tirgū, un kurā mazaizsargātajiem patērētājiem ir nodrošināta aizsardzība”. Turklāt Komisija minēja, ka ieinteresēto personu līdzdalība enerģētikas savienības izveidē ir prioritāte un enerģētikas pārkārtošanas pārvaldības pamatprincips ir sociāli taisnīga pārkārtošanās.

2.3. Komisija arī uzsvēra, ka enerģētikas savienībai ir vajadzīga integrēta pārvaldība un uzraudzība. Eiropas Savienība, pieņemot Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2018/1999^(?) par enerģētikas savienības pārvaldību, izveidoja tam vajadzīgo juridisko pamatu. Saskaņā ar minēto regulu dalībvalstīm regulāri ir jāiesniedz nacionālie enerģētikas un klimata plāni (NEKP), kuros tās ir izklāstījušas arī savu devumu virzībā uz enerģētikas savienības mērķiem.

2.4. 2020. gada ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli Komisija ziņo par panākto progresu piecās jomās:

- dekarbonizācija (ieskaitot atjaunojamo energoresursu enerģijas attīstību),
- energoefektivitāte, īpaši ņemot vērā principu “energoefektivitāte pirmajā vietā”,
- enerģētiskā drošība (cita starpā ES importētās enerģijas apjoma samazināšana un valstu energosistēmu labāka noturība),
- iekšējie enerģijas tirgi,
- pētniecība un inovācija un konkurētspēja.

Komisija iedziļinās arī tematā “Enerģētikas savienība plašākā – zaļā kursa – kontekstā”.

2.5. Pamatojoties uz šo analīzi, Komisija iezīmē idejas, kuru mērķis ir “Tiekšanās uz zaļo atveseļošanu un ilgtspējīgu ekonomiku” un pirmo reizi izskata enerģētikas sistēmas un ūdeņraža attīstīšanas integrācijas pašreizējās stratēģijas Eiropā.

2.6. Turklāt Komisija pamato, kādēļ oglekļa emisiju samazināšanas mērķrādītājs ir jāpalielina līdz vismaz 55 % salīdzinājumā ar 1990. gadu, un paziņo par metāna emisiju samazināšanas stratēģiju, kā arī par redzējumu attiecībā uz atkrastes energoresursu enerģiju. Šajā saistībā Komisija kritizē stratēģijas, ko dalībvalstis izklāstījušas NEKP ietvaros, jo uzskata, ka tās bieži ir neskaidras un nekonkrētas.

2.7. Komisija uzskata, ka situācija kopumā vēl nav apmierinoša, lai gan ir konstatēts, ka ES mērogā 2020. gada mērķi atjaunojamo energoresursu enerģijas izvēršanā lielā mērā tiks sasniegti. Dažās dalībvalstīs “vēl jāpanāk lielāks progress”.

^(?) OV L 328, 21.12.2018., 1. lpp.

2.8. Komisija aicina dalībvalstis vairāk uzmanības veltīt energoefektivitātei – it īpaši ēku renovācijas jomā novēroti lieli trūkumi.

2.9. Pirmo reizi ziņojumam ir pievienota detalizēta enerģijas subsīdiju analīze⁽³⁾, kurā viennozīmīgi ir konstatēts, ka a) joprojām ir vajadzīgi labāki dati par enerģijas subsīdijām⁽⁴⁾ un b) “ir acīmredzami nepieciešamas lielākas pūles”, lai samazinātu fosilā kurināmā subsīdijas. Komisija uzskatīja, ka patlaban spēkā esošie ES līmeņa tiesību akti nav pietiekami.

2.10. Turklāt kā neiepriecinošs tiek atzīmēts fakts, ka pēdējos gados ES 27 dalībvalstīs šajā sektorā tiek ieguldīts aizvien mazāk pētniecības un izstrādes līdzekļu un salīdzinājumā ar citiem ekonomikas reģioniem Eiropa šajā ziņā ir ievērojami atpalikusi. Komisija paziņo arī par darbu, piemēram, tādās jomās kā akumulatoru uzkrātuves un ūdeņraža ražošana, lai atdzīvinātu pētniecību un inovācijas un palīdzētu palielināt valstu ieguldījumus, kas patlaban šajā jomā ir samazinājušies.

2.11. Konstatēts, ka pēdējos gados atkal ir pieaugušas enerģijas importa izmaksas (pārsniedzot 330 miljardus EUR gadā), kas ir pretēja tendence iepriekšējai lejupslīdei.

2.12. Komisija noslēdz ziņojumu ar apstiprinājumu, ka saistībā ar Covid-19 krīzi Eiropai ir unikāla iespēja veikt tādus ieguldījumus, kas var palīdzēt atveseļot ES ekonomiku, vienlaikus paātrinot zaļo un digitālo pārkārtošanos.

2.13. Ziņojumā par NEKP ES mēroga novērtējumu Komisija izdara pozitīvu secinājumu tiktāl, ciktāl siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas un atjaunojamo energoresursu jomā panāktais progress jau 2021. gadā dod iespēju ievērojami paaugstināt attiecīgos mērķrādītājus 2030. gadam. Taču Komisija atzīst, ka vēl ļoti daudz ir jāpaveic energoefektivitātes jomā, kā arī saistībā ar ieguldījumu palielināšanu pētniecības un inovācijas jomā. Lai novērstu attiecīgās nepilnības, ir nepieciešams, lai dalībvalstis ņemtu vērā jaunās finansēšanas iespējas, ko paver daudzgadu finanšu shēma un Atveseļošanas un noturības mehānisms.

3. Vispārīgas EESK piezīmes

3.1. Pirmkārt, Komisija ir pelnījusi īpašu uzslavu: rūpība, ar kādu Komisija pievērsās enerģētikas savienības pārvaldībai un ko uzskatāmi parāda arī visaptverošie dokumenti (ieskaitot pielikumus), liecina par ārkārtīgi nopietnu pieeju. Šāda pieeja noteikti ir nepieciešama, jo līdz šim izvirzītie klimata mērķi, ko paredzēts paaugstināt, tiks sasniegti ar lielu piepūli vai pat netiks sasniegti vispār. Izvirzītais mērķis – vēlākais līdz 2050. gadam Eiropas Savienībā panākt klimatneitralitāti – iezīmēs šo laikmetu, un, lai to sasniegtu, ir vajadzīga, iespējams, vēsturē vēl nebijusi stratēģiskā plānošana un krasi atšķirīgu politikas pieeju koordinēšana, kurā ir jāiet daudz tālāk nekā nolemts līdz šim.

3.2. Ņemot vērā iepriekš minēto, EESK piekrīt Komisijai, kad tā uzsver, ka dalībvalstīm ir jāizstrādā un nekavējoties jāīsteno skaidrākas stratēģijas. Šajā saistībā ir pienācīgi jāņem vērā enerģētikas pārkārtošanas ietekme uz sabiedrību, nodarbinātību un prasmēm, kā arī cita veida plašāka ietekme, un jāpaskaidro, kā attiecīgie izaicinājumi tiks pārvarēti.

3.3. Lielākā daļa Komisijas secinājumu ir saprotami un atbalstāmi. Tas it īpaši attiecas uz konstatējumu, ka progress virzībā uz siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķi, energoefektivitātes paaugstināšanu un atjaunojamo energoresursu enerģijas izvēršanu ir pamats izvirzīt augstākus mērķus.

3.4. EESK arī piekrīt Komisijai, ka ir vajadzīgi jauni impulsi. Tomēr būtu bijis vēlams, lai Komisija konkretizē, kādiem jābūt šiem jaunajiem impulsiem.

⁽³⁾ COM(2020) 950 final, 2. pielikums.

⁽⁴⁾ Tas ir pārsteidzoši, jo vairāk nekā 30 gadus tiek runāts, ka ES ir jālikvidē subsīdijas, kas nodara kaitējumu videi.

3.5. Turklāt šķiet loģiski, ka Komisija enerģētikas savienības attīstību saista ar Eiropas zaļo kursu un ar pēcpandēmijas atveseļošanas politiku – laikā, kad tika izstrādāts enerģētikas savienības stratēģiskais satvars un tās pārvaldības regula, abi minētie faktori vēl nebija zināmi. EESK uzsver, ka enerģētikas savienība ir lielisks pamats zaļā kursa īstenošanai. Tādēļ pašreizējā novērtējumā būtu bijis vēl jo svarīgāk precīzāk minēt konstatētās nepilnības un izstrādāt to novēršanas stratēģijas. Tas nav izdarīts vismaz trijos gadījumos, kas tālāk tiks aplūkoti sīkāk.

Nepietiekami īstenots mērķis “Iedzīvotāji enerģētikas savienības uzmanības centrā”

3.6. Kā norādīts 2.2. punktā, Komisija ir konstatējusi, ka politika, kuru vada pilsoņi un kuras centrā tie nostādīti, ir *visvairāgākais* (!) enerģētikas savienības stratēģiskā satvara mērķis. Tādēļ ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli šim mērķim vajadzētu veltīt īpašu uzmanību, it īpaši ar konkrētiem priekšlikumiem kā, piemēram, pārredzama un aktīva iedzīvotāju, sociālo partneru un ieinteresēto personu līdzdalība un iesaistīšana lēmumu pieņemšanas procesos, piemēram, par NEKP, kā arī aktīva iesaiste un līdzdarbība tirgus procesos. Tomēr līdzdalības aspekts ziņojumā faktiski nav minēts ne reizi, un nav pat nekādu pārdomu par to, vai turpmākie ierosinātie pasākumi patiešām palīdzēs sasniegt šo mērķi.

3.7. Šī problēma cita starpā izpaužas arī Komisijas ierosinātajā Energosistēmas integrācijas stratēģijā, kurā iedzīvotāji ir minēti tikai patērētāji, nevis kā aktīvi tirgus dalībnieki. Arī Eiropas Komisijas izklāstītajās prioritātēs ⁽⁵⁾, proti, udeņraža stratēģijā, kā arī izsludinātajā redzējumā par atkrastes energoresursu enerģiju, ir grūti saskatīt, ka iedzīvotāju līdzdalība vispār varētu būt iespējama vai iecerēta. Tāpēc ļoti kritiski ir jāvērtē Komisijas ziņojumā par NEKP novērtējumu teiktais, ka ES atjaunīgās enerģijas finansēšanas mehānismu tā plāno izmantot it īpaši atkrastes tehnoloģiju atbalstam.

3.8. Tādējādi Komisija ignorē spēkā esošos Eiropas tiesību aktus – jo Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/944 ⁽⁶⁾ par elektroenerģijas iekšējo tirgu 43. apsvērumā ir teikts, ka kopienas enerģija ir kļuvusi “par efektīvu un rentablu iespēju, kā apmierināt iedzīvotāju vajadzības. (...) Tieši iesaistot patērētājus, kopienas enerģijas iniciatīvas rāda to potenciālu sekmēt jaunu tehnoloģiju un patēriņa modeļu – tai skaitā viedo sadales tīklu un pieprasījuma reakcijas – integrētu ieviešanu. Kopienas enerģijas projekti arī izraisa var kāpināt energoefektivitāti mājāsaimniecību līmenī un palīdzēt apkarot enerģētisko nabadzību, jo samazinās patēriņš un arī piegādes tarifi. (...) Sekmīgi realizētas iniciatīvas ir kopienām devušas labumu ekonomikas, sociālajā un vides jomā.” Eiropas likumdevēja skatījumā tādējādi kopienas enerģijai ir potenciāls atrisināt vairākas problēmas, kas minētas Komisijas dokumentos, tāpēc vēl nesaprotamāks ir tas, kāpēc Komisija šim jautājumam nepievēršas pati savos dokumentos. Starp prasībām un realitāti ir ārkārtīgi lielas plaisas, un EESK joprojām nespēj saskatīt reālu Komisijas stratēģiju, kā padarīt iedzīvotājus par aktīviem partneriem.

3.9. Tomēr šī kritika ir jāattiecinā arī uz vairākumu dalībvalstu, kam saskaņā ar Regulas (ES) 2018/1999 par pārvaldību 20. pantu nacionālajos enerģētikas un klimata plānos ir jāiekļauj arī kopienas enerģija. Komisija savā novērtējumā uzsver, ka dalībvalstis to nav izdarījušas vai nav izdarījušas pietiekamā apmērā. EESK aicina Eiropas Komisiju, veicot plānoto Atjaunīgo energoresursu direktīvas pārskatīšanu, ierosināt precizējošus noteikumus par kopienas enerģijas izmantojuma veicināšanu.

Nepietiekami īstenoti mērķi “Energoapgādes drošība / Enerģijas importa mazināšana”

3.10. Viens no enerģētikas savienības stratēģiskajiem mērķiem ir palielināt energoapgādes drošību, cita starpā mazinot importētās enerģijas apjomu. Komisija it kā starp citu konstatē, ka progress nav manāms, tieši pretēji – importētās enerģijas izmaksas atkal ir palielinājušās. Turklāt udeņraža aizvien pieaugošā nozīme nākotnē pat varētu nozīmēt enerģijas importa kāpumu, jo Komisija savā udeņraža stratēģijā apzināti koncentrējas uz importu. EESK vēlas, lai Komisija šajā saistībā beidzot sniedz nepārprotamu skaidrojumu.

⁽⁵⁾ Un Padomes prezidentvalsts Vācijas.

⁽⁶⁾ OV L 158, 14.6.2019., 125. lpp.

3.11. EESK arī atgādina, ka, nodrošinot neizbēgamo enerģijas importu, jāņem vērā Eiropas solidaritātes pamatprincips. Atsevišķu valstu rīcība, piemēram, *Nord Stream 2* gāzes cauruļvada projekts, var apdraudēt ne tikai klimata aizsardzību, bet arī apgādes drošību. Šāda rīcība, kas grauj Eiropas solidaritāti, apdraud sabiedrības uzticēšanos Eiropas Savienībai un ES tēlu trešās valstīs.

Nepietiekami īstenots mērķis "Inovācija, globālā līderība"

3.12. Negatīvs priekšstats rodas arī par inovāciju. Enerģētikas savienības skaļās deklarācijas par vadošo vietu pasaulē izrādās tukši vārdi, iepazīstoties ar ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli ietvertu aprakstu par ieguldījumiem pētniecībā un inovācijā, kā arī par patentu pieteikumu skaitu. Šis konstatējums ir satraucošs, tāpēc ir vajadzīga precīza un padziļināta kļūdu analīze, ar kuras palīdzību jānosaka un rūpīgi jāizpēta problēmas cēlonis. Uz šā pamata būtu jāizstrādā konkrēti pretpasākumi.

3.13. Ņemot vērā 3.6. līdz 3.11. punktā izklāstīto situāciju, ir jāsaka atklāti: nepietiek ar vienu un to pašu saukļu atkārtošanu, ja tiem neseko konkrētas darbības. Pretējā gadījumā tiks apšaubīta Eiropas politikas ticamība. Visos iesniegtajos Komisijas dokumentos, tostarp Energosistēmas integrācijas stratēģijā un ūdeņraža stratēģijā, faktiski nav nekādu konkrētu pasākumu, kas varētu palīdzēt sasniegt minētos mērķus.

Enerģētikas savienības nozīme sociālajā un reģionālajā politikā

3.14. Ziņojuma par enerģētikas savienības stāvokli 2.6. un 3.3. punktā Komisija pauž arī dažus apsvērumus attiecībā uz sociālo politiku. Tie ir pamatoti, un EESK it īpaši atbalsta to, ka atveseļošanas palīdzība pēc Covid-19 pandēmijas ir jāsaista ar klimata enerģētikas politikas mērķiem. Arī taisnīgas pārkārtošanās pasākumi ir pareizi un veido pamatu iedzīvotāju sekmīgai iesaistīšanai virzībā uz klimata un enerģētikas mērķiem. Vai tādējādi patiešām būs iespējams īstenot principu "nevienu nestatāt novārtā", būs atkarīgs tieši no atsevišķo instrumentu praktiskā pielietojuma un finansēšanas, kā arī no to konkrētas ieviešanas valsts līmenī.

3.15. EESK atgādina iepriekšējos atzinumos⁽⁷⁾ formulēto pārliecību, ka sociālās un reģionālās kohēzijas, kā arī atveseļošanas palīdzības finansējums ne tikai jāizmanto klimata aizsardzības un enerģētikas pārkārtošanas atbalstam, bet klimata un enerģētikas politika ir (un var) būt veidota tā, lai veicinātu sociālo un reģionālo kohēziju. Šādas pieejas jau ir izstrādātas, dažas no tām pat ir minētas ziņojumā par NEKP novērtējumu, piemēram, saules paneļu parku ierīkošana bijušajās lignīta raktuvēs Grieķijā un Portugālē vai ļoti stratēģiski izveidots atbalsts ražojošiem patērētājiem Lietuvā. Tomēr šie piemēri nav vispārēja vai ierasta prakse.

3.16. Un tādējādi pastāv risks, ka enerģētikas pārkārtošana varētu palielināt sociālās un reģionālās atšķirības, piemēram, tad, ja Komisija energosistēmas integrāciju, ūdeņraža infrastruktūras izveidi un atkrastes enerģijas ražošanu īsteno, kā plānots, jo tādā gadījumā Komisija decentralizētas koncepcijas vietā izvēlēšies centralizētu.

3.17. Jebkurā gadījumā centralizētu un decentralizētu infrastruktūru paralēla izveide radīs problēmas un var izraisīt nesekmīgu ieguldījumu risku. Piemēram, pastāv izmantojuma konkurence starp valsts mēroga ūdeņraža cauruļvadu tīklu un zemas temperatūras centralizētās siltumapgādes tīklu paplašināšanu, uz ko tiek aicināts Komisijas ziņojumā par NEKP novērtējumu. Tādēļ ieguldījumu drošības labad EESK mudināja pieņemt nepieciešamos pamatlēmumus⁽⁸⁾. Šādi lēmumi ir arī stratēģiski svarīgi, lai enerģētikas savienības izveide izdotos sekmīgi, tomēr šajā atzinumā izskatāmajos Komisijas dokumentos tie nav ņemti vērā.

3.18. Līdzīgi kā gandrīz visos jaunākajos Komisijas enerģētikas politikas dokumentos, ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli nav minēta digitalizācija. Tomēr digitalizācija paver iespējas īstenot tādas interesantas koncepcijas kā, piemēram, viedie mikrotīkli un viedie tīkli, mikrotirdzniecība, virtuālās elektrostacijas utt. Tās visas var palīdzēt palielināt enerģijas iekšējā tirgus efektivitāti un veiktspēju arī tāpēc, ka tās stiprina aktīvo patērētāju lomu. Lai arī samērā īsi, Komisija

⁽⁷⁾ OV C 47, 11.2.2020., 30. lpp., OV C 62, 15.2.2019., 269. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 429, 11.12.2020., 85. lpp.

tām ir pievērsusies pamatstratēģijā Enerģētikas savienībai⁽⁹⁾. Nav saprotams, kāpēc ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli Komisija šo aspektu nav ņēmusi vērā, lai gan digitālo tehnoloģiju izmantošana ir rūpīgi jāizvērtē, ņemot vērā to lietderību un iespējamās ētikas problēmas, pirmkārt, attiecībā uz datu suverenitāti.

3.19. Tomēr jebkurā gadījumā ir jāņem vērā tas, ka digitalizācija tiek ieviesta, domājot par galalietotāju. Iedzīvotāji joprojām cer sagaidīt, ka, paplašinoties digitalizācijai, uzlabosies pakalpojumu kvalitāte, piemēram, ikdienišķa piegādātāju maiņa, tūlītēja atgriezeniskā saite par kļūdainiem skaitītāju rādījumiem vai aizdomīgiem lietošanas veidiem un nevainojamas procedūras pašu saražotās enerģijas ievadīšanai tīklā.

4. Īpašas piezīmes

Par nodaļu "Dekarbonizācija" ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli

4.1. Komisija pamatoti norāda, ka atjaunojamo energoresursu enerģijas izmantošanai ir daudz priekšrocību. Tomēr, lai atbildētu uz jautājumu, kurš varēs izmantot šīs priekšrocības, izšķiroša nozīme būs tam, vai enerģētikas pārkārtošana principā notiks decentralizēti vai centralizēti⁽¹⁰⁾. Komisija savā ziņojumā uz šo jautājumu neatbild.

Par nodaļu "Enerģētiskā drošība" ziņojumā par Enerģētikas savienības stāvokli

4.2. Komisija lielu uzmanību pamatoti pievērš tematam "Energoapgādes drošība" un šajā saistībā – enerģētiskajai drošībai. Galu galā, tās nozīme tautsaimniecībā ir neizmērojami liela. Līdztekus tradicionālajam jautājumam par atkarību no importa galvenokārt ir jādome arī par noturību pret uzbrukumiem no ārpusē, piemēram, pret kibernetizāciju. Jaunākajos pētījumos⁽¹¹⁾ šajā saistībā ir konstatēts, ka labākā stratēģija, kas paaugstinātu noturību, ir stiprināt decentralizētas struktūras, kas spēj veidot salas. Komisijai būtu vairāk jāņem vērā šis pētījumu rezultāts.

4.3. Zaļais ūdeņradis Eiropas nākotnes energosistēmā nenoliedzami palīdzēs veidot drošu energoapgādi. EESK norāda uz saviem atzinumiem par ūdeņraža stratēģiju⁽¹²⁾ un par Energosistēmas integrācijas stratēģiju⁽¹³⁾.

4.4. Arī šeit mums ir svarīgi nedomāt tikai liela mēroga tehnoloģiju rakursā (tostarp par ūdeņraža importa infrastruktūras attīstīšanu). Ir daudz inovatīvu, vidi saudzējošu un, galvenais, reģionālu vai vietēju risinājumu, kurus var īstenot tieši uz vietas (tostarp reģionālā ūdeņraža vai sintētisku e-degvielu ražošana). Ar tiem tiek paaugstināta energoapgādes drošība, mazināta atkarība no importa un veicināta vietējā nodarbinātība, radot videi draudzīgas darbvietas, kā arī palielināta vērtības radīšana reģionos. Arī mikrouzņēmumiem, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem būtu jādod iespēja piedalīties zaļajā kursā un gūt no tā labumu, tādējādi palielinot atbalstu zaļajam kursam un enerģētikas pārkārtošanai.

Par nodaļu "Iekšējie enerģijas tirgi" ziņojumā par Enerģētikas savienības stāvokli un attiecībā uz progresu ziņojumu par iekšējo enerģijas tirgu

4.5. Komisija skaidro, ka ar paketi "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā" ir radīti labāki priekšnoteikumi, kas veicina patērētāju aktīvāku dalību enerģijas tirgos un vienlīdzīgu konkurences apstākļus tirgus jaunpienācējiem. Taču faktiski uz šo jomu attiecas tikai noteikumi regulā par elektroenerģijas iekšējo tirgu. Cik lielā mērā dalībvalstis šos noteikumus ir efektīvi īstenojušas, vēl nav iespējams noteikt. Tāpēc Komisijas izdarītais secinājums ir pārags. EESK mudina nekavējoties rūpīgi novērtēt, kā notiek virzība uz patērētāju līdzdalības svarīgo mērķi, arī ņemot vērā sadales politikas ietekmi uz tādu māsaimniecību piedalīšanos, kurām ir zemi ienākumi.

⁽⁹⁾ COM(2015) 80 final, 13. lpp.

⁽¹⁰⁾ OV C 429, 11.12.2020., 85. lpp.

⁽¹¹⁾ Sk. Hirschl, B., Aretz, A., Bost, M., Tapia, M., un Gößling-Reisemann, S. (2018): "Vulnerabilität und Resilienz des digitalen Stromsystems". Schlussbericht. Berlīne, Brēmene, lejupielādēt iespējams šeit: www.strom-resilienz.de

⁽¹²⁾ OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp.

⁽¹³⁾ OV C 123, 9.4.2021., 22. lpp.

4.6. Komisija uzsver tirgus cenu signālu nozīmi, cita starpā ieguldītājiem. Tas neapšaubāmi ir svarīgs aspekts. Tomēr šeit ir vajadzīgs diferencēts skatījums. Lielākā daļa elektroenerģijas vairumtirzniecības tirgu norāda īstermiņa cenas. Jautājums, vai tās vispār raida signālus investoriem, enerģētikas ekonomikā ir strīdīgs. EESK uz to jau ir norādījis iepriekšējos atzinumos⁽¹⁴⁾. Tāpēc Komisijai nav pamata šajā saistībā nediferencēti runāt par "iekšējo enerģijas tirgu". Lai enerģētikas savienības izveide būtu sekmīga, ir vajadzīgs jauns tirgus modelis, it īpaši elektroenerģijas jomā. Nepietiek tikai ar pilnīgu atbildību par balansēšanu attiecībā uz atjaunojamajiem energoresursiem. Tādēļ EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk atklāt savas idejas par jauno tirgus modeli. Šajā kontekstā ir jāņem vērā arī tas, ka kompensēšanas un balansēšanas tirgos uz visiem tirgus dalībniekiem ir jāattiecinā vienādi noteikumi. Tas noteikti ir nepieciešams arī enerģētikas sistēmas sekmīgai integrācijai⁽¹⁵⁾.

4.7. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka energoapgādes drošības un klimatneitralitātes mērķus nav iespējams sasniegt tikai ar cenu signāliem.

4.8. Komisija progresa ziņojumā par enerģijas iekšējo tirgu pamatoti uzsver, ka valstu un ES enerģētikas politikā vienai no prioritātēm joprojām ir jābūt konkurences iespēju nodrošināšanai ražošanas un piegādes līmenī. Tomēr tā nepaskaidro, ko tas konkrēti nozīmē. Apgalvot, ka konkurenci var veicināt tikai tirgu sasaiste, nav pareizi, un tas neatbilst arī paketē "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā" nostiprinātajiem Eiropas tiesību aktiem. Piemērojot jaudas piešķiršanas un pārslodzes vadības principus saskaņā ar Elektroenerģijas iekšējā tirgus regulas 16. pantu, būtu jāņem vērā dalībvalstu ģeogrāfiskais stāvoklis, kas varētu pamatot jaudas piešķiršanas termiņa pagarinājumu. Jebkurā gadījumā, aktīvas konkurences nodrošināšanai pirmām kārtām svarīga ir tirgus pieejamība tieši mazajiem dalībniekiem. Šajā saistībā cita starpā lielu ieguldījumu var dot digitalizācija.

4.9. Turklāt progresa ziņojumā par enerģijas iekšējo tirgu Komisija paziņo, ka, lai gan termoelektrostacijas, piemēram, gāzes elektrostacijas, var nodrošināt būtisku elastīgumu sistēmā, slikti veidoti jaudas mehānismi var būtiski izkropļot iekšējo tirgu. Šajā saistībā EESK norāda uz savu nostāju, kas pausta atzinumā TEN/625. EESK aicina Komisiju kritiski novērtēt dalībvalstu jaudas mehānismus, arī attiecībā uz Elektroenerģijas iekšējā tirgus regulas 22. panta noteikumu ievērošanu, kurā cita starpā ir paredzēta emisijas robežvērtība 550 g CO₂/kWh.

4.10. Progresa ziņojumā par enerģijas iekšējo tirgu Komisija atgādina, ka pārvades vai sadales sistēmu operatori nevar piederēt elektroenerģijas uzkrāšanas sistēmas un tie nevar tās ekspluatēt. EESK kopumā atzinīgi novērtēja šo lēmumu⁽¹⁶⁾, ar kuru vajadzētu būt atļautam, ka sadales sistēmu operatori pieder elektroenerģijas uzkrāšanas sistēmas un tie drīkst tās ekspluatēt tīkla interesēs. Turklāt EESK uzskata, ka tam jānotiek vienlaikus ar viedo tirgu stiprināšanu, lai uzkrāšanas sistēmu operatori būtu stimulēti ņemt vērā tīkla operatoru signālus un savas uzkrāšanas iekārtas ierīkot atbilstīgi sistēmas vajadzībām. Tīklu operatoriem ir vajadzīgi atbilstoši stimuli, lai šādus signālus dotu.

4.11. Būtiska nozīme viedo tirgu izveidē un kopumā sekmīgas enerģētikas pārkārtošanas nodrošināšanā ir sadales tīkliem. Tāpēc nākotnē Savienības enerģētikas politika vairāk jāorientē uz to modernizāciju.

4.12. EESK, tāpat kā Komisija, uzskata, ka Padomes Enerģijas nodokļu direktīvas 2003/96/EK⁽¹⁷⁾ galvenais mērķis vairs netiek sasniegts. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas ierosinājumu un prasa mērķtiecīgi pārskatīt šo direktīvu un citus mehānismus, lai likvidētu subsīdijas fosilajiem energoresursiem un internalizētu ārējās izmaksas.

4.13. EESK atkārtoti uzsver enerģētiskās nabadzības problemātiku un aicina Komisiju veikt konkrētus pasākumus, kas būtu plašāki par abstraktām vadlīnijām attiecībā uz definīciju un observatoriju. EESK ir vairākkārt uzsvērusi, ka viena no pieejām, kas var palīdzēt rast risinājumu šai problēmai, ir iedzīvotāju plaša līdzdalība enerģētikas jomā.

⁽¹⁴⁾ OV C 82, 3.3.2016., 13. lpp.

⁽¹⁵⁾ OV C 364, 28.10.2020., 158. lpp.

⁽¹⁶⁾ OV C 288, 31.8.2017., 91. lpp.

⁽¹⁷⁾ OV L 283, 31.10.2003., 51. lpp.

4.14. Šajā saistībā EESK atgādina savu nostāju, ka noteikti nedrīkst pieļaut divu šķiru enerģētikas sabiedrības veidošanos. Nav pieļaujams, ka labumu no enerģētikas pārkārtošanas gūst tikai finansiāli un tehniski labi aprīkotas mājsaimniecības un ka visas pārējās mājsaimniecības ir spiestas segt izmaksas. Iedzīvotāji, kurus skar enerģētiskā nabadzība, parasti nav politiski spēcīgākie. Tādēļ Komisijai ir jādara vairāk, lai panāktu, ka dalībvalstis aktīvi tiecas efektīvi izskaust enerģētisko nabadzību – to var palīdzēt mazināt gan plānotais ēku renovācijas vilnis saistībā ar enerģētiku, gan iedzīvotāju aktīva iesaistīšana atjaunojamo energoresursu elektroenerģijas ražošanā. Jāņem vērā arī, ka emisijas kvotu tirdzniecības iespējamā attiecināšana uz siltumapgādes un transporta nozarēm var ietekmēt sadales taisnīgumu.

Par nodaļu “Pētniecība un inovācija un konkurētspēja” ziņojumā par Enerģētikas savienības stāvokli

4.15. EESK pauzē bažas, ka viens no iemesliem, kāpēc ES atpaliel tādās jomās kā, piemēram, saules un litija jonu akumulatori, ir pārāk niecīgais pieprasījums. Tādēļ EESK aicina Komisiju izstrādāt paplašinātu stratēģiju – Eiropas Savienībai ir vajadzīga aktīvas rūpniecības politikas iniciatīvas, lai pārtrauktu Ķīnas dominējošo stāvokli tirgū. Apsveicams solis šajā virzienā ir Komisijas priekšlikums regulai par akumulatoriem. Nākotnes energosistēmā papildus būtu jāstiprina decentralizētas struktūras. Tās veicina pieprasījumu, piemēram, pēc akumulatoriem, nodrošina apjomradītus ietaupījumus un padara akumulatorus cenas ziņā pievilcīgus.

Par nodaļu “Enerģētikas savienība plašākā – zaļā kursa – kontekstā” ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli

4.16. EESK atbalsta Komisijas apņemšanos visā pasaulē popularizēt spēcīgus nolīgumus klimata pārmaiņu jomā. Šajā ziņā starptautiskajos tirdzniecības nolīgumos ir jāievieš robežu kompensācijas maksājums kopā ar augstākiem un konkrētajiem klimata aizsardzības mērķiem (un citiem ilgtspējas mērķiem) ⁽¹⁸⁾.

Attiecībā uz ziņojumu par NEKP novērtējumu

4.17. EESK neizprot, kāpēc Komisija kritiku par atjaunojamo energoresursu enerģijas potenciāla nepietiekamo novērtējumu vērs tikai pret atkrastes enerģijas jomu. EESK aicina Komisiju atteikties no vienpusējās priekšrokas atkrastes tehnoloģijām, kas atstāj novārtā saules fotoelementus un sauszemes vēja enerģiju, un ierosināt pēdējo minēto tehnoloģiju izvēršanas stratēģijas.

4.18. EESK ir gandarīta, ka Komisija ir atzinīgi novērtējusi atjaunojamo energoresursu enerģijas potenciālu darbvietu izveidē. Tomēr tā uzsver, ka šā potenciāla pilnīga izmantošana nenotiks automātiski; lai to panāktu, ir vajadzīga aktīva politika, it īpaši attiecībā uz darbvietu kvalitāti. Šajā kontekstā ir pilnīgi nesaprotami, kāpēc Komisija tik maz uzmanības veltījusi saules fotoelementiem, ja šai nozarei, kā izklāstīts ziņojumā, ir vislielākais darbvietu izveides potenciāls.

4.19. EESK aicina Komisiju, drīzumā pārskatot Atjaunīgo energoresursu direktīvu, iepirkuma procedūru noteikumus izstrādāt tā, lai tiktu atvieglota atjaunīgās enerģijas kopienas un MVU piedalīšanās.

4.20. EESK piekrīt Komisijai, ka ir steidzami nepieciešami ieguldījumi zemas temperatūras centralizētās siltumapgādes sistēmās. Tādēļ būtu jāizstrādā attiecīga iniciatīva.

4.21. Emisiju mazināšana ir svarīgs klimatrīcības instruments. Tomēr ir nopietni jāuztver dalībvalstu NECP paustās bažas par pieaugošajiem dabiskajiem traucējumiem. Tādēļ zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības (ZIZIMM) kredīti vienmēr būtu jāizmanto tikai kā papildinājums citiem klimatrīcības risinājumiem.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹⁸⁾ OV C 81, 2.3.2018., 44. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju”

(COM(2020) 663 final)

(2021/C 220/05)

Ziņotājs: **Udo HEMMERLING**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 27.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	252/5/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atbalsta ES metāna stratēģijas mērķus un pamatvirzienu uz metāna emisiju vēl lielāku samazināšanu klimata aizsardzības interesēs.

1.2. Koncentrēšanās uz nozarēm, kuras rada visvairāk metāna emisiju, proti, lauksaimniecību, enerģētiku un atkritumu apsaimniekošanu, ir saprotama.

1.3. Metāna stratēģija būtu jāsaista ar bioekonomikas un aprites ekonomikas stratēģijām.

1.4. Komiteja īpaši atbalsta to, ka par prioritāti noteikta metāna emisiju labāka mērīšana un starptautiskas mazināšanas iniciatīvas. Metāna emisijas bieži vien rodas no decentralizētiem, difūziem avotiem starptautiskajās ražošanas un piegādes ķēdēs.

EESK ierosina ES metāna stratēģijai šādus papildinājumus.

1.5. Plaši izkļiedētie difūzie metāna avoti un metāna emisiju mērīšanas sarežģītība bieži vien apgrūtina emisiju monitoringu. Būtu saskaņoti jāuzlabo monitorings attiecīgajās nozarēs, piemēram, lauksaimniecībā, enerģētikā, atkritumu nozarē un ķīmiskās rūpniecības nozarē, un jānodrošina šī monitoringa salīdzināmība.

Difūzo metāna emisiju tieša iekļaušana siltumnīcefekta gāzu tirdzniecības sistēmā, respektīvi, tieša to cenu noteikšana, ir ļoti sarežģīta un bieži vien neiespējama. Tomēr, ciktāl iespējams izmērīt stacionāru avotu emisijas, tas būtu jā dara, piemērojot vienu un to pašu pieeju visiem sektoriem, kas rada emisijas.

1.6. Dalībvalstīm savos klimata aizsardzības plānos būtu jāizklāsta pašreizējais stāvoklis un potenciāls izmantot biogāzi, kas iegūta no vircas un kūtsmēsliem, bioatkritumiem, notekūdeņiem, atkritumu poligoniem un raktuvju gāzes un jānosaka pasākumi tās izmantojuma palielināšanai.

1.7. Lauksaimniecībā joprojām ir ievērojams metāna emisiju samazināšanas potenciāls, ko var atraisīt, pirmām kārtām, ar vircas un kūtsmēsļu noārdīšanu biogāzes ražotnēs, kā arī panākot progresu lauksaimniecības dzīvnieku barošanā un audzēšanā un mēslojuma mazemmisiju pielietošanā. Šis potenciāls būtu jāpadara vēl konkrētāks, īstenojot ES metāna stratēģiju.

1.8. Atkritumu apsaimniekošanā bioatkritumu dalītai savākšanai un reģenerācijai pakāpeniski būtu jākļūst par normu visā Eiropas Savienībā. Tas rada priekšnoteikumus turpmākai metāna emisiju novēršanai šajā nozarē.

2. Eiropas Komisijas metāna stratēģijas pārskats

2.1. Metāns veido 10,5 % no ES kopējām siltumnīcefekta gāzu emisijām, kas ir 3,76 miljardi tonnu CO₂ ekvivalenta (2018). Kopš 1990. gada metāna emisijas ir samazinātas par gandrīz 34 %.

2.2. Metāna stratēģija pievēršas galvenajām antropogēnajām metāna emisijām un nozarēm, kas rada emisijas: lauksaimniecībai (53 % no ES metāna emisijām), atkritumu apsaimniekošanai (26 % no ES metāna emisijām) un enerģētikai (19 % no metāna emisijām), un tajā ir ierosināti attiecīgi mazināšanas pasākumi. Tāpēc dabiskās metāna emisijas, piemēram, no savvaļas atgremotājiem vai purviem, stratēģijā nav iekļautas.

2.3. Pasaulē metāna emisiju samazināšana var dot nozīmīgu ieguldījumu klimata pārmaiņu mazināšanā. Ja pasaulē līdz 2050. gadam pašreizējās metāna emisijas tiktu samazinātas uz pusi, pasaules mērogā dzesēšanas efekts būtu 0,18 grādi pēc Celsija.

2.4. ES rada 5 % no pasaules metāna emisijām. Ar fosilās gāzes, naftas un ogļu importu tā rada ievērojamu metāna emisiju apjomu trešās valstīs. Tāpēc Eiropas Komisija ierosina rīkoties, lai šīs emisijas samazinātu starptautiskajās piegādes ķēdēs.

2.5. Eiropas Komisija ierosina ievērojami uzlabot metāna emisiju mērīšanu un ziņošanu par tām.

2.6. Metāna stratēģijā nav atsevišķi aplūkotas pašreizējās zinātniskās atziņas par metāna kā gaistošas SEG īpašo ietekmi (sk. 3. punktu).

3. Zināšanas par metāna ietekmi uz klimatu un ietekme uz klimatneitralitātes politiku

3.1. Viena no metāna (CH₄) kā SEG pamatīpašībām ir tā, ka tam ir salīdzinoši īss dzīves cikls, un aptuveni 12 gadu laikā tas atmosfērā sadalās par ūdeni (H₂O) un CO₂. Tas rada izšķirošas sekas attiecībā uz metāna ietekmi uz klimata pārmaiņām salīdzinājumā ar CO₂, ko klimata bilancēs izmanto kā atsauci.

3.2. CO₂ atmosfērā ir stabils un, atšķirībā no metāna, nesadalās, tāpēc CO₂ sauc arī par negaistošu SEG ("stock gas"). Tādējādi CO₂ emisijas, piemēram, fosilā kurināmā (*ceteris paribus*) sadedzināšanas rezultātā, turpina uzkrāties atmosfērā un tādējādi nemītīgi paaugstina CO₂ koncentrāciju.

3.3. Turpretī gaistošas SEG emisijas ("flow gases"), piemēram, metāns, tiek kompensētas ar to dabīgo sadalīšanās procesu. Tātad šis dzīves cikls noved pie tā, ka emisijas pašas kompensējas ar noārdīšanos, kas pie stabilām emisijām rada stabilu koncentrāciju atmosfērā.

3.4. Papildus metāna šajam dzīves ciklam izšķirošu ietekmi uz klimatu atstāj arī tā izcelsme, jo, tam sadaloties, rodas SEG CO₂. Biogēnā metāna sadalīšanās (piemēram, atgremotāju gremošanas vai slapjo rīsu audzēšanas) rezultātā radusies CO₂ gāze agrāk tika izņemta no atmosfēras ar fotosintēzi, augot augiem, tādējādi tā principā atrodas cilpā, kā dēļ CO₂ koncentrācija atmosfērā nemainās.

3.5. Savukārt fosilā metāna (piemēram, no dabasgāzes, naftas un oglēm) sadalīšanās par CO₂ un ūdeni ir papildu CO₂ avots atmosfērai un tādējādi atmosfērā paaugstina CO₂ koncentrāciju.

3.6. Šīs metāna īpašības rada virkni seku saistībā ar ietekmi uz klimatu un klimata politikas izstrādi. Tas it īpaši attiecas uz klimatneitralitātes mērķi. (Biogēnā) metāna kā gaistošas SEG nemainīga emisija vidējā termiņā noved pie konstantas metāna koncentrācijas atmosfērā, kas rada konstantu radioaktīvu ietekmi uz klimata sistēmu un līdz ar to – konstantu ietekmi uz temperatūru. Ja metāna emisijas samazinās, koncentrācija atmosfērā pazeminās, izraisot radiācijas ietekmes samazināšanos un tādējādi pazeminot temperatūru (dzēsēšanas efekts).

3.7. Savukārt nemainīga CO₂ emisija izraisa CO₂ koncentrācijas paaugstināšanos atmosfērā tik ilgi, kamēr tiek emitēts CO₂. Arī pēc CO₂ emisijas pārtraukšanas iepriekš uzkrātā CO₂ koncentrācija atmosfērā saglabājas, kā sekas ir nepārtraukta radiācijas ietekme un pastāvīgs sasilšanas efekts.

3.8. Tāpēc, lai panāktu klimatneitrālu ietekmi, attiecībā uz gaistošām un negaistošām SEG ir vajadzīgas atšķirīgas pieejas. Lai pastāvīgo temperatūras pieaugumu, ko izraisa nepārtraukta CO₂ radiācijas ietekme, atkal pazeminātu līdz temperatūras līmenim pirms CO₂ emisijām, ir aktīvi jāpazemina CO₂ koncentrācija atmosfērā ar CO₂ piesaistītāju palīdzību vai, lai nepārtrauktu (nenovēršamu) CO₂ emisiju gadījumā temperatūras līmeni noturētu stabilu, no atmosfēras ir nepārtraukti jāizņem tāds pats CO₂ daudzums, kāds tajā tiek emitēts (neto-nulles emisijas). Tas ir atspoguļots neto nulles līmeņa SEG emisiju mērķī. Tomēr (biogēnu) metāna avotu gadījumā klimatneitrāla ietekme tiek panākta jau ar stabilām emisijām, savukārt CO₂ ekvivalentos pārrēķinātu metāna emisiju kompensēšana, izņemot SEG no atmosfēras, rada dzēsēšanas efektu.

3.9. Tāpēc neto-nulle, kas izteikta CO₂ ekvivalentos, metānam kā gaistošai SEG nav piemērota politikas pieeja. Piemēram, Jaunzēlandes "Nulles oglekļa likumā" metāna emisijas tiek aplūkotas īpaši. Gaistošu SEG ietekme uz klimatu būtu jāatspoguļo SEG bilanci ar piemērotāku metriku. (Šajā jautājumā skatīt Oksfordas Universitātes darbus: www.doi.org/10.1088/1748-9326/ab6d7e).

4. Metāna emisiju samazināšana – papildu piezīmes

4.1. Patērētāju uzvedības maiņai noteikti piemīt potenciāls samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas. Tas attiecas arī uz uzturu, konkrēti, ieteikumu samazināt dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu. Tomēr klimata politikā būtu jāņem vērā, ka atvērtā sabiedrībā runa ir par brīvprātīgām pārmaiņām cilvēku dzīvesveidā.

4.2. Lauksaimniecībā līdztekus metāna emisiju samazināšanai lopkopībā būtu jāņem vērā arī saistība ar zemes izmantojumu. Konkrēti, atgremotāji ir noteicošais pamats zālāju izmantošanai un saglabāšanai. Savukārt to saglabāšana ir ļoti svarīga klimata politikas aspektā, jo oglekļa dioksīds tiek piesaistīts augsnes humusā.

4.3. Attiecībā uz metāna gāzēm no atkritumu poligoniem, notekūdeņu attīrīšanas iekārtām vai slēgtām ogļraktuvēm dažās ES valstīs vēl nav visaptverošu pasākumu to savākšanai un izmantošanai enerģētikā.

4.4. Atkritumu savākšanas jomā daudzās dalībvalstīs vēl nav ieviestas visaptverošas sistēmas biogēno atkritumu dalītai savākšanai un reģenerācijai. Tas neļauj maksimāli izvairīties no metāna emisijām, kas bioatkritumu apstrādē rodas kompostēšanas vai noārdīšanās (biogāze) procesā.

4.5. Fosilā kurināmā, piemēram, dabasgāzes, naftas un ogļu, importam ES līdz šim nav izvirzījusi nekādas īpašas prasības saistībā ar dabas, vides un klimata aizsardzību. Paziņotajai metāna emisiju samazināšanas prasību izstrādei vajadzētu būt daļai no plašākas zaļā kursa iniciatīvas ar nolūku samazināt šā enerģijas importa ekoloģisko pēdu.

4.6. Lai iegūtu visaptverošu kopējo priekšstatu, vēl izstrādājama antropogēno metāna emisiju monitoringa ietvaros būtu indikatīvi jānosaka arī dabīgās metāna emisijas.

4.7. Metāna emisiju samazināšanas tehnoloģiju pētniecība, izstrāde un turpmāka izplatība tirgū būtu jāveicina Eiropas mēroga tīklos, iesaistot ekonomiskos un sociālos partnerus.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas enerģētikas infrastruktūras vadlīnijām un Regulas (ES) Nr. 347/2013 atcelšanu”

(COM(2020) 824 final – 2020/0360 (COD))

(2021/C 220/06)

Ziņotājs: **Philippe CHARRY**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 18.1.2021. Eiropas Savienības Padome, 19.1.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 172. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	252/3/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (TEN-E) noteikumu pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, proti, nodrošinot “tīru un drošu energoapgādi par pieņemamu cenu”, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunojamo energoresursu enerģijas attīstību, energoefektivitāti un energoapgādes nestabilitātes riska novēršanu. Tādēļ EESK ņem vērā, ka Eiropai ir vajadzīga tāda energosistēma, kas garantē energoapgādes drošību visās ES valstīs un visiem pieejamu enerģiju par pieņemamu cenu, balstoties uz ātru elektrifikāciju un vienlaikus dubultojot to elektroenerģijas apjomu, ko saražo no atjaunīgo energoresursu enerģijas. EESK aicina papildināt ierosināto regulas juridisko pamatu ar skaidru atsauci uz LESD 194. pantu.

1.2. EESK atgādina par nepieciešamību sasniegt visus ar TEN-E regulu īstenotās enerģētikas politikas mērķus. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvarā, noturībā un attīstībā, Komiteja aicina gādāt, lai regula skaidrāk iekļautos dinamiskajā enerģētikas sistēmas integrācijā, veicinot visu veidu bezoglekļa enerģiju, un padarīt neiespējamu jebkādu šīs sistēmas dezintegrāciju.

1.3. EESK aicina Komisiju, Padomi un Parlamentu popularizēt bezoglekļa enerģijas avotus, vienlaikus ievērojot tehnoloģisko neitralitāti. Komiteja aicina arī atbalstīt darbu, kas veikts starptautiskā eksperimentālā kodoltermiskā reaktora (ITER) projektā, lai pēc 2050. gada panāktu tīru enerģiju par visiem pieņemamu cenu. Komiteja aicina izstrādāt projektus, kuru mērķis būtu radīt priekšnoteikumus udeņraža un kodolsintēzes laikmetam.

1.4. EESK aicina piešķirt prioritāti inovācijām un enerģētikas tīklu izveidei, lai samazinātu ar energopārvadi saistītos enerģijas zudumus.

1.5. Attiecībā uz jūras vēja enerģiju EESK aicina piešķirt prioritāti radiālu savienojumu projektiem un veikt vispārēju novērtējumu par šīs tehnoloģijas ietekmi uz vidi.

1.6. EESK vēlas, lai projekti, kas attiecas uz dabasgāzes transportēšanas infrastruktūru, netiktu izslēgti no regulā noteiktajiem kopīgu interešu projektu vai savstarpēju interešu projektu attiecināmības kritērijiem.

1.7. Komiteja vēlētos, lai regulas priekšlikumā minētajos kopīgu interešu projektu (KIP) un savstarpēju interešu projektu (SIP) attiecināmības kritērijos tiktu izmantots formulējums “atjaunīgs un/vai dekarbonizēts”, nevis “atjaunīgs”.

1.8. EESK aicina iekļaut regulā skaidru atsauci uz Kopienas mērķiem: nodrošināt visiem iedzīvotājiem enerģiju par pieņemamu cenu un garantēt augstu kvalitātes un drošības līmeni, kā arī īstenot vienlīdzīgu attieksmi un atbalstīt vispārēju piekļuvi un lietotāju tiesības.

1.9. Attiecībā uz apsaimniekošanu EESK aicina līdz striktam minimumam samazināt Komisijas deleģēto aktu izmantošanu un ieviest daudzpusīgu apsaimniekošanu, kurā iesaistās pilsoniskās sabiedrības pārstāvji – profesionālās nozares, darbinieku arodbiedrības, lietotāju apvienības utt.

1.10. EESK ierosina, lai ar minēto regulu tiktu īstenota Kopienas atbildība par kopīgu interešu projektu (KIP) finansēšanu, apvienojot dažādas finansēšanas metodes un nenosakot tām hierarhiju.

1.11. Lai ES līmenī nodrošinātu sistēmas vispārīgo līdzsvaru un īpaši augsta sprieguma pārvades tīklu piegādes nepārtrauktību, EESK aicina Komisiju izpētīt iespēju izraudzīt vienu Eiropas mēroga operatoru īpaši augsta sprieguma elektrības pārvades tīkliem, lai tie būtu gan integrēti, gan decentralizēti.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Komisija ierosina pārskatīt noteikumus par Eiropas enerģētikas tīkliem (*TEN-E*).

2.2. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 347/2013⁽¹⁾, kas pieņemta 2013. gadā, paredz noteikumus Eiropas enerģētikas tīklu attīstībai un savietojamībai. Komisija savā priekšlikumā uzsver, ka minētā regula ir sekmējusi ES enerģētikas politikas mērķu sasniegšanu, tiecoties paplašināt enerģētikas starpsavienojumus visā Savienībā.

2.3. Tomēr Komisijas veiktajā novērtējumā tiek secināts, ka “pašreizējā sistēma nav spējusi arī izrādīt pietiekamu elastību, pielāgojoties Savienības rīcības mērķu izmaiņām”, un tas liek ierosināt minētās regulas pārskatīšanu.

2.4. Šajā atjaunināšanā paredzēts mainīt arī nosacījumus kopīgas intereses projektu (KIP) atlasei, lai saņemtu ES finansējumu, piemēram, paredzot pienākumu izpildīt ilgtspējas kritēriju un ievērot principu “nekaitēt”, kas noteikts zaļajā kursā.

2.5. Atceļot atbalstu naftas un gāzes infrastruktūrai, priekšlikumā tiek mainītas infrastruktūras kategorijas, kurām var saņemt finansiālu atbalstu saskaņā ar *TEN-E* politiku.

2.6. Izveidojot vienas pieturas aģentūru, īpašs uzsvars priekšlikumā tiek likts uz atkrastes elektrotīkliem un to integrāciju sauszemes infrastruktūrās.

2.7. Priekšlikuma mērķis ir plašāk ņemt vērā tādu infrastruktūru, kurā izmanto ūdeņradi, tostarp transportam un dažiem elektrolīzeru veidiem.

2.8. Regulas projekts atbalsta viedo elektrotīklu attīstību, lai veicinātu ātru elektrifikāciju un paplašinātu elektroenerģijas ražošanu no atjaunīgo energoresursu enerģijas.

2.9. Ar jaunajiem noteikumiem paredzēts veicināt ieguldījumus viedajos tīklos, lai pašreizējos tīklos integrētu arī tīro gāzi (piemēram, biogāzi un ūdeņradi no atjaunojamo energoresursu enerģijas). Uzmanība tiek pievērsta elektrotīklu, kā arī oglekļa uzglabāšanas un transportēšanas tīklu, modernizācijai.

⁽¹⁾ OV L 115, 25.4.2013., 39. lpp.

2.10. Tiek ierosināti jauni noteikumi, kuru mērķis ir plašāk atbalstīt starpsavienojumu projektus ar trešām valstīm, piemēram, Rietumbalkāniem, – savstarpējas intereses projektus (SIP), kas apliecina, ka veicina Savienības vispārējo enerģētikas un klimata mērķu sasniegšanu elektroapgādes drošības un dekarbonizācijas jomā.

2.11. Priekšlikumā tiek pārskatīta apsaimniekošanas sistēma, lai uzlabotu infrastruktūras plānošanu un nodrošinātu tās atbilstību ES klimata mērķiem un enerģētikas sistēmas integrācijas principiem. Tajā tiek plānots nodrošināt lielāku ieinteresēto personu līdzdalību visā procesā, kā arī nostiprināt Enerģētikas regulatoru sadarbības aģentūras (ACER) nozīmi un pastiprināt Komisijas uzraudzību.

2.12. Tiek ierosināti arī dažādi pasākumi, ar kuriem vienkāršot administratīvās procedūras un paātrināt projektu īstenošanu.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Izskatāmais priekšlikums iekļaujas Eiropas enerģētikas politikā, kā noteikts Līgumos⁽²⁾, regulā par Enerģētikas savienības pārvaldību⁽³⁾, noteikumos par Eiropas tīklu attīstību⁽⁴⁾, kā arī plašā tiesību aktu kopumā, kas nosaka jauno Eiropas Savienības stratēģiju, kura “tiecas ES pārveidot par taisnīgu un pārticīgu sabiedrību ar mūsdienīgu, resursefektīvu un konkurētspējīgu ekonomiku⁽⁵⁾”. Tādējādi ES mērķis ir apvienot Kopienas mērķus – enerģijas tirgus darbību, energoapgādes drošību, enerģijas taupīšanu, energoefektivitāti, atjaunojamo energoresursu enerģijas attīstību, cīņu pret klimata pārmaiņām un tīklu savstarpēju savienošanu, vienlaikus “neietekmējot dalībvalsts tiesības paredzēt energoresursu izmantošanas nosacījumus, izvēlēties dažādus enerģijas avotus un energoapgādes vispārējo struktūru”. Tādēļ EESK aicina regulas juridiskā pamata priekšlikumu papildināt ar skaidru atsauci uz LESD 194. pantu.

3.2. EESK atbalsta Eiropas noteikumu pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, proti, nodrošinot “tūru un drošu enerģiju par pieņemamu cenu”, īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunojamo energoresursu enerģijas attīstību, energoefektivitāti un energoapgādes nestabilitātes riska novēršanu.

3.3. EESK atbalsta mērķi sasniegt klimatneitralitāti līdz 2050. gadam un augstāku siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas līmeni līdz 2030. gadam. Tādēļ EESK ņem vērā to, ka Eiropai ir vajadzīga tāda energosistēma, kas garantē energoapgādes drošību visās ES valstīs, visiem pieejamu enerģiju par pieņemamu cenu, balstoties uz ātru elektrifikāciju un vienlaikus dubultojot to elektroenerģijas apjomu, ko saražo no atjaunojamo energoresursu enerģijas, nodrošinot arī gāzes nozares dekarbonizāciju un vairāk izmantojot novatoriskus risinājumus.

3.4. Paziņojumā “Klimatneitrālas ekonomikas dzinējspēks: ES Energosistēmas integrācijas stratēģija”⁽⁶⁾ Komisija uzsver: “Ceļš uz sekmīgu un pamatīgu, bet ne pārmērīgi dārgu Eiropas ekonomikas dekarbonizāciju (..) ir (..) koordinēta visas energosistēmas kā viena veseluma plānošana un ekspluatēšana, aptverot dažādus enerģijas nesējus, infrastruktūras un patēriņa sektorus”. Turklāt Komisija pauž bažas, ka “[pašreizējās] energosistēmas pamatā joprojām ir vairākas paralēlas vertikālas enerģētikas vērtības ķēdes, kas konkrētus energoresursus neelastīgi sasaista ar konkrētiem tiešā lietojuma sektoriem,” un ka “[ar] šādu savstarpēji nesaistītu ķēžu modeli panākt klimatneitrālu ekonomiku nav iespējams”.

3.5. Laikā no 20. gadsimta 50. gadiem līdz 70. gadiem visās Eiropas valstīs nacionālā vai reģionālā, nozaru vai vispārējā līmenī bija integrētas enerģētikas sistēmas (ražošana – pārvade – sadale). Lai patērētāju labad paaugstinātu kvalitāti un efektivitāti, kopš 20. gadsimta 80. gadiem Eiropas iekšējā tirgus izveide, balstoties uz četrām aprītes/pārvietošanās pamatbrīvībām, izraisīja plašu “dezintegrāciju” un atvēršanu konkurencei.

⁽²⁾ OV C 326, 26.10.2012., 134. lpp.

⁽³⁾ OV L 328, 21.12.2018., 1. lpp.

⁽⁴⁾ OV C 115, 9.5.2008., 124. lpp., OV C 202, 7.6.2016., 125. lpp., OV C 202, 7.6.2016., 125. lpp.

⁽⁵⁾ COM(2019) 640 final.

⁽⁶⁾ COM(2020) 299 final.

3.6. EESK atbalsta integrācijas stratēģiju, kurai jāaptver visas Eiropas enerģētikas politikas dimensijas. Tas nozīmē pakāpeniski atjaunot integrāciju un apturēt jebkuru jaunu dezintegrācijas iniciatīvu, kas novestu pie izolētu “ķēžu” izveides, jo mērķis ir nodrošināt koordinētu enerģētikas sistēmas plānošanu un darbību. Komiteja aicina iekļaut šo regulu enerģētikas sistēmas integrācijas dinamikā un apturēt jebkurus dezintegrācijas centienus.

3.7. EESK atgādina par nepieciešamību sasniegt visus ar *TEN-E* regulu īstenotās enerģētikas politikas mērķus. Enerģijas tīkli nodrošina ražotāju un lietotāju mijiedarbību. Savā ziņā tie veido enerģētikas sistēmas “reaktora kodolu”. Arī izskatāmajam regulas priekšlikumam ir ciešāk jāiekļaujas šajā integrācijas dinamikā, tostarp paredzot attīstīt “ražojošus patērētājus” un kooperatīvus, nevis tikai kautrīgi atsaucoties uz 13. apsvērumu (atsaucoties uz “energosistēmu integrāciju”, projekts neparedz mainīt Eiropas enerģētikas infrastruktūras vietu šajā koordinētās plānošanas un darbības stratēģiskajā dinamikā), lai sasniegtu būtiskos mērķus: enerģētikas sistēmas līdzsvarotību, noturību un attīstību. Paturot prātā šo mērķi, ir jāprecizē visu dalībvalstu starpsavienojumu jaudas attīstība, kurā būtu vairāk jākoncentrējas uz problemātiskajiem posmiem, nevis uz vidējiem rādītājiem (10 % 2020. gadā, 15 % 2030. gadā). EESK uzskata, ka tai iesniegtajam priekšlikumam pietrūkst vēriena un resursu.

3.8. EESK aicina Komisiju, Padomi un Parlamentu veicināt bezoglekļa enerģijas avotus, vienlaikus ievērojot tehnoloģisko neitralitāti. Komiteja atbalsta arī darbu, kas veikts saistībā ar starptautiskā eksperimentālā kodoltermiskā reaktora (*ITER*) projektu, lai pēc 2050. gada sasniegtu tīru enerģiju par visiem pieņemamu cenu. Projektējot enerģētikas tīklus, par prioritāti jāizvirza infrastruktūras inovācijas un efektivitāte, kā arī ar pārvadi saistīto enerģijas zudumu radīto augsto izmaksu samazināšana.

3.9. EESK izprot, kāpēc regulas priekšlikumā tik liela nozīme bija jāierāda atkrastes vēja parkiem. Komiteja vēlētos, lai prioritāte tiktu piešķirta radiālo savienojumu projektiem. EESK vēlas, lai tiktu veikts visaptverošs vides novērtējums par visiem atkrastes vējiem, ņemot vērā vēja ģeneratoru demontāžu un pārstrādi. Turklāt vienas pieturas aģentūras izveidošana atkrastes vēja enerģētikas jomā, visticamāk, radīs lielu administratīvo slogu, nedodot nekādas priekšrocības, jo to projektu skaits, kuriem vajadzīgi pieteikumi atļaujām no vairākām dalībvalstīm, ir ļoti ierobežots. Arī atzinīgi vērtējamā vēlme plānot atkrastes vēja enerģētiku izpaužas kā nevajadzīgi ierobežojošs mehānisms jaudas mērķu noteikšanai, un tas ir pretrunā ar valstu enerģētikas un klimata plānos iekļautajiem mērķiem, kā arī ar Līgumā paredzēto enerģijas veidu izvēles brīvību.

3.10. EESK ir dalītās domās par Komisijas vēlmi pilnīgi atteikties no atbalsta gāzes infrastruktūrai, kaut arī tā pašreiz ir būtiska energoapgādes drošībai vairākās ES teritorijās un šķiet, ka dabasgāze ir pārejas posma enerģija (⁽⁷⁾), kas ir mazāk kaitīga nekā ogleis vai nafta. EESK jau iepriekšējos atzinumos ir norādījusi, ka īpaša dabasgāzes infrastruktūra var būt atkārtoti izmantojama gāzes iegūšanai no atjaunojamo energoresursu enerģijas, tādēļ tajā ir svarīgi arī turpmāk veikt ieguldījumus (⁽⁸⁾). Šo iemeslu dēļ Komiteja vēlas, lai dabasgāze netiktu izslēgta līdz brīdim, kamēr to faktiski neaizstās citi enerģijas avoti par salīdzināmām cenām. Komiteja aicina projektus, kuri attiecas uz dabasgāzes transportēšanas infrastruktūru, noteikt par tādiem, kas atbilst regulas kritērijiem un var tikt izvēlēti kā kopīgu interešu projekti vai savstarpēju interešu projekti.

3.11. EESK norāda, ka atkārtotā atsaukšanās uz “atjaunīgo” raksturu projektu atlases kritērijos (⁽⁹⁾) nekliedē šaubas par to, vai tiek ņemti vērā energopārvades projekti, kas nerada oglekļa dioksīda emisijas un ir ļoti nepieciešami, lai ES sasniegtu savus klimata jomas mērķus. Tādēļ Komiteja vēlas, lai regulas priekšlikumā priekšroka tiktu dota formulējumam “atjaunīgu energoresursu un/vai dekarbonizēta enerģija”.

3.12. EESK nepiekrīt “trīspakāpju loģikai”, kas regulē ieguldījumu finansēšanu kopīgu interešu projektos, kā minēts 46. apsvērumā, kas paredz “lielākoties piedāvāt tirgū”, kaut arī runa ir par ES mērķu sasniegšanai būtisko infrastruktūru, kurai tādēļ jābalstās uz Kopienas solidaritātes vai izlīdzināšanas pasākumiem, apvienojot dažādas finansēšanas metodes un nenosakot tām hierarhiju. Komiteja ierosina ar minēto regulu īstenot Kopienas atbildību par KIP finansēšanu, apvienojot dažādas finansēšanas metodes un nenosakot tām hierarhiju.

3.13. EESK kā organizētās pilsoniskās sabiedrības pārstāvei īpaši svarīgas ir lietotāju, it sevišķi iedzīvotāju, tiesības, kā arī demokrātiska pārvaldība.

(⁽⁷⁾) Eiropadomes secinājumi, 2020. gada 10. un 11. decembris.

(⁽⁸⁾) COM(2020) 301 final (OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp.).

(⁽⁹⁾) Piemēram, COM(2020) 824 final 4. panta 3. punktā un arī IV pielikumā.

3.14. Rūpējoties par to, lai neveidotos nevienlīdzīga enerģētikas savienība, un lai uzlabotu to iedzīvotāju stāvokli, kuri cieš no nestabilas enerģētikas un maziem ienākumiem, EESK vērš uzmanību uz saviem daudzajiem iepriekšējiem atzinumiem ⁽¹⁰⁾ par nepieciešamību piegādāt enerģiju visām iedzīvotāju grupām par pieņemamu cenu saskaņā ar Kopienas mērķiem “augsts kvalitātes un drošības līmenis par pieņemamu cenu, vienlīdzīga attieksme un vispārējas piekļuves un lietotāju tiesību veicināšana” ⁽¹¹⁾, kas ir prioritārais KIP atlases kritērijs. Komiteja aicina iekļaut regulā arī skaidru atsauci uz Kopienas mērķiem: nodrošināt visiem iedzīvotājiem enerģiju par pieņemamu cenu un garantēt augstu kvalitātes un drošības līmeni, cenas pieņemamību, kā arī vienlīdzīgu attieksmi un atbalstu vispārējai piekļuvei un lietotāju tiesībām.

3.15. Attiecībā uz pārvaldību izskatāmajā priekšlikumā pārāk svarīga loma tiek piešķirta Komisijai – 3. pantā paredzēto deleģēto aktu izmantošana būtu jāsamazina līdz striktam minimumam – un ACER, vienlaikus neizvērtējot veidus, kā samazināt pašreizējo asimetriju informētības un prasmju jomā, lai izveidotu tādu pārvaldības modeli, kurā piedalās vairākas ieinteresētās personas, plašāk iesaistot pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus: profesionālās nozares, darbinieku arodbiedrības, lietotāju apvienības utt., tostarp reģionālajās grupās. EESK aicina līdz striktam minimumam samazināt Komisijas deleģēto aktu izmantošanu un ieviest īstu daudzpusējo pārvaldību.

3.16. Ņemot vērā elektrotīklu īpatnības, EESK ierosina Komisijai aptaujāt visas ieinteresētās personas un rīkot plašu apspriešanos, lai, pamatojoties uz daudzlīmeņu pārvaldību, izraudzītos vienu Eiropas līmeņa operatoru, kas būtu gan integrēts, gan decentralizēts:

- integrēts, lai nodrošinātu sistēmas vispārējās līdzsvarotības pārvaldību un piegādes nepārtrauktību ļoti augsta sprieguma pārvades tīklos ES mērogā; atbildīgs par Eiropas sabiedrisko pakalpojumu/vispārējas nozīmes pakalpojumu uzdevumiem un pienākumiem, ņemot vērā to, ka šādam sabiedriskas nozīmes operatoram būs jāpaļaujas uz valstu un vietējiem operatoriem, un tādēļ
- decentralizēts vispiemērotākā teritoriālā tīkla līmenī, ņemot vērā katras dalībvalsts īpatnības.

EESK aicina Komisiju izpētīt iespēju izraudzīties vienu Eiropas mēroga operatoru ļoti augsta sprieguma elektropārvades tīkliem.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹⁰⁾ OV C 429, 11.12.2020., 77. lpp., OV C 47, 11.2.2020., 98. lpp., OV C 14, 15.1.2020., 105. lpp., OV C 353, 18.10.2019., 96. lpp., OV C 353, 18.10.2019., 79. lpp., OV C 282, 20.8.2019., 51. lpp., OV C 262, 25.7.2018., 86. lpp., EESK informatīvs ziņojums “Eiropas enerģētikas savienības novērtējums – enerģētikas pārkārtošanas sociālā un sabiedriskā dimensija”.

⁽¹¹⁾ OV C 115, 9.5.2008., 308. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai “Muitas savienības pāreja uz nākamo līmeni: rīcības plāns””

(COM(2020) 581 final)

(2021/C 220/07)

Ziņotājs: **Anastasis YIAPANIS**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 11.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	259/0/6

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē ļoti konkrēto rīcības plānu, ar kuru nākamajos piecos gados plānots atbalstīt valstu muitas dienestus. To īstenojot un veicot regulārus ietekmes novērtējumus, tiks patiesi modernizēta muitas darbība visā ES.

1.2. Lai gan modernizācija sākās 2016. gadā ar Savienības Muitas kodeksa ieviešanu ⁽¹⁾, nesenās tendences, piemēram, augošas tirdzniecības plūsmas, plaukstoša e-komercijas nozare, izvairīšanās no muitas nodokļu un PVN maksāšanas, nelikumīga tirdzniecība un preču vērtības samazināšana liek reaģēt nekavējoties un koordinēti. Apvienotās Karalistes izstāšanās no muitas savienības jau rada lielāku darba slodzi un īpašus sarežģījumus muitas dienestiem.

1.3. Šādam vērienīgam plānam ir vajadzīgs atbilstošs kopīgs finansējums. EESK nav pārliecināta, ka visas dalībvalstis ir gatavas iekļauties ierosinātajā laika grafikā un ieguldīt savu daļu līdzekļu.

1.4. Ir ātri jāuzlabo sadarbība un sadarbība starp muitas dienestiem un citām tiesībsardzības iestādēm un administrācijām. Paraugprakses apmaiņa varētu arī uzlabot muitas dienestu produktivitāti, savukārt liela pieejamo datu apjoma pienācīga pārvaldība varētu ļaut gudri uzraudzīt ieviešamās piegādes ķēdes un uzlabot prognozēšanas spējas.

1.5. Muitas dienestiem būtu jāsaņem pienācīgi resursi visu ar finansēm nesaistīto uzdevumu veikšanai, tajā pašā laikā ieviešot minimālos kontroles un vajadzīgo darbinieku skaita standartus. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi pēc iespējas drīzāk pieņemt īstenošanas aktus tirgus uzraudzības regulai ⁽²⁾.

1.6. Ārkārtīgi ilgais nākamās daudzgadu finanšu shēmas apstiprināšanas process un ES 27 dalībvalstu vadītāju grūtības vienoties par ļoti svarīgām darbībām apdraud gan ES ekonomikas pienācīgu atveseļošanu, gan tūlītējo atbalstu, kas vajadzīgs iedzīvotājiem un uzņēmumiem.

1.7. EESK iesaka nekavējoties izskatīt iespēju ierosinātajā rīcības plānā ieviest blokķēdes tehnoloģiju. Turklāt tehnoloģiju progresu un esošos inovatīvos robotikas un mākslīgā intelekta risinājumus varētu viegli īstenot, radot tūlītējus, nozīmīgus rezultātus.

⁽¹⁾ OV L 269 10.10.2013., 1. lpp.

⁽²⁾ OV L 169, 25.6.2019., 1. lpp.

1.8. EESK iesaka īpašu uzmanību pievērst visneaizsargātākajiem ievēšanas un izvešanas punktiem un atzinīgi vērtē to, ka muitas savienības stiprums tiek vērtēts pēc tās vājākā posma. Atbilstoša, koordinētāka un integrēta riska pārvaldības sistēma samazinātu atšķirības starp iestādēm un stiprinātu vājākos ķēdes posmus. Tāpēc jaunā riska pārvaldības stratēģija, kas paziņota 2021. gada 2. ceturksnim, ir vērtējama atzinīgi.

1.9. Ir jānodrošina īpaši finanšu resursi, lai ICS2 savienotu ar citām elektroniskām sistēmām. EESK uzsver, ka ir svarīga šāda kompleksa tīkla pienācīga pārvaldība.

1.10. EESK norāda uz vajadzību nodrošināt pietiekamus cilvēkresursus, kā arī darbinieku pienācīgu apmācību datu analītikas īstenošanā pirms kravu iekraušanas un pirms kravu ierašanās. Tā jau aicināja "izstrādāt kopējas apmācības sistēmas, pamatojoties uz "ES muitas kompetenču satvaru" ⁽³⁾".

1.11. ES nodokļu informācijas centra izveide *Eurofisc* nodokļu krāpšanas apkarošanas tīkla ietvaros ir ievērojams uzlabojums, un EESK gaida Komisijas novērtējumu šajā saistībā.

1.12. E-komercija ir ļoti svarīga nozare MVU. EESK pauž bažas par to, ka paziņojumā nekas nav minēts par MVU labvēlīga satvara izveidi šajā vērēnīgajā rīcības plānā.

1.13. EESK uzskata, ka platformām ir ievērojami dati, ko muita varētu izmantot, taču būtu jāveic īpaši ieguldījumi IT programmatūrā, piemēram, automatizētās robotikas sistēmās. Tām būtu jāsaņem finansējums, lai vāktu datus, kas tām citādi nav vajadzīgi. Taču EESK atzinīgi vērtē pārskatīšanu, ko Komisija pašlaik veic par tiešsaistes tirdzniecības vietu lomu un pienākumiem.

1.14. Steidzami ir vajadzīga visaptveroša analīze par Savienības starptautiskajām sistēmām sadarbībai un savstarpējai administratīvajai palīdzībai nodokļu jomā. Tā nodrošinātu labāku izpildi.

1.15. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu ieviest ES vienloga sistēmas vidi un pauž tam pilnīgu atbalstu.

1.16. EESK pauž bažas par to, ka gadījumā, ja dalībvalstis neapstiprinātu pretrunīgi vērtēto priekšlikumu par ES muitas savienības aģentūras projektu, šādas komplicētas un savstarpēji savienotas sistēmas pārvaldība radītu papildu slogu Komisijas struktūrvienībām.

1.17. EESK stingri uzskata, ka sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaistīšana palīdzēs šādu vērēnīgu rīcības plānu īstenošanai, vienlaikus nodrošinot tā sniegto ieguvumu sabiedrībai un uzņēmumiem plašu izplatīšanu.

2. Ievads

2.1. ES muitas savienība pastāv kopš 1968. gada un nodarbojas ar preču tirdzniecības jautājumiem 27 dalībvalstīs. Ik gadu muitas savienība atvieglo preču tirdzniecību vairāk nekā 3,5 triljonu EUR vērtībā, un ik sekundi ES muitas dienestiem tiek deklarētas 27 vienības.

2.2. Pēc tam, kad Eiropas Komisijas priekšsēdētāja *Ursula von der Leyen* savu pilnvaru termiņa sākumā paziņoja politiskās pamatnostādnes, Eiropas Komisija (EK) 2020. gada 28. septembrī publicēja vērēnīgu rīcības plānu muitas savienības uzlabošanai, lai līdz 2025. gadam to padarītu gudrāku, vienkāršāku un efektīvāku digitālā ziņā. Tas labvēlīgi ietekmētu gan ES ieņēmumus, gan Eiropas iedzīvotāju drošību un drošumu. Turklāt vienkāršākas un ātrākās ziņošanas pienākumi sniegtu ieguvumus uzņēmumiem.

⁽³⁾ EESK atzinums "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko Integrētās robežu pārvaldības fonda satvarā izveido finansiālā atbalsta instrumentu muitas kontroles iekārtām" (OV C 62, 15.2.2019., 67. lpp.).

2.3. EESK jau uzsvēra, ka *“efektīva muitas savienība ir svarīgs Eiropas integrācijas priekšnoteikums brīvai preču aprītei, kas ir efektīva, droša un pārredzama, un vienlaikus maksimālai patērētāju un vides aizsardzībai, kā arī veiksmīgai krāpšanas un viltošanas apkarošanai”* ⁽⁴⁾.

2.4. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē ļoti konkrēto rīcības plānu nākamajiem 5 gadiem, kurā iekļautas 30 plānotas un grafikā iekļautas darbības četrās stratēģiskās politikas sadaļās, lai atbalstītu valstu muitas dienestus: riska pārvaldība, e-komercijas pārvaldība, noteikumu ievērošana un muitas dienesti, kas darbojas vienoti.

2.5. Pašreizējā muitas sistēmā ir nepilnības un vājie posmi, un liels daudzums datu, kas tiek nodoti starp muitas dienestiem visās dalībvalstīs, netiek izmantoti efektīvi. Eiropas Parlaments un Eiropas Revīzijas palāta jau ir pauduši bažas par to, ka importēto preču neefektīvas muitas kontroles dēļ tiek zaudēti ieņēmumi.

2.6. Muitas nodokļi veido ievērojamu daļu no ES budžeta, radot aptuveni 14 % no kopējiem ieņēmumiem. Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai (OLAF) ziņoja, ka krāpšana muitas jomā ir plaši izplatīta, un ieteica par 2017.–2019. gada periodu muitas nodokļos atgūt vairāk nekā 2,7 miljardus EUR. No trešām valstīm importētu viltotu preču vērtība gadā tiek lēsta 121 miljarda EUR apmērā, savukārt intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumi rada pārdošanas ieņēmumus vairāk nekā 83 miljardu EUR apmērā un to rezultātā tiek zaudēti nodokļu ieņēmumi 15 miljardu EUR apmērā.

2.7. Pozitīvi ir tas, ka gandrīz 100 % muitas deklarāciju tiek iesniegtas elektroniski.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Muitas savienībai ir vajadzīgi steidzami ieguldījumi koordinētiem programmatūras atjauninājumiem un cilvēku spēju uzlabošanai. Lai gan modernizācija sākās 2016. gadā ar Savienības Muitas kodeksa ieviešanu ⁽⁵⁾, augošas tirdzniecības plūsmas, plaukstoša e-komercijas nozare, izvairīšanās no muitas nodokļu un PVN maksāšanas, nelikumīga tirdzniecība un preču vērtības pazemināšana liek reaģēt nekavējoties un koordinēti. Turklāt muitai ir pienākums pārbaudīt preces daudzus ar finansēm nesaistītus nolūkus. EESK atzinīgi vērtē to, ka muitas savienības stiprums tiek vērtēts pēc tās vājākā posma, un tāpēc ierosina īpašu uzmanību pievērst visneaizsargātākajiem ieviešanas un izvešanas punktiem. Dalībvalstīm būtu pilnībā jāizmanto jaunais finansiālā atbalsta instruments muitas kontroles iekārtām, kas ir īpaši paredzēts, lai palīdzētu modernākā muitas aprīkojuma iegādē, uzturēšanā un nomaiņā.

3.2. Apvienotās Karalistes izstāšanās no muitas savienības jau rada lielāku darba slodzi un īpašus sarežģījumus muitas dienestiem. Gaidāms, ka muitas deklarāciju skaits ievērojami pieaugs, vienlaikus atjaunojot muitas kontroles.

3.3. Ir ātri jāuzlabo sadarbība un sadarbspēja starp muitas dienestiem un citām tiesībsardzības iestādēm un administrācijām. EESK jau ir brīdinājusi, ka *“sadarbība starp dažādām dalībvalstu iestādēm un struktūrām – policijas, izlūkdienestu, tiesu, muitas un nodokļu iestādēm – vēl ne tuvu nav optimāla”* ⁽⁶⁾.

3.4. Muita ir ļoti iesaistīta cīņā pret terorismu un organizēto noziedzību. 2019. gadā vien muiža konfiscēja 400 tonnu narkotiku, 3699 šaujamieroču un 3,5 miljardus vienību tabakas un cigarešu. 11,5 % no visām skaidras naudas deklarācijām nebija pareizas, to summai sasniedzot aptuveni 331 miljonus EUR ⁽⁷⁾.

3.5. Datu pārvaldība ir ārkārtīgi svarīga nozarei, kas gūst ieguvumus no ļoti daudzām deklarācijām, produktu informācijas, nodokļiem u. tml. Liela pieejamo datu apjoma veiksmīga pārvaldība radītu tūlītējus un nozīmīgus uzlabojumus pašreizējā muitas sistēmā un arī palīdzētu labāk un izlēmīgāk reaģēt uz augošajām problēmām. Tā arī ļautu gudri uzraudzīt piegādes ķēdes un uzlabot prognozēšanas spējas.

⁽⁴⁾ OV C 367, 10.10.2018., 39. lpp.

⁽⁵⁾ OV L 269 10.10.2013., 1. lpp.

⁽⁶⁾ OV C 246, 28.7.2017., 22. lpp.

⁽⁷⁾ 2. divģadu ziņojums par ES muitas savienības izveidē un tās pārvaldībā gūto progresu.

3.6. EESK ir diezgan vīlusies par to, ka paziņojuma pēdējā teikumā Komisija aicina šo rīcības plānu atbalstīt TIKAI Eiropas Parlamentam un Padomei, nemaz neiekļaujot Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju. Mēs esam stingri pārliecināti, ka sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaistīšana palīdzēs šādu vērienīgu rīcības plānu īstenot, vienlaikus nodrošinot tā sniegto ieguvumu sabiedrībai un uzņēmumiem plašu izplatīšanu.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK jau pašā sākumā atzinīgi vērtē vērienīgo ceļvedi un konkrētus termiņus darbību īstenošanai. Tas nepārprotami ir solis uz priekšu un pēc īstenošanas kopā ar regulāriem ietekmes novērtējumiem izraisīs reālu muitas modernizāciju visā ES.

4.2. Šādam vērienīgam plānam ir vajadzīgs atbilstošs finansējums. Lai gan dažām no ierosinātajām darbībām ir vajadzīgs kopīgs finansējums un ES ir gatava tajā uzņemties savu daļu, EESK šaubās, vai visas dalībvalstis ir gatavas iekļauties ierosinātajā grafikā un sniegt savu līdzekļu daļu. Tikai rūpīgi koordinēts finansējums un īstenošana nodrošinās priekšlikuma veiksmīgu izdošanos.

4.3. Taču ES ir apliecinājusi, ka tās struktūras ir trauslas, un ir novēloti un nekoordinēti reaģējusi kritiskās situācijās, tostarp Covid-19 pandēmijā. Francijas prezidenta *Emmanuel Macron* aicinājums reorganizēt Šengenas zonu un prasība no jauna izvērtēt cilvēku brīvu pārvietošanos Eiropas Savienībā ir jāuztver nopietni un rada pamatu satraukumam.

4.4. Turklāt neticami ilgais nākamās daudzgadu finanšu shēmas apstiprināšanas process apdraud gan ES ekonomikas pienācīgu atveseļošanu, gan tūlītējo atbalstu, kas vajadzīgs sabiedrībai un uzņēmumiem. Šķiet, ka ES 27 dalībvalstu vadītājiem ir arvien grūtāk vienoties par ļoti svarīgām darbībām, savukārt risinājumu ilgums un neizlēmīgais raksturs apliecina, ka ES pārvaldības sistēma ir novecojusi un neefektīva.

4.5. Lai gan par blokķēdes tehnoloģiju jau 2018. gadā tika veiktas diskusijas un analīze, pašreizējais priekšlikums neietver nekādu blokķēdes tehnoloģiju izmantošanu. EESK uzskata, ka muitas sistēmai ir vajadzīgā struktūra, lai šādu attīstību pieņemtu, un iesaka nekavējoties apsvērt blokķēdes tehnoloģijas ieviešanu ierosinātajā rīcības plānā.

4.6. EESK arī norāda, ka nav pilnīgi nekādas analīzes par robotikas un mākslīgā intelekta iespējamo izmantošanu muitas darbību atjaunināšanai. EESK uzskata, ka tehnoloģiju progresu un esošos inovatīvus risinājumus, ko piedāvā robotika un mākslīgais intelekts, šādā kompleksā rīcības plānā varētu viegli īstenot, radot tūlītējus un nozīmīgus rezultātus.

4.7. Riska pārvaldība

4.7.1. Kopš Savienības Muitas kodeksā 2005. gadā tika ieviesti drošības grozījumi, ES jau ir veikusi riska pārvaldības darbības, pamatojoties uz divām aizsardzības līnijām – novērtēšanu iepriekš un kontroli pirms un pēc preču ieviešanas muitas teritorijā. EESK uzskata, ka lielāko problēmu rada procedūru nekoordinēta piemērošana dalībvalstīs un nepietiekama informācijas nodošana starp valstīm. Atbilstošas, koordinētākas un integrētas riska pārvaldības sistēmas nodrošināšana samazinātu atšķirības starp iestādēm un stiprinātu vājākos ķēdes posmus. Tāpēc jaunā riska pārvaldības stratēģija, kas paziņota 2021. gada 2. ceturksnim, ir ļoti daudzsoļa.

4.7.2. Digitalizācija un e-komercijas pieaugums atvieglo patērētāju iepirkšanos tiešsaistē visā pasaulē. Taču ne visi produkti atbilst Eiropas augstajiem produktu drošuma un/vai patērētāju aizsardzības standartiem. Patērētājiem tas nereti ir negaidīti. EESK atzinīgi vērtē mērķi stiprināt riska pārvaldības procesu, lai vienoto tirgu un īpaši iedzīvotājus labāk aizsargātu pret neatbilstošiem un nedrošiem produktiem.

4.7.3. Priekšlikums uzsākt kopējās analītikas spēju iniciatīvu nepārprotami ir solis uz priekšu. Arī datu apmaiņa ar krāpšanas apkarošanas iestādēm ir vērtējama atzinīgi. Taču EESK interesē, vai būs pieejams vajadzīgais finansējums ICS2 savienošanai ar citām elektroniskām sistēmām. Nākamais izrietošais jautājums ir saistīts ar šāda kompleksa tīkla pārvaldību un vajadzīgajiem specializētajiem un pienācīgi apmācītajiem cilvēkresursiem.

4.7.4. Turklāt EESK pauž bažas par to, ka gadījumā, ja dalībvalstis neapstiprinātu jauno ES muitas savienības aģentūras projektu, šādas kompleksas un savstarpēji savienotas sistēmas pārvaldība radītu papildu slogu esošajām Komisijas struktūrvienībām.

4.7.5. EK ir ierosinājusi līdz 2024. gadam īstenot datu analītiku pirms kravu iekraušanas un pirms kravu ierašanās attiecībā uz visiem produktiem un visiem transporta veidiem. Taču nav skaidrs, kāda veida cilvēkresursi būs vajadzīgi katrā dalībvalstī vai kāda līmeņa un ilguma apmācības šādiem darbiniekiem būs nepieciešamas. Tas pats attiecas arī uz papildu riska pārvaldības procesu, kas ir plānots procedūrām "pēc ierašanās". EESK jau ir aicinājusi "izstrādāt kopējas apmācības sistēmas, pamatojoties uz "ES muitas kompetenču satvaru", kura mērķis ir saskaņot un uzlabot muitas darbības standartus visā ES" ⁽⁸⁾.

4.8. E-komercijas pārvaldība

4.8.1. E-komercija ir sniegusi lielus ieguvumus un iespējas gan sabiedrībai, gan uzņēmumiem. Taču tā arī rada ievērojamus sarežģījumus attiecībā uz nodokļu un muitas prasību ievērošanu tirgotājiem precēm un attiecībā uz lielo skaitu muižošanas pieprasījumu dažādām kontrolēm, kas veiktas ar finansēm nesaistītos nolūkos, tostarp drošuma, drošības un intelektuālā īpašuma nolūkos. EESK atzīst muitas dienestu nozīmīgo lomu centienos nepieļaut, ka vienotajā tirgū nonāk neatbilstoši un/vai nedroši produkti, un secina, ka šādiem dienestiem ir jāsaņem pienācīgi resursi arī visu ar finansēm nesaistīto pienākumu veikšanai.

4.8.2. Gaidāms, ka tiesību aktu kopuma par PVN e-komercijai ⁽⁹⁾ īstenošana no 2021. gada radīs vērā ņemamus ieņēmumus dalībvalstu budžetos un vienlīdzīgus konkurences apstākļus uzņēmējdarbības vidē. ES nodokļu informācijas centra izveide Eurofisc nodokļu krāpšanas apkarošanas tīkla ietvaros tiek uzskatīta par ievērojamu uzlabojumu, lai muitas dienestiem sniegtu piekļuvi informācijai. EESK gaida Komisijas novērtējumu šajā saistībā.

4.8.3. EESK uzskata, ka vislabākais veids, kā regulēt un pārvaldīt e-komerciju, ir uzlabota sadarbība ar citām ESAO un G20 valstīm. EESK jau ir uzsvērusi, ka "ekonomikas digitalizācijai un operatīvo instrumentu un risinājumu izstrādei piemērojamā fiskālā politika ir jākoordinē starptautiskā līmenī" ⁽¹⁰⁾.

4.8.4. E-komercija ir ļoti svarīga nozare mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Taču dažādu esošo šķēršļu dēļ pārrobežu komercija jau ir sadrumstalota, un EESK pauž bažas par to, ka paziņojumā nav nekādas norādes uz MVU labvēlīga satvara radīšanu šajā vērienīgajā rīcības plānā. Saskaņā ar septembra Eiroparometra datiem tikai 4 % no MVU pārdod savas preces patērētājiem citās dalībvalstīs ⁽¹¹⁾.

4.8.5. Priekšlikums piemērot platformām muitas ziņošanas prasības potenciāli var radīt slogu likumīgiem uzņēmumiem. Platformām ir ievērojami dati, ko muiža varētu izmantot, taču būtu jāveic īpaši ieguldījumi IT programmatūrā, kas šādus datus var apkopot un sniegt. Nekavējoties vajadzētu apsvērt automatizētu robotikas sistēmu izmantošanu, jo tās var būt ārkārtīgi vērtīgas ziņošanas prasības procesa atvieglošanā. Turklāt EESK uzskata, ka šādiem uzņēmumiem būtu jāsaņem nepieciešamais finansējums, ja tiem tiek lūgts vākt datus, kas tiem citādi nebūtu vajadzīgi. Pārvaldīt šādus datus ir ārkārtīgi svarīgi, lai mazinātu krāpniecību muitas un PVN jomā, preču vērtības pazemināšanu, nepatiesas izcelsmes deklarācijas u. tml. EESK jau ir paudusi aicinājumu, "lai tiktu izstrādāts Eiropas standarts to datu un informācijas vākšanai par platformu lietotājiem, kas platformām būs jāpaziņo" ⁽¹²⁾.

4.8.6. Tomēr EESK atzinīgi vērtē Komisijas pašlaik veikto pārskatīšanu par tiešsaistes tirdzniecības vietu lomu un pienākumiem, kurām būtu jāuzņemas lielākas saistības un atbildība pārbaudīt, vai viņu platformās tirgotās preces atbilst prasībām un ir drošas.

⁽⁸⁾ OV C 62, 15.2.2019., 67. lpp.

⁽⁹⁾ PVN modernizēšana pārrobežu e-komercijai.

⁽¹⁰⁾ OV C 364, 28.10.2020., 62. lpp.

⁽¹¹⁾ Eiroparometra 486. zibensaptaujā.

⁽¹²⁾ OV C 364, 28.10.2020., 62. lpp.

4.9. Noteikumu ievērošanas veicināšana

4.9.1. Uzticami tirgotāji jau tiek atalgoti ar ieguvumu shēmu par ES muitas tiesību aktu ievērošanu. EESK atbalsta ierosināto pārraudzību esošajiem preferenciālas tirdzniecības nolīgumiem ar trešām valstīm; visaptveroša analīze par ES starptautiskajām sistēmām sadarbībai un savstarpējai administratīvai palīdzībai muitas jautājumos nodrošinātu labāku izpildi.

4.9.2. Priekšlikums ieviest ES vienloga sistēmas vidi ir abpusēji izdevīgs projekts, un EESK to pilnībā atbalsta. Privātais sektors iegūtu no iespējas ziņot ar vienu darbību, savukārt dažādas iestādes varētu atlasīt vajadzīgos datus. Tas nepārprotami ir solis uz priekšu visām iesaistītajām pusēm, un ir gaidāms, ka pirmajos septiņos īstenošanas gados tas uzņēmumiem ļaus ietaupīt līdz 690 miljoniem EUR muitas administrācijā.

4.9.3. Tomēr ir diezgan grūti saprast, kā ierosinātā Savienības Muitas kodeksa analīze varētu liecināt, ka elektroniskās sistēmas mazāk nekā četrus gadus pēc priekšlikuma pieņemšanas ir novecojušas.

4.9.4. Sadrumstalotās sankcijas par atbilstības nenodrošināšanu, kas tiek piemērotas dalībvalstīs, rada konkurences kropļojumus vienotajā tirgū, vienlaikus ļaujot sistēmā parādīties vājākiem posmiem. Stabila un vienota satvara izveide stiprinātu muitas savienību kopumā. Lai gan teorētiski tas ir izcils, EESK interesē, kā EK plāno to integrēt, jo 2013. gada priekšlikums par to pašu tematu tika noraidīts.

4.9.5. Turklāt ir sarežģīti nodrošināt vienādu kontroles līmeni, ja uz 100 000 iedzīvotāju atkarībā no dalībvalsts ir no 7 līdz 70 muitas ierēdņiem⁽¹³⁾. EESK iesaka iekļaut minimālos kontroles un nepieciešamo darbinieku skaita standartus.

4.9.6. Covid-19 krīze ir atklājusi muitas sistēmas trūkumus, neatbilstīgiem un nedrošiem produktiem vairākos gadījumos nonākot ES teritorijā. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi pēc iespējas drīzāk pieņemt īstenošanas aktus tirgus uzraudzības regulai⁽¹⁴⁾.

4.9.7. Turklāt EESK atbalsta priekšlikumu pievērst īpašu uzmanību preferenciālas izcelsmes noteikumu un procedūru piemērošanai 41 ES brīvās tirdzniecības nolīgumam. Attiecībā uz citiem tirdzniecības partneriem, jo īpaši Ķīnu, e-komercijas straujais pieaugums ir palielinājis esošos sarežģījumus muitai. Tāpēc bija vajadzīga pilnīgi saprotamā prasība izvērtēt un regulēt.

4.10. Muitas dienesti, kas darbojas vienoti

4.10.1. Analīze liecina, ka pārrobežu sadarbību ir iespējams būtiski uzlabot. EESK atbalsta to, ka vienīgais risinājums ir nodrošināt plašāku un labāku sadarbību starp dažādu dalībvalstu muitas dienestiem un starp muitu un citām valsts iestādēm. Paraugprakses apmaiņa varētu arī uzlabot muitas dienestu produktivitāti.

4.10.2. Ir vajadzīgi nozīmīgi ieguldījumi, lai iepirktu nepieciešamo muitas kontroles aprīkojumu šādas sadarbības īstenošanai praksē. EESK norāda, ka sākotnējā priekšlikumā⁽¹⁵⁾ Komisija piekrita segt tikai 80 % no vajadzīgajiem ieguldījumiem. Atlikušos 20 % segtu dalībvalstis. Ņemot vērā finansiālo situāciju, kurā valstis atrodas Covid-19 pandēmijas dēļ, EESK necer, ka visas 27 dalībvalstis 2021. gadā spēs ieguldīt attiecīgās summas.

4.10.3. Visbeidzot, Komisija drosmīgi piedāvā pretrunīgi vērtēto priekšlikumu līdz 2023. gadam sagatavot ietekmes novērtējumu par ES muitas aģentūras izveidi. EESK šaubās, vai dalībvalstis tam piekritīs.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹³⁾ Union of Finance Personnel in Europe aptauja.

⁽¹⁴⁾ OV L 169, 25.6.2019., 1. lpp.

⁽¹⁵⁾ COM(2018) 321 final.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Eiropas Savienības vienloga vidi muitas jomā un groza Regulu (ES) Nr. 952/2013”

(COM(2020) 673 final – 2020/306 (COD))

(2021/C 220/08)

Ziņotājs: **Athanasios IOANNIDIS**

Apspriešanās	Eiropas Parlaments, 11.11.2020. Padome, 13.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 3., 114. un 207. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	268/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu par Eiropas Savienības vienloga vides izveidi muitas jomā un Regulas (ES) Nr. 952/2013 grozīšanu. Priekšlikuma mērķis ir uzlabot sadrumstaloto sadarbību starp muitu un kompetentajām partneriestādēm preču muietošanas procedūrās.

1.2. EESK uzskata, ka priekšlikums atbilst ES redzējumam un stratēģiskajiem mērķiem gan attiecībā uz *Rīcības plānu muitas savienības pārejai uz nākamo līmeni – rīcības programma spēcīgai un mūsdienīgai muitas savienībai*, gan attiecībā uz *paziņojumu par ES muitas savienības un tās pārvaldības pilnveidošanu*.

1.3. EESK skatījumā priekšlikums atbalsta Nodokļu politikas un muitas savienības ģenerāldirektorāta (TAXUD ĢD) stratēģisko plānu 2016.–2020. gadam un Eiropas e-pārvaldes rīcības plānu 2016.–2020. gadam, kas paredzēts Komisijas 2016. gada 19. aprīļa paziņojumā⁽¹⁾, kura mērķis ir palielināt sabiedrisko pakalpojumu efektivitāti, novēršot esošos digitālos šķēršļus, samazinot birokrātismu un uzlabojot saziņas kvalitāti starp valstu iestādēm.

1.4. EESK norāda, ka vienloga vides izveidošana muitas jomā ar vienkāršošanu un automatizāciju ievēdīs preču tirdzniecību jaunā digitālā laikmetā. Tirdzniecība kopumā Eiropas Savienībā palielināsies, ES kļūs konkurētspējīgāka, muiita tiks modernizēta, un būs vairāki rezultāti ieinteresētajām personām – dalībvalstu muitas dienestiem, kompetentajām partneriestādēm, ekonomikas dalībniekiem un iedzīvotājiem.

1.5. EESK uzskata, ka Eiropas vienloga sistēmai, tāpat kā valstu sistēmām nevajadzētu būt tikai digitālai vārtejai datu vākšanas un informācijas apmaiņas procesos. Tā kā informācijas sistēmas un procesi attīstās, nākotnē ir arī jābūt iespējai – kā par to vienojušās dalībvalstis un Padome – virzīties uz komplicētākiem automatizētiem skaitļošanas procesiem, kas tiks izmantoti attiecībā uz preču daudzumu. Tas tirgotājiem ļaus gūt vispārēju priekšstatu par darījumu, un tāpēc tos varētu raksturot kā “viedus” procesus.

⁽¹⁾ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES e-pārvaldes rīcības plāns 2016.–2020. gadam. Pārvaldes digitalizēšanās paātrināšana”, COM(2016) 179 final, 2016. gada 19. aprīlis.

1.6. EESK uzskata, ka ES nemuitas formalitāšu iekļaušanai ES muitas vienloga dokumentu apmaiņas sistēmā (CSW-CERTEX) būs vajadzīga jauna IT infrastruktūra, lai izveidotu saites starp valstu vienloga vidēm muitas jomā un ES nemuitas sistēmām. Nododamie dati ir precīzi jānosaka.

1.7. EESK iesaka Komisijai pievērst īpašu uzmanību sistēmu un logu kiberdrošībai, izveidojot drošības sistēmas ar augstiem standartiem, kas aizsargās pret uzbrukumiem, kuri varētu apdraudēt preču tirdzniecību Eiropas Savienībā un postoši ietekmēt ekonomiku.

1.8. EESK piekrīt, ka vienloga programmas muitas jomā faktiskas īstenošanas un kavējumu novēršanas nolūkā būs īpaši jāpievērš uzmanība dalībvalstīm, kuras 2015. gadā nepiedalījās *ES muitas vienloga kopējā veterinārā ieviešanas dokumenta (EU SW-CVED)* izmēģinājuma projektā un kuras tāpēc nav izveidojušas ar ES vienloga vidi saskaņotas valstu vienloga vides muitas jomā.

1.9. Līdzīga problēma rodas ar vairākām dalībvalstīm, kuras ir izstrādājušas valsts līmeņa vienloga vides iniciatīvas, kuras ir izolētas un kurām raksturīgas dažādas modalitātes atkarībā no esošās muitas IT arhitektūras līmeņa, prioritātēm un izmaksu struktūras.

1.10. Iepriekš minēto iemeslu dēļ EESK atbalstītu detalizētāku grafiku ar mērķrādītājiem un pasākumiem dalībvalstīm, lai tās saskaņotu savas valsts vienloga vides muitas jomā ar Eiropas vienloga vidi.

1.11. EESK atzīst sistēmas sarežģītību un to, ka gan dalībvalstīs, gan starp tām ir vajadzīga koordinācija tās īstenošanai. Tā ierosina sagatavot detalizētāku grafiku ziņojumu par vienloga vides darbību un izstrādi pārraudzībai un iesniegšanai, norādot mērķrādītājus un pasākumus dalībvalstīm un valsts dalībniekus sistēmas īstenošanai.

1.12. EESK iesaka, lai programma tās darbības jomā palīdzētu stiprināt pamattiesību ievērošanu un datu aizsardzību.

1.13. EESK uzskata, ka ir būtiski svarīgi sagatavot un apmācīt darbiniekus, kuri būs iesaistīti IT sistēmu, valstu vienloga vides un Eiropas vienloga vides muitas jomā izmantošanā. Tāpēc pašreizējā projektā būtu jāparedz darbinieku apmācības un prasmju pilnveidošanas programmas, kurām būtu jāsaņem valsts un/vai ES finansējums.

2. Vispārīga informācija/Ievads

2.1. Dalībvalstis un Komisija 2008. gadā apņēmas veicināt elektronisku muitas vidi ES, cenšoties izveidot vienloga pakalpojumu sistēmu. 2014. gada Venēcijas deklarācijā tika ierosināts progresīvs rīcības plāns, lai īstenotu ES vienloga vidi muitas jomā un izstrādātu tās tiesisko regulējumu. Tas tika atkārtoti uzsvērts Komisijas 2016. gada *paziņojumā par ES muitas savienības un tās pārvaldības pilnveidošanu*, kurā tika paziņots par Komisijas plāniem izpētīt praktiski īstenojamu risinājumu ES vienloga vides muitas jomā attīstībai un izveidei. Šī pieeja tika atbalstīta *Ecofin* padomes 2017. gada 23. maija secinājumos.

2.2. Komisija 2015. gadā sāka izmēģinājuma projektu – *ES muitas vienloga sistēmas kopējo veterināro ieviešanas dokumentu (EU CSW-CVED)*. Projektu kopīgi pārvaldīja TAXUD ĢD un SANTE ĢD, lai muita varētu automatizēti pārbaudīt trīs nemuitas regulatīvas formalitātes, kas iesniegtas kopā ar muitas deklarāciju kā atbilstības apliecinājums. Sākotnēji šajā izmēģinājuma projektā brīvprātīgi piedalījās piecu dalībvalstu muitas administrācijas. Vēlāk izveidotajā ES muitas vienloga dokumentu apmaiņas sistēmā (*EU CSW-CERTEX*) tika paplašināts regulatīvo prasību tvērums un ieviestas jaunas funkcionalitātes, piemēram, daudzuma pārvaldība. Iesaistīto dalībvalstu skaits ir pieaudzis no piecām līdz deviņām, un tiek aptverts vairāk politikas jomu.

2.3. Covid-19 pandēmijas dēļ ir svarīgāk nekā jebkad agrāk izveidot stingrāku regulējumu muitas savienībai un vēl vairāk atvieglot muitas un ES nemuitas formalitāšu kārtošānu, lai atbalstītu ekonomikas atveseļošānos. Lai to panāktu, aizvien lielāka starptautiskajai tirdzniecībai piemērojāmo muitas un Savienības nemuitas regulatīvo formalitāšu digitalizācija paver jaunas iespējas dalībvalstīm uzlabot digitālo sadarbību.

3. Komisijas priekšlikuma kopsavilkums

3.1. Uz Savienības starptautisko tirdzniecību attiecas gan tiesību akti muitas jomā, gan Savienības tiesību akti ārpus muitas jomas. Iestādes, kas ir atbildīgas par Savienības nemuitas regulatīvajām formalitātēm ("kompetentās partneriestādes"), un muitas dienesti bieži vien strādā izolēti, radot sarežģītus un apgrūtināšus ziņošānas pienākumus tirgotājiem un neefektīvus preču administratīvās noformēšānas procesus, kas veicina kļūdas un krāpšānu. Lai novērstu muitas dienestu un kompetento partneriestāžu sadrumstaloto sadarbspēju preču administratīvās noformēšānas procesu pārvaldībā un lai nodrošinātu koordinētu rīcību šajā jomā, Komisija un dalībvalstis gadu gaitā ir uzņēmušās vairākas saistības izstrādāt vienloga vides iniciatīvas preču noformēšānas jomā.

3.2. Komisijas priekšlikumā paredzēts izveidot Eiropas Savienības vienloga vidi muitas jomā, sniedzot integrētu sadarbspējīgu elektronisko pakāļpojumu kopumu ES un valstu līmenī, izmantojot Eiropas Savienības muitas vienloga dokumentu apmaiņas sistēmu. Tas veicinās saziņu un informācijāas apmaiņu starp valstu vienloga vidēm muitas jomā un priekšlikuma pielikumā minētajām Savienības nemuitas sistēmām.

4. Vispārīgās piezīmes

4.1. Regulas priekšlikums ir viena no pirmajām un būtiski svarīgajām darbībām muitas dienestu sadarbības uzlabošānai, izmantojot vienotu elektronisku pieteikumu. Tas ir visaptverošs priekšlikums, kas sniedz plašu analīzi par rezultātiem, darbībām un pasākumiem saistībā ar Eiropas vienloga vides muitas jomā darbību.

4.2. Vienloga vides īstenošāna ļāus uzņēmumiem un tirgotājiem elektroniski iesniegt datus – gan pavaddokumentus, gan ES nemuitas formalitātes – elektroniskā vidē (valsts sistēma) katrā dalībvalstī, tādējādi samazinot dublēšānās risku un ietaupot laiku un darījuma izmaksas. Vienloga sistēma arī ļāus muitas dienestiem un citām iestādēm vākt iesniegtos datus, pamatojoties uz saskaņotu sistēmu preču muišošānas procedūrām. Tajā pašā laikā ES saņems pārskatu par produktiem, kas tiek ievesti tās teritorijā un no tās izvesti, kā arī spēš pārbaudīt preču daudzumus kvotu ievērošānas un krāpšānas novēšānas nolūkā.

4.3. Kā precizēts Komisijas priekšlikumā, programmas īstenošāna tiks finansēta no ES un valstu avotiem. Izmāksas saistībā ar EU CSW-CERTEX vienloga sistēmu segs Eiropas Savienība, savukārt dalībvalstis segs izmāksas, kas saistītas ar attiecīgo valstu vienloga vides izstrādi, integrāciju un darbību, kā arī savienošanu ar EU CSW-CERTEX. Tā kā Covid-19 pandēmija ir izraisījusi finanšu krīzi visās ES dalībvalstīs, EESK vēlas zināt, kā Komisija plāno nodrošināt, ka dalībvalstis šo prasību ievēros un nodrošinās programmas īstenošānai paredzēto finansējumu no valsts budžeta.

4.4. Lai vienloga iniciatīvu saskaņotu un ieviestu praksē, tās īstenošānai dalībvalstīs jābūt obligātai. Tas, kādi būs vienloga vides muitas jomā rezultāti, ir atkarīgs no visu dalībvalstu vienlaicīgas atbilstības nodrošināšānas, saskaņošānas un īstenošānas. EESK norāda uz risku, ka dažas dalībvalstis budžeta ierobežojumu (saistībā ar Covid-19 izraisīto finanšu krīzi) un citu politikas prioritāšu dēļ varētu neievēst vienloga vidi paredzētajā termiņā. Tas radīs daudzas problēmas ES muitas un tirdzniecības politikā, nemaz nerunājot par dalībvalstīm. EESK jautā Komisijai, vai ir paredzētas sankcijas gadījumā, ja kāda dalībvalsts neīsteno vienloga vidi vai neiekļāujas noteiktajā termiņā.

4.5. Vienloga vides pasākumiem ir jābūt cieši saistītiem ar muitas un muitas dienestu modernizāciju. Būtu ārkārtīgi lietderīgi vispirms veikt pētījumu, raksturojot esošo situāciju ievades portālos dalībvalstīs, un izvērtēt vajadzību veikt ieguldījumus pakalpojumu uzlabošanā, lai tie varētu atbalstīt vienloga vidi. Tajā pašā laikā varētu noteikt orientējošu datumu valstu pienākumu pabeigšanai saistībā ar vienloga sistēmu.

4.6. Regulas priekšlikumā Komisija norāda, ka katra dalībvalsts izraugās kompetento iestādi, kas ir valsts koordinators Eiropas Savienības vienloga vidē muitas jomā. EESK vēlas noskaidrot, vai valsts koordinators iecelšana ir ekskluzīvs katras dalībvalsts pienākums vai arī Komisija sniegs ieteikumus.

4.7. Lai nodrošinātu datu aizsardzību, EESK uzskata, ka papildinošajā darbībā, kuras mērķis ir aizsargāt savāktos datus un visas muitas deklarācijas, ir jāņem vērā šādi aspekti:

- kura publiskā sektora iestāde būs atbildīga par konfidencialitātes nodrošināšanu un kā katrā līmenī tiks noteikta tolerances pakāpe,
- kāda pārlicība tirgotājiem tiks sniegta ar vienloga vidi un detalizēta informācija par garantijām.

5. Īpašas piezīmes

5.1. EESK uzskata, ka pašreizējo regulas priekšlikumu un punktu, kurā ir minēta subsidiaritāte, var uzskatīt par šī pasākuma, t. i., vienloga vides izveides, ieguldījumu Eiropas IKP un palielinātā konkurētspējā.

5.2. EESK arī uzskata, ka ir būtiski svarīgi veikt ietekmes novērtējumu katrai dalībvalstij, uzsverot šīs politikas īstenošanas sniegtos ieguvumus, lai pārliecinātu dalībvalstis rīkoties bez kavēšanās. Tajā pašā laikā EESK aicina Komisiju ziņot par vienloga vides muitas jomā izmēģināšanas ietekmi katrā dalībvalstī, kura piedalās izmēģinājuma projektā.

5.3. Pēc ietekmes novērtējuma ziņojuma, kas ir analizēts regulas priekšlikumā, EESK uzskata, ka risinājumu kopums 1. +6.+8ii. ⁽²⁾ ir vispiemērotākais.

5.4. EESK uzsver, ka Eiropas Komisijai būtu jāpieņem vienotas tehniskās specifikācijas valstu vienloga vides darbībai, kā noteikts regulas priekšlikuma 2. pantā.

5.5. EESK norāda, ka Eiropas Komisijai būtu jāpieņem vienotas tehniskās specifikācijas valstu vienloga vides darbībai, kā noteikts 8. pantā, lai novērstu darbības traucējumus saistībā ar muitas deklarācijām. EESK uzskata, ka būtu lietderīgi izveidot vienotu standartu.

5.6. EESK uzskata, ka, lai vienloga vide muitas jomā darbotos veiksmīgi, valstu vidēm ir jādarbojas netraucēti, izmantojot pienācīgi apmācītus darbiniekus. Tā kā muitas ierēdņu skaits ⁽³⁾ uz 100 000 iedzīvotāju dažādās dalībvalstīs ir no 7 līdz 70, EESK iesaka noteikt minimālos standartus attiecībā uz sistēmas darbības nodrošināšanu un vajadzīgo darbinieku skaitu.

5.7. EESK iesaka regulas priekšlikuma 1. pantā iekļaut piebildi “neskarot Vispārīgās datu aizsardzības regulas (VDAR) noteikumus un šīs regulas 6. panta noteikumus”.

⁽²⁾ 1. risinājums padara EU CSW-CERTEX obligātu un aptver ES regulatīvās prasības, par kurām attiecīgā ar muitu saistītā informācija ir ES līmenī pieejama visām dalībvalstīm, nodrošinot automatizētu daudzuma pārvaldības funkcionalitāti. Ar 6. risinājumu tiek izveidotas vienloga vides valstu līmenī, lai uzņēmējiem nodrošinātu saskaņotus vienotus kontaktpunktus muitas un nemuitas formalitāšu kārtīšanai. 8ii. risinājums ir balstīts uz esošās uzņēmēju reģistrācijas un identifikācijas sistēmas (EORI) plašāku izmantošanu tikai apstiprināšanai. COM(2020) 673 final.

⁽³⁾ <https://ufe-online.eu/wp-content/uploads/2020/04/2020-04-04.pdf>

5.8. EESK norāda, ka gan juridiski, gan pēc būtības 3. pants varētu ietvert pretrunu, ko izraisa tajā esošā atsauce uz Eiropas vienloga vidi muitas jomā, vienlaikus iekļaujot arī Eiropas Savienības nemuitas sistēmas. Lai šos aspektus aptvertu (kā arī lai veiktu vajadzīgās korekcijas atsaucēs), pantā varētu iekļaut atsevišķu daļu.

5.9. EESK prasa precizēt, vai Eiropas Komisijas darba programma tiks pieņemta pirms regulas vai arī pēc tam, kad regula jau būs stājusies spēkā. Ja vispirms stājas spēkā regula, tad kāds būs laika grafiks rīcības plāna pieņemšanai?

5.10. EESK uzskata, ka atsauce uz iespēju atsaukt pilnvaras pieņemt deleģētos aktus, kā minēts 21. panta 3. punkta pirmajā teikumā, ir pārāk neskaidra, un prasa precizēt, vai atsaukšana attiecas uz vienu vai uz visām 5. panta 4. punktā, 10. panta 3. punktā un 13. panta 4. punktā minētajām kategorijām. Nav arī skaidrs, vai tas attiecas uz vienu aktu minētajās kategorijās vai uz iespēju principā pieņemt aktus kādā no minētajām kategorijām. EESK norāda, ka likumdevējiem savā starpā būtu jāapspriežas par kārtību, kādā tie tiks informēti.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “2020. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojums. Stratēģiskā prognozēšana. Iezīmējam kursu uz noturīgāku Eiropu””

(COM(2020) 493 final)

(2021/C 220/09)

Ziņotāja: **Sandra PARTHIE**

Apspriešanās	Komisijas vēstule, 11.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	270/0/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK ļoti atzinīgi vērtē prognozēšanas metodikas iekļaušanu ES nākotnes politikas veidošanas procesā. Komiteja ir gandarīta arī par to, ka atbildību par prognozēšanu ir nepārprotami nolemts uzticēt Komisijas priekšsēdētājas vietniekam, kurš atbild arī par iestāžu savstarpējām attiecībām. Komiteja cer, ka, pamatojoties uz iepriekš minēto, ciešāka kļūs gan sinerģija, gan visu ES iestāžu, tostarp EESK, strukturālā iesaiste.

1.2. EESK ļoti atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas jauno pieeju, kas paredz, ka stratēģiskā prognozēšana būs gadskārtējs, ciklisks un nepārtraukts process. ES noturība ir izvēlēta kā pirmais prognozēšanas procesā apsveramais temats. Covid-19 krīzē tā ir kļuvusi par jaunu ES politikas ceļrādi. Noturība ir spēja ne tikai izturēt un pārvarēt problēmas, bet arī veikt ilgtspējīgu, taisnīgu un demokrātisku pārkārtošanos.

1.3. Mūsdiā, četras noturības dimensijas – sociālā un ekonomiskā dimensija, ģeopolitiskā dimensija, zaļā dimensija un digitālā dimensija – ir pareizi izvēlētas un izstrādātas. Tās lieliski atspoguļo mūsdienu galvenos megatēmas, kas arī turpmāk būs ārkārtīgi svarīgi Eiropas politikas veidošanā. EESK noteikti atbalsta minētā temata izvēli, jo tas patiesi ir visaktuālākais mūsu kopīgajā darbā pie pareizu pamatnosacījumu izveides, kas ļautu izkļūt no pandēmijas izraisītās krīzes un risināt tādas globālas problēmas kā klimata pārmaiņas. Šo tematu Komiteja ir sīki izanalizējusi pašiniciatīvas atzinumā “Ceļā uz stabilāku un ilgtspējīgāku Eiropas ekonomiku”⁽¹⁾ un rezolūcijā “Organizētas pilsoniskās sabiedrības iesaiste nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos. Kas darbojas un kas ne?”⁽²⁾.

1.4. Stratēģiskajai prognozēšanai ir raksturīgas uz nākotni vērstas analīzes un rīcības perspektīvas. Tādēļ šādiem pasākumiem ir jāietver trīs pamatelementi, lai tie varētu nodrošināt kvalitatīvus rezultātus. Pirmkārt, analīzē ir jāiegūst rezultāti, kas ir piemēroti apsvērtajai nākotnes situācijai. Otrkārt, analīzei jābūt balstītai uz zinātniskām metodēm un procesiem, kuros tiek ņemts vērā tas, ka nākotne nav ne novērojama, ne arī empīriski izmērāma. Treškārt, analīzei ir jābūt efektīvai un jāspēj parādīt vēlamo politiskās prakses virzienu.

⁽¹⁾ OV C 353, 18.10.2019., 23. lpp., kā arī EESK atklātā uzklauššana par tematu “Ceļā uz noturīgāku un ilgtspējīgāku Eiropas ekonomiku ar redzējumu par EMS izveides pabeigšanu”, 12.4.2019.

⁽²⁾ Sk. EESK rezolūciju “Organizētas pilsoniskās sabiedrības iesaiste nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos. Kas darbojas un kas ne?” (OV C 155, 30.4.2021., 1. lpp.).

1.5. Komisijas pirmajā stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā par 2020. gadu trūkst paredzētā pilnā prognozēšanas cikla un nav skaidrots, kā tas sasaistāms ar Atveseļošanas un noturības mehānismu un Eiropas pusgada procesu. Tajā nav arī izskaidrots, kuras megatendences tiek uzskatītas par visiespējamākajām un aktuālākajām Eiropas Savienībai, tāpēc politikas veidotāji nevar noteikt prioritātes. Nākamajos ziņojumos šie aspekti ir jāuzlabo. Prognozēšana sasniegs izvirzītos mērķus tikai tad, ja tā būs atklāta, plurālistiska, daudzveidīga un starpdisciplināra darbība un ja visos procesa posmos, tāpat kā atsaucēs scenāriju definēšanā, tiks iesaistītas gan sociālo partneru organizācijas, gan pilsoniskā sabiedrība, it īpaši EESK, un ja tiks izmantota virkne metožu un instrumentu, lai virzītu dažādas perspektīvas uz nākotni.

1.6. Tādēļ, lai gan pašreizējos centienus vērtējam ļoti atzinīgi, tomēr saskatām dažas jomas, kurās prognozēšanas ieviešanu lēmumu pieņemšanas procesā vēl varētu uzlabot:

- joprojām nav skaidra kārtība, kādā prognozēšana tiks pilnīgi integrēta daudzgadu plānošanā, labāka regulējuma programmā, Eiropas ietekmes novērtējumu ekosistēmā^(?) un konferencē par Eiropas nākotni,
- 2020. gada ziņojumā trūkst nepieciešamā kvantitatīvā novērtējuma par konstatēto megatendenču un stratēģisko tematu iespējamību un nozīmību, tāpēc ir grūti noteikt darbības prioritātes,
- saistībā ar prognozēšanas procesu būtu jānodrošina pastāvīgs uzraudzības un kontroles mehānisms, kas ļautu pilsoniskajai sabiedrībai veikt *ex post* novērtējumus,
- ziņojumā jau ir ierosināti nākamajos prognozēšanas ziņojumos aplūkojamie temati, taču nav izskaidrots, kā prognozēšanas process faktiski tika izmantots šo tematu atlasīšanai, tādējādi, iespējams, nonākot pretrunā paša ziņojuma mērķim.

1.7. Aņemšanās izmantot prognozēšanu Eiropas noturības stiprināšanai ir visai ierobežota. Komisijas ziņojumā galvenokārt ir norādīts, ka tā "var" izmantot, nevis tiešām izmantos prognozēšanu ES līmenī. Prognozēšanas instrumenti ir paredzēti vienīgi kā izvēles iespēja – attiecīgās ieinteresētās personas konkrētās īstenošanas situācijās tos var vai nu izmantot, vai arī neizmantot –, nevis kā virkne konkrētu veidu, kā prognozēšanu izmantot politisko lēmumu pieņemšanas procesā.

1.8. Attiecībā uz noturības dimensijām, t. i., uz 2020. gada ziņojuma tematu, jānorāda:

- nākotnes aspekts daudzos gadījumos nav aplūkots pietiekami visaptveroši, toties pārāk liela uzmanība pievērsta pašreizējās situācijas aprakstīšanai,
- tajā trūkst uz nākotni vērsta redzējuma par to, kāds progress un cik ilgā laikā būtu jāpanāk, tostarp ar jauniem labklājības rādītājiem, piemēram, tādiem, kas nav saistīti ar IKP,
- identificēto neaizsargātības veidu novēršanas metode nav sīki izstrādāta un neietver mērķtiecīgus risinājumus, kā nepieļaut, ka atstumtības riskam pakļautām personām, piemēram, cilvēkiem ar invaliditāti un vecāka gadagājuma ļaudīm, pasliktinās apstākļi.

1.9. Minētās četras dimensijas ir pamats turpmāko prognozēšanas pasākumu programmas veidošanai. Tādēļ iesakām attiecībā uz visām četrām noturības dimensijām noteikt īpašus apakšmērķus, kurus iespējams īstenot un tādējādi nākotnē arī regulāri izvērtēt. Nākamie prognozēšanas programmas temati jau ir ierosināti, proti, atvērta stratēģiskā autonomija, darbvietu un prasmju nākotne un digitālās un zaļās pārkārtošanās dziļāka integrācija. Šie temati izriet no trim no četrām minētajām noturības dimensijām. Taču joprojām nav skaidrs, kā Komisija nonāca pie šiem tematiem un kādā secībā un veidā šie jautājumi tiks risināti. Tādējādi nav īsti saprotams, kādēļ tika izvēlēti tieši šie, nevis citi temati, piemēram, iekšējais skatījums uz ES attīstību, nacionālisma pieaugums, turpmākā sadarbība starp dalībvalstīm vai drošības jautājumi. Arī šajās jomās ar stratēģiskās prognozēšanas palīdzību var panākt lielāku pārredzamību.

^(?) OV C 434, 15.12.2017., 11. lpp.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Stratēģiskās prognozēšanas, t. i., tendenču un norišu paredzēšanas, instrumentam ir būtiska nozīme atbildīgas politikas noteikšanā. Stratēģiskā prognozēšana krietni palīdzēs veidot uz nākotni vērstu ES politiku, gādājot, ka īstermiņa iniciatīvas ir balstītas uz ilgtermiņa perspektīvu. Tas ir būtiski, jo patlaban mēs ieejam jaunā laikmetā, kurā uz rīcību vērsta prognozēšana stimulēs stratēģisko domāšanu un veidos ES politiku un iniciatīvas, tostarp turpmākās Komisijas darba programmas.

2.2. Lai gan ne visu ir iespējams prognozēt un arī turpmāk dažādi notikumi mūs var pārsteigt nesagatavotus, tomēr ir pietiekami daudz iespēju rīkoties. Var kartēt iespējamības un apmācīt lēmumu pieņēmējus, kā pēc iespējas agrāk meklēt, izprast un atpazīt vēstījumus, kas brīdina par dažādiem satricinošiem notikumiem. Tas nozīmē, ka ir jā sagatavo arī rīcības plāni, jāizveido komandķēdes un saziņas kanāli un skaidri jānosaka atbildības jomas un uzdevumi gadījumam, ja šādi notikumi patiesi atgādās. Prognozētāji bieži izmanto tādas metaforas kā "melns gulbis" (pilnīgi negaidīts notikums, kas pieder pie kategorijas "nezināms nezināmais") un "pelēkais degunradzis" (zināms plaša mēroga notikums, kura ietekme būtu milzīga, bet kura iespējamība tiek ignorēta). Covid-19 pandēmija bija "pelēkais degunradzis", jo brīdinājuma signāli liecināja, ka vides degradācijas, globalizācijas un uzlabotas savienojamības dēļ pieaug globālās pandēmijas risks. Ir jāizmanto tādas prognozēšanas un plānošanas metodes, kas ļauj skaidri nodalīt abus šos satricinājuma veidus, kuriem ir milzīga ietekme. Šajā saistībā ES pētniecības iestādēs būtu jāuzlabo starpnozaru, nelineāras scenāriju veidošanas metodes, jaunu lielu draudu apzināšana un agrīnu tendenču atpazīšana.

2.3. Noturība ir spēja ne tikai izturēt un pārvarēt problēmas, bet arī veikt ilgtspējīgu, taisnīgu, iekļaujošu un demokrātisku pārkārtošanos. Mūsaprāt, četras noturības dimensijas – sociālā un ekonomiskā dimensija, ģeopolitiskā dimensija, zaļā dimensija un digitālā dimensija – ir pareizi izvēlētas un izstrādātas. Tomēr Komiteja uzsver, ka daudzveidīgos šo četru dimensiju mijiedarbības veidus nevar nodalīt vienu no otra un ka dažādās analīzēs un no tām izrietošajos pasākumos tie ir jāaplūko visi kopā.

2.4. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu izveidot "noturības infopaneļus" ar attiecīgiem rādītājiem, pēc kuriem uzraudzīt gan *status quo*, gan Eiropas Savienībā un dalībvalstīs vērojamo norišu sociālekonomisko, ģeopolitisko, zaļo un digitālo dimensiju. Taču infopaneļi, kurā tiek atspoguļots *status quo* un aprakstīta pašreizējā situācija, pats par sevi nav nekāda prognoze. Par tādu tas kļūst brīdī, kad tajā tiek iekļauti arī uz nākotni vērsti mērķi. Esam gatavi atbalstīt Komisiju šajā grūtajā un sarežģītajā procesā, piemēram, liekot lietā EESK zināšanas un paveikto darbu.

2.5. Infopaneļi neapšaubāmi ir jāpildinveido. Pašreiz tie atspoguļo tagadnes situāciju un *status quo*. Lai tos padarītu par prognozēšanas procesā noderīgiem instrumentiem, ir jānodrošina saikne ar nākotnes perspektīvu. Infopaneļi prognozēšanas procesā lietderīgi ir tikai tad, ja tajos ir ietverti arī mērķi, kurus vēlams noteikt katrai dalībvalstij atsevišķi. Pēc tam šos infopaneļus var izmantot, lai novērtētu progresu attiecībā pret konkrēto mērķi, un padarīt tos par uzraudzības instrumentu. Turklāt EESK stingri iesaka izveidot infopaneļu saikni ar esošajiem konkurētspējas rādītājiem, ko izmanto Eiropas pusgada procesā un Eiropas ekonomikas pārvaldībā, kā arī ar rezultātu pārskatu par Atveseļošanas un noturības mehānismu un nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem.

2.6. EESK visnotaļ piekrīt Komisijai par sociālās ekonomikas uzņēmumu izšķirošo nozīmi pandēmijas laikā un to lomu noturīgas Eiropas turpmākajā attīstībā. Šajā saistībā EESK ar nepacietību gaida topošo rīcības plānu sociālās ekonomikas veicināšanai un aicina Komisiju nākt klajā ar vērienīgiem un drosmīgiem priekšlikumiem.

2.7. Centieni veidot uz nākotni vērstu pārvaldību, izmantojot stratēģiskās prognozēšanas piedāvātos instrumentus, ir visnotaļ veiksmīgi un ietver daudzus pareizus elementus, proti, līdzdalību, starpdisciplināru pieeju un procesa nepārtrauktības nodrošināšanu, tomēr daudz pieticīgāki un pat vāji ir centieni noteikt, kā tieši šī uz tīklu izmantošanu balstītā pieeja tiks īstenota un ieviesta. Pašreiz ziņojumā ir ietverti vairāki paziņojumi par plāniem iekļaut prognozēšanas metodes politisko lēmumu pieņemšanas procesā. Lai ieinteresētās personas pārliecinātu, ka prognozēšanas procesā gūtās

atziņas patiešām tiks īstenotas un izmantotas efektīvi, EESK uzskata, ka prognozēšanas procesa rezultātā būtu jānodrošina pārbaudi un kontroles mehānisms, kas cita starpā ļautu pilsoniskajai sabiedrībai veikt *ex post* novērtējumus. Tas palīdzēs vairot uzticēšanos gan procesam, gan nodomiem, kā arī mazinās risku, ko rada "aklās zonas".

2.8. Kontroles un pārbaudes mehānismi ir nepieciešami arī kvalitātes kontroles jomā, lai varētu novērtēt, vai izvēlēta pieeja ir piemērota izvirzīto mērķu sasniegšanai. Šādam kontroles mehānismam ir jābūt visaptverošam un jānodrošina kritēriji, pēc kuriem novērtēt, vai tiek ievēroti jaunākie un augstākie prognozēšanas standarti.

2.9. Attiecībā uz izvēlēto tematu saturu jānorāda, ka būtu vēlams skaidri nodalīt pašreizējās situācijas analīzi no paredzamajām vai vēlamajām nākotnes prognozēm. Tādējādi daudzveidīgus un ļoti sarežģītus jautājumus varētu padarīt pārskatāmākus un saprotamākus. Zināšanas, kas iegūtas par nākotnes norisēm, tad varētu mērķtiecīgi integrēt politikas veidošanas procesos; īpaši tas attiecas uz nenoteiktību un riskiem, kas vienmēr piemīt nākotnes analīzei.

2.10. Pirms varbūtējās konkrētu prasību ieviešanas vai pat tiesību aktu priekšlikumu izstrādes Komiteja mudina līdzsvaroti – un attiecīgi integrējot iecerēto pozitīvo ietekmi – novērtēt iespējamo papildu slogu un ietekmi uz uzņēmumiem, darbiniekiem un attiecīgajām ieinteresētajām personām, pamatojoties uz kvalitatīvu, vairākos kritērijos balstītu pieeju un ņemot vērā to faktisko spēju līmeni⁽⁴⁾.

2.11. EESK ļoti atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas jauno pieeju, kas paredz, ka stratēģiskā prognozēšana būs gadskārtējs, ciklisks un nepārtraukts process. Taču ES šajā jomā nav nekāds celmlauzis, tāpēc tai būtu jānācās no pašreizējiem labas un sliktas prakses piemēriem. Tai nevajadzētu koncentrēties uz vienu metodi, t. i., potenciālo scenāriju analīzi, bet gan izmantot vairākas pieejamās metodes, piemēram, Delfu metodi, tendenču ietekmes analīzi, normatīvo un izpētes prognozēšanu, kvalitatīvu un kvantitatīvu prognozēšanu un *Wild Card* pieeju – vai nu katru atsevišķi, vai arī dažādās kombinācijās. Lai apzinātu tendences un izstrādātu scenārijus, daudz vairāk jāizmanto arī lielo datu un mākslīgā intelekta (MI) iespējas.

2.12. Komisijas izklāstītā pieeja stratēģiskās prognozēšanas nodrošināšanai tomēr ir pārāk lejupēja. Tā nerada izpratnes un piederības sajūtu, kas iesaistītajām personām ir tik ļoti vajadzīga. Šis trūkums ir jānovērš, piemēram, strukturāli iesaistot procesā sociālos partnerus un citus dalībniekus gan Eiropas, gan valstu līmenī, par paraugu izmantojot, piemēram, Eiropas pusgada procesu. Attiecīgo ieinteresēto personu līdzdalība, daudzveidīgas un starpdisciplināras piemērošanas jomas un pastāvīga iesaistīšanās attiecīgo nākotnes problēmu risināšanā ir būtiski svarīgi kritēriji efektīvas stratēģiskās prognozēšanas programmas veiksmīgai izstrādei.

2.13. Prognozēšanas programmas gūs sekmes tikai tad, ja tajās būs arī skaidra saikne starp prognozēšanas tematiem un šībrīža politikas programmu – tā, lai personas, kas dod savu ieguldījumu, pārliecinātos, ka tas patiesi tiek izmantots un palīdz panākt pārmaiņas. Uz šā pamata var izstrādāt kopīgu nostāju attiecībā uz riskiem un problēmām, kļūst skaidrs, kas ir darāms, un ir iespējams organizēt nepieciešamo kompetenci un atbildības nodošanu. ES politisko lēmumu pieņēmējiem kopīgi kartējot riskus, nodrošinot atgriezenisko saiti un veidot pielāgojumus atbilstoši aktuālajiem notikumiem, šim procesam tiks piešķirta nozīme un ietekme. Tādēļ aicinām Komisiju nodrošināt prognozēšanas rezultātu pārredzamību, saprotamību un pārbaudāmību.

2.14. Ne visas dalībvalstis savas nacionālās politikas izstrādē patlaban izmanto prognozēšanu. Tālab Eiropas Komisijai ir jāgādā, ka tā maksimāli izmanto savā rīcībā esošos resursus. EESK, izmantojot savu locekļu zināšanas un pārstāvot plašu viedokļu spektru no visām dalībvalstīm, prognozēšanas procesā var dot būtisku ieguldījumu un nepieciešamo informāciju. Ar saviem atzinumiem EESK spēj atklāt sistēmiskus riskus un brīdināt par tiem. Komitejas locekļiem ir īpaši labas iespējas informēt savas kopienas par prognozēšanas pasākumiem un palīdzēt rezultātus darīt zināmus iedzīvotājiem. Tādējādi EESK var dot būtisku ieguldījumu arī labāka regulējuma programmā.

⁽⁴⁾ OV C 434, 15.12.2017., 11. lpp.

2.15. Aicinām Komisiju īstenot pašai savus priekšlikumus un atziņas, ļaut ieinteresētajām personām izmantot prognozēšanas pieeju un noteikt, ka prognozēšana ir elements, kas obligāti jāizmanto, formulējot noturīgas Eiropas veidošanas politiku.

2.16. ES iestāžu kontekstā par atskaites punktu un stūrakmeni sadarbībai prognozēšanas jomā ir kļuvusi Eiropas stratēģijas un politikas analīzes sistēma (ESPAS). EESK jau darbojas ESPAS novērotāja statusā, un šī prakse būtu jāturpina un jāpapildina, nodrošinot augsta līmeņa EESK pārstāvja(-u) aktīvu līdzdalību gadskārtējā ESPAS konferencē.

2.17. Lai EESK locekļi varētu sniegt jēgpilnāku ieguldījumu Eiropas Komisijas veiktajos prognozēšanas pasākumos, mēs aicinām gan savlaicīgi informēt par prognozēšanas procesu, tā grafiku un konkrēto darba plānu, gan iesaistīt šajā procesā EESK locekļus.

Briselē 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES stratēģiju “Neliela apjoma maksājumi””

(COM(2020) 592 final)

(2021/C 220/10)

Ziņotājs: **Antonio GARCÍA DEL RIEGO**

Līdzziņotājs: **Kęstutis KUPŠYS**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 11.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	268/2/8

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Maksājumi atrodas finanšu pakalpojumu digitalizācijas priekšplānā, un raitas maksājumu veikšanas metodes ir būtiski svarīgas uzņēmējiem un komersantiem, jo tās ļauj tiem veiksmīgi uzsākt un attīstīt uzņēmējdarbību. Covid-19 pandēmija ir paātrinājusi pāreju uz bezskaidras naudas un elektroniskajiem maksājumiem un ir likusi mazumtirgotājiem sākt izmantot daudzveidīgus rīkus bezsaistes un tiešsaistes maksājumu, kā arī no mobilajām ierīcēm veiktu maksājumu pieņemšanai. Šo rīku ieviešana, kam ir nepieciešami ieguldījumi IT sistēmās un tehniskajā nodrošinājumā, rada papildu slogu, it īpaši mazajiem un vidējiem mazumtirgotājiem.

1.2. EESK piekrīt Komisijas viedoklim par maksājumu stratēģisko nozīmi un to, ka ir jāturpina darbs, lai vienotajā tirgū varētu veikt maksājumu darījumus, izmantojot jaunus, iekšzēmē izstrādātus Eiropas mēroga maksājumu risinājumus. EESK piekrīt viedoklim, ka Komisijai būtu jāuzņemas politiska katalizatora loma, savukārt privātajam sektoram būtu jāizstrādā inovatīvi digitālie maksājumu risinājumi.

1.3. EESK uzsver, ka tirdzniecības vietās un tiešā veidā personu starpā veiktos mazumtirdzniecības darījumus patērētāji maksājumu veikšanai joprojām labprātāk izvēlas izmantot skaidru naudu. Skaidra nauda ir būtiski svarīga sociālajai iekļaušanai un pamatpakalpojumu pieejamībai.

1.4. EESK piekrīt viedoklim, ka digitālajam euro būtu jāpapildina esošie centrālās bankas piedāvātie naudas līdzekļu veidi, ka tas nedrīkstētu izspiest no tirgus privāto sektoru, ka privātajam sektoram būtu jāiesaistās ar digitālo euro saistīto risinājumu ieviešanā un ka skaidri ir jānosaka lietotāju tiesības un pienākumi. Darījumu privātums, kas ir svarīgas lietotāju tiesības, būtu jāaplūko kopā ar citām digitālā euro īpatnībām, kas līdzīgas skaidrās naudas īpatnībām.

1.5. EESK aicina Komisiju:

1.5.1. noteikt prioritārās darbības un centienus, ņemot vērā to, ka stratēģijā ir minēts liels skaits galveno darbību;

1.5.2. samazināt pašreizējo nenoteiktību saistībā ar ilgtspējīgas darījumdarbības modeli zibmaksājumu nodrošināšanai;

1.5.3. jebkurus likumdošanas pasākumus maksājumu instrumentu jomā uzskatīt par pāragriem. EESK vēlētos ļaut tirgus dalībniekiem izstrādāt patērētājiem piemērotus produktus, likumdošanas pasākumiem pievēršoties tad, ja piemērotus risinājumus neizdodas atrast;

1.5.4. nodrošināt SEPA regulas pilnīgu īstenošanu dalībvalstīs, jo īpaši saistībā ar to, ka maksātāji un maksājumu saņēmēji neievēro 9. pantu (tā dēvētā IBAN diskriminācija), kurā ir noteikts, ka ES patērētājiem vajadzētu būt iespējai euro pārvedumiem izmantot vienu maksājumu kontu un veikt pārrobežu euro pārvedumus SEPA teritorijā tikpat vienkārši kā savā piederības valstī;

1.5.5. koncentrēt spēkus uz esošo un topošo elektroniskās identifikācijas (e-ID) risinājumu sadarbības nodrošināšanu; EESK uzskata, ka privātajam sektoram kopā ar valsts iestādēm būtu jāsniedz labākas iespējas radīt e-ID risinājumus, kurus daļēji varētu izmantot drošai lietotāju autentificēšanai (DLA) maksājumu darījumos. Ir nepieciešama vispārāzīta publiska elektroniskā identitāte, kas balstīta uz patērētāju izvēli, piekrišanu un garantiju, ka pilnībā tiek aizsargāts viņu privātums;

1.5.6. ES līmenī saskaņot skaidras naudas pieņemšanu, jo patlaban šajā jomā ir vērojamas būtiskas atšķirības valstu starpā;

1.5.7. paplašināt datu apmaiņu starp dažādiem sektoriem, ieviešot nosacījumus, kas attiecas uz visiem finanšu pakalpojumu sniedzējiem atbilstoši Vispārīgajā datu aizsardzības regulā (VDAR) ⁽¹⁾ noteiktajiem principiem, lai nodrošinātu turpmākus ieguvumus Eiropas patērētājiem, jo šādi var tikt sekmēta inovatīva un konkurētspējīga finanšu sektora izveide;

1.5.8. ierosināt tiesību aktus, kuru mērķis būtu nodrošināt tiesības uz tādu piekļuvi infrastruktūras tehnoloģijām, ko uzskata par nepieciešamu, lai atbalstītu maksājumu pakalpojumu sniegšanu, ar taisnīgiem, samērīgiem un nediskriminējošiem nosacījumiem.

1.6. EESK uzskata, ka uz attiecīgajiem tirgus dalībniekiem būtu jāattiecināta atbilstoši tiesību akti, uzraudzība un pārraudzība, nodrošinot vienlīdzīgas konkurences apstākļus visiem tiem tirgus dalībniekiem, kuri piedāvā vienādus pakalpojumus un darbības.

1.7. EESK izprot vajadzību nodrošināt atvērtu un pieejamu maksājumu ekosistēmu un izvērtēt iespēju iekļaut maksājumu iestādes un elektroniskās naudas iestādes Norēķinu galīguma direktīvas (NGD) tvērumā.

1.8. EESK atzinīgi vērtē ierosinātās darbības, kuru mērķis ir sekmēt apņemšanos līdz 2030. gadam samazināt naudas pārvedumu vidējās izmaksas pasaulē līdz mazāk nekā 3 %, un mudina Komisiju aktīvi uzraudzīt attiecīgās darbības, kas noteiktas Finanšu stabilitātes padomes Pārrobežu maksājumu uzlabošanas ceļvedī, un nodrošināt atbalstu to īstenošanai.

2. Komisijas stratēģija

2.1. Savā 2018. gada decembra paziņojumā Komisija atbalstīja “pilnībā integrētu ātro maksājumu sistēmu ES, lai samazinātu risku un neaizsargātību privātklientu maksājumu sistēmās un palielinātu esošo maksājumu risinājumu autonomiju” ⁽²⁾.

2.2. Digitālā inovācija ievieš radikālas izmaiņas finanšu pakalpojumu sniegšanā. Saistībā ar digitalizāciju un izmaiņām patērētāju izvēlē strauji pieaug bezskaidras naudas darījumu skaits ⁽³⁾. Covid-19 pandēmija vēl vairāk pastiprināja pāreju uz digitālajiem maksājumiem un apstiprināja drošu, pieejamu un ērtu (tai skaitā bezkontakta) maksājumu būtisko nozīmi attālinātos un klātienē maksājumu darījumos.

⁽¹⁾ OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.

⁽²⁾ COM(2018) 796 final.

⁽³⁾ Saskaņā ar ECB datiem 2018. gadā bezskaidras naudas maksājumu darījumu skaits eurozonā sasniedza 91 miljardu, savukārt Eiropas Savienībā – 112 miljardus, bet 2017. gadā šis skaits bija aptuveni 103 miljardi.

2.3. Pēdējos gados ir panākti būtiski uzlabojumi, galvenokārt pateicoties vienotās euro maksājumu telpas (SEPA) izveidei un tiesību aktu par neliela apjoma maksājumiem saskaņošanai. Tomēr ES maksājumu tirgus joprojām ir ievērojami sadrumstalots pa valstu robežām, jo lielākā daļa uz kartēm vai zibmaksājumiem balstīto iekšzemes maksājumu risinājumu nedarbojas pāri robežām. Eiropas maksājumu vides dinamika liecina, ka tomēr pastāv nekonsekvenču risks un ka ir vajadzīga skaidra “pārvaldības” sistēma, lai atbalstītu ES stratēģiju “Neliela apjoma maksājumi”.

2.4. Komisijas mērķis ir izveidot ļoti konkurētspējīgu maksājumu tirgu, kurš sniegtu labumu visām dalībvalstīm neatkarīgi no tajās izmantotās valūtas un kurā visi tirgus dalībnieki konkurētu ar taisnīgiem un vienlīdzīgiem noteikumiem, nolūkā piedāvāt inovatīvus maksājumu risinājumus, pilnībā ievērojot ES starptautiskās saistības.

2.5. Tā kā maksājumi ir digitālās inovācijas finanšu sektorā priekšplānā, šīs stratēģijas īstenošana palīdzēs Komisijai īstenot plašāku redzējumu par digitālo finansējumu un sasniegt tās mērķi novērst tirgus sadrumstalotību, veicināt tirgus virzītu inovāciju finanšu sektorā un risināt jaunas problēmas un riskus, kas saistīti ar digitālo finansējumu, un vienlaikus nodrošināt tehnoloģiju neitralitāti.

2.6. Tāpēc šī stratēģija tiek iesniegta kopā ar ES digitālā finansējuma stratēģiju⁽⁴⁾ un diviem tiesību aktu priekšlikumiem par jaunu ES satvaru digitālās darbības noturības stiprināšanai⁽⁵⁾ un par kriptoaktīviem⁽⁶⁾. Tā arī papildina atjaunināto neliela apjoma maksājumu stratēģiju, ar ko ECB/Eurosistēma nāca klajā 2019. gada novembrī⁽⁷⁾.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Digitālie finanšu pakalpojumi kļūst aizvien nozīmīgāki Eiropas patērētājiem un uzņēmumiem. Covid-19 pandēmija ir tikai palielinājusi digitalizācijas nozīmi sabiedrībā, kā arī finanšu pakalpojumu sniegšanā. Maksājumi atrodas finanšu pakalpojumu digitalizācijas priekšplānā un raitas maksājumu veikšanas metodes ir būtiski svarīgas uzņēmējiem un komersantiem, jo tās ļauj tiem veiksmīgi uzsākt un attīstīt uzņēmējdarbību. Covid-19 pandēmija ir paātrinājusi pāreju uz bezskaidras naudas un elektroniskajiem maksājumiem un ir likusi mazumtirgotājiem sākt izmantot daudzveidīgus rīkus bezsaistes un tiešsaistes maksājumu, kā arī no mobilajām ierīcēm veiktu maksājumu pieņemšanai. Šo rīku ieviešanai ir nepieciešami ieguldījumi IT sistēmās un tehniskajā nodrošinājumā, kas rada papildu slogu, jo īpaši mazajiem un vidējiem mazumtirgotājiem.

3.2. EESK atzinīgi vērtē Komisijas atbalstu ES komersantu maksājumu pieņemšanas ierīču modernizācijai un vienkāršošanai, sniedzot finansējuma un apmācības iespējas. Ir svarīgi uzsvērt MVU svarīgo lomu Eiropas ekonomikā. Tā ir būtiski svarīga nozare, jo aptuveni 90 % Eiropas uzņēmumu ir MVU, un tie nodrošina vairāk nekā 50 % darbvieta. Mazie un vidējie uzņēmumi var sniegt ieguldījumu sekmīgā ekonomikas atveseļošanas procesā.

3.3. EESK piekrīt Komisijas viedoklim par maksājumu stratēģisko nozīmi un par to, ka visā Eiropā izmantojama digitālo maksājumu risinājuma pastāvīgais trūkums rada vēl lielākas tirgus sadrumstalotības risku, lieliem pasaules mēroga tirgus dalībniekiem vienlaikus aptverot visu Eiropas iekšējo pārrobežu maksājumu tirgu. Tādēļ, pat ja Eiropas patērētājiem un uzņēmējiem varbūt jau ir pieejami efektīvi, konkurētspējīgi un inovatīvi maksājumu risinājumi un maksājumu instrumenti, ir jāturpina darbs, lai vienotajā tirgū varētu veikt maksājumu darījumus, izmantojot jaunus, iekšzemē izstrādātus Eiropas mēroga maksājumu risinājumus. EESK piekrīt viedoklim, ka Komisijai būtu jāuzņemas politiska katalizatora loma, savukārt privātajam sektoram būtu jāizstrādā inovatīvi digitālie maksājumu risinājumi.

3.4. EESK pauž stingru pārliecību, ka zibmaksājumu risinājumi ir būtiski svarīgi. Tādēļ tā aicina Komisiju skaidri noteikt prioritārās darbības un centienus, ņemot vērā to, ka stratēģijā ir minēts liels skaits galveno darbību. Lai varētu īstenot dažas no stratēģijā “Neliela apjoma maksājumi” noteiktajām galvenajām darbībām un vispārējiem mērķiem, jo īpaši mērķi attiecībā uz iekšzemē izstrādātiem Eiropas mēroga maksājumu risinājumiem, būs nepieciešami nopietni centieni no nozares puses. EESK uzskata, ka jebkādas papildu prasības un regulējuma projekti ir rūpīgi jāizvērtē.

⁽⁴⁾ COM/2020/591 final.

⁽⁵⁾ COM(2020) 595 final.

⁽⁶⁾ COM(2020) 593 final.

⁽⁷⁾ <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2019/html/ecb.sp191126~5230672c11.en.html>

3.5. EESK aicina Komisiju pievērst īpašu uzmanību krāpšanas līmenim zibmaksājumu jomā un vajadzības gadījumā atbilstīgi rīkoties.

3.6. EESK uzstāj, ka steidzami ir jāuzlabo digitālās prasmes un digitālā pratība, izmantojot izglītību un apmācību. Daļēji tas jādara, pamatojoties uz digitālo kompetenču sistēmu un mudinot dalībvalstis visos izglītības līmeņos uzlabot mūžizglītību to prasmju apgūšanai, kas būs vispieprasītākās. Mērķis ir nodrošināt, ka privātpersonas kļūst par labāk informētiem dalībniekiem, kuriem ir lielāka izpratne un kontrole pār saviem datiem, lielo datu lietojumprogrammām un datu pārvaldību, un izprot savu digitālo vidi un tās riskus (piemēram, personalizāciju).

3.7. EESK vēlētos novērst situāciju, kurā patērētājiem ir grūtības “pieslēgties” un viņi ir pakļauti finansiālas atstumtības riskam digitālo prasmju vai rīku trūkuma dēļ – šāds risks Eiropā noteikti skar aizvien lielāku skaitu vecāka gadagājuma iedzīvotāju.

4. Īpašas piezīmes

1. pīlārs. Vairāk digitālu un Eiropas mēroga zibmaksājumu risinājumu

4.1. EESK noteikti atbalsta centienus nodrošināt Eiropas maksājumu tirgu ar vairākiem iekšzemē izstrādātiem Eiropas mēroga maksājumu risinājumiem. Tiem vajadzētu sniegt pievienoto vērtību patērētājiem un uzņēmumiem kā gala lietotājiem, ļaut Eiropas tirgus dalībniekiem sekmīgāk konkurēt ar patlaban dominējošajiem tirgus dalībniekiem un jaunajiem un potenciāli dominējošiem tirgus dalībniekiem, piemēram, lielajiem tehnoloģiju uzņēmumiem, un tie varētu arī palīdzēt stiprināt euro starptautisko nozīmi. Ņemot vērā pašreizējo situāciju tirgū un vēsturisko konkurentu stabilās pozīcijas karšu tirgū, šādu Eiropas mēroga maksājumu risinājumu radīšana būtu nozīmīgs uzdevums Eiropas maksājumu nozarei.

4.2. EESK atbalsta ideju analizēt iespēju maksājumu veikšanai veikalos visā Eiropā izmantot tiešā debeta maksājumus. Šajā nolūkā varētu paplašināt elektroniskā tiešā debeta maksājumu modeli, kas plaši tiek izmantots Vācijā. Tādējādi ar tiešā debeta maksājumu (SEPA tiešais debets) palīdzību tiktu radīta konkurence tirgū dominējošajām karšu shēmām.

4.3. Lai varētu izstrādāt uz zibmaksājumiem balstītus Eiropas mēroga maksājumu risinājumus, ir svarīgi, lai tirgus dalībniekiem tiktu nodrošināta skaidrība attiecībā uz darījumdarbības modeli. Pretējā gadījumā nevar gaidīt, ka tiks pieņemti lēmumi par ieguldījumu veikšanu. EESK aicina Komisiju samazināt pašreizējo nenoteiktību saistībā ar ilgtspējīgas darījumdarbības modeli zibmaksājumu nodrošināšanai.

4.4. Attiecībā uz to maksājumu pakalpojumu sniedzēju (MPS) skaitu, kuri piedāvā euro zibmaksājumus un ir iesaistījušies SEPA ātrā kredīta pārveduma shēmā (SCT Inst.), jānorāda, ka šādu MPS pieejamība ir laba, jo īpaši eurozonā. Taču tā joprojām nav pietiekama, lai pilnībā nodrošinātu zibmaksājumus. Tirgus cenšas palielināt shēmas izmantošanu MPS vidū un nodrošināt euro ātro kredīta pārvedumu plašāku pieejamību un nodrošināšanu. EESK atbalsta pasākumus, kuru mērķis cita starpā ir risināt shēmas izmantošanas, sadarbības un citus jautājumus, kas saistīti ar plašu SCT Inst. izmantošanu, tostarp patērētāju aizsardzības jautājumus.

4.5. EESK piekrīt Komisijai, ka tiešajiem lietotājiem paredzētajiem risinājumiem vajadzētu būt sadarbspējīgiem un pieejamiem, radīt pievienoto vērtību un apmierināt plaša lietotāju loka vajadzības, kā arī ietvert īpatnības, kas līdzvērtīgas citu līdzīgu maksājumu instrumentu īpatnībām. EESK uzskata, ka ir pārāgrī apsvērt iespēju īstenot likumdošanas pasākumus šajā jomā un ka ir vēlams ļaut tirgus dalībniekiem, kuri darbojas esošās tirgus konkurences ietvaros, izstrādāt patērētājiem piemērotus produktus, likumdošanas pasākumiem pievēršoties tad, ja piemērotus risinājumus neizdodas atrast.

4.6. EESK pilnībā piekrīt Komisijai par nepieciešamību nodrošināt SEPA regulas pilnīgu īstenošanu dalībvalstīs, jo īpaši saistībā ar to, ka maksātāji un maksājumu saņēmēji neievēro 9. pantu (tā dēvētā IBAN diskriminācija). Kā noteikts regulas 9. pantā, ES patērētājiem vajadzētu būt iespējai euro pārvedumiem izmantot vienu maksājumu kontu un veikt pārrobežu euro pārvedumus SEPA teritorijā tikpat vienkārši kā savā valstī. Taču daudzi operatori šobrīd joprojām atsaka pārrobežu tiešā debeta darījumus, kurus vēlas veikt patērētāji ar ārpussavienības IBAN, vai pat SEPA kredīta pārvedumus uz

ārpussavienības IBAN. Tas ir būtisks šķērslis vienotā tirgus darbībai un ierobežo patērētāju iespējas piekļūt pārrobežu pakalpojumiem. Dalībvalstis būtu jāaicina ieņemt stingrāku nostāju attiecībā uz regulas, kura ir spēkā kopš 2014. gada, īstenošanu.

4.7. Elektroniskās identitātes (e-ID) risinājumi ir būtiska digitālo pakalpojumu, tostarp finanšu pakalpojumu, daļa. eIDAS ir pirmais solis ceļā uz valsts līmenī atzītu e-ID shēmu pārrobežu atzīšanu un izmantošanu. Taču ir skaidrs, ka pašreizējais eIDAS regulējums ir nepietiekams un nevar nodrošināt vajadzīgo rezultātu sasniegšanu. Ir nepieciešama vispārātzīta elektroniskā identitāte, kas balstīta uz patērētāju izvēli, piekrišanu un garantiju, ka pilnībā tiek aizsargāts viņu privātums. EESK mudina Komisiju koncentrēt spēkus uz esošo un topošo risinājumu sadarbības nodrošināšanu un uzskata, ka privātajam sektoram kopā ar valsts iestādēm (kā tas ir Ziemeļvalstīs) būtu jāsniedz labākas iespējas radīt e-ID risinājumus, kurus daļēji varētu izmantot drošai lietotāju autentificēšanai (DLA) maksājumu darījumos.

4.8. Plaša digitālo maksājumu pieņemšana ir moderna maksājumu tirgus būtiska sastāvdaļa. EESK atbalsta pasākumus, kuru mērķis ir novērtēt digitālo maksājumu līdzekļu pieņemšanu komersantu vidū un meklēt veidus, kā sekmēt un palielināt to pieņemšanu, jo īpaši MVU un mazāku komersantu vidū. Sabiedrībai kopumā ir svarīgi saglabāt piekļuvi skaidrai naudai un nodrošināt tās pieņemšanu. Taču tas pats attiecas arī uz digitālajiem maksājumu līdzekļiem, jo patērētājiem ir jādod izvēles iespēja.

4.9. EESK uzsver, ka tirdzniecības vietās un tiešā veidā personu starpā veiktos mazumtirdzniecības darījumos patērētāji maksājumu veikšanai joprojām labprātāk izvēlas izmantot skaidru naudu, kā to parādīja Eiropas Centrālās bankas nesek publicētais pētījums "SPACE" ⁽⁸⁾. Skaidras naudas raksturlielumi būtiski atšķiras no digitālo maksājumu raksturlielumiem. Skaidra nauda ir vienīgais maksājumu instruments, kas nodrošina privātuma aizsardzību. Skaidra nauda ir publiskie līdzekļi, par kuriem atbild centrālā banka. Ja visas elektriskās un elektroniskās ierīces pārstatu darboties ("digitālais koronavīruss"), tā būs vienīgais atlikušais risinājums maksājumu veikšanai ekonomikā. Skaidra nauda ir būtiski svarīga sociālajai iekļaušanai un zināmu pamatpakalpojumu pieejamībai. Komisijai un ECB būtu ļoti rūpīgi jāaplūko skaidras naudas pieejamības un pieņemšanas jautājumi, vajadzības gadījumā veicot attiecīgus pasākumus.

4.10. Viens no Covid-19 krīzes rezultātiem bija tas, ka daudzi mazumtirgotāji nolēma (uz laiku) nepieņemt skaidru naudu. Kā norādījusi Komisija, saskaņā ar Līgumiem skaidra nauda ir likumīgs maksāšanas līdzeklis. Skaidras naudas izmantošanas tendences būtu jānosaka pieprasījumam. Noteikumi par skaidras naudas pieņemšanu dažādās valstīs atšķiras. Ir nepieciešama saskaņošana ES līmenī.

4.11. Ņemot vērā pašreizējās norises, ir saprotams, ka ECB pēta digitālā euro emisijas iespējas un ka Komisija atbalsta šos centienus. Digitālā euro ietekme varētu izrādīties nepieredzēti liela, un tādēļ tā emisijas iespēja būtu jāizvērtē ļoti rūpīgi. EESK atbalsta ECB ierosinātos principus, proti, ka digitālajam euro būtu jāpapildina esošie centrālās bankas piedāvātie naudas līdzekļu veidi, ka tas nedrīkstētu izspiest no tirgus privāto sektoru, ka privātajam sektoram būtu jāiesaistās ar digitālo euro saistīto risinājumu ieviešanā un ka skaidri jānosaka lietotāju tiesības un pienākumi. Darījuma privātums, kas ir svarīgas lietotāju tiesības, būtu jāaplūko kopā ar citām īpatnībām, kas līdzīgas skaidrās naudas īpatnībām. Tāda pati pieeja būtu jāattiecinā arī uz citām centrālo banku digitālās valūtas (CBDV) iniciatīvām ES dalībvalstīs ārpus eurozonas.

2. pīlārs. Inovatīvi un konkurētspējīgi neliela apjoma maksājumu tirgi

4.12. Otrās maksājumu pakalpojumu direktīvas (MPD 2) ⁽⁹⁾ īstenošana ir bijis būtisks maksājumu pakalpojumu nozares uzdevums, kura izpilde daļēji joprojām turpinās. Ar MPD 2 tika ieviestas divas būtiskas izmaiņas: drošas lietotāju autentificēšanas (DLA) ieviešana un trešo personu pakalpojumu sniedzēju piekļuve maksājumu kontiem. Dažos gadījumos, jo īpaši attiecībā uz DLA e-komercijas darījumos, īstenošanas termiņš bija 2020. gada beigās. EESK mudina Komisiju detalizēti izvērtēt MPD 2 ietekmi un tikai pēc tam ierosināt tās pārskatīšanu.

⁽⁸⁾ Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) (Pētījums par patērētāju attieksmi pret maksājumiem eurozonā), 2020. gada decembris.

⁽⁹⁾ OV L 337, 23.12.2015., 35. lpp.

4.13. EESK atbalsta pasākumus "atvērta finanšu darbības" regulējuma izveidei Eiropā. Atvērta finanšu darbība varētu nodrošināt turpmākus ieguvumus Eiropas patērētājiem, jo ar to var tikt sekmēta inovatīva un konkurētspējīga finanšu sektora izveide. EESK uzskata, ka plašu atvērta finanšu darbības regulējumu nevar veidot, balstoties uz MPD 2 izstrādes laikā ievērotajiem principiem, jo minētā direktīva attiecas tikai uz maksājumu kontiem un maksājumu pakalpojumu sniedzējiem un paredz vienpusēju datu apmaiņu daļā tirgus. Ir vajadzīgs īpašs dokuments, kas aptver visus finanšu pakalpojumu sniedzējus saskaņā ar Vispārējās datu aizsardzības regulas (VDAR)⁽¹⁰⁾ principiem, un ir jāizpēta iespējas paplašināt datu apmaiņu starp dažādiem sektoriem. Paziņojumā par digitālā finansējuma stratēģiju⁽¹¹⁾ ir norādīts, ka Komisija šo priekšlikumu sagatavos līdz 2022. gada vidum.

4.14. Bezkontakta maksājumi kļūst aizvien izplatītāki un ir svarīgi pašreizējās Covid-19 pandēmijas kontekstā. Reaģējot jo īpaši uz komersantu kopienas pieprasījumu, pirmajā pandēmijas posmā lielākajā daļā valstu maksimālā(-ās) bezkontakta maksājumu summa(-as) tika palielinātas, daudzos gadījumos līdz maksimālajai summai, ko pieļauj MPD 2 (50 EUR vienā darījumā un 150 EUR kopsummā). Jebkādas MPD 2 pārskatīšanas ietvaros veicamās šo tiesību aktos noteikto maksimālo summu izmaiņas būtu rūpīgi jāizvērtē, lai nodrošinātu līdzsvaru starp lietošanas ērtuma un drošības un atbildības apsvērumiem.

4.15. EESK piekrīt Komisijai, ka MPD 2 pārskatīšanas laikā tās tvērumā būtu jāiekļauj riski, kas saistīti ar patlaban neregulētiem pakalpojumiem. Šādu pakalpojumu, kuri papildina regulētus maksājumus vai elektroniskās naudas pakalpojumus, sniedzēji joprojām nav ietverti regulējumā, lai gan ir svarīgi tirgus dalībnieki. EESK saprot, ka situācijā, kad tie būtiski ietekmē tirgus dinamiku un klientu skatījumā nodrošina maksājumu pakalpojumu sniegšanu, tie būtu jāregulē un jāuzrauga kā maksājumu pakalpojumu sniedzēji. Ir svarīgi uz visiem attiecīgajiem tirgus dalībniekiem attiecināt atbilstošus tiesību aktus, uzraudzību un pārraudzību, nodrošinot vienlīdzīgu konkurences apstākļus visiem tiem tirgus dalībniekiem, kuri piedāvā vienādus pakalpojumus un darbības.

3. pīlārs. Efektīvas un sadarbspējīgas neliela apjoma maksājumu sistēmas un citas atbalsta infrastruktūras

4.16. EESK izprot vajadzību nodrošināt atvērtu un pieejamu maksājumu ekosistēmu un Norēķinu galīguma direktīvas (NGD)⁽¹²⁾ pārskatīšanas laikā izvērtēt, vai būtu lietderīgi paplašināt direktīvas tvērumu, iekļaujot tajā maksājumu iestādes un elektroniskās naudas iestādes, lai ļautu tām tiešā veidā piekļūt tādām maksājumu sistēmām un infrastruktūrai kā TARGET2 un TARGET zibmaksājumu norēķini (TIPS). EESK uzsver nepieciešamību aizsargāt lielāko maksājumu sistēmu drošību un integritāti. Vēl svarīgāk tas būs gadījumā, ja MPD 2 pārskatīšanas laikā direktīvas tvērums tiks paplašināts, iekļaujot tajā arī tos tirgus dalībniekus, uz kuriem šobrīd šis tiesību akts neattiecas, piemēram, tehnisko pakalpojumu sniedzējus. Tādējādi tiek uzsvērtā vajadzība nodrošināt, ka visām pusēm tiek garantēta piekļuve saskaņā ar vienādiem noteikumiem un vienlīdzīgas konkurences principiem.

4.17. EESK pilnībā atbalsta Komisijas mērķi ierosināt tiesību aktus, kuru uzdevums būtu nodrošināt tiesības uz tādu piekļuvi infrastruktūras tehnoloģijām, ko uzskata par nepieciešamu, lai atbalstītu maksājumu pakalpojumu sniegšanu, ar taisnīgiem, samērīgiem un nediskriminējošiem nosacījumiem. Šobrīd piekļuve dažām svarīgām tehnoloģijām, kuras atbalsta maksājumu pakalpojumu sniegšanu, piemēram, tuvā lauka sakaru (NFC) antenai dažās mobilajās ierīcēs, ir ierobežota, tādējādi ierobežojot konkurenci bezkontakta mobilo maksājumu jomā, liekot bankām maksāt komisijas maksu trešai personai vienkārši par to, ka patērētājam ir ļauts izmantot attiecīgo tehnoloģiju (piemēram, NFC) ikdienas maksājumu veikšanai. Šīs banku maksātās komisijas maksas dažos gadījumos vēlāk var tikt nodotas patērētājiem. Lai gan dažās dalībvalstīs šis jautājums jau ir risināts, ir svarīgi tam pievērsties arī Eiropas līmenī, lai visi ES iedzīvotāji varētu gūt labumu no lielākas konkurences šajā jomā, kā arī lai nodrošinātu vienlīdzīgu konkurences apstākļus MSP un paplašinātu mobilo bezkontakta maksājumu pieņemšanu. Tiesību aktiem ir jānodrošina, ka visiem tirgus dalībniekiem ir vienādas tiesības un pienākumi un ir jāievēro vienādas licencēšanas un citas regulējuma prasības.

4. pīlārs. Efektīvi starptautiskie maksājumi, t. sk. naudas pārvedumi

4.18. EESK piekrīt, ka ir svarīgi uzlabot globālos pārrobežu maksājumus, un atbalsta Komisijas noteiktās darbības, piemēram, sekmēt pasaules mēroga starptautisku standartu pieņemšanu attiecībā uz maksājumiem, piemēram, SWIFT GPI (globālā maksājumu iniciatīva) un ISO 20022, kas palīdz uzlabot pārrobežu maksājumu veikšanu attiecīgajā banku tīklā.

⁽¹⁰⁾ OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.

⁽¹¹⁾ COM(2020) 591 final.

⁽¹²⁾ OV L 166, 11.6.1998., 45. lpp.

4.19. Naudas pārvedumi joprojām ir visdārgākais maksājumu veids. EESK atzinīgi vērtē ierosinātās darbības, kuru mērķis ir sekmēt apņemšanos, ka līdz 2030. gadam naudas pārvedumu vidējās izmaksas pasaulē tiks samazinātas līdz mazāk nekā 3 %, un mudina Komisiju aktīvi uzraudzīt attiecīgās darbības, kas noteiktas Finanšu stabilitātes padomes Pārrobežu maksājumu uzlabošanas ceļvedī, un nodrošināt atbalstu to īstenošanai. Komisijas maksas var nesamērīgi kaitēt personām, kuras atrodas ekonomiski nelabvēlīgā situācijā. Konkurence un tehnoloģiju attīstība jau ir palīdzējusi uzlabot piekļuvi ātrākiem un lētākiem pārrobežu naudas pārvedumu rīkiem, taču darāmā joprojām ir ļoti daudz. Naudas pārvedumu operatori, kuri strādā ES kaimiņvalstīs, labāka piekļuve ES maksājumu infrastruktūrai var nodrošināt iespēju samazināt izmaksas.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “EPT – pētniecības un inovācijas jaunā ēra””

(COM(2020) 628 final)

(2021/C 220/11)

Ziņotājs: **Paul RÚBIG**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 11.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	254/0/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē jauno EPT programmas ieceri un programmas atjaunošanu. Jaunā EPT nav “tas pats, tikai vairāk”, bet gan patiešs “jaunais kurss” ES pētniecībai, tehnoloģijām un inovācijai.

1.2. EESK ļoti atzinīgi vērtē dokumentā iekļauto norādi, ka uzsvars tiek likts uz pētniecības un inovācijas rezultātu ātru izmantošanu ilgtspējīgā uzņēmējdarbībā. Taisnīgas pārkārtošanās procesa nodrošināšana ir viens no svarīgākajiem elementiem, lai nodrošinātu, ka pētniecība un inovācija atbalsta ES tautsaimniecību un nodarbinātību.

1.3. EESK visnotaļ atbalsta viedokli, ka pētniecības jomā ir vajadzīga jauna pārvaldība, lai likvidētu administratīvos un regulatīvos šķēršļus inovācijai.

1.4. EESK atzinīgi vērtē to, ka jaunais EPT dokuments kopumā atbilst ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem, ko Komiteja atbalsta. Vienlaikus sekmējot pārkārtošanos uz noturīgāku Eiropas ekonomiku, virzībā uz ilgtspējīgu Eiropas ekonomiku ļoti svarīga ir iekļaujoša atveseļošana, kas nevienu Eiropas iedzīvotāju neatstāj novārtā⁽¹⁾.

1.5. EESK vēlas norādīt, ka svarīga ir gudra pētniecības un izstrādes instrumentu apvienošana visos līmeņos (reģionālā, valstu, ES, globālajā līmenī). Pētniecība, izstrāde un inovācija būtu jāveicina, izmantojot plašos ES struktūrfondus, kā arī tiešus un netiešus pasākumus (piem., nodokļu stimulus) pētniecībai un izstrādei.

1.6. EESK iesaka, ka ES labklājībai būtiski svarīgas ir šādas galvenās nozares un tehnoloģijas:

— digitāli uzņēmējdarbības modeļi,

— tehnoloģijas preču un pārtikas ražošanai,

⁽¹⁾ EESK priekšlikumi par pārveidi un atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes: “Eiropas Savienībai jāvadās pēc principa, ka tā ir kopīga likteņa kopiena” (OV C 311, 18.9.2020., 1. lpp.), 5.3.1. punkts.

- klīniskie pētījumi, farmācijas un biotehnoloģijas nozare,
- kosmosa tehnoloģijas,
- tīrs ūdens un sanitārija.

1.7. EESK norāda, ka kompleksajai EPT programmas atjaunošanai ļoti svarīga ir arī pētniecība sociālajās un humanitārajās zinātnēs.

1.8. EESK vēlas uzsvērt, ka ES pētniecība atpaliel patentu jomā. Āzija ir palielinājusi savu daļu patentu pieteikumos pasaulē. 2019. gadā Āzija iesniedza 65 % no patentu pieteikumiem pasaulē. Eiropas patentu daļa ir samazinājusies un pašlaik ir tikai 11,3 % no patentu pieteikumiem pasaulē.

1.9. Vairāki pētījumi liecina, ka uzņēmējdarbības kultūras ziņā ES atpaliel no ASV un Āzijas. Uzņēmējdarbības kultūrai ir jāpievērš uzmanība izglītībā, tostarp augstākajā izglītībā. Tāpēc uzņēmējdarbības kultūrai jābūt nozīmīgai visā procesā – no inovācijas fundamentālajos un lietišķajos pētījumos līdz jaunu tehnoloģiju tirgvedībai.

1.10. Eiropas Inovācijas padome un Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūts (EIT) ar savām zināšanu un inovāciju kopienām ir nozīmīgi partneri un instrumenti pētniecības un inovācijas rezultātu izmantošanas paātrināšanā un ES pētniecības un inovācijas fokusa pārvirzīšanā uz radikālu jauninājumu radīšanu, kas apmierina konkrētas iedzīvotāju un uzņēmumu vajadzības, it īpaši saistībā ar lielākajām sabiedrības problēmām. *Accelerator* paver novatoriskiem jaunuzņēmumiem ar lielu izaugsmes potenciālu iespēju saņemt ievērojamus ES līdzekļus, savukārt Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūts pēc definīcijas cenšas savās zināšanu un inovāciju kopienās panākt pētniecības izcilību tādā jomā kā tehnoloģiju virzīti jauninājumi; tāpēc gan Eiropas Inovācijas padome, gan Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūts ir nozīmīgi partneri centienos paātrināt pētniecības un inovācijas rezultātu izmantošanu.

1.11. EESK uzsver, ka ir jāpiemēro zinātniskās un ētiskās integritātes princips, lai novērstu kaitējumus cilvēku veselībai, finanšu līdzekļu zaudējumus un zinātniskas neveiksmes.

1.12. Eiropa īpaši atpaliel no ASV un Āzijas tajā ziņā, cik ātri par novatoriskiem produktiem un pakalpojumiem pārtop pētniecības un izstrādes rezultāti. Tāpēc EESK mudina Komisiju pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas politikā vienlaikus tiekties uz "izcilību" un "ātrumu".

1.13. EESK iesaka Eiropas Komisijai savā jaunajā pētniecības un inovācijas stratēģijā tiekties uz piedāvājuma līdzsvarotību šādās jomās:

- augsto tehnoloģiju rūpnieciskās ražošanas, kā arī pakalpojumu nozares pētniecība un izstrāde/pētniecība un inovācija,
- tirgum pievilcīgi jauninājumi (uz pieprasījumu balstīti jauninājumi), kā arī tehnoloģiju virzīti jauninājumi.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK atzinīgi vērtē to, ka jauna EPT programmas iecere un tās atjaunošana ir svarīgi dokumenta elementi. Dokuments tādējādi apliecina, ka jaunā EPT nav "tas pats, tikai vairāk", bet gan patiens "jaunais kurss" ES pētniecībai, tehnoloģijām un inovācijai. Viens no galvenajiem "jaunā kursa" aspektiem ir mērķis būtiski palielināt inovācijas ietekmi uz tautsaimniecību un sabiedrību. Ar šo "jauno kursu" ES-27 ir galīgi apņēmusies apturēt notiekošo procesu, proti, atpalikšanu no Ķīnas un Dienvidkorejas fundamentālo pētījumu, kā arī lietišķo pētījumu, patentu pieteikumu, augsto tehnoloģiju produktu un pakalpojumu jomā. "Jaunā kursa" mērķis ir vēl labāk izglītot un apmācīt Eiropas iedzīvotājus visās pētniecības un izstrādes, inovācijas un uzņēmējdarbības jomās un tādējādi pilnībā atraisīt Eiropas sabiedrības inovācijas potenciālu.

2.2. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas pieeju palielināt inovācijas ietekmi uz tautsaimniecību un sabiedrību. EESK uzsver, ka organizēta pilsoniskā sabiedrība ir sociālās inovācijas katalizators. Pilsoniskās sabiedrības līdzdalība tagad ir nepieciešama vairāk nekā jebkad agrāk, un patiesa sociālā inovācija ir iespējama tikai tad, ja tajā piedalās organizēta pilsoniskā sabiedrība ⁽²⁾.

2.3. Āzija, it īpaši Ķīna un Koreja, pēdējo 20 gadu laikā ir ievērojami uzlabojusi savus rezultātus pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas jomā. Ķīna ne tikai ir palielinājusi savu pētniecības un izstrādes izdevumu daļu no 0,55 % (1995. gadā) līdz 2,2 % (2018. gadā), bet arī pārspējusi Eiropas Savienību kopējā pētniecībai un izstrādei atvēlētajā budžetā, 2017. gadā iztērējot 496 miljardus USD, kamēr ES iztērēja 430 miljardus USD. Saskaņā ar ES 2020. gada rezultātu pārskatu par rūpnieciskajām pētniecības un izstrādes investīcijām laika posmā no 2018. līdz 2019. gadam ES uzņēmumi palielināja pētniecību un izstrādi par 5,6 %, ASV uzņēmumi – par 10,8 %, savukārt Ķīnas uzņēmumi – par 21,0 %.

2.4. ESAO zinātnes, tehnoloģiju un rūpniecības rezultātu pārskata ziņojumi cita starpā liecina, ka ES īpaši atpaliek digitālo pakalpojumu uzņēmumu un tā dēvēto radikālo tehnoloģiju virzīto jauninājumu jomā. EESK atbalsta Eiropas digitalizācijas ceļu, izmantojot iespējas ekonomikai, tajā pašā laikā aizsargājot sabiedrības vērtības un pamattiesības. Uz cilvēku vērsta nostāja visās Komisijas iniciatīvās ir vērtējama ļoti atzinīgi, lai pilnveidotu Eiropas pieeju progresam ⁽³⁾.

2.5. “Radikālu” jauninājumu izstrādes veicināšana ⁽⁴⁾, vienlaikus aizsargājot taisnīgas pārkārtošanās procesu, ir viens no lielākajiem uzdevumiem tuvākajā nākotnē.

2.6. EESK pilnībā atbalsta to, ka skaidri tiek uzsvērtā tā dēvētā divējādā pārkārtošanās, t. i., digitālā pārkārtošanās un jaunais kurss.

2.7. EESK atzinīgi vērtē centienus nodrošināt, ka pētniecības un inovācijas rezultāti ātri tiek izmantoti ilgtspējīgā uzņēmējdarbībā. Taisnīgas pārkārtošanās process, t. i., virzība uz zaļāku/klimatam labvēlīgu Eiropu, taisnīgu digitālo nākotni, respektējot darba ņēmēju tiesības un viedokļus, kā izklāstīts dokumentā, ir viens no svarīgākajiem elementiem, lai nodrošinātu, ka pētniecība un inovācija atbalsta ES ekonomiku un nodarbinātību.

2.8. EESK atzinīgi vērtē to, ka jaunais EPT dokuments kopumā atbilst ilgtspējīgas attīstības mērķiem, ko tā atbalsta. Vienlaikus sekmējot pārkārtošanos uz noturīgāku Eiropas ekonomiku, virzībā uz ilgtspējīgu Eiropas ekonomiku ļoti svarīga ir iekļaujoša atveseļošana, kas nevienu Eiropas iedzīvotāju neatstāj novārtā ⁽⁵⁾.

2.9. EESK vēlas norādīt, ka svarīga ir gudra pētniecības un izstrādes instrumentu apvienošana visos līmeņos (reģionālā, valsts, ES līmenī). Pētniecība, izstrāde un inovācija būtu jāveicina, izmantojot plašos ES struktūrfondus, kā arī tiešus un netiešus pasākumus (piem., nodokļu stimulus) pētniecībai un izstrādei.

3. Eiropas pētniecības telpa jaunā kontekstā

3.1. Kā norādīts Komitejas vispārīgajās piezīmēs, EESK nepārprotami uzskata, ka gadījumā, ja ES pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas stratēģija arī turpmāk būs “tā pati, tikai vairāk”, tā arvien vairāk zaudēs globālajā konkurencē pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas jomā, it īpaši Ķīnai, Korejai un ASV.

3.2. EESK uzsver, ka ir jāpiemēro zinātniskās un ētiskās integritātes princips, lai novērstu kaitējumus cilvēku veselībai, finanšu līdzekļu zaudējumus un zinātniskas neveiksmes.

3.3. EESK mudina Eiropas Komisiju izstrādāt “jauno kursu” ES pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas programmai.

⁽²⁾ EESK priekšlikumi par pārveidi un atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes: “Eiropas Savienībai jāvadās pēc principa, ka tā ir kopīga likteņa kopiena” (OV C 311, 18.9.2020., 1. lpp.), 6.8. punkts.

⁽³⁾ OV C 364, 28.10.2020., 101. lpp.

⁽⁴⁾ Clayton M. Christensen, *The Innovator's Dilemma – When New Technologies Cause Great Firms to Fail*, 2016.

⁽⁵⁾ EESK priekšlikumi par pārveidi un atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes: “Eiropas Savienībai jāvadās pēc principa, ka tā ir kopīga likteņa kopiena” (OV C 311, 18.9.2020., 1. lpp.), 5.3.1. punkts.

3.4. Modernākā, efektīvi pārvaldīta pētniecības un izstrādes infrastruktūra ir viens no svarīgākajiem jautājumiem saistībā ar pētniecības un inovācijas rezultātu izmantošanas paātrināšanu.

3.5. EESK skatījumā pētniecības un inovācijas infrastruktūras ikdienas pārvaldību varētu padarīt profesionālu. Daļai no šīs dārgās pētniecības un inovācijas infrastruktūras izmantošana ir salīdzinoši zema – dažos gadījumos infrastruktūra tiek izmantota mazāk nekā 25 % no darba stundām gadā.

3.6. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas atvērtās zinātnes iniciatīvas (EOSC).

3.7. EESK piekrīt viedoklim, ka dokumentā minētās tehnoloģijas ir ļoti svarīgas, stratēģiskas ES pamattehnoloģijas, un ierosina pievienot šādas svarīgas tehnoloģijas un nozares:

- digitāli uzņēmējdarbības modeļi,
- tehnoloģijas preču un pārtikas ražošanai,
- klīniskie pētījumi, farmācijas un biotehnoloģijas nozare,
- kosmosa tehnoloģijas,
- tīrs ūdens un sanitārija.

3.8. Digitāli uzņēmējdarbības modeļi pašlaik ir straujāk augošie uzņēmumi pasaulē un tādi būs arī turpmākajos gados. Pietiek tikai minēt e-komerciju (piem., *Amazon*), ceturto rūpniecisko revolūciju, interneta bankas pakalpojumu izmantošanu, e-azartspēles, digitālos sociālos tīklus (piem., *Facebook*), e-drošību utt.

3.9. EESK norāda, ka kompleksajai EPT programmas atjaunošanai ļoti svarīga ir arī pētniecība sociālajās un humanitārajās zinātnēs.

3.10. EESK uzskata, ka ES pētniecība atpaliek patentu jomā. Āzija ir palielinājusi savu daļu patentu pieteikumos pasaulē. 2019. gadā Āzija iesniedza 65 % no patentu pieteikumiem pasaulē. Eiropas patentu daļa ir samazinājusies un pašlaik ir 11,3 % no patentu pieteikumiem pasaulē.

3.11. Citas svarīgas pētniecības un inovācijas tēmas (cita starpā) ietver preču ražošanu (kas vienmēr ir bijusi un joprojām ir spēcīga ES pozīcija), IT, programmatūru un mākslīgo intelektu, kā arī vidējās tehnoloģijas.

3.12. Lielākā daļa darbvietu Eiropas Savienībā joprojām ir vidējo tehnoloģiju jomā (kas arī vienmēr ir bijusi viena no ES spēcīgajām pozīcijām). Augstās tehnoloģijas, protams, ir svarīgas, taču arī vidējo tehnoloģiju jomā ir liels izaugsmes un darbvietu potenciāls.

3.13. Koronavīrusa krīze ir nopietna cilvēces problēma, un būtu jāveic visi iespējamie pasākumi, lai izstrādātu Covid-19 apkarošanai vajadzīgās vakcīnas un ārstniecības līdzekļus. Šī krīze atklāja vairākas problēmas, kas jārisina, lai nākotnē novērstu līdzīgas pandēmijas, un it īpaši tas attiecas uz mūsu attiecībām ar dabu un dzīvniekiem. Eiropas pētniecībai un inovācijai ir jāuzņemas svarīga loma šo problēmu apzināšanā, izpētē un risināšanā. No otras puses, krīzei nevajadzētu būt vienīgajai ES pētniecības un inovācijas ilgtermiņa stratēģijas pamatnostādnei.

3.14. Vairāki pētījumi liecina, ka uzņēmējdarbības kultūras ziņā ES atpaliek no ASV un Āzijas. Uzņēmējdarbības kultūrai ir jāpievērš uzmanība izglītībā, tostarp augstākajā izglītībā. Tāpēc uzņēmējdarbības kultūrai jābūt nozīmīgai visā procesā – no inovācijas fundamentālajos un lietišķajos pētījumos līdz jaunu tehnoloģiju tirgvedībai. Uzņēmējdarbības kultūrai jābūt vienai no galvenajām kompetencēm visā ES pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas jomā un tādējādi, protams, arī jaunajā EPT.

4. Iecere – spēcīgāka Eiropas pētniecības telpa nākotnei

4.1. Paziņojumā vairākas rindkopas ir veltītas jauniem kopīgiem tehnoloģiju ceļvežiem, jaunai rūpniecības stratēģijai un, pēc Komisijas domām, svarīgām nākotnes tehnoloģijām. EESK vēlreiz vēlas uzsvērt, ka visas šīs tēmas ir jāskata ciešā saistībā ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Citiem vārdiem, pētniecība un izstrāde ir jāvirza, it īpaši ar jauno EPT un kopīgo tehnoloģiju ceļvežiem, ar kuriem var atbalstīt jebkuru no 17 ilgtspējīgas attīstības mērķu jomām. EESK ir pārliecināta, ka konstruktīvs sociālais un pilsoniskais dialogs visos līmeņos veicinās stratēģijas sekmīgu īstenošanu.

4.2. EESK atzinīgi vērtē centienus stiprināt Eiropas Savienības sadarbību pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas jomā. Jebkura ES dalībvalsts viena pati vienkārši ir pārāk maza, lai konkurētu ar lielām pētniecības valstīm, piemēram, ASV vai Ķīnu. Individuālajām dalībvalstīm trūkst "apjomradītu ietaupījumu", kas ir ļoti svarīgi, it īpaši lieliem radikāliem jauninājumiem. Eiropas sasniegumi zinātnes un tehnoloģiju jomā ir nozīmīgi, un pētniecība un izstrāde ir neatņemama Eiropas ekonomikas sastāvdaļa. Eiropa ir mājvieta ievērojamiem pētniekiem, kas darbojas dažādās zinātnes disciplīnās, it īpaši fizikā, matemātikā, ķīmijā un inženierzinātnēs. Zinātnisko pētniecību Eiropā atbalsta rūpniecība, Eiropas universitātes un vairākas zinātniskās iestādes. Eiropas zinātniskās pētniecības rezultāti pastāvīgi ir labākie pasaulē. Sadarbība ir nozīmīgs elements efektīvā inovācijā jaunu produktu un pakalpojumu radīšanai, un konkurence ir galvenais globālajā ekonomikā notiekošās inovācijas virzītājspēks. Tāpēc EESK iesaka ar ES "jauno kursu" pētniecībai, tehnoloģijām un inovācijai nodrošināt dalībvalstu sadarbības un konkurences līdzsvarotību.

4.3. Eiropas Inovācijas padome un Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūts (EIT) ar savām zināšanu un inovāciju kopienām ir nozīmīgi partneri un instrumenti pētniecības un inovācijas izmantošanas paātrināšanā un ES pētniecības un inovācijas fokusa pārvirzīšanā uz radikālu jauninājumu radīšanu, kas apmierina konkrētas iedzīvotāju un uzņēmumu vajadzības, it īpaši saistībā ar lielākajām sabiedrības problēmām.

5. Pētniecības un inovācijas rezultātu iedzīvināšana ekonomikā

5.1. Paziņojuma minēts, ka "ES atpauzē no saviem galvenajiem globālajiem konkurentiem uzņēmējdarbības pētniecības un izstrādes intensitātē, it īpaši augsto tehnoloģiju nozarēs, un inovatīvu MVU darbības izvēršanā, un tas negatīvi ietekmē ražīgumu un konkurētspēju. (...) Lai mainītu šo tendenci un arī stiprinātu Eiropas rūpniecisko un tehnoloģisko neatkarību, kritiski svarīgi ir atrast ieguldīšanu uzņēmējdarbības, pakalpojumu un publiskā sektora inovācijā. Lai atbalstītu ES pārkārtošanos uz ekoloģisko un digitālo ekonomiku, ES vajag pilnīgi izmantot savus izcilos pētniecības un inovācijas rezultātus." EESK piekrīt šai nostājai, bet vēlas uzsvērt, ka digitālās pārkārtošanās procesam it īpaši ir vajadzīga atbildīga pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas koncepcija. EESK vēlreiz pauž pilnīgu atbalstu ES stratēģijai, kas vērsta uz uzticama un antropocentriska mākslīgā intelekta meklēšanu, un attiecībā uz mākslīgo intelektu vēlreiz rosina izmantot pieeju "procesu kontrolē cilvēks", kā tā aicinājusi rīkoties kopš pirmā atzinuma par mākslīgo intelektu 2017. gadā⁽⁶⁾.

5.2. Eiropa īpaši atpauzē no ASV un Āzijas tajā ziņā, cik ātri par novatoriskiem produktiem un pakalpojumiem pārtop pētniecības un izstrādes rezultāti. Tāpēc EESK mudina Komisiju pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas politikā vienlaikus ietvert uz "izcilību" un "ātrumu".

5.3. EESK noteikti ievērojusi paziņojumā minēto atziņu, ka pētniecības un inovācijas rezultātu pārvēršanai dzīvotspējīgos produktos un inovācijas ķēdei ir jāpievērš uzmanība. Taču lielākā daļa dokumentā ierosināto darbību un pasākumu joprojām ir vērsti uz inovācijas ķēdes ievades pusi (augstākā izglītība, pētnieku karjeras iespējas talantīgiem cilvēkiem, vairāk līdzekļu publiskajai un fundamentālajai pētniecībai utt.).

5.4. EESK mudina Komisiju ietvert uz labu līdzsvaru starp koncentrēšanos uz inovācijas ķēdes ievades pusi un izlaides pusi.

5.5. EESK mudina Komisiju vēl vairāk stimulēt tirgum pievilcīgas inovācijas, piemēram, šādi:

— izplatot vadošo lietotāju (*lead user*) koncepcijas,

— ieguldīt sistemātiskos sociālās inovācijas pētījumos, lai prognozētu, kā sabiedrība sākotnēji vērtēs jaunus produktus un pakalpojumus.

⁽⁶⁾ OV C 288, 31.8.2017., 1. lpp.

6. Pakalpojumu nozares

6.1. Rūpnieciskās ražošanas procesos var nodrošināt augstu automatizācijas līmeni, proti, saražot ļoti lielus apjomus ar mazām darbaspēka izmaksām un starptautiski konkurētspējīgām ražošanas izmaksām, pat neraugoties uz augsto stundas likmi Eiropā. Pakalpojumu nozarēs situācija ir sarežģītāka. Uzņēmējdarbības modeļi digitālo pakalpojumu nozarē arī var būt ļoti automatizēti. Tomēr pakalpojumus privātpersonām, piemēram, matu griezšanu, masāžu utt., nevar automatizēt. Visu minēto iemeslu dēļ ES savā jaunajā pētniecības un inovācijas stratēģijā būtu ļoti ieteicams tiekties uz labi līdzsvarotu klāstu augsto tehnoloģiju rūpnieciskās ražošanas un pakalpojumu nozaru piedāvājumā.

7. Pētnieku karjeras attīstības sistēmas padziļināšana

7.1. EESK atzinīgi vērtē paziņojumā ierosinātos pasākumus tehnoloģiskās un zinātniskās izcilības un gados jauno pētnieku mobilitātes uzlabošanai, taču mudina Komisiju pastiprināt pasākumus arī attiecībā uz gados jauno pētnieku un novatoru uzņēmējdarbību. Tas ietvertu labākas karjeras iespējas pētniekiem, kā arī augstākas algas, jo īpaši pētniekiem, kuri uzsāk savu karjeru. Turklāt auglīga šķiet universitāšu savienošana ar ekonomikas struktūrām, lai nodrošinātu inovācijas pārveidi realizējamus produktos. EESK ierosina izveidot vienotu reģistru ar ES pētniekiem un novatoriem, norādot pamata profesionālās pētniecības datus, lai labāk savienotu ES pētniekus un novatorus.

7.2. Pamatprasmes un inovācijas kultūra, jaunas mācīšanās un mācīšanas tehnoloģijas, individuāla apmācība

7.2.1. EESK gribētu vēlreiz norādīt, ka ļoti svarīgas ir ne tikai galvenās stratēģiskās tehnoloģijas – lai ES plauktu, ļoti svarīgas ir arī galvenās darba ņēmēju kompetences un inovācijas kultūra visos ES uzņēmumos.

7.2.2. Jaunajai EPT programmai, jaunajai pētniecības un inovācijas programmai un jaunajam Eiropas Pētniecības un inovācijas paktam īpaši svarīgi ir šāds elements: inovācijas kultūras un uzņēmējdarbības kultūras veicināšana ES uzņēmumos – gan vadībā, gan starp darba ņēmējiem –, piemēram, piedāvājot darbiniekiem piemērotus mācību kursus.

8. Iedzīvotāju iesaiste

8.1. EESK piekrīt paziņojumā minētajam, ka "lai panāktu lielāku sabiedrisku ietekmi un uzlabotu uzticēšanos zinātnei, jaunās EPT pamatā būs pilsoņu, vietējās sabiedrības un pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanās". EESK pauž atbalstu Eiropas Komisijas pieejai, kuras pamatā ir ideja, ka "pētniecības organizācijām un rūpniecībai būtu jāiesaista pilsoņi tehnoloģiju izvēlē".

8.2. Sociālie partneri un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, piemēram, patērētāju organizācijas, NVO u. c., būtu jāiesaista kā aktīvi partneri Eiropas pētniecības un inovācijas procesos un projektos, it īpaši tad, ja pētniecība ietekmē cilvēkus vai intereses, ko sociālie partneri un minētās organizācijas pārstāv. Šo partneru iesaistīšana agrīnā posmā vairo ieaizeresētību, izpratni, līdzatbildību un atbalstu inovācijai un atbalstīs taisnīgas pārkārtošanās procesus, kas ir vajadzīgi, it īpaši radikāliem jauninājumiem. Tas arī palīdzēs pētniekiem izprast viņu radīto jauninājumu ietekmi uz sabiedrību kopumā un jau procesa sākumposmā novērst iespējamo negatīvo ietekmi. Tāpēc EESK ir arī aicinājusi īstenot daudzozaru pieeju noteiktās pētniecības jomās, kurām ir ietekme uz vairākām pētniecības jomām. Atkal jāatzīmē, ka viena no šīm jomām ir mākslīgā intelekta joma, saistībā ar kuru EESK ir aicinājusi pētniecībā un inovācijā iesaistīt gan humanitārās zinātnes, gan tiesību, ekonomikas, ētikas, psiholoģijas u. c. zinātnes un neaprobežoties tikai ar tikai tehnisko elementu (7).

8.3. ES ekonomika ir ļoti atkarīga no tās preču un pakalpojumu eksporta.

8.4. Tāpēc tehnoloģiju izvēlei nevajadzētu būt balstītai tikai uz ES iedzīvotāju vēlmēm attiecībā uz precēm un pakalpojumiem, bet arī uz visu 7,8 miljardu pasaules iedzīvotāju vēlmēm. EESK aicina Komisiju īpaši veicināt pētniecību un inovāciju, kas kalpo ANO izvirzīto ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanai.

(7) OV C 288, 31.8.2017., 1. lpp.

8.5. Kā norādīts mūsu vispārīgajās piezīmēs politiķi, plašsaziņas līdzekļi un sabiedrība ir labāk jāinformē par pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas nozīmību.

8.6. Tāpēc saistībā ar paziņojumu un ES jauno pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas stratēģiju ir svarīgi arī izstrādāt gudrus veidus un stratēģijas informēšanai par pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas un to rezultātu nozīmīgumu.

9. Jaunās EPT pārvaldība

9.1. EESK piekrīt, ka pārredzama uzraudzības sistēma (EPT rezultātu pārskats) būs būtiski svarīga, lai pārraudzītu ES rezultātus globālajā konkurencē pētniecības, tehnoloģiju un inovācijas jomā. EESK atbalsta viedokli, ka pētniecības jomā ir vajadzīga jauna pārvaldība, lai likvidētu administratīvos un regulatīvos šķēršļus inovācijai.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Kopienas augu šķirņu aizsardzības tiesību termiņa pagarināšanu sparģeļu sugām un puķu sīpolu, sīko kokaugļu un dekoratīvo kokaugu sugu grupām”

(COM(2020) 36 *final* – 2021/0019 (COD))

(2021/C 220/12)

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 11.2.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 118. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	262/0/14

Tā kā priekšlikuma saturs ir pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja 559. plenārsesijā, kas notika 2021. gada 24. un 25. martā (24. marta sēdē), ar 262 balsīm par un 14 atturoties, nolēma sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko Direktīvu (ES) 2017/2397 groza attiecībā uz pārejas pasākumiem trešās valsts sertifikātu atzīšanai”

(COM(2021) 71 *final* – 2021/0039 (COD))

(2021/C 220/13)

Apspriešanās	Eiropas Savienības Padome, 26.2.2021. Eiropas Parlaments, 8.3.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 91. panta 1. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	262/0/14

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja 559. plenārsesijā, kas notika 2021. gada 24. un 25. martā (24. marta sēdē), ar 262 balsīm par un 14 atturoties, nolēma sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Pievienšanās procesa uzlabošana – ticama ES perspektīva Rietumbalkāniem””

(COM(2020) 57 final)

par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Ekonomikas un investīciju plāns Rietumbalkāniem””

(COM(2020) 641 final)

un par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “2020. gada paziņojums par ES paplašināšanās politiku””

(COM(2020) 660 final)

(2021/C 220/14)

Ziņotājs: **Andrej ZORKO**

Līdzziņotājs: **Ionuț SIBIAN**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 11.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējās attiecības
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	3.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	243/1/10

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas 2020. gadā pieņemto paziņojumu saistībā ar Eiropas Savienības (ES) paplašināšanos Rietumbalkānu virzienā⁽¹⁾ un piekrīt, ka Rietumbalkānu partneru integrēšana Eiropas Savienībā ir ģeostratēģisks ieguldījums miera, stabilitātes, drošības un ekonomikas izaugsmes veicināšanā visā kontinentā.

1.2. EESK piekrīt secinājumiem, kas izdarīti Zagrebas samitā⁽²⁾, kura laikā ES vadītāji atkārtoti apliecināja ES apņemšanos stiprināt sadarbību ar Rietumbalkānu reģionu un izteica atzinību Rietumbalkānu partneru apņēmībai pārdomāti un izlēmīgi īstenot vajadzīgās reformas. Rietumbalkāni ir neatņemama Eiropas daļa un Eiropas Savienības ģeostratēģiska prioritāte.

(¹) Komisijas 2020. gada 5. februāra paziņojums “Pievienšanās procesa uzlabošana – ticama ES perspektīva Rietumbalkāniem” (COM(2020) 57 final); Komisijas 2020. gada 6. oktobra paziņojums “Ekonomikas un investīciju plāns Rietumbalkāniem” (COM(2020) 641 final); Komisijas 2020. gada 6. oktobra paziņojums “2020. gada paziņojums par ES paplašināšanās politiku” (COM(2020) 660 final {SWD(2020) 350 final} – {SWD(2020) 351 final} – {SWD(2020) 352 final} – {SWD(2020) 353 final} – {SWD(2020) 354 final} – {SWD(2020) 355 final} – {SWD(2020) 356 final}).

(²) Zagrebas deklarācija, 2020. gada 6. maijs.

1.3. EESK ir pārliecināta, ka, risinot kopīgus uzdevumus un problēmas ne tikai politiskajā līmenī, bet arī ekonomiskajā un sociālajā jomā, būtu jāpalielina sociālo partneru un citu pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) ⁽³⁾ loma, kā arī tās aktīvāk jāiesaista visā paplašināšanās procesā. Komisijai būtu skaidrāk jānosaka jēdziens “galvenās ieinteresētās personas”. Galu galā organizēta pilsoniskā sabiedrība ir tilts starp politiķiem un tautu un palīdz uzraudzīt, vai praksē faktiski tiek īstenoti tādi pamatprincipi kā vārda brīvība, tiesiskums, plašsaziņas līdzekļu neatkarība, vienlīdzīga attieksme un cīņa pret korupciju.

1.4. EESK atzinīgi vērtē pārskatīto paplašināšanās metodiku, ko Komisija pieņēma 2020. gadā ⁽⁴⁾. Tā kā pārskatīšanas mērķis bija padarīt procesu uzticamāku, paredzamāku un lielākā mērā politisku, Komisijai vajadzētu to īstenot attiecībā uz Albāniju un Ziemeļmaķedoniju, tiklīdz ES Padome būs pieņēmusi savus sarunu satvarus, kā arī jau drīzumā būtu jāprecizē, kā tā tiks pielāgota Melnkalnei un Serbijai, kas jau ir izteikušas vēlmi to pieņemt.

1.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka sarunu sadaļas tiks organizētas tematiskās kopās un ka sarunas par katru kopu tiks sāktas kopumā. Ierosme uzskatāmā veidā piemērot stingru nosacījumu kopumu ļaus ES kandidātvalstīm vieglāk panākt progresu reformu īstenošanā. EESK ir arī īpaši gandarīta, ka uzsvars likts uz pamatjautājumu kopu un ka progress šai sakarā tiks noteikts, pamatojoties uz sarunu vispārējo gaitu.

1.6. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumus stiprināt pievienošanās procesu un to, ka Padome ir “devusi zaļo gaismu” pievienošanās sarunu uzsākšanai ar Albāniju un Ziemeļmaķedoniju ⁽⁵⁾, taču pauž nožēlu, ka process jau atkal ir nobloķēts, un aicina ES rīkoties kā uzticamai partnerei un likvidēt šķēršļus, kas liedz pēc iespējas drīzāk uzsākt sarunas.

1.7. EESK atzinīgi vērtē to, kādā veidā Komisija liek būtisku uzsvāru uz uzticības vairošanu visu ieinteresēto personu starpā un panāk, ka, lai atjaunotu abu pušu ticību pievienošanās procesam un pilnībā izmantotu tā sniegtās iespējas, process ir balstīts uz savstarpējo uzticēšanos un skaidrām un kopējām saistībām.

1.8. Ņemot vērā grūtības, ar kurām dalībvalstis saskārušās, cenšoties panākt vienprātību paplašināšanās jautājumā, EESK uzskata, ka Padomei būtu vēlreiz jāapsver iespēja ieviest kvalificēta vairākuma balsošanu, vismaz attiecībā uz ES pievienošanās procesa visiem starpposmiem ⁽⁶⁾. Tādējādi dalībvalstīm tiktu nodrošināta spēcīga politiskā loma, un tāds arī ir jaunās metodikas mērķis, taču tās arī nevarētu traucēt procesu tā īstenošanas laikā, jo tieši tas patlaban apdraud ticību paplašināšanās procesam un politikas pārveidojošajai ietekmei.

1.9. Lai atjaunotu uzticību paplašināšanās procesam un stiprinātu risinājumus, ko ES izmanto, lai veidotu sadarbību ar tās dabiskajiem sabiedrotajiem reģionā, EESK ir pārliecināta, ka Eiropas Savienībai būtu jāļauj Rietumbalkānu politiskajiem līderiem un iedzīvotājiem konsultatīvos nolūkos iesaistīties pasākumos un diskusijās, kas tiek rīkotas konferences par Eiropas nākotni kontekstā. Tādējādi ES balstītos uz precedentu saistībā ar 21. gadsimta sākumā pieņemto Eiropas Konventu ⁽⁷⁾.

⁽³⁾ Atbilstīgi EESK plaši lietotai terminoloģijai jēdzieni “pilsoniskā sabiedrība” un “pilsoniskās sabiedrības organizācijas” šajā atzinumā ietver arī sociālos partnerus (proti, darba devējus un arodbiedrības) un citus nevalstiskos dalībniekus (sk. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinumu par tematu “Rietumbalkānu ekonomiskā un sociālā kohēzija un Eiropas integrācija: uzdevumi un prioritātes” (OV C 262, 25.7.2018., 15. lpp.)).

⁽⁴⁾ COM(2020) 57 final (5.2.2020.).

⁽⁵⁾ Padomes secinājumi par paplašināšanos un stabilizācijas un asociācijas procesu – Ziemeļmaķedonijas Republika un Albānijas Republika, 25.3.2020.

⁽⁶⁾ Cvijic, Srđjan, Kirchner, Marie Jelenka, Kirova, Iskra un Nechev, Zoran, “From enlargement to the unification of Europe: Why the European Union needs a Directorate General Europe for future Members and Association Countries”, Open Society Foundations, 2019.

⁽⁷⁾ Stratulat, Corina un Lazarevic, Milena, “The Conference on the Future of Europe: Is the EU still serious about the Balkans?”, EPC diskusiju dokuments, Brisele, Eiropas Politikas centrs, 2020.

1.10. EESK ir stingri pārliecināta, ka ES būtu arī jāveic ieguldījums horizontālu pilsoniskās sabiedrības struktūru veidošanā, piedāvājot sociālajiem partneriem un citām PSO Rietumbalkānos zināšanas un tehnisko atbalstu, kā arī reģionālās un starptautiskās tīklošanās iespējas, vismaz lai nodrošinātu to aktīvāku dalību paplašināšanās procesā. Lai līdzsekotu Rietumbalkānu politiskās elites pārredzamībai un pārskatatbildībai, Eiropas Savienībai būtu regulāri jāprasa reģionu pilsoniskās sabiedrības organizācijām sagatavot tā devētos ēnu ziņojumus par situāciju demokrātijas jomā⁽⁸⁾.

1.11. EESK uzsver, ka valstu PSO spēju veidošanai un reģionālās sadarbības veicināšanai, kā arī zinātnes apmaiņai arī turpmāk jābūt ES un valstu finansēšanas prioritātēm. Turklāt sociālo partneru un citu PSO savstarpējai atzīšanai un sadarbībai ir ļoti būtiska nozīme, lai panāktu līdzsvaru starp reformu programmas izvirzīto uzdevumu risināšanu reģionā un ES paplašināšanās procesa turpmāku virzību.

1.12. EESK atzīst, ka, lai palīdzētu Rietumbalkānu partneriem mazināt pandēmijas ietekmi un atjaunot ekonomisko un sociālo konvergenci ar ES, Savienības atbalstam jābūt dāsnam un daudz plašākam, paredzot ne tikai piekļuvi ES programmām. Eiropas strukturālo un investīciju fondu pakāpeniska atvēršana Rietumbalkānu partneriem (piemēram, infrastruktūras projektu atbalstam) un ES finanšu stabilitātes mehānismu izmantojuma paplašināšana, piemēram, ļaujot reģionam piedalīties kopējās lauksaimniecības politikas īstenošanā vai atļaujot cirkulāro migrāciju, ir nopietni apsveramas ierosmes⁽⁹⁾.

1.13. EESK atzinīgi vērtē Eiropas zaļo kursu⁽¹⁰⁾, kas ietver īpašus mērķus attiecībā uz Rietumbalkāniem, kā arī Rietumbalkāniem paredzētajam ekonomikas un investīciju plānam pievienotās pamatnostādnes par to, kā Rietumbalkānos īstenot zaļo programmu⁽¹¹⁾. Tajā šā reģiona partneri tiek aicināti sadarboties ar ES, lai līdz 2030. gadam pieņemtu zaļo politiku un līdz 2050. gadam panāktu klimatneitralitāti.

1.14. EESK sagaida, ka nākamie valstu ziņojumi būs atbilstīgi skaidrai struktūrai, lai varētu uzraudzīt, kā Rietumbalkānu valdības sadarbojas ar pilsonisko sabiedrību. Šādai uzraudzībai būtu jānodrošina pamats, lai varētu reaģēt ar politiskiem pasākumiem, nodrošinot, ka situācijas pasliktināšanās gadījumā iestājas sekas, savukārt progress tiek atalgots ar konkrētiem ieguvumiem. Galu galā tādējādi tiktu stiprināta ticamība paplašināšanās politikai Rietumbalkānu virzienā un tās pārveidojošais spēks.

1.15. EESK vēlreiz aicina ES iestādes un Rietumbalkānu valstu valdības nodrošināt sociālo partneru vispārējo spēju stiprināšanu, vienlaikus pilnībā saglabājot to neatkarību. Funkcionējošam sociālajam dialogam jābūt svarīgam ES pievienošanās sarunu elementam. EESK uzsver, ka ar sociālajiem partneriem būtu sistemātiskāk un savlaicīgāk jāapspriežas par visiem attiecīgajiem tiesību aktu priekšlikumiem un visos stratēģisko dokumentu izstrādes posmos⁽¹²⁾.

1.16. EESK aicina neilgi pirms regulārajiem ES un Rietumbalkānu samitiem vai to laikā organizēt pilsoniskās sabiedrības konferences vai forumus, lai nodrošinātu, ka tiek uzklauts pilsoniskās sabiedrības viedoklis par samītā skatītajiem jautājumiem⁽¹³⁾. Šādām apspriedēm ir ļoti būtiska nozīme, lai nodrošinātu objektīvu un augšupēju sarunu procesa progresu uzraudzību. EESK varētu dot ieguldījumu šajos pasākumos.

⁽⁸⁾ *Stratulat un citi* (2019), citētais darbs, 113. lpp.

⁽⁹⁾ *Stratulat un Lazarević* (2019), citētais darbs.

⁽¹⁰⁾ COM(2019) 640 final *Eiropas zaļais kurss*, 11.12.2019.

⁽¹¹⁾ SWD(2020) 223 final (COM(2020) 641 final) Rietumbalkāniem paredzētajam ekonomikas un investīciju plānam pievienotās pamatnostādnes par to, kā Rietumbalkānos īstenot zaļo programmu, 6.10.2020.

⁽¹²⁾ Rietumbalkānu pilsoniskās sabiedrības foruma noslēguma deklarācija – 2019. gada 16.–17. aprīlis, Tirāna, Albānija.

⁽¹³⁾ Augsta līmeņa konferences par ekonomisko un sociālo kohēziju Rietumbalkānos secinājumi – 2018. gada 15. maijs, Sofija, Bulgārija.

1.17. EESK atkārtoti uzsver ieteikumus, kas iekļauti EESK Ārējo attiecību specializētās nodaļas (REX) ieguldījumā ES un Rietumbalkānu samitā, kurš notika 2020. gada 6. maijā⁽¹⁴⁾, kā arī neseno EESK atzinumā "Pilsoniskās sabiedrības ieguldījums zaļā kursa īstenošanā un Rietumbalkānu ilgtspējīgā attīstībā kā daļa no pievienošanās ES procesa", kas pieņemts 2020. gada 18. septembrī⁽¹⁵⁾ ⁽¹⁶⁾.

1.18. EESK aicina ES Padomes pašreizējo prezidentvalsti Portugāli – un it īpaši nākamo prezidentvalsti Slovēniju – par prioritāru jautājumu ES 2021. gada darba kārtībā noteikt jautājumu par paplašināšanās politikas īstenošanu Rietumbalkānu virzienā.

2. Jautājumi par ES paplašināšanos Rietumbalkānu virzienā

2.1. Ticama pievienošanās perspektīva ir būtisks stimuls un virzītājspēks pārveidei reģionā, kas ironiskā kārtā jau ir kļuvusi par ES ģeogrāfisku anklāvu, jo to ieskauj tās dalībvalstis, un tādējādi uzlabo mūsu kolektīvo drošību un labklājību. Tas ir svarīgs instruments, ar kura palīdzību veicināt demokrātiju, tiesiskumu un pamattiesību ievērošanu, kuras ir arī ekonomiskās integrācijas galvenie dzinējspēki un pamats reģionālā izlīguma un stabilitātes veicināšanai.

2.2. Tāpēc šīs politikas saglabāšana un uzlabošana ir nepieciešama ES ticamībai, ES panākumiem un ES ietekmei reģionā un ārpus tā, jo īpaši saasinātas ģeopolitiskās konkurences laikā. Kā uzskatāmi parāda norises pašreizējās pandēmijas laikā, paplašināšanās jautājuma nozīmes pazemināšana ES prioritāšu sarakstā vai procesa palēnināšana varētu atvieglot iespēju citiem dalībniekiem, kuri bieži vien neatbalsta ES demokrātiskos centienus, it īpaši Krievijai un Ķīnai, iesaistīties norisēs Balkānos un satuvināties ar tādām valstīm kā Serbija, Melnkalne un Bosnija-Hercegovina. Šādi ārvalstu spēki var negatīvi ietekmēt ES centienus panākt drošību kontinentā.

2.3. Mūsdienu izaicinājumi, tādi kā globalizācija, sabiedrības novecošana, migrācija, klimata pārmaiņas, sociālās atšķirības, terorisms, radikalizācija, organizētā noziedzība, kiberuzbrukumi un Covid-19, pierāda, ka ES un Rietumbalkānu reģionam ir ne tikai līdzīgas intereses, bet arvien biežāk arī vienādas problēmas. Tādējādi ES un Rietumbalkāni stratēģisko, politisko un ekonomisko interešu ziņā ir vienā laivā. Šī savstarpējā atkarība nosaka vajadzību pēc saskaņotas rīcības, lai šo laivu sekmīgi vadītu mūsdienu sarežģītajā un neparedzamajā pasaulē⁽¹⁷⁾.

3. ES ietekme ir atkarīga no tās ticamības

3.1. Ipsos 2020. gadā veiktā sabiedriskās domas apsekojuma rezultāti⁽¹⁸⁾ rāda, ka lielākā daļa iedzīvotāju joprojām atbalsta dalību ES (vidēji 82,5 %). Iespējams, ka Rietumbalkānu valstu iedzīvotāji joprojām atbalsta integrāciju ES, jo viņi to uzskata par iespēju panākt valstu pārvaldes un ekonomiskā snieguma kvalitātes izmaiņas, kas tik ļoti nepieciešamas. Iedzīvotāji pozitīvi vērtē ES ietekmi uz valstu politisko (39,7 %) un ekonomisko (40,3 %) reformu īstenošanu. Turklāt iespējams, ka Rietumbalkānu iedzīvotājiem ES asociējas ne tikai ar brīvību strādāt un ceļot, bet arī ar mieru un drošību.

3.2. EESK ir gandarīta par neparasti spēcīgo solidaritāti, ko Eiropas Savienība ir izrādījusi pret Rietumbalkāniem Covid-19 pandēmijas laikā, tostarp par piekļuvi un iespēju piedalīties Eiropas Savienības instrumentos un platformās, kas parasti ir pieejamas tikai Eiropas Savienības dalībvalstīm (piemēram, Veselības drošības komiteja, Eiropas Zaļu aģentūra, kopīgā iepirkuma nolīgums). EESK pauž cerību, ka šāda iekļaušana ES politikā un instrumentos turpināsies arī laikā pēc pandēmijas. No otras puses, EESK pauž bažas, ka ES novēlotās iespējas sagādāt Rietumbalkāniem steidzami vajadzīgās Covid-19 vakcīnas varētu negatīvi ietekmēt ES tēlu šā reģiona sabiedriskās domas skatījumā.

⁽¹⁴⁾ EESC Contribution to the EU-Western Balkans Summit on 6 May 2020 (EESK ieguldījums ES un Rietumbalkānu samitā 2020. gada 6. maijā), publicēts 28.4.2020.

⁽¹⁵⁾ OV C 429, 11.12.2020., 114. lpp.

⁽¹⁶⁾ Sk. arī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinumu par tematu "Rietumbalkānu ekonomiskā un sociālā kohēzija un Eiropas integrācija: uzdevumi un prioritātes" (OV C 262, 25.7.2018., 15. lpp.), kā arī atzinumu par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Pirmspievienošanās palīdzības instrumentu (IPA III)" (OV C 110, 22.3.2019., 156. lpp.).

⁽¹⁷⁾ Stratulat un citi (2019), citētais darbs.

⁽¹⁸⁾ Apsekojumu par Balkāniem 2020. gada oktobrī politikas konsultatīvās grupas "Balkāni Eiropā" (BiEPAG) vajadzībām pasūtīja Eiropas fonds Balkānu jautājumos. To veica visās sešās reģiona valstīs, pamatojoties uz valstu reprezentatīvu izlasi, kurā tika iekļauti vismaz 1000 respondenti, kas vecāki par 18 gadiem; intervijas tika veiktas pa tālruni vai tiešsaistē.

3.3. Taču saskaņā ar minēto *Ipsos* apsekojumu (2020. gads) 52,1 % respondentu reģionā ir neapmierināti ar savas valsts progresu virzībā uz pievienošanos ES un it īpaši ar procesa lēno tempu. Arvien lielāka daļa Rietumbalkānu valstu iedzīvotāju uzskata, ka to valstis nekad nepievienosies ES, un raizējas par to, ka "ES mūs nevēlas". Vairāk nekā 44,9 % respondentu Bosnijā un Hercegovinā, 42 % respondentu Serbijā, 40,5 % respondentu Ziemeļmaķedonijā un 36,8 % Albānijā uzskata, ka viņu valsts kļūs par ES dalībvalsti tikai pēc 2040. gada vai, iespējams, nekad par tādu nekļūs⁽¹⁹⁾. Tas nozīmē, ka reģionā pašreizējais augstais sabiedrības atbalsts Eiropas Savienībai, visticamāk, būs ilglaicīgs tikai tādā gadījumā, ja pievienošanās izredzes būs ticamas. Tādējādi laiks, kad ES Rietumbalkānu partneru labvēlīgo attieksmi pret Eiropu var uztvert par pašsaprotamu, tuvojas beigām.

3.4. EESK norāda, ka lielākā daļa Eiropas Parlamenta politisko partiju, ES dalībvalstu valdību un ES iestāžu nostāju ne vienmēr ir saskaņotas, un tādējādi reģionam var tikt sniegts juceklīgs un neskaidrs vēstījums. EESK ir pārliecināta, ka nepieciešama dažādo dalībnieku, kas iesaistīti paplašināšanas politikas veidošanā dalībvalstīs, lielāka iekšējā saskaņotība, lai tie varētu sniegt vienotu un saskaņotu vēstījumu.

3.5. ES iestādēm, tādām kā Komisijai un Eiropas Parlamentam (EP), progresa izvērtēšanas procesā un stratēģiju par atbalstu Rietumbalkānu partneriem un reaģēšanu uz to vajadzībām izstrādē būtu efektīvāk jākomunicē un ciešāk jāsadarbības ar dalībvalstīm. Komisijai būtu jāveido ciešākas divpusējās attiecības ar dalībvalstīm, piemēram, organizējot tikšanās ar ārlietu ministrijām un dalībvalstu parlamentiem, lai apspriestu paplašināšanās jautājumus, kā arī jāīsteno efektīvāka koordinēšana ar citiem ES līmeņa un reģionālajiem dalībniekiem (piemēram, Eiropas Ārējās darbības dienestu, Padomi, Eiropas Parlamentu, EESK, Reģionu komiteju un Reģionālās sadarbības padomi), kā arī ar pilsonisko sabiedrību. Tāpat Eiropas Parlamentam ES dalībvalstu parlamentu eiropeizācijas nolūkā būtu jāveicina labāka sadarbība ar tiem, kā arī to starpā⁽²⁰⁾.

3.6. EESK piekrīt Komisijas secinājumiem⁽²¹⁾, ka lielāka vērība jāpievērš procesa politiskajam raksturam un ka jānodrošina stingrākas norādes un sadarbība ES dalībvalstu augsta līmeņa amatpersonu starpā. EESK arī uzsver, ka ir ļoti būtiski, lai šādas stingrākas politiskās norādes un sadarbība būtu konstruktīva un sniegtu ieguvumus, un ka ārkārtīgi svarīga ir efektīva palīdzība.

3.7. EESK ir pārliecināta, ka ir vajadzīgs spēcīgs un pamanāms ES atbalsts un apņēmība attiecībā uz paplašināšanās procesu Rietumbalkānu virzienā. Taču vissvarīgāk ir nodrošināt, lai īstenoto reformu rezultāti tiktu pienācīgi izskaidroti un lai šo reformu ietekme paaugstinātu iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

3.8. Komisijai būtu jāizvērs un jādažādo tās centieni komunicēt par paplašināšanās procesu ES dalībvalstīs un reģionā, iesaistot Komisijas vietējos birojus un delegācijas, kā arī īstenojot iniciatīvas, kurās iesaistītas vietējās ieinteresētās personas un sociālie partneri. Ticama Rietumbalkānu partneru komunikācija par ievērojamo ES atbalstu, kā arī par Eiropas integrācijas izmaksām un ieguvumiem kopumā ir atkarīga arī no brīvu un dzīvotspējīgu plašsaziņas līdzekļu darbības reģionā. Šai sakarā Komisijai būtu jāuzstāj, lai Rietumbalkānu partneri ievēro plašsaziņas līdzekļu brīvību, kā arī būtu jāveic ieguldījumi šīs nozares attīstībā un ilgtspējas veicināšanā.

4. Reģiona demokrātiskā konsolidācija – nediskutējams jautājums

4.1. *Ipsos* apsekojuma (2020. gads) rezultāti atklāj, ka iedzīvotāju neapmierinātības galvenais cēlonis ir valstu politiķi un iestādes. Respondenti visā reģionā apšaubā to, ka valstu vadītāji ir patiesi ieinteresēti īstenot ES integrācijas programmu, un nosoda korumpētās un disfunkcionālās valsts iestādes⁽²²⁾.

⁽¹⁹⁾ Stratulat, Corina, Kmezić, Marko, Tzifakis, Nikolaos, Bonomi, Matteo, un Nechev, Zoran (2020), "Between a rock and a hard place: Public opinion on integration in the Western Balkans", politikas konsultatīvā grupa "Balkāni Eiropā" (BiEPAG).

⁽²⁰⁾ Balfour, Rosa un Stratulat, Corina (ed.), "EU member states and enlargement towards the Balkans", EPC tematiskais dokuments Nr. 79, Eiropas Politikas centrs, Brisele, 2015, 234. lpp.

⁽²¹⁾ COM(2018) 65 final "Ticama paplašināšanās perspektīva Rietumbalkāniem un padziļināta ES iesaiste šajā reģionā", 6.2.2018.

⁽²²⁾ Stratulat un citi (2020), citētais darbs, 5. lpp.

4.2. Šķiet, ka nedz demokrātisku konstitūciju pieņemšana, nedz arī ES stingrie nosacījumi attiecībā uz demokrātiju nav bijuši pietiekami, lai izskaustu neformālo varas struktūru darbību, valsts nozagšanu un patronāžu Rietumbalkānos, bet drīzāk ir šīs negatīvās tendences stiprinājuši⁽²³⁾. Demokrātisko iestāžu vājums un spēcīgu valdītāju ietekmes palielināšanās Rietumbalkānos var pazemināt tiesiskuma standartus, kā arī mazināt tiesu varas neatkarību un plašsaziņas līdzekļu brīvību šajās valstīs.

4.3. ES nevajadzētu būt pielaidīgai pret reģiona politikiem, kuri nepārprotami izvairās no savām saistībām demokrātijas jomā. Komisijas 2018. gada stratēģijā attiecībā uz reģionu paustais aicinājums izbeigt valsts nozagšanu⁽²⁴⁾ vai ikgadējos ziņojumos kritiskais dažādu valstu novērtējums kļūst nenozīmīgāks, ja ES amatpersonas vai dalībvalstu politiķi, kas apmeklē Rietumbalkānus, nepauž vienotu nostāju⁽²⁵⁾. Ja netiks pieņemts demokrātiju veicinošs tiesību aktu kopums vai neformāla prakse attiecībā uz varas monopoliem, partiju darbību un konkurenci, Rietumbalkānu politiķi, visticamāk, neņems vērā Eiropas demokrātiskās prasības, jo to ignorēšana ir tieši tas, kas stiprina to varu.

4.4. ES iestāžu centieni uzlabot demokrātijas kvalitāti Rietumbalkānos, izmantojot pievienošanās procesu, tiktu efektīvi nostiprināti, ja pašreizējās dalībvalstis kopā ar valstīm, kuras vēlas pievienoties ES, apspriestu un īstenotu demokrātiskās reformas. Demokrātijas jomā piemērojot stingrus nosacījumus Rietumbalkānu valstīm, kuras vēlas pievienoties ES, daudzu gadu laikā ir izdevies uzkrāt plašas zināšanas un praktisku pieredzi par to, kas palīdz un kas nepalīdz veicināt pārvaldības reformas valstīs. Ņemot to vērā, Rietumbalkānu partneri varētu sniegt devumu ES diskusijās par tiesiskuma, plašsaziņas līdzekļu brīvības un pilsoniskās sabiedrības aizsardzību, piemēram, konferences par Eiropas nākotni kontekstā⁽²⁶⁾.

4.5. Eiropas Savienībai būtu arī jāatzīst, ka arvien biežāk izmantotā Padomes prakse, proti, izvairīties sniegt solītos stimulus, pat ja sasniegts ievērojams progress reģionā, mazina reģiona politiķu motivāciju īstenot ES reformu programmu, un tas var radīt risku, ka nodomus var mainīt pat tie Rietumbalkānu politiskie līderi, kuri ir visvairāk orientēti uz reformām un balstās uz vienprātības principu.

5. Nestabilā sociālekonomiskā situācija

5.1. EESK atzinīgi vērtē arī Ekonomikas un investīciju plāna⁽²⁷⁾ pieņemšanu, kura mērķis ir stimulēt ilgtermiņa atveseļošanu, veicināt ekonomikas izaugsmi un atbalstīt reformas, kas vajadzīgas, lai virzītos uz priekšu ES virzienā, t. sk. lai tuvinātu Rietumbalkānus ES vienotajam tirgum. Tā mērķis ir atrast reģiona neizmanto to ekonomisko potenciālu un ievērojamās iespējas palielināt reģiona iekšējo ekonomisko sadarbību un tirdzniecību.

5.2. EESK ir pārliecināta, ka visi šie Komisijas veiktie pasākumi ir vērtējami ļoti pozitīvi un ka tiem būtu jārada būtiska ietekme uz politiku, taču reālā situācija joprojām ir sarežģīta (pēdējā Komisijas paziņojumā par ES paplašināšanās politiku un tās ikgadējos valstu ziņojumos ir labi atspoguļotas ilgstošās problēmas⁽²⁸⁾).

5.3. Covid-19 pandēmija neapšaubāmi ir radījusi būtisku negatīvu ietekmi uz preču un pakalpojumu piedāvājumu un pieprasījumu, samazinājusi ražošanu, veicinājusi bezdarba pieaugumu un palielinājusi sociālo spriedzi. Taču reģiona ekonomika bija grūtībās jau pirms Covid-19 krīzes. Kopš 2008. gadā sākās finanšu, ekonomikas un sociālās krīze, ekonomiskā un sociālā pielīdzināšanās Eiropas Savienības līmenim tādā jomā kā IKP uz vienu iedzīvotāju ir noritējusi ļoti

⁽²³⁾ Richter, Solveig un Wunsch, Natasha (2020), "Money, power, glory: the linkages between EU conditionality and state capture in the Western Balkans", Eiropas publiskās politikas žurnāls Nr. 27(1), 41.–62. lpp.

⁽²⁴⁾ COM(2018) 65 final, 6.2.2018.

⁽²⁵⁾ Stratulat un citi (2020), citētais darbs, 7. lpp.

⁽²⁶⁾ Stratulat un Lazarević (2019), citētais darbs.

⁽²⁷⁾ COM(2020) 641 final "Ekonomikas un investīciju plāns Rietumbalkāniem", 6.10.2020.

⁽²⁸⁾ COM(2020) 660 final {SWD(2020) 350 final} – {SWD(2020) 351 final} – {SWD(2020) 352 final} – {SWD(2020) 353 final} – {SWD(2020) 354 final} – {SWD(2020) 355 final} – {SWD(2020) 356 final} "2020. gada paziņojums par ES paplašināšanās politiku", 6.10.2020.

lēni vai nemaz nenotikusi. Tā kā ekonomikas attīstību nav izdevies paātrināt, risinot strukturālās problēmas, tādas kā publiskā un privātā sektora ieguldījumu trūkums vai strauji novecojošā sabiedrība, Rietumbalkānu iedzīvotāji bezpalīdzīgi raugās nākotnē, kurā valda dziļš trūkums. Pandēmija ir tikai palielinājusi šīs sociālekonomiskās problēmas, radot risku, ka Eiropas vidienē *de facto* izveidosies mazattīstīts anklāvs ⁽²⁹⁾.

5.4. EESK uzsver, ka labākai ekonomiskajai sadarbībai un reģiona valstu savstarpējai tirdzniecībai jāpalīdz radīt pienācīgas, drošas un kvalitatīvas darbvietas un mazināt sociālo nevienlīdzību un ka nedz šādai ekonomiskajai sadarbībai, nedz arī tirdzniecībai nevajadzētu būt balstītai uz negodīgu konkurenci un sociālo dempingu. Ņemot to vērā, ES būtu jāsniedz lielāks finansiālais un tehniskais atbalsts Rietumbalkānu reģionālajai ekonomikas zonai un savienojamības programmai, lai veicinātu tirdzniecības liberalizāciju un integrāciju reģionā ⁽³⁰⁾, kā arī novērstu to, ka reģions kļūst atkarīgs no trešām valstīm.

5.5. Rietumbalkānu reģionam piemīt ievērojams neizmantotais ekonomiskais potenciāls un ievērojamas iespējas palielināt reģiona iekšējo ekonomisko sadarbību un tirdzniecību. Neraugoties uz to, ka pēdējos gados ir nedaudz paātrinājusies izaugsme un darbvieta radīšana un ir pieauguši ienākumi, valstis vēl aizvien atpauk savas ekonomisko struktūru reformēšanas un konkurētspējas uzlabošanas ziņā. Tās joprojām saskaras ar augstu bezdarba līmeni, jo īpaši jauniešu vidū, lielu prasmju neatbilstību, pastāvīgu neoficiālo ekonomiku, intelektuālā darbaspēka emigrāciju, sieviešu zemu līdzdalību darba tirgū un zemu inovācijas līmeni ⁽³¹⁾. EESK ierosina apsvērt iespēju ES dalības nosacījumu izpildes vērtējumā piemērot Eiropas sociālo tiesību pilāra principus ⁽³²⁾.

5.6. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi uzlabot izglītības un mācību sistēmu kvalitāti un atbilstību reģionā un ka ir būtiski stiprināt saikni starp darba devējiem un izglītības iestādēm.

5.7. Investīciju vide lielākoties nav mainījusies, un tai ir raksturīgs vājš tiesiskums, valsts atbalsta noteikumu pienācīgas izpildes trūkums, iesakņojusies ēnu ekonomika, slikta piekļuve finansējumam un zems reģionālās integrācijas un savienojamības līmenis. Valsts joprojām iejaucas ekonomikā. Pastāv izteikta vajadzība modernizēt infrastruktūru, un investīcijas būtu jānovirza, izmantojot vienotus projektu portālus, un šīm investīcijām vajadzētu atbilst prioritātēm, kas saskaņotas ar Eiropas Savienību.

5.8. EESK atgādina, ka Rietumbalkānus ļoti ietekmē klimata pārmaiņas, kas kaitē sabiedrības veselībai un ekonomikai, un ka ir vajadzīga steidzama rīcība, lai uzlabotu iedzīvotāju, jo īpaši bērnu un jauniešu, dzīves kvalitāti, īstenojot taisnīgu pārkārtošanos uz zaļāku modeli un neizmirstot principu “nevienu neatstāt novārtā” ⁽³³⁾. Ir konstatētas vairākas satraucošas tendences saistībā ar klimata pārmaiņām Rietumbalkānos, piemēram, lielā atkarība no cietā fosilā kurināmā. Taču ir pieejamas arī daudzas iespējas, ko sniedz, piemēram, atjaunojamo energoresursu enerģijas potenciāls un lielā biodaudzveidība. Rietumbalkānu iesaiste zaļā kursa īstenošanā ir būtiska un vajadzīga ne tikai tādēļ, ka klimata pārmaiņām nav valstu vai fizisku robežu, bet arī tādēļ, ka tas ir svarīgi iedzīvotāju labklājībai un veselībai un nodrošina ES sniegtus reālus ieguvumus Rietumbalkānu iedzīvotājiem ⁽³⁴⁾.

5.9. Eiropas Savienībai būtu jānosaka galvenās nozares, kas veicina Rietumbalkānu partneru ekonomiku, tostarp MVU sektors un lauksaimniecības pārtikas nozare, un jāveic tajās ieguldījumi. Eiropas Savienībai būtu arī jānodrošina, lai reģionam izvirzītie standarti nekavētu minēto nozaru attīstību, paredzot īstenot pasākumus, kas Rietumbalkānu reģionam patlaban ir pārāk ierobežojoši. Tā vietā prasības būtu jāpielāgo atbilstīgi šajā valstīs panāktajam progresam, turklāt tādā veidā, lai veicinātu izaugsmi.

⁽²⁹⁾ Bonomi, Matteo un Reljić, Dušan, “The EU and the Western Balkans: so near and yet so far”, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), komentāri, 2017.

⁽³⁰⁾ Stratulat un citi (2019), citētais darbs, 113. lpp.; Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pilsoniskās sabiedrības ieguldījums zaļā kursa īstenošanā un Rietumbalkānu ilgtspējīgā attīstībā kā daļa no pievienošanās ES procesa” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 429, 11.12.2020., 114. lpp.).

⁽³¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Rietumbalkānu ekonomiskā un sociālā kohēzija un Eiropas integrācija: uzdevumi un prioritātes” (OV C 262, 25.7.2018., 15. lpp.).

⁽³²⁾ Turpat.

⁽³³⁾ OV C 429, 11.12.2020., 114. lpp.

⁽³⁴⁾ Turpat.

5.10. EESK atzinīgi vērtē finansējumu 3,3 miljardu EUR apmērā, ko ES mobilizējusi Rietumbalkānu iedzīvotāju un uzņēmumu vajadzībām, taču atzīst, ka ir svarīgi nodrošināt, lai šis finansējums tiktu pienācīgi sadalīts un lai tā sniegtie ieguvumi sasniegtu iedzīvotājus atbilstīgi finansējuma nepieciešamības pamatojumam. EESK uzskata – lai atgūtos no Covid-19 krīzes, ir jāatbalsta reģiona ekonomiskā un sociālā kohēzija, kā arī zaļās rīcībpolitikas virzieni un zaļā pārkārtošanās jāintegre visaptverošā un uz nākotni vērstā Rietumbalkānu atveseļošanas plānā.

5.11. EESK uzskata, ka sociālo partneru aktīva iesaiste, tostarp veicinot darba koplīgumu slēgšanas sarunas, kā arī citu PSO dalība ekonomisko, sociālo un citu reformu plānošanā un īstenošanā var būtiski sekmēt ekonomiskās un sociālās konverģences palielināšanu, it īpaši pēc Covid-19 pandēmijas.

5.12. Komisijas prasība nodrošināt labāku pārredzamību finansējuma izmantošanā un reformu īstenošanā ir vērtējama atzinīgi, taču nav skaidrs, vai Komisija uzskata, ka pilsoniskā sabiedrība ir pieskaitāma ieinteresētajām personām. Patiesībā Komisijas 2020. gada paziņojumos par Rietumbalkāniem pilsoniskā sabiedrība diemžēl ir minēta ļoti reti.

6. Reģionālā sadarbība

6.1. EESK uzskata, ka reģionālā sadarbība ir būtisks faktors dzīves līmeņa uzlabošanai Rietumbalkānos.

6.2. Gan Rietumbalkānu samits Poznaņā 2019. gadā, gan ES un Rietumbalkānu samits Zagrebā 2020. gada maijā bija iespēja reģiona vadītājiem vienoties par vērienīgas zaļās un digitālās pārkārtošanās īstenošanu un turpināt pilnveidot savienojamību visās tās dimensijās: transportā, enerģētikā, digitalizācijā un cilvēku savstarpējos kontaktos.

6.3. EESK piekrīt, ka zaļā programma, Ekonomikas un investīciju plāns, ekonomikas pārstrukturēšanas centieni, ieguldījumi tūrismā un enerģētikā, kā arī digitālā pārkārtošanās ir ārkārtīgi būtiski reģiona attīstībai un stabilitātes nodrošināšanai. Tomēr EESK uzsver, ka ir jārada kvalitatīvas un pienācīgas darbvietas, kas nodrošinātu iespēju darba ņēmējiem strādāt drošos apstākļos, garantētu viņiem ekonomisko un sociālo drošību, kā arī sniegtu ieguvumus iedzīvotājiem.

6.4. EESK uzskata, ka īpaša vērība būtu jāpievērš konkurētspējai, iekļaujošai izaugsmei, dzīves līmenim, ilgtspējīgai attīstībai, savienojamībai un digitālajai pārejai Rietumbalkānos. Arī uzņēmējdarbības spējai un inovācijai ir būtiska nozīme, lai panāktu reģiona un vietējās ekonomikas atlabšanu. Tādēļ EESK iesaka aktīvāk izmantot ES pirmspievienošanās finansējumu, lai atbalstītu jaunuzņēmumus, veicinātu uzņēmēju apmācību un sekmētu pārdomātas ekonomikas stratēģijas īstenošanu reģionā, kā arī veiktu ieguldījumus vajadzīgajā infrastruktūrā.

6.5. Vides politikas jomā ES fokusējas uz pakāpenisku atteikšanos no fosilajiem enerģijas avotiem un to aizstāšanu ar atjaunojamo energoresursu enerģiju. Taču Rietumbalkānu partneri, it īpaši Serbija, pieņem Ķīnas aizdevumus, lai veidotu jaunas termoelektrostacijas, kuru darbināšanai izmanto lētās un neefektīvās ogles, neveicot ietekmes uz vidi novērtējumus⁽³⁵⁾. Tā rezultātā Belgrada, Skopje un Sarajeva aukstajos ziemas mēnešos, kad pieaug enerģijas patēriņš, pastāvīgi konkurē par pasaules piesārņotākās pilsētas statusu⁽³⁶⁾. Var diezgan droši apgalvot, ka, ja reģions iesaistītos ES centienos, tostarp konferences par Eiropas nākotni procesā, zaļās pārveides īstenošanā šādi projekti nebūtu iedomājami⁽³⁷⁾.

⁽³⁵⁾ Matkovic Puljic, Vlatka; Jones, Dave; Moore, Charles; Myllyvirta, Lauri; Gierens, Rosa; Kalaba, Igor; Ciuta, Ioana; Gallop, Pippa un Sonja Risteska, "Chronic coal pollution EU action on the Western Balkans will improve health and economies across Europe", Veselības un vides alianse, Brisele, 2019, 18. lpp.

⁽³⁶⁾ Sk., piemēram, European Western Balkans, "Sarajevo and Belgrade among the most polluted world capitals", 2020. gada 13. janvāris; Bateman, Jessica, "The young people fighting the worst smog in Europe", BBC, 2020. gada 2. jūlijs.

⁽³⁷⁾ Straulat un Lazarević (2019), citētais darbs.

6.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka Poznaņā notikušā Rietumbalkānu samita laikā tika apstiprināta Deklarācija par augstākās izglītības kvalifikāciju atzīšanu, nosakot paraugu augstākās izglītības kvalifikāciju un ārvalstīs pavadītu studiju periodu automātiskai atzīšanai, tomēr uzskata, ka ir jāpastiprina centieni, lai veicinātu profesionālo kvalifikāciju savstarpēju atzīšanu nolūkā veidot lielākā mērā integrētu darba tirgu un piedāvāt tik ļoti vajadzīgās iespējas jauniešiem reģionā.

6.7. EESK uzsver, ka ir svarīgi veicināt ciešāku sadarbību un pārrobežu partnerību ES dalībvalstu un Rietumbalkānu partneru starpā ne tikai valdību līmenī, bet arī reģionālā un vietējā līmenī, kā arī organizētas pilsoniskās sabiedrības līmenī⁽³⁸⁾.

7. Pilsoniskās sabiedrības būtiskā nozīme pievienošanās un likumdošanas procesā

7.1. EESK aicina labāk atzīt organizētu pilsonisko sabiedrību pārskatītās metodikas kontekstā. EESK atzinīgi vērtē to, ka arī tad, ja attiecīgajā valstī nebūs panākts progress, netiks samazināts finansējums PSO, taču ar nožēlu konstatē, ka pilsoniskā sabiedrība nav pietiekami atzīta paziņojumā⁽³⁹⁾, it īpaši ņemot vērā īpašo politisko, ekonomisko un sociālo situāciju Rietumbalkānos, kur ir jāstiprina PSO loma demokrātisku reformu īstenošanā.

7.2. EESK īpaši atbalsta kopu pieejas ieviešanu jaunajā metodikā un uzsver PSO lomas būtisko nozīmi visās kopās un īpašo uzsvāru uz pamatjautājumu, zaļās programmas un ilgtspējīgas savienojamības kopu.

7.3. Pilsoniskās sabiedrības darbība joprojām tiek vērtēta atsevišķi, pamatojoties uz politiskajiem kritērijiem, kā viens no četriem demokrātijas pīlāriem, taču, līdzīgi kā iepriekšējos ziņojumos, dažādu valstu novērtējuma dziļums atšķiras un saskaņoti un sistemātiski netiek izmantotas "Pamatnostādnes par ES atbalstu pilsoniskajai sabiedrībai paplašināšanās procesā iesaistītajās valstīs (2014.–2020. g.)"⁽⁴⁰⁾, lai gan tās ir sīki izstrādāts uzraudzības instruments. Tā kā trūkst stratēģiskas saskaņotības, skaidra uzraudzības satvara un politiskās apņēmības turpināt atbalstīt organizētu pilsonisko sabiedrību paplašināšanās procesā iesaistītajās valstīs, ES nesniedz politisko atbalstu, kas tik ļoti vajadzīgs PSO, nedz arī skaidras norādes valstu valdībām⁽⁴¹⁾.

7.4. EESK uzskata, ka, īstenojot uz sasniegumiem balstītu pieeju, faktiskos sasniegumus nevar noteikt vai nevar uzskatīt par pilnīgiem, ja netiek nodrošināta PSO līdzdalība un tas, ka tās īsteno objektīvu uzraudzību pār īpašo politisko situāciju katrā reģiona partnervalstī.

7.5. EESK piekrīt Komisijas ierosinājumam, ka ES finansējuma īstenošanas mehānismam būtu jānodrošina skaidrs pamats pilsoniskās telpas aizsardzībai un reaģēšanai uz tās tiešiem apdraudējumiem. Lai to panāktu, ļoti būtiska nozīme ir ieguldījumiem pilsoniskās sabiedrības izglītošanā, atbalstošas vides un pilsoniskās sabiedrības infrastruktūras izveidē un kopīgās darbībās. Efektīvu rīcību pilsoniskās telpas ierobežošanas gadījumā varētu nodrošināt jaunieviestā darbības rezultātu principa piemērošana pilsoniskās sabiedrības darbības atbalstam. Tā vietā, lai pārtrauktu piešķirumus valstīm, kurās tiek konstatēts regress demokrātiskās attīstības jomā, finansējumu var novirzīt pilsoniskās sabiedrības atbalstam, lai attiecīgajā valstī novērstu situācijas pasliktināšanos demokrātijas jomā⁽⁴²⁾.

⁽³⁸⁾ Daži no daudzajiem šādas sadarbības piemēriem ir saistīti ar ES stratēģiju Adrijas un Jonijas jūras reģionam (*EUSAIR*), ES stratēģiju Donavas reģionam (*EUSDR*), *CIVINET Slo-Cro-SEE*, Balkānu lauku attīstības tīklu (*BRDN*), Rietumbalkānu palātas 6. Investīciju forumu (*WB6 CIF*) un Reģionālo arodbiedrību padomi *Solidarnost*

⁽³⁹⁾ "Pievienošanās procesa uzlabošana – ticama ES perspektīva Rietumbalkāniem", COM(2020) 57 final, 5.2.2020.

⁽⁴⁰⁾ Pamatnostādnes par ES atbalstu pilsoniskajai sabiedrībai paplašināšanās procesā iesaistītajās valstīs (2014.–2020. g.).

⁽⁴¹⁾ Balkānu Pilsoniskās sabiedrības attīstības tīkla 2020. gada paplašināšanās paketes novērtējums "Vai pilsoniskajai sabiedrībai jāsamierinās ar to, ka tā tiek tikai atzīta?", 2020. gada oktobris.

⁽⁴²⁾ Balkānu Pilsoniskās sabiedrības attīstības tīkla komentārs par apspriešanos ar PSO *IPA III* izveidē, 2020. gada 22. aprīlis.

7.6. ES iestādes var izmantot vietējās pilsoniskās sabiedrības resursus un palīdzību, ko sniedz ES delegācijas reģionā, lai mobilizētu iedzīvotājus Rietumbalkānu partnervalstīs, nodrošinot viņiem iespēju pievienoties platformām, kurās notiek ES iedzīvotāju viedokļu apmaiņa konferences par Eiropas nākotni ietvaros. Iespējas nodrošināšana Rietumbalkānu jauniešiem un/vai parastajiem iedzīvotājiem piedalīties ES mēroga pasākumos, kas saistībā ar konferenci par Eiropas nākotni paredzēti iedzīvotājiem, būtu ievērojams ieguldījums reģiona sociālā kapitāla veidošanā, vairojot izpratni vietējā līmenī Rietumbalkānos par ES norisēm un to nozīmi attiecīgajās valstīs. Tādējādi tiktu arī veidoti ES un reģiona iedzīvotāju kontakti un uzlabota labāk informētu iedzīvotāju spēja kontrolēt politisko eliti ar ES integrācijas procesu saistītu jautājumu risināšanā ⁽⁴³⁾.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁴³⁾ Stratulat un Lazarević, citētais darbs, 2020., 7. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums ar tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei un Eiropas Centrālajai bankai “Ieņēmumus nenesošu aizdevumu problēmas risināšana pēc Covid-19 pandēmijas””

(COM(2020) 822 final)

(2021/C 220/15)

Ziņotājs: **Kęstutis KUPŠYS**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 24.2.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	246/2/11

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē jauno Komisijas rīcības plānu (paziņojums) par ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem (INA), taču pauž nožēlu, ka tajā galvenokārt trūkst jaunu priekšlikumu, kas būtu piemēroti Covid-19 laikā, liekot Eiropai ārkārtas situācijā piemērot noteikumus, kas paredzēti ikdienas situācijām. Tāpēc EESK iesaka vispirms un galvenokārt risināt INA pamatcēloņus, lai novērstu to uzkrāšanos nākotnē, un ierosina rūpīgi pārskatīt un pagaidu kārtā pielāgot saistību neizpildes definīciju, nodrošinot “vieglo piezemēšanos” Eiropas majsaimniecībām un uzņēmumiem. EESK norāda, ka pašreizējās Covid-19 krīzes apstākļos monetārajai un fiskālajai politikai un finanšu nozares regulējumam ir jāatbilst laikam, kurā dzīvojam.

1.2. Ir ārkārtīgi svarīgi novērst ieņēmumus nenesošu aizdevumu pamatcēloņus. EESK uzsver, ka visefektīvākais veids, kā nepieļaut ieņēmumus nenesošu aizdevumu uzkrāšanos lielā apmērā gan majsaimniecībās, gan MVU, ir nodrošināt, lai mēs pastāvīgi tiektos uzlabot konkurētspēju, uzmanību pievērst darbības nepārtrauktībai un ekonomikas atveseļošanai, veidot stabilas sociālā nodrošinājuma sistēmas, mazināt nabadzību, pārmērīgas parādsaistības un bezdarbu, garantēt adekvātas algas un īstenot precikliskus ekonomikas politikas pasākumus krīzes laikā. Ar šiem pasākumiem mēs varam uzturēt un stiprināt finanšu tirgus stabilitāti un ekonomikas noturību, vienlaikus novēršot nabadzību un būtisko nevienlīdzību.

1.3. EESK uzskata, ka ieņēmumus nenesoši aizdevumi, kas radušies pirms Covid-19 pandēmijas, ir jāskata ļoti atšķirīgi no ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem pēc Covid-19 pandēmijas (Covid-19 izraisīti ieņēmumus nenesoši aizdevumi), jo apstākļi pirms 2020. gada marta un pēc tam ir pilnībā atšķirīgi. Tāpēc EESK ierosina rūpīgi, mērķtiecīgi un tikai īslaicīgi pārskatīt EBI pamatnostādnes par saistību neizpildes definēšanu. EESK arī iesaka EBI pamatnostādnes par kredītu moratoriju saglabāt spēkā tik ilgi, cik nepieciešams.

1.4. EESK aicina kredītiestādēm paredzētos atvieglojumu pasākumus cieši sasaistīt ar valsts palīdzību aizņēmējiem, kuri ir nonākuši grūtībās tikai pandēmijas dēļ. Starp pasākumiem, kurus vajadzētu izmantot šajā situācijā, ir atliktie maksājumi ar termiņu no viena līdz trijiem gadiem, procentu likmju korekcijas, parāda pārstrukturēšana uz ne tik dārgiem kredīta veidiem un, ja iespējams, aizdevumu atmaksas moratoriji. EESK atbalsta šo iekšējās pārstrukturēšanas procesu.

1.5. EESK norāda, ka prasība pēc INA pārrobežu tirgus visas ES mērogā ir pārāk strikta. Tāpēc Komiteju satrauc plāni piešķirt parādu piedzinējiem “pasi” darbībai ES mērogā bez pienācīgas uzraudzības gan izcelsmes, gan uzņēmējās valstīs. Šādu rīcību varētu attaisnot tikai tad, ja pastāvētu līdzsvarojošs pasākumu kopums, kas palīdzētu aizsargāt grūtībās nonākušus aizņēmējus, – ES mēroga patērētāju aizsardzības standarts parādu piedzinējiem.

1.6. Vēl viens rīcības plāna pīlārs ir saistīts ar priekšlikumu par AECE – pret nodrošinājumu vērstu paātrināto ārpustiesas izpildi, kas stingri aprobežojas ar uzņēmumu aizdevumiem un ir piemērojama tikai tad, ja, slēdzot aizdevuma līgumu, starp pusēm ir panākta iepriekšēja brīvprātīga vienošanās. EESK norāda, ka AECE var būt līdzsvarots risinājums parādniekiem, taču prasa, lai ārpustiesas izpilde nekļūtu par noklusējuma iespēju aizdevuma līgumos.

1.7. EESK stingri mudina ieņēmumus nenesošu aizdevumu jautājumu, kas ir plaši izplatīta ekonomikas parādība, neapvienot ar finanšu stabilitātes saglabāšanas jautājumiem. Lai saglabātu banku nozares morālo un darbības integritāti, abi minētie jautājumi būtu jārisina atsevišķi.

1.8. EESK aicina gādāt par to, lai iespēja ieņēmumus nenesošus aizdevumus pārdot aktīvu pārvaldīšanas sabiedrībām (ko sarunvalodā dēvē arī par “sliktām bankām”) paliktu izņēmuma gadījums, un dot priekšroku divpusējiem kredīta restrukturizācijas nolīgumiem starp kredītiestādi un aizdevuma ņēmēju tā, lai risinājums būtu virzīts uz darbības nepārtrauktību un ekonomikas atveseļošanu. EESK uzsver, ka jebkāda no publiskiem līdzekļiem finansētas “piesardzības rekapitalizācijas” izmantošana, iespējams, novirzīs publiskos līdzekļus no citiem sociālekonomiski lietderīgākiem mērķiem. EESK arī uzsver, ka jebkuri “piesardzības” pasākumi ir jāizmanto ļoti atbildīgi, lai izvairītos no morālā kaitējuma un banku glābšanas uz sabiedrības rēķina, izmantojot publiskos līdzekļus.

1.9. Ņemot vērā pašreizējo situāciju, kad potenciāli dzīvotspējīgiem uzņēmumiem varētu rasties maksājumu grūtības, neraugoties uz to kredītspēju pirms Covid-19, EESK ierosina rūpīgi pārskatīt EBI pamatnostādnes par saistību neizpildes definēšanu, kas varētu sniegt Covid-19 radītās grūtībās nonākušiem parādniekiem atveseļošanas iespēju, pirms tiem izsniegtie aizdevumi tiktu uzskatīti par ieņēmumus nenesošiem. Tomēr EESK uzsver, ka jebkurām šādām izmaiņām jābūt **tikai pagaidu** pasākumiem, tām nevajadzētu traucēt banku veiktai detalizētai un precīzai kredītriska noteikšanai un ziņošanai par to, un tās būtu jāveic saskaņā ar pamatvajadzību nodrošināt banku sektora stabilitāti un maksātspēju.

1.10. EESK kopumā iesaka stingri saglabāt kapitāla prasības, tostarp INA noregulējuma noteikumus. Tas nodrošinās banku pilnīgu spēju izturēt zaudējumus un samazinās turpmākas valsts intervences (piemēram, “piesardzīgas rekapitalizācijas”) un banku glābšanas iespējamību uz nodokļu maksātāju rēķina. Tomēr, lai mazinātu Covid-19 krīzes sekas, varētu apsvērt un piemērot pagaidu elastību attiecībā uz saistību neizpildes definīciju un INA noregulējumu.

2. Vispārīga informācija

2.1. Ar Eiropas Komisijas 2020. gada decembra rīcības plānu attiecībā uz ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem ⁽¹⁾ ir paredzēts novērst ieņēmumus nenesošu aizdevumu turpmāku uzkrāšanos Eiropas Savienībā Covid-19 krīzes dēļ. Aizdevums kļūst ieņēmumus nenesošs, kad tas, visticamāk, netiks atmaksāts vai kad aizņēmējs 90 dienas kavē maksājumu. Eiropas Centrālā banka lēš, ka pandēmijas dēļ smaga scenārija gadījumā ar daudz vājāku un ilgstošāku atveseļošanu eurozonas banku ieņēmumus nenesošu aizdevumu summa varētu sasniegt “līdz 1,4 triljoniem EUR” ⁽²⁾.

2.2. 2017. gada jūlijā tika prezentēts “Rīcības plāns, kā risināt ieņēmumus nenesošu aizdevumu problēmu Eiropā” ⁽³⁾, un dažu turpmāko gadu laikā tas palīdzēja novērst un mazināt ieņēmumus nenesošu aizdevumu uzkrāšanos bankās. Tam sekoja paziņojums par banku savienības izveides ⁽⁴⁾ pabeigšanu.

2.3. 2018. gada martā Eiropas Komisija sniedza tiesību akta priekšlikumu ⁽⁵⁾ par ieņēmumus nenesošu aizdevumu sekundārā tirgus attīstības stimulēšanu Eiropas Savienībā. Direktīvas projektam būtu jāpalīdz bankām viegli pārdot savus ieņēmumus nenesošu aizdevumu portfeļus trešo pušu investoriem jebkur Eiropas Savienībā. Ar priekšlikumu arī tiek ieviesta ārpustiesas izpildes procedūra, kas dēvēta par “pret nodrošinājumu vērstu paātrināto ārpustiesas izpildi”. Direktīvas projekts vēl tiek izstrādāts, taču abi jautājumi tiek izskatīti katrs savā tiesību aktā.

⁽¹⁾ COM(2020) 822 final.

⁽²⁾ ECB Uzraudzības valdes priekšsēdētāja *Andrea Enria* runa 2020. gada 1. oktobrī. Ieņēmumus nenesoši aizdevumi 2016. gada beigās sasniedza gandrīz 1 triljonu EUR jeb 5,1 % no kopējiem banku aizdevumiem. Atsaucē izmantojot 2019. gada datus, INA portfelis 1,4 triljonu EUR apmērā veidotu aptuveni 12 % no eurozonas IKP.

⁽³⁾ “Rīcības plāns, kā risināt ienākumus nenesošu aizdevumu problēmu Eiropā”, 2017. gada jūlijs. <https://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2017/07/11/conclusions-non-performing-loans/>.

⁽⁴⁾ COM(2017) 592 final

⁽⁵⁾ Direktīva par kredītu apkalpotājiem, kredītu pircējiem un nodrošinājuma atgūšanu, COM(2018) 135 final – 2018/063 (COD).

2.4. Sākoties Covid-19 pandēmijai, Komisija strauji reaģēja, īstenojot pasākumus, lai palīdzētu banku nozarei pārvarēt prognozēto un gaidāmo ieņēmumus nenesošu aizdevumu uzkrāšanos. Banku tiesību aktu kopums 2020. gada aprīlī jau sniedza ievērojamu īstermiņa atbalstu ⁽⁶⁾ banku nozarei, ietverot noteikumus par to, kā bankas izvērtē risku, ka aizņēmējs nevarēs atmaksāt aizdevumu, vai prudenciālus noteikumus ieņēmumus nenesošu aizdevumu klasifikācijai un atmaksas kavējumu uzskaites kārtību grāmatvedībā. Bankas ir arī guvušas labumu no ievērojamiem likviditātes atbalsta pasākumiem (ECB pandēmijas ārkārtas iegādes programma ⁽⁷⁾) un nosacījumu atvieglošana ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperācijām – TLTRO III – 2020. gada martā). Tagad ir pienācis laiks domāt par Eiropas uzņēmumu maksāspējas līmeni.

2.5. Papildinošā Kapitāla tirgu atvēršanas pakete sniedza banku nozarei papildu atbalstu, novēršot regulatīvos šķēršļus ieņēmumus nenesošu aizdevumu vērtspapīrošanai ⁽⁸⁾.

2.6. Pēdējo mēnešu laikā Eiropas banku nozare ir guvusi labumu no regulatīvajiem atvieglojumiem un likviditātes atbalsta pasākumiem, kuru mērķis ir aizsargāt finansiālo un ekonomisko stabilitāti un atbalstīt Eiropas mājsaimniecības un uzņēmumus. Tāpēc banku nozare turpināja aizdot saviem klientiem, un nekāds kredītresursu trūkums nav radies.

2.7. Dalībvalstis ir veikušas arī izlēmīgus pasākumus, izmantojot atbalsta shēmas, kuru mērķis ir mazināt likviditātes grūtības, kas skar mājsaimniecības un uzņēmumus. Šīs shēmas parasti ietver valsts garantiju shēmas un/vai maksājumu atlikšanu ("moratorijs"). Šie pasākumi palīdz aizņēmējiem, kuriem ir īslaicīgas likviditātes problēmas, un novērš ieņēmumus nenesošu aizdevumu (INA) tūlītēju pieaugumu. Komisija ir arī pieņēmusi pagaidu regulējumu, kas dalībvalstīm dos iespēju pilnībā izmantot valsts atbalsta noteikumus paredzēto elastīgumu, lai atbalstītu ekonomiku Covid-19 uzliesmojuma laikā.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK norāda, ka pašreizējā Komisijas rīcības plānā (paziņojums) ir ievēroti un atkārtoti tie paši pasākumi, kas jau bija minēti 2017. gada plānā. Tajā pārsvarā trūkst jaunu priekšlikumu, kas būtu piemēroti Covid-19 laikam, liekot Eiropai ārkārtas situācijā piemērot noteikumus, kas paredzēti ikdienas apstākļiem. EESK uzskata, ka ieņēmumus nenesoši aizdevumi, kas radušies pirms Covid-19 pandēmijas, ir jāskata ļoti atšķirīgi no ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem pēc Covid-19 pandēmijas (Covid-19 izraisīti ieņēmumus nenesoši aizdevumi), jo apstākļi pirms 2020. gada marta un pēc tam ir pilnībā atšķirīgi. Tāpēc EESK ierosina rūpīgi, mērķtiecīgi un tikai īslaicīgi pārskatīt EBI pamatnostādnes par saistību neizpildes definēšanu, lai nepieļautu parādnieku automatisku pieskaitīšanu pie tādiem, kas nepilda saistības, un lai mazinātu pašreizējās regulas prociklisko ietekmi, nodrošinot "vieglu piezemēšanos" Eiropas mājsaimniecībām un uzņēmumiem.

3.2. Pandēmijas dēļ samazinājās pieprasījums un patēriņš, un tādēļ MVU bažas rada klientu atrašana. Pašlaik MVU (ECB apsekojumos ⁽⁹⁾) neziņo, ka finansējuma pieejamība būtu sasāpējusi problēma, tāpēc risinot ieņēmumus nenesošu aizdevumu problēmu, būtu jāņem vērā visas problēmas, ar kurām saskaras MVU.

3.3. EESK pastāvīgi atbalsta ⁽¹⁰⁾ ieņēmumus nenesošu aizdevumu samazināšanu sociāli ilgtspējīgā veidā, vienlaikus saglabājot finansiālo stabilitāti ⁽¹¹⁾. Covid-19 krīzes laikā tas ir vēl svarīgāk nekā jebkad. Atšķirībā no tā, kas notika pirms desmit gadiem 2008.–2009. gada finanšu krīzes laikā, pašreizējais prognozētais INA pieaugums nav finanšu sektora vai kādas citas ekonomikas sistēmā iesaistīto dalībnieku konkrētas kategorijas vaina, bet tā nav "reālās ekonomikas", valdību vai Eiropas iedzīvotāju vaina. Ļoti svarīga ir ES līmeņa regulatoru un dalībvalstu valdību iekļaušanās ar pareiziem instrumentiem.

⁽⁶⁾ COM(2020) 169 final.

⁽⁷⁾ <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implementation/pepp/html/index.lv.html>

⁽⁸⁾ COM(2020) 822 final un COM(2020) 283 final.

⁽⁹⁾ https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/safe/html/ecb.safe202011~e3858add29.lv.html

⁽¹⁰⁾ OV C 353, 18.10.2019., 32. lpp.

⁽¹¹⁾ Paredzams, ka finanšu iestādes "turpinās apzināt un ziņot par aktīvu kvalitātes pasliktināšanos un INA uzkrāšanos saskaņā ar spēkā esošajiem noteikumiem, lai nodrošinātu skaidru un precīzu ainu par riskiem banku nozarē", kā norādīts ECB 2020. gada 4. decembra vēstulē. Turklāt ECB brīdina, ka "no prudenciālā viedokļa pārdomāta noteikšanas un nodrošinājuma politika un procedūras ir būtiski svarīgas, lai nodrošinātu pienācīgu kredītriska pārvaldību un segumu, tostarp grūtībās nonākušu parādnieku savlaicīgu apzināšanu un pārvaldību".

3.4. Lai gan EESK atzīst, ka INA otrreizējo tirgu attīstībai ir zināmas priekšrocības, Komiteja atbalstītu divpusējus restrukturizācijas līgumus starp kredītiestādi un dzīvotspējīgiem aizņēmējiem. Kaut arī ieņēmumus nenesošu aizdevumu apjomus banku bilancēs var samazināt ar pārdošanu kredīta pircējiem, tas nenozīmē, ka ieņēmumus nenesošu aizdevumu pārdošana ir optimāla aizņēmēju vai plašas sabiedrības skatījumā. INA pārdošanu kā risinājumu vajadzētu izmantot tikai galējā situācijā.

3.5. Ir ārkārtīgi svarīgi novērst ieņēmumus nenesošu aizdevumu pamatcēloņus. EESK uzsver, ka visefektīvākais veids, kā nepieļaut ieņēmumus nenesošu aizdevumu uzkrāšanos lielā apmērā gan mājāsaimniecībās, gan MVU, ir nodrošināt stabilas sociālā nodrošinājuma sistēmas, mazināt nabadzību, pārmērīgas parādsaistības un bezdarbu, garantēt adekvātas algas un īstenot precīzkalkulus ekonomikas politikas pasākumus krīzes laikā, vienlaikus palielinot Eiropas ekonomikas produktivitāti un konkurētspēju un uzmanības centrā liekot uzņēmējdarbības nepārtrauktību un ekonomikas atveseļošanu, ar skaidru un atjauninātu tiesisko regulējumu, kas nodrošina ilgtermiņa ieguldījumu pamanāmību. Ar šiem pasākumiem mēs varam uzturēt un stiprināt finanšu tirgus stabilitāti un ekonomikas noturību, vienlaikus novēršot nabadzību un nevienlīdzību. Tāpēc EESK iesaka EBI pamatnostādnes par kredītu moratoriju saglabāt spēkā tik ilgi, cik nepieciešams, un ierosina rūpīgi, mērķtiecīgi un tikai īslaicīgi pārskatīt saistību neizpildes definēšanu.

3.6. EESK uzskata, ka rīcības plānā ir atspoguļota pamatideja, saskaņā ar kuru bankas mūsdienās darbojas kā būtiska infrastruktūra uz monetāro plūsmu balstītā Eiropas ekonomikā, un ka banku nozares veselīgums un stabilitāte ir nepieciešams priekšnosacījums ekonomikas atveseļošanai. Kā Komisija norāda saistītajā paziņojumā⁽¹²⁾, “būtiska Komisijas prioritāte ir nodrošināt, lai Eiropas iedzīvotāji un uzņēmumi arī turpmāk saņemtu atbalstu no savām bankām”. Šajā saistībā EESK norāda uz ECB noteicošo lomu banku stabilitātes un kredītu piedāvājuma aizsardzībā un norāda, ka Eiropas ekonomika gūst labumu no pasākumiem, kas ir paredzēti, lai kredītu piešķiršanu nodrošinātu maksātspējīgiem aizdevumu pieprasītājiem.

3.7. EESK norāda, ka daļēji trūkst uzticamu datu par ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem un ka joprojām ir daudz neskaidrību par Covid-19 vakcinācijas nākotni, SARS-CoV-2 vīrusa mutācijām (Covid-19 paveidi), pārvietošanās ierobežošanas pasākumiem un ekonomikas atveseļošanu. EESK uzsver, ka datu kvalitāte ir svarīga, lai pienācīgi novērtētu problēmas apmēru un apzinātu dzīvotspējīgus uzņēmumus. Tāpēc EESK aicina rīkoties piesardzīgi un ieviest pasākumus, kas varētu ātri atjaunot Eiropas ekonomikas normālu darbību, piemēram, pasākumus mazo uzņēmumu atbalstam un adekvātu algu un stabilu sociālā nodrošinājuma sistēmu garantēšanai. EESK norāda, ka banku nozares noguldījumi ir ievērojami palielinājušies⁽¹³⁾, kas nozīmē, ka pastāv labs potenciāls patērētāju pieprasījumam turpmākajos mēnešos pēc pārvietošanās ierobežojumu atcelšanas.

3.8. Nav zināms, kā uzņēmumiem un mājāsaimniecībām, kas “pandēmijas dēļ ir pakļauti ievērojamam finansiālam spiedienam”⁽¹⁴⁾, var palīdzēt bankas (“saņemtu atbalstu no savām bankām”)⁽¹⁵⁾, ja tiks risināts ieņēmumus nenesošu aizdevumu pieauguma jautājums. Ierosinātās izmaiņas vai regulatīvie atvieglojumi patlaban nav pakļauti nosacījumam, ka bankām jāaizdod maksātspējīgiem MVU vai mājāsaimniecībām. EESK pauž nožēlu, ka, izņemot banku nozari, Komisijas rīcības plānā nav paredzēts daudz jaunu pasākumu, lai palīdzētu grūtībās nonākušiem ekonomikas dalībniekiem. Saskaņoties ar ārēju ekonomikas satricinājumu, kas daudzus darba ņēmējus un uzņēmumus padara vēl atkarīgākus no aizdevumiem, banku atbalsta un seku pārvarēšanas pasākumi būtu jāvērs uz aizdevumu palielināšanu maksātspējīgiem MVU un mājāsaimniecībām. Tajā pašā laikā iestādēm būtu jāievieš pienācīgi aizsardzības pasākumi, lai novērstu bezatbildīgu aizdošanu un turpmākas pārmērīgas parādsaistības.

3.9. EESK iesaka pilsoniskai sabiedrībai kopumā piešķirt ieinteresētās personas statusu finanšu tirgus regulējuma jomā. Jo īpaši saistībā ar INA problēmas risināšanu pēc pandēmijas, ieņēmumus nenesoši aizdevumi rada vairākus ietekmes veidus, piemēram, arī attiecībā uz darba ņēmēju interesēm kā parādniekiem, parādos esošu uzņēmumu darbiniekiem, finanšu sektora darbiniekiem vai nodokļu maksātājiem (sevišķi svarīgi gadījumos, kad publiskie finanšu līdzekļi tiek izmantoti INA problēmas risināšanai).

⁽¹²⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2375. EK priekšsēdētājas izpildvietnieks jautājumus par ekonomiku cilvēku labā Valdis Dombrovskis cer, ka stratēģija “veicinās Eiropas atveseļošanu, palīdzot bankām tos [ieņēmumus nenesošus aizdevumus] izņemt no bilances un turpināt kredītu plūsmu”.

⁽¹³⁾ Neskatoties uz pandēmiju, kopējie nefinanšu uzņēmumu noguldījumi eurozonā palielinājās no 2,73 triljoniem EUR (2020. gada marts) līdz 3,12 triljoniem EUR (2020. gada oktobris). Mājāsaimniecībām tādi paši noguldījumi palielinājās attiecīgi no 7,85 triljoniem EUR līdz 8,21 triljoniem EUR (<https://sdw.ecb.europa.eu>).

⁽¹⁴⁾ Finanšu pakalpojumu, finanšu stabilitātes un kapitāla tirgu savienības komisāre Mairead McGuinness, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2375.

⁽¹⁵⁾ Turpat.

3.10. EESK norāda, ka prasība pēc INA pārrobežu tirgus visas ES mērogā ir pārāk strikta, neraugoties uz to, ka banku nozare konsekventi virzās uz ES mēroga banku savienību. Ir ļoti apšaubāmi, vai kredīta pircēju pārrobežu darbības sniedz būtiskus ekonomiskus ieguvumus ekonomikas sistēmai kopumā, ne tikai bankām, kredītu pircējiem un kredītu apkalpotājiem (kaut arī kredītu apkalpotāji noteikti iegūtu no apjomradītiem ietaupījumiem).

3.11. Šajā sakarā EESK arī uzsver, ka riska sadalīšana ne vienmēr rada tā samazināšanos. Gluži pretēji, 2008.–2009. gada finanšu tirgus krīze mums parādīja, ka tā var beigties ar nepārredzamu riska uzkrāšanos ekonomikā. EESK uzsver, ka visu finanšu nozares stimulēšanas pasākumu mērķim vajadzētu būt tirgus dalībnieku atturēšanai no pārāk liela riska uzņemšanās.

3.12. Tajā pašā laikā EESK uzsver, ka Eiropas uzņēmumiem, darba ņēmējiem un pilsoniskai sabiedrībai ir vajadzīgi resursi un pilnīgs atbalsts, lai pārvarētu krīzi, un tāpēc Eiropas Savienībai būtu jāizvirza šādi atbalsta pasākumi. Šādai palīdzībai vajadzētu būt pieejamai laikposmā līdz trīs gadiem (saskaņā ar *Next Generation EU* stimulu kopumu), lai atbalstītu uzņēmumus un aizņēmējus, kuri pirms pandēmijas tika uzskatīti par stabiliem un kredīspējīgiem. Augošā sociālekonomiskā nedrošība ietekmē faktiski visus Eiropas iedzīvotājus. Uzņēmumi saskaras ar traucējumiem piespiedu slēgšanas un pieprasījuma samazināšanās dēļ, savukārt mājsaimniecības ir skāris bezdarbs un ienākumu samazināšanās. EESK uzskata, ka Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem būtu vajadzīgi pavisam cita veida pasākumi un noteikti ne ieņēmumus nenesošu aizdevumu regulējuma ātra piemērošana, kā ierosina Komisija.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Komisija ir pārliecināta, ka vienošanās par priekšlikumu direktīvai par kredītu apkalpotājiem un kredītu pircējiem, būtībā radot kopēju sekundāro tirgu ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem, ir viena no galvenajām prioritātēm. EESK pauž bažas par plāniem izsniegt parādu piedzinējiem "**pasi**" darbībai ES mērogā bez pienācīgas uzraudzības gan izcelsmes, gan uzņēmējās valstīs. Šādu rīcību varētu attaisnot tikai tad, ja pastāvētu līdzsvarojošs pasākumu kopums, kas palīdzētu aizsargāt grūtībās nonākušus aizņēmējus, – ES mēroga patērētāju aizsardzības standarts parādu piedzinējiem. EESK arī pauž bažas par to, ka priekšlikums direktīvai par kredītu apkalpotājiem un kredītu pircējiem⁽¹⁶⁾ liegtu valstīm īstenot jebkādas citas vai papildu prasības kredītu apkalpotājiem un pircējiem, pat ja šādas prasības būtu paredzētas debitoru aizsardzībai. Ja tiktu nodrošināta "piederības" un "uzņemošā" uzraudzība, ievēroti patērētāju aizsardzības noteikumi, ar EBI starpniecību sniegtas "labākās prakses" pamatnostādnes un būtu paredzēta vienota pieeja šādām darbībām, lielākā daļa šeit izvirzīto jautājumu jau tiktu risināti. Ņemot vērā šos argumentus un lai panāktu "pases" raitu darbību ES mērogā, aizņēmēju aizsardzības noteikumi ir jāpastiprina, lai novērstu iepriekš minētos riskus.

4.2. EESK norāda, ka noteiktiem kredītu pircējiem un parādu piedzinējiem ir slikta slava – tāpēc daži kredītu pircēji tiek dēvēti par "plēsoņu fondiem", un uzsver, ka "pases" piešķiršana darbībai ES mērogā parādu piedzinējiem bez pienācīgas uzraudzības gan no "piederības", gan "uzņemošās" puses un bez pienācīgu "paraugprakses" pamatnostādņu savlaicīgas un efektīvas īstenošanas visā Eiropas Savienībā varētu novest pie šādu kredītu pircēju vai kredītu apkalpotāju nepienācīgas uzņēmējdarbības, tādējādi kaitējot grūtībās nonākušiem aizņēmējiem. EESK arī uzsver nepieciešamību nodrošināt, lai priekšlikums direktīvai par kredītu apkalpotājiem un pircējiem neliegtu valstīm ieviest papildu juridiskās prasības kredītu apkalpotājiem un pircējiem, tādējādi garantējot "pārmērīgas reglamentēšanas" novēršanas principa pienācīgu ievērošanu šajā gadījumā.

4.3. Turklāt ir zināms, ka dažiem kredītu pircējiem ir problēmas saistībā ar izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Piemēram, Īrijā daži no tiem ir reģistrējušies kā labdarības organizācijas un nemaksā gandrīz nekādus nodokļus. EESK aicina Eiropas Komisiju pastiprināti risināt jautājumu par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

4.4. Vēl viens rīcības plāna pīlārs ir saistīts ar priekšlikumu par AECE – **pret nodrošinājumu vērstu paātrināto ārpustiesas izpildi**, kas stingri aprobežojas ar uzņēmumu aizdevumiem un ir piemērojama tikai tad, ja, slēdzot aizdevuma līgumu, starp pusēm ir panākta iepriekšēja brīvprātīga vienošanās. EESK atzīst, ka mājsaimniecības (privāti patērētāji) no šīs procedūras ir izslēgtas un ka ir vajadzīgs līdzsvars starp AECE instrumentu, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2019/1023⁽¹⁷⁾ un maksātnespējas procedūrām. EESK norāda, ka AECE var būt līdzsvarots risinājums parādniekiem, taču prasa, lai ārpustiesas izpilde neklātu par noklusējuma iespēju aizdevuma līgumā. Būtu jā rūpējas, lai grūtībās nonākuši

⁽¹⁶⁾ Sk. direktīvas priekšlikuma 5. pantu, 11. pantu, it īpaši 11. panta 5. punktu un 15. panta 2. punktu.

⁽¹⁷⁾ OV L 172, 26.6.2019., 18. lpp.

uzņēmumi nepaliktu bez palīdzības un nezaudētu piekļuvi standarta tiesu sistēmai ar tās līdzsvaru un atsvaru, kuru pamatā ir senas tradīcijas. EESK uzskata, ka sistemātiskas nodrošinājuma atgūšanas kavēšanās problēmas būtu jārisina katrā valstī atsevišķi, dalībvalstīm veicot labi sagatavotas reformas un mērķorientētu iejaukšanos problemātiskajos posmos.

4.5. EESK piekrīt Komisijas apgalvojumam, ka “bankas būtu jāstimulē pēc iespējas ātrāk un konstruktīvi izmantot proaktīvu pieeju, lai sadarbotos ar saviem parādniekiem”, jo tas novērsīs kaitējumu dzīvotspējīgiem uzņēmumiem un nodrošinās darbības nepārtrauktību. Tomēr Komiteja aicina Komisiju ierosināt konkrētus pasākumus šā būtiski svarīgā mērķa sasniegšanai.

4.6. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu vēl vairāk tuvināt dažādās maksātnespējas sistēmas Eiropas Savienībā un norāda, ka šāda tuvināšana sniedz ieguvumus ne tikai banku uzņēmumiem, bet arī visai uzņēmējdarbībai Eiropā kopumā. Šāda tuvināšana nebūtu obligāti jāsaista ar ieņēmumus nenesošu aizdevumu jautājumu. Tomēr jāatzīmē, ka šis pasākums nepalīdzēs īstermiņā un nesniegs būtisku labumu laikposmā pēc Covid-19 krīzes. Noteiktība attiecībā uz noteikumiem par kreditoru un debitoru tiesībām un nodrošinājuma dzēšanas procedūru plašāka saskaņošana starp dalībvalstīm samazinās riskus un sniegs papildu stimulu pārrobežu ieguldījumiem un starptautiskajai tirdzniecībai. EESK uzsver, ka maksātnespējas satvaru reformēšanā pienācīgi ir jāņem vērā aizņēmēji.

4.7. EESK norāda, ka ieņēmumus nenesošu aizdevumu sekundārais tirgus nekādā veidā nepalīdz uzņēmumiem plaukt, ne arī saglabā darbvietas vai ļauj atkal atvērt slēgtos uzņēmumus. Lai uzņēmumi varētu atsākt darbību, ļoti svarīgi ir mērķtiecīgi valsts finansēti pasākumi. EESK uzskata, ka aizdošana ekonomikai, kas cieš no iepriekš nepieredzētas izlaides zaudēšanas ar Covid-19 saistīto pārvietošanās ierobežojumu dēļ, ir būtiska, taču šāda aizdošana nedrīkst būt pārmērīga, jo tad tā nebūtu ilgtspējīga.

4.8. Taču Komisijas atbalstītais priekšlikums – sekundārais tirgus visā ES un, mazākā mērā, pret nodrošinājumu vērsta paātrinātā ārpustiesas izpilde – rada bažas, ka vienots ieņēmumus nenesošu aizdevumu sekundārais tirgus Eiropā pavērs iespējas ļaunprātīgai izmantošanai un padarīs banku klientus neaizsargātus pret “plēsoņu fondiem”, kuru saknes lielākoties meklējamas ārpus ES. EESK iesaka nodrošināt lielāku pārredzamību un pienācīgus noteikumus, lai nodrošinātu patērētāju aizsardzību pret kredītu apkalpotāju, kredītu pircēju vai “plēsoņu fondu” ļaunprātīgu rīcību.

4.9. EESK uzskata, ka kredītu investoriem un parādu piedzinējiem nebūtu jāsaņem “pase” darbībai ES mērogā, ja viņi iegādājas patērētāju (privātu klientu) ieņēmumus nenesošus aizdevumus. Būtu jāizvērtē, vai nevajadzētu atbrīvot arī mikrouzņēmumu parādus.

4.10. Uzsvars uz **ieņēmumus nenesošu aizdevumu datu standartizāciju** visā ES ir vērtējams atzinīgi, taču tas nav pietiekams attiecībā uz uzdevumu un principā nav īpaši svarīgs. EESK arī norāda, ka ES iestādēm un nodokļu maksātājiem nebūtu jāsedz izmaksas par efektīvu tirgu radīšanu un ieņēmumus nenesošu aizdevumu standartizācijas uzlabošanu, lai atvieglotu to tirdzniecību; šādas izmaksas būtu jāsedz pašiem tirgus dalībniekiem kā galvenajiem ieguvējiem no ieņēmumus nenesošu aizdevumu tirdzniecības. Datu pārredzamība ir vajadzīga, lai nodrošinātu INA iekšējā (banku grupās) un ārējā pārdošanā nodrošinātu visu starptautisko finanšu pārskatu standartu (SFPS) ievērošanu un šīs pārdošanas pienācīgu īstenošanu.

4.11. Valstu **aktīvu pārvaldīšanas sabiedrībām**, kas plaši reklamētas Komisijas dokumentā un ko sarunvalodā dēvē arī par “sliktām bankām”, iespējams un visticamāk, būs vajadzīgi publiskie līdzekļi. Tāpēc EESK mudina katru dalībvalsti veikt padziļinātu analīzi par publisko līdzekļu izmantošanu šādu aktīvu pārvaldīšanas sabiedrību izveidei atkarībā no situācijas katrā dalībvalstī, vienlaikus ievērojot valsts atbalsta noteikumus.

4.12. EESK stingri mudina ieņēmumus nenesošu aizdevumu jautājumu, kas ir plaši izplatīta ekonomikas parādība, neapvienot ar finanšu stabilitātes saglabāšanas jautājumu. Lai saglabātu banku nozares ētisko un darbības integritāti, abi minētie jautājumi būtu jārisina atsevišķi. EESK uzskata, ka, kaut arī konkrētas finanšu iestāžu problēmas var būt saistītas ar pārmērīgiem ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem to bilancē, nebūtu attaisnojama šādu “spoku” banku glābšana ar publiskajiem līdzekļiem, izmantojot aktīvu pārvaldīšanas sabiedrību modeli, kas maskēts ar atbrīvošanos no sliktajiem ieņēmumus nenesošajiem aizdevumiem, un norāda, ka banku krīzes pārvaldības jautājums būtu jārisina visaptveroši. EESK aicina ieņēmumus nenesošu aizdevumu pārdošanu aktīvu pārvaldīšanas sabiedrībām saglabāt kā uzņēmumu un dot priekšroku šādu aizdevumu pārstrukturēšanai banku bilancēs.

4.13. Turklāt ir būtiski svarīgi, lai Komisija nepieļautu publisko līdzekļu atkārtotu izmantošanu privātu bankas interešu aizsardzībai. Bankas glābšana nebūtu jāuztver kā vērtība pati par sevi, tā nav ekonomikas politikas galvenais mērķis. Atkārtotas banku glābšanas kampaņas, izmantojot publiskos līdzekļus lielā apmērā, ilgtermiņā varētu radīt bezrūpīgas rīcības risku un traucējumus banku uzņēmējdarbībā integrēto stimulu sistēmā. Tāpēc EESK brīdina par jebkādu politiku, kas izraisa “peļņas privatizāciju un zaudējumu socializāciju”. Tā vietā bankas būtu jāstimulē risināt savas ieņēmumus nenesošo aizdevumu problēmas iekšēji un labāk pārvaldīt savus aizdevumu portfeļus – nekāda veida tiešs vai netiešs valdības atbalsts nepalīdzēs risināt pamatā esošās bilances problēmas. EESK atzīst, ka pastāv vienotais noregulējuma fonds, ko finansē no kredītiestāžu iemaksām. Vienotā noregulējuma fonda lieluma noteikšana atbilstīgi pareizajai kapacitātei novērstu to, ka publiskie līdzekļi tiek izmantoti, lai glābtu privāto banku intereses, un tādējādi novērstu raizes par “peļņas privatizāciju un zaudējumu socializāciju”.

4.14. EESK stingri aicina strādāt pie banku savienības izveides pabeigšanas, kas veicinātu noturīgu, pietiekami kapitalizētu un – kas ir vissvarīgāk – pašpietiekamu banku nozari. Ir jāatrod līdzsvars starp risku dalīšanu un risku samazināšanu. Krīzes gadījumā – kā valsts, tā arī ES līmenī – būtu jānovērš būtiska ietekme uz publiskajiem budžetiem un nodokļu maksātājiem. Tāpēc ir jāsteno stingras minimuma prasības pašu kapitālam un atbilstīgajām saistībām (MREL) un efektīvi nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas pasākumi. Turklāt būtu jāpievērš lielāka uzmanība nebanku kredītiestāžu nozares regulēšanai. Jānodrošina, lai risks netiktu pārņemts no labi regulēta finanšu tirgus uz mazāk regulēta finanšu tirgus dalībniekiem. Turklāt būtu jāpievērš uzmanība jebkuras tādas finanšu darbības regulēšanai, ko neveic regulēta struktūra, ievērojot principu “vienādi riski, vienāda darbība, vienāds regulējums un vienāda uzraudzība”.

4.15. No patērētāju aizsardzības viedokļa aktīvu pārvaldīšanas sabiedrību mērķis nepārprotami ir maksimāli palielināt peļņu un efektivitāti, pārdojot aizdevumus trešo personu ieguldītājiem vai realizējot nodrošinājumu, un tas nešķiet saderīgi ar mājsaimniecību aizņēmēju tiesību aizsardzības nodrošināšanu un dzīvotspējīgu atmaksas plānu un minimālā dzīves līmeņa nodrošināšanu. EESK iesaka, ka aktīvu pārvaldīšanas sabiedrībām savā politikā vajadzētu iestrādāt sociāli orientētus mērķus.

4.16. EESK pauz bažas, ka jebkāda “**piesardzības rekapitalizācijas**” izmantošana, iespējams, novirzīs publiskos līdzekļus no sociālekonomiski lietderīgākiem mērķiem. Līdz ar to “piesardzīgas rekapitalizācijas” izmantošanai arī turpmāk vajadzētu būt absolūtam izņēmumam Covid-19 kontekstā. EESK uzsver, ka jebkuri “**piesardzības pasākumi**” ir jāizmanto ļoti atbildīgi, lai izvairītos no morālā kaitējuma un banku glābšanas uz sabiedrības rēķina, izmantojot publiskos līdzekļus. Ir vērts pieminēt, ka finanšu stabilitāte ir arī sabiedriska labums, un tāpēc finanšu regulatoriem un uzraudzītājiem būtu jānodrošina, ka ir ieviesti stingri prudenciālie noteikumi, lai novērstu apdraudējumu sabiedriskajam labumam, proti, finanšu stabilitātei.

4.17. EESK ņem vērā paziņojumā minēto, ka Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) var sniegt atbalstu “INA samazināšanas reformām, jo īpaši, lai uzlabotu maksātspējas, tiesisko un administratīvo regulējumu, kas ir efektīva INA noregulējuma pamatā”. Izmantojot ANM fondus, kā norādīja Eiropadome, būtu jāveicina izaugsmes potenciāls, darbvietu radīšana un ekonomiskā un sociālā noturība⁽¹⁸⁾. Ir vajadzīgs papildu paskaidrojums, lai precizētu Komisijas nolūkus ANM sasaistīšanā ar ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem un nodrošinātu, ka ANM netiek novirzīts no tā sākotnējā mērķa sekmēt zaļu un digitālu pārveidi.

4.18. Neskatoties uz likumdevēju noteiktajiem ANM mērķiem, neviens pasākums Komisijas rīcības plānā nav paredzēts grūtībās nonākušiem uzņēmumiem Eiropā – mazajiem un lielajiem, korporācijām un ģimenes uzņēmumiem. Turklāt EESK norāda, ka šajā paziņojumā Komisija nepiedāvā nekādus instrumentus, lai risinātu jautājumu par to, kā patērētāji, kuriem ir grūtības apmaksāt rēķinus un nodrošināt iztiku, var pārvarēt pandēmijas radītās sekas un nenonākt nabadzības slazdā. EESK norāda arī uz citiem aspektiem, kuriem ir vajadzīgi īpaši rīcības plāni, – piemēram, maziem un lieliem uzņēmumiem un ģimenes uzņēmumiem, kas cieš no pandēmijas sekām.

4.19. EESK iesaka pārskatīt šādus konkrētos noteikumus.

4.19.1. Ņemot vērā pašreizējo situāciju, kad daudzi potenciāli dzīvotspējīgi uzņēmumi varētu saskarties ar maksājumu grūtībām, neraugoties uz to kredītspēju pirms Covid-19, EESK ierosina rūpīgi pārskatīt EBI pamatnostādnes par saistību neizpildes definēšanu (piemēram, dienu skaits, kas pārsniedz noteikto termiņu, pirms aizdevums tiek uzskatīts par ieņēmumus nenesošu; neto pašreizējās vērtības robežvērtība, pēc kuras pārstrukturētais parāds tiek uzskatīts par tādu, kura “atmaksa ir maz ticama” (UTP) utt.), kas varētu šādiem uzņēmumiem sniegt atveseļošanas iespēju, pirms tie tiek uzskatīti

⁽¹⁸⁾ <https://www.consilium.europa.eu/lv/infographics/20201006-recovery-resilience-rrf/>. Turklāt ANM var izmantot “atbilstoši konkrētām valstīm adresētiem Eiropas pušgada ieteikumiem”, papildus vismaz 37 % resursu būtu jāvelti klimatricībai un vides ilgtspējai un vismaz 20 % – ES digitālajai pārveidei.

par ieņēmumus nenesošiem. Tomēr EESK uzsver, ka jebkurām šādām izmaiņām jābūt **tikai islaicīgām** un saistītām ar Covid-19 pandēmiju, kā arī tām nevajadzētu traucēt banku veiktai detalizētai un precīzai kredītriska noteikšanai un ziņošanai par to, un regulatoriem un uzraudzītājiem ir jālīdzsvaro visas pagaidu izmaiņas ar pamatvajadzību nodrošināt banku sektora stabilitāti un maksāspēju.

4.19.2. EESK iesaka EBI pamatnostādnes par kredītu moratoriju saglabāt spēkā tik ilgi, cik nepieciešams.

4.19.3. Ņemot vērā, ka ieņēmumus nenesoši aizdevumi ir ienākumus nenesoši neatkarīgi no maksājumu grūtību iemesliem, un tā kā ir ārkārtīgi grūti noteikt, kuri no grūtībās nonākušiem aizņēmējiem faktiski ātri atveseļosies, kad būs panākta kontrole pār pandēmiju, EESK iesaka stingri saglabāt kapitāla prasības, tostarp INA noregulējuma noteikumus, kuru nodrošinājuma kalendārs jau paredz ļoti pakāpenisku kapitāla pieaugumu. Tas ļaus bankām izturēt zaudējumus neatkarīgi no tā, vai tie ir saistīti ar pandēmiju vai citiem faktoriem, un kļūs par galveno faktoru, kas dos iespēju samazināt valsts intervences un banku glābšanas varbūtību uz nodokļu maksātāju rēķina. Tomēr, lai mazinātu Covid-19 krīzes sekas, varētu apsvērt un piemērot pagaidu elastību attiecībā uz saistību neizpildes definīciju un INA noregulējumu. Tas varētu palīdzēt izvairīties no situācijas, kad bankas pēkšņi pārdod ienākumus nenesošus aizdevumus. Šajā sakarā EESK atzīmē un ierosina ņemt vērā civiltiesu darbības apturēšanu un cita veida kavēšanos civilprocesos visā Eiropā.

4.19.4. EESK paredz, ka varētu piešķirt lielāku elastību attiecībā uz bankām, kuras spēj sniegt pierādījumus par ciešu saikni ar reālo ekonomiku (ievērojama to aktīvu daļa, kas saistīti ar nefinanšu uzņēmumiem un mājsaimniecībām). No otras puses, ir jāpievērš vislielākā uzmanība saistībā ar globāli sistēmiskām finanšu iestādēm, kuras ir cieši saistītas ar citiem finanšu tirgus dalībniekiem.

4.20. EESK uzskata, ka Komisijai būtu jāierosina uzticamas metodes, lai nodrošinātu stingrus noteikumus grūtībās nonākušu aizņēmēju aizsardzībai pret negodīgu attieksmi:

4.20.1. EESK aicina kredītiestādēm paredzētos atvieglojumu pasākumus cieši sasaistīt ar palīdzību aizņēmējiem, kuri ir nonākuši grūtībās tikai pandēmijas dēļ. Starp pasākumiem, kurus vajadzētu izmantot šajā situācijā, ir atliktie maksājumi ar termiņu no viena līdz trijiem gadiem, procentu likmju korekcijas, parāda pārstrukturēšana uz lētākiem kredīta veidiem un, ja iespējams, aizdevumu atmaksas moratoriji.

4.20.2. Runājot par INA iekšējo pārdošanu, dažos gadījumos īpašam nolūkam dibinātas sabiedrības var gūt peļņu no klienta parādiem parādu piedzīšanas procesā, taču klients arvien paliek parādos. EESK iesaka Eiropas Komisijai apsvērt iespēju pieņemt regulējumu, lai nodrošinātu aizņēmēju tiesību aizsardzību un panāktu, lai pēc šāda veida darījuma viņiem nevarētu rasties papildu parādsaistības.

4.21. EESK uzskata, ka būtu jāparedz visaptveroši pasākumi taisnīgu un drošu uzņēmējdarbības apstākļu saglabāšanai, īpaši uzsverot visneaizsargātāko personu vajadzību apmierināšanu. Eiropas uzņēmumu konkurētspēja pirmkārt un galvenokārt ir balstīta uz spēcīgu iekšējo tirgu, pastāvīgu inovāciju un paredzamu un sociāli atbildīgu noteikumu kopumu, kura pamatā ir uzticēšanās starp ekonomikas dalībniekiem. EESK brīdina, ka nevajadzētu pieņemt nekādus tiesību aktus, kuros ieņēmumus nenesoši aizdevumi būtu traktēti kā jebkura cita prece. EESK norāda, ka šāda rīcība nevarētu uzticēšanos, bet, gluži pretēji, radītu lielāku kaitējumu. Ir svarīgi nodrošināt pienācīgu līdzsvaru starp aizņēmēju un kreditoru tiesībām.

4.22. Covid-19 pandēmija ir tikai viens no daudziem ārējiem satricinājumiem. Vēl ir gaidāmi daudzi citi. Politikas pasākumi ar mērķi ierobežot šādu milzīgu satricinājumu plašo kaitējumu būtu jābalsta uz universāliem principiem, kas iztur laika pārbaudi. ES tiecas saglabāt savu sociālās tirgus ekonomikas orientāciju un atkārtoti apliecina savu solījumu nevienam neatstāt novārtā, vienlaikus uzlabojot Eiropas ekonomikas konkurētspēju. EESK stingri aicina Komisijas rīcības plānos un likumdošanas iniciatīvās rūpīgi ievērot šos pamatprincipus.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā”

(COM(2020) 682 final – 2020/310 (COD))

(2021/C 220/16)

Ziņotājas: **Milena ANGELOVA un Cinzia DEL RIO**

Apspriešanās	Eiropas Parlaments, 11.11.2020. Padome, 10.11.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 153. panta 2. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	11.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	25.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	155/100/20

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) visnotaļ atbalsta izvirzīto Eiropas mērķi virzīties no trausluma uz jaunu vitalitāti un radīt iespējas un labklājību, veicinot inovāciju, ilgtspējīgu izaugsmi un godīgu konkurenci⁽¹⁾, lai stimulētu augšupēju ekonomisko un sociālo konvergenci. EESK atbalsta vispārējos mērķus nodrošināt adekvātas minimālās algas un stiprināt darba koplīguma slēgšanas sarunu sistēmas Eiropas Savienībā (ES), tiecoties panākt darba atmaksāšanos, mazinot nabadzību un stiprinot sociālo partneru un sociālā dialoga lomu atbilstoši valstu sociālo partneru attiecību sistēmām.

1.2. EESK norāda, ka ierosinātā direktīva palīdzēs sasniegt Savienības mērķus, proti, vairojot cilvēku labklājību, attīstīt augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku (LES 3. pants) un uzlabot dzīves un darba apstākļus (LESD 151. pants). Tajā ņemtas vērā arī ES Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības, piemēram, darba ņēmēju tiesības uz godīgiem un taisnīgiem darba apstākļiem (31. pants), un tā atbilst Eiropas sociālo tiesību pīlāra (ESTP) 6. principam. Eiropas Komisija norāda, ka direktīvā nav paredzēts neviens pasākums, kas tieši ietekmētu darba samaksas līmeni, un tādējādi ir pilnībā ievēroti LESD 153. panta 5. punkta noteikumi.

1.3. EESK atbalsta priekšlikuma vispārējos mērķus un pauž cerību, ka tas tiks rūpīgi izstrādāts, lai ievērotu valstu tradīcijas, tiesību aktus un praksi, un ka tas paredzēs rīcības brīvību tajā noteikto pienākumu pielāgošanai vietējiem apstākļiem. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejā tiek pausti atšķirīgi uzskati par dažiem priekšlikuma juridiskā pamata elementiem. Neraugoties uz šīm viedokļu atšķirībām, EESK pauž viedokli par noteiktiem Eiropas Komisijas priekšlikumā iekļautajiem jautājumiem.

1.4. Vairākas starptautiskas iestādes ir atzinušas un arī vairākos atzinumos EESK ir vēlreiz norādījusi, ka valsts uzdevums ir, atbalstot un respektējot sociālā dialoga un darba koplīguma slēgšanas sarunu nozīmi arodbiedrībām un darba devēju organizācijām, radīt – gan politiski, gan juridiski – labvēlīgus apstākļus. Sociālajiem partneriem vajadzētu būt autonomiem, un darba devēju organizācijas un arodbiedrības būtu jāaizsargā pret visiem mēģinājumiem ierobežot to tiesības organizēties, pārstāvēt vai kolektīvi rīkoties. Vienlaikus EESK atkārtoti uzsver, cik svarīgas ir kopīgas rīcības un spēju veidošanas programmas, kas tiek īstenotas Eiropas un valstu līmenī un ko tieši pārvalda Eiropas un valstu sociālie partneri.

⁽¹⁾ Eiropas Komisijas priekšsēdētājas *Ursula von der Leyen* runa par stāvokli Savienībā Eiropas Parlamenta plenārsēdē.

1.5. EESK atbalsta mērķi palielināt darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu atbilstoši valstu tiesību aktiem un praksei un pilnībā ievērojot pilnvaru sadalījumu un sociālo partneru autonomiju. EESK atbalsta ierosināto 70 % mērķi un uzskata, ka valstu rīcības plāniem (4. pants) varētu būt izšķiroša nozīme augšupējas algu konverģences panākšanā un tādu pasākumu un mehānismu izveidē, kas būtu vispiemērotākie algu noteikšanai un tvēruma palielināšanai valstu līmenī, tostarp ar mērķi mazināt gan vīriešu un sieviešu un dažādu vecumu darba ņēmēju samaksas atšķirības, gan nevienlīdzību un diskrimināciju, īpašu uzmanību pievēršot gados jauniem darba ņēmējiem. EESK iesaka, ka visi valstu rīcības plāni būtu jāizstrādā sociālajiem partneriem un jāsaskaņo trīspusējā procesā.

1.6. Valstīs, kurās pastāv pašregulējoša darba koplīguma slēgšanas sarunu sistēma, kas nodrošina taisnīgas un adekvātas minimālās darba algas, kopā ar citiem kopīgi noteiktiem darba nosacījumiem, jebkāda valsts iejaukšanās būtu jānovērš, lai aizsargātu/saglabātu sociālo partneru attiecību sistēmu, kas labi funkcionē un pati spēj garantēt ierosinātajā direktīvā izvirzīto mērķu sasniegšanu.

1.7. EESK uzskata, ka sociālo partneru pārstāvība ir nozīmīgs faktors, jo tā garantē to demokrātiskās pilnvaras. Saskaņā ar valsts tiesību aktiem un praksi pastāv atšķirīgi kritēriji attiecībā uz to, kas varētu būt laba prakse, kura būtu jāņem vērā rīcības plānu izstrādē. Ir vairāki sarežģīti faktori/kritēriji, ko varētu ņemt vērā, vērtējot sociālo partneru pārstāvību valsts līmenī, un jāpatur prātā, ka tie dažādās dalībvalstīs atšķiras.

1.8. EESK atbalsta labi veidotas algu noteikšanas sistēmas un labi funkcionējošas sociālās aizsardzības sistēmas, kas nodrošina drošības tīklus tiem, kuriem tas ir vajadzīgs, kā arī citus pasākumus nodarbinātu personu nabadzības mazināšanai. EESK norāda, ka ierosinātā direktīva tikai paredz algu adekvātuma vispārīgo principu, pamatojoties uz nesaistošajām atsauces vērtībām, kas aplēstas medianālajām vai vidējām bruto vai neto algām, un neietver nekādus īpašus pasākumus vai noteikumu par to, kā algas būtu jānosaka valsts līmenī, jo tas ir tikai dalībvalstu kompetencē. EESK atbalsta saistošu rādītāju noteikšanu, lai palīdzētu dalībvalstīm un sociālajiem partneriem novērtēt likumā noteiktās minimālās algas atbilstību un noteikt un iekļaut attiecīgus pasākumus valstu rīcības plānos.

1.9. EESK norāda, ka direktīvas 9. pants ietver noteikumus attiecībā uz publiskajā iepirkumā un apakšuzņēmumos nodarbinātajiem darba ņēmējiem, un minētie noteikumi aicina dalībvalstis ievērot minimālās algas visos publiskā iepirkuma projektos. EESK atkārtoti aicina publiskā iepirkuma līgumos pilnībā ievērot koplīgumus un apturēt tirdzniecības nolīgumus gadījumos, kad netiek ievērotas atjauninātās SDO pamatkonvenciju redakcijas.

1.10. EESK iesaka pārbaudīt un izvērtēt dalībvalstu iesniegtos ziņojumus, pienācīgi iesaistot sociālos partnerus Nodarbinātības komitejā, un šajā nolūkā izveidot īpašu apakšgrupu, ko veidotu valstu valdību, nacionālo un Eiropas arodbiedrību un darba devēju organizāciju pārstāvjus un Eiropas Komisijas iecelti eksperti.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK piekrīt kopējiem mērķiem nodrošināt pienācīgas minimālās algas un stiprināt darba koplīguma slēgšanas sarunu sistēmas Eiropas Savienībā (ES), panākt darba atmaksāšanos, mazināt nabadzību un stiprināt sociālo partneru un sociālā dialoga lomu atbilstoši valstu sociālo partneru attiecību sistēmām. Labi pielāgots minimālās algas līmenis palīdz stimulēt iekšzemes pieprasījumu un ekonomikas izaugsmi, kā arī veidot ļoti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku. Pastāv vairāki pārvaldības instrumenti (tostarp Eiropas pusgads), ko ES un dalībvalstis kopīgi liek lietā, lai šos mērķus sasniegtu. Lai īstenotu ekonomikas un sociālo politiku, būtiska ir visaptveroša, strukturēta un efektīva sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) iesaistīšana visā pusgada procesā Eiropas un valstu līmenī.

2.2. EESK norāda, ka ierosinātā direktīva palīdzēs sasniegt Savienības mērķus, proti, vairojot cilvēku labklājību, attīstīt augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku (LES 3. pants) un uzlabot dzīves un darba apstākļus (LESD 151. pants). Direktīvā ņemtas vērā arī ES Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības, piemēram, darba ņēmēju tiesības uz godīgiem un

taisnīgiem darba apstākļiem (31. pants), un tā atbilst Eiropas sociālo tiesību pīlāra (ESTP) 6. principam. Eiropas Komisija norāda, ka direktīvā nav paredzēts neviens pasākums, kas tieši ietekmētu darba samaksas līmeni, un tādējādi ir pilnībā ievēroti LESD 153. panta 5. punkta noteikumi.

2.3. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejā tiek pausti atšķirīgi uzskati par dažiem priekšlikuma juridiskā pamata elementiem⁽²⁾, taču, neraugoties uz atšķirībām, šajā atzinumā EESK izklāstījusi savu viedokli par noteiktiem Eiropas Komisijas priekšlikumā ietvertajiem jautājumiem.

2.4. EESK pauž bažas par to, ka to strādājošo cilvēku proporcija, kuri joprojām saskaras ar nabadzību, ES kopējā darbaspēkā palielinājās no 8,3 % 2007. gadā līdz 9,4 % 2018. gadā un būtiski ietekmē jauniešus (28,1 % strādājošo vecumā no 16 līdz 24 gadiem saskaras ar nabadzības vai sociālās atstumtības risku), sievietes, migrantu izcelsmes personas, cilvēkus ar invaliditāti un darba tirgus perifērijā esošos. Minētajām grupām ir nestabilākas un nestandarta darbvietas ar zemākām algām un zemāku sociālās aizsardzības segumu, kas vidējā termiņā un ilgtermiņā ietekmēs sociālās drošības sistēmu ilgtspēju. Būtu jāveic īpaši pasākumi un reformas, lai nodrošinātu, ka marginalizētas grupas ir pietiekami aizsargātas pret ieslīgšanu nabadzībā⁽³⁾.

2.5. EESK iesaka veikt pasākumus, lai novērstu neatbilstības risku, tostarp nedeklarētu darba ņēmēju skaita nevēlamu pieaugumu, kas izraisa negodīgu konkurenci, un uzskata, ka šie aspekti būtu rūpīgi jāpārtrauca un jāņem vērā priekšlikuma īstenošanas posmā.

3. Īpašas piezīmes par priekšlikumu

3.1. Iespējas un labvēlīgi nosacījumi, kas veicina darba koplīguma slēgšanas sarunas par algu noteikšanu

3.1.1. Ierosinātās direktīvas mērķis ir nodrošināt, ka darba ņēmējus Eiropas Savienībā aizsargā pienācīgas minimālās algas, kas padara iespējamu pienācīgu dzīvi neatkarīgi no tā, kur viņi strādā, kā arī veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas par algu noteikšanu un par darba nosacījumiem kopumā visās dalībvalstīs⁽⁴⁾. EESK pauž cerību, ka direktīvas priekšlikums būs rūpīgi izstrādāts, lai ievērotu šajā jomā izveidojušās valstu tradīcijas, un dos iespēju tajā noteiktos pienākumus pielāgot vietējiem apstākļiem.

3.1.2. Eiropas sociālie partneri vairākkārt ir aicinājuši iestādes veicināt vai vajadzības gadījumā radīt labvēlīgus un veicināmus nosacījumus, lai sociālais dialogs un darba koplīguma slēgšanas sarunas būtu efektīvas, un reaģēt uz aktuālajām problēmām. Četrpusējā paziņojumā⁽⁵⁾ "Jauns sākums spēcīgam sociālajam dialogam" un Padomes 2016. gada 16. jūnija secinājumos dalībvalstīs tiek aicinātas atbalstīt "tāda sociālā dialoga funkcionēšanas pilnveidošanu un efektivitāti valsts līmenī, kas veicina darba koplīguma slēgšanas sarunas un rada piemērotu satvaru sociālo partneru sarunām".

3.1.3. Valsts uzdevumu radīt labvēlīgus nosacījumus – gan politiskā, gan juridiskā ziņā – ir atzinušas vairākas starptautiskās iestādes. "EESK atzīst: lai sociālais dialogs būtu efektīvs, tam jāietver tālāk minētais: reprezentatīvi un leģitīmi sociālie partneri ar zināšanām, tehniskajām spējām un savlaicīgu piekļuvi informācijai, kas nepieciešama, lai piedalītos; politiskā griba un apņemšanās iesaistīties sociālajā dialogā; sociālo partneru autonomijas, biedrošanās brīvības un darba koplīgumu slēgšanas tiesību ievērošana, kas joprojām ir darba attiecību pamatā, un tiesību un institucionālās sistēmas nodrošināšana nolūkā atbalstīt sociālā dialoga procesu ar labi funkcionējošām iestādēm"⁽⁶⁾. Pētījumi liecina, ka tajās valstīs, kurās valsts labi atzīst, kā arī pilnībā atbalsta un ievēro darba koplīguma slēgšanas sarunu nozīmi, bezdarba līmenis ir zemāks, produktivitāte ir augstāka un tiek veicināta algu konverģence⁽⁷⁾. Ir arī svarīgi, lai sociālā dialoga procesu rezultāti radītu konkrētus rezultātus gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem.

⁽²⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp.

⁽³⁾ Jautājumi un atbildes: Adevkāta minimālā alga.

⁽⁴⁾ COM(2020) 682 final, 4. pants, 22. lpp.

⁽⁵⁾ Četrpusējais paziņojums.

⁽⁶⁾ OV C 10, 11.1.2021., 14. lpp., 1.3. punkts. Sk. ESAO darbvietau stratēģiju; Eurofound pētījumu "Spēju veidošana – ceļā uz efektīvu sociālo dialogu", 2019; SDO 2013. un 2018. gada rezolūcijas par kārtējo diskusiju par sociālo dialogu.

⁽⁷⁾ Darba koplīguma slēgšanas sarunu sistēmu nozīme darba tirgus darbībā.

3.1.4. Kopīgi pasākumi un spēju veidošanas programmas Eiropas un valstu līmenī, ko tieši pārvalda Eiropas un valstu sociālie partneri, ir efektīvs instruments arodbiedrību un darba devēju organizāciju spēju stiprināšanai sociālā dialoga un darba koplīguma slēgšanas jomā, kad tas ir nepieciešams⁽⁸⁾. EESK iesaka pietiekami atbalstīt spēju veidošanas programmas un pasākumus un novērtēt to rezultātus, lai pēc iespējas labāk sasniegtu to mērķus.

3.1.5. EESK iesaka precīzāk formulēt dažus priekšlikuma noteikumus un koncepcijas⁽⁹⁾, lai nebūtu iespējamas nekādas neskaidrības un interpretācijas ES Tiesā. Priekšlikuma 1. un 2. panta priekšmets un darbības joma attiecas uz visām dalībvalstīm, tostarp valstīm, kurās pastāv pašregulējoša sistēma darba koplīguma slēgšanas sarunām.

3.1.6. EESK iesaka, ka visi valstu rīcības plāni, kuru mērķis ir uzlabot darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu, ir jāizstrādā sociālajiem partneriem un ka par tiem ir jāvienojas trīspusējā procesā. Šādu plānu sagatavošanā būtu arī pilnībā jāievēro labi atzītie biedrošanās brīvības un darba koplīguma slēgšanas sarunu brīvprātīgā rakstura principi, kas noteikti SDO konvencijās. EESK atzinīgi vērtē SDO 131. konvencijas par minimālo algu noteikšanu⁽¹⁰⁾ 1. un 3. pantā noteikto līdzsvaroto pieeju. EESK iesaka direktīvas priekšlikuma noteikumos ievērot SDO 87., 98. un 154. konvencijas principus, lai aizsargātu sociālo partneru autonomiju, viņu iespējas pieņemt jaunus locekļus, kā arī stimulus un tiesības veikt sarunas par darba koplīgumiem un tādus noslēgt.

3.1.7. EESK atbalsta mērķi palielināt darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu atbilstoši valstu tiesību aktiem un praksei un pilnībā ievērojot pilnvaru sadalījumu un sociālo partneru autonomiju. Šajā saistībā EESK atbalsta sociālo partneru spēju uzlabošanu un to kopīgos pasākumus, lai iesaistītos darba koplīguma slēgšanas sarunās par algu noteikšanu un sekmētu konstruktīvas, lietderīgas un informētas sarunas par algām⁽¹¹⁾. Priekšlikuma 4. pantā noteiktas prasības attiecībā uz valdības iejaukšanos satvaru un rīcības plānu sagatavošanā, un EESK uzsver, ka tas ir jādara, izmantojot trīspusēju pieeju sociālo partneru autonomiju cenošā veidā un sadarbībā ar viņiem. Dažās dalībvalstīs darba koplīgumu tvērumu nosaka sociālie partneri, savukārt citās dalībvalstīs tiesību aktos vai ierastajā praksē ir paredzēti mehānismi darba koplīgumu paplašināšanai, un šīs atšķirības ir jāņem vērā.

EESK atbalsta ierosināto 70 % mērķrādītāju un uzskata, ka valstu rīcības plāniem, kas noteikti un izstrādāti ar sociālajiem partneriem, varētu būt būtiska nozīme augšupējā algu konverģencē un taisnīgu mehānismu izveidē algu noteikšanai valsts līmenī, tostarp lai pārvarētu vīriešu un sieviešu un ar vecumu saistīto darba samaksas atšķirību. Šādos plānos var ņemt vērā valsts praksi un vajadzības gadījumā paredzēt sistēmas uzlabojumus. Šādi rīcības plāni būtu pienācīgi jāīsteno, jāizvērtē, jāpārskata un jāpielāgo, lai pakāpeniski palielinātu darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu vidējā termiņā. Dažās valstīs pastāv koplīgumu paplašināšanas mehānismi, kuru mērķis ir palielināt darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu. Taču paplašināšanas mehānismu izmantošana ir tikai viens veids, kā veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas un palielināt tvērumu, papildus kopīgai rīcībai un spēju veidošanai, arodbiedrību aizsardzības pasākumiem, centieniem aizsargāt arodbiedrību un darba devēju organizāciju tiesības veikt kolektīvas sarunas, kopīgai pārstāvības kritēriju noteikšanai un cīņai, piemēram, pret visiem diskriminācijas veidiem. Šādi elementi un īpaši priekšlikumi kopā ar citām iniciatīvām būtu jāņem vērā valstu rīcības plānos.

3.1.8. Tomēr valstīs, kurās pastāv pašregulējoša darba koplīgumu slēgšanas sarunu sistēma, kas nodrošina taisnīgas un pienācīgas minimālās darba algas, kopā ar citiem kopīgi noteiktiem darba nosacījumiem, jebkāda valsts iejaukšanās būtu jānovērš, lai aizsargātu/saglabātu sociālo partneru attiecību sistēmu, kas labi funkcionē un pati spēj garantēt ierosinātajā direktīvā noteikto mērķu sasniegšanu. Attiecīgajās valstīs, ja darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumi ir zem noteikta sliekšņa, valsts rīcības plāni vispirms ir jāizstrādā sociālajiem partneriem, kam arī par tiem ir jāvienojas.

⁽⁸⁾ Eiropas sociālie partneri nesē kopīgi paziņoja, ka ir jāveic papildu darbs spēju veidošanas jomā. Tie savā kopīgajā programmā 2019.–2021. gadam paziņoja, ka "spēju veidošanas darbības joprojām ir viena no Eiropas sociālo partneru prioritātēm. Viņi atzīst: lai Eiropas sociālais dialogs radītu labvēlīgu ietekmi, visnotaļ jācenšas stiprināt un atbalstīt sociālo dialogu visos līmeņos". Sk. arī OV C 10, 11.1.2021., 14. lpp., 3.23. un 3.24. punkts.

⁽⁹⁾ Īpaši saistībā ar sociālo partneru pilnvarām.

⁽¹⁰⁾ Ratificējušas 10 dalībvalstis, kurās visās ir tiesību aktos noteikta minimālās algas sistēma.

⁽¹¹⁾ ESAO *Job strategy 2018*, 143. lpp., sadaļa *Achieving higher convergence*.

3.2. Priekšlikumā ir paredzēta diferencēta pieeja starp dalībvalstīm, kurās minimālā alga ir noteikta tiesību aktos, un dalībvalstīm, kurās algas tiek noteiktas ar koplīgumu. Dažādu iemeslu dēļ, no kuriem viens ir tāds, ka dažās dalībvalstīs, kurās valdības ieviešanas nepārsniedz sociālo partneru pārrunāto līgumu oficiālu apstiprināšanu, minimālā alga ir konvencionāla, nevis noteikta tiesību aktos, šādu klasifikāciju, kaut arī to plaši izmanto ESAO, *Eurofound* un citas iestādes akadēmiskos un pētniecības nolūkos, varētu apšaubīt, ja tā tiek izmantota jebkādiem ar algu noteikšanu saistītiem uzdevumiem.

3.3. Darba koplīguma slēgšanas sarunas – definīcijas un tvērums

3.3.1. EESK atkārtoti uzsver, ka darba koplīguma slēgšanas sarunas ir visefektīvākais instruments pienācīgu un labi pielāgotu algu, tostarp minimālo algu noteikšanai, kas ir būtiski svarīgs sociālās tirgus ekonomikas elements. Priekšlikuma 3. pantā minētas dažas definīcijas, kas ir piemērojamas direktīvas nolūkā.

3.3.2. EESK uzskata, ka sociālo partneru pārstāvība ir nozīmīgs faktors, jo tā garantē to demokrātiskās pilnvaras. Pastāv atšķirīgi kritēriji, kas varētu būt laba prakse, kuru ņemt vērā valsts līmenī saskaņā ar valsts tiesību aktiem un praksi. Ir vairāki complicēti faktori/kritēriji, ko varētu ņemt vērā, izvērtējot sociālo partneru pārstāvību valsts līmenī, paturot prātā, ka tie atšķiras starp dalībvalstīm: locekļu skaits un to ietekme teritorijā valsts līmenī; spēja mobilizēt savus locekļus un rīkoties; dažādos līmeņos (nozares/uzņēmuma u. c.) parakstīto koplīgumu skaits; ievēlēto arodbiedrības vai darba devēja pārstāvju skaits; saistība ar kādu Eiropas sociālo partneru organizāciju (ko atzinusi Eiropas Komisija); atzišana no valdības puses un dalība valsts/nozares divpusējās/trīspusējās sociālā dialoga struktūrās vai iestādēs u. c. EESK aicina terminu “darbaņēmēju organizācijas” aizstāt ar terminu “arodbiedrības”, jo “darbaņēmēju organizācijas” var radīt maldinošas interpretācijas un rosināt sākt sarunas ar citām neatzītām darbaņēmēju interešu grupām vai pat “dzeltenajām” arodbiedrībām.

3.3.3. EESK ir vairākkārt paudusi, ka sociālais dialogs ir daļa no Eiropas sociālā modeļa un tā vienība. Sociālajiem partneriem vajadzētu būt autonomiem, un darba devēju un darbaņēmēju organizācijas būtu jāaizsargā pret jebkādiem mēģinājumiem ierobežot to tiesības organizēties, pārstāvēt vai kolektīvi rīkoties. Tas ir vienlīdz svarīgi gan darba devējiem, gan arodbiedrībām.

3.3.4. Direktīvas 7. pantā ir paredzēti noteikumi attiecībā uz sociālo partneru iesaisti un konsultācijām, kad tiek noteikta un atjaunināta likumā noteiktā minimālā alga. Dažos pēdējos gados Eiropas pusgada kontekstā ir sniegti vairāki konkrētām valstīm adresēti ieteikumi, lai aicinātu dalībvalstis nodrošināt sociālo partneru pienācīgu iesaistīšanu šajā procesā. 2020.–2021. pusgada ietvaros 12 dalībvalstis saņēma tām adresētus ieteikumus, kuros norādīts uz vajadzību palielināt sociālo partneru iesaistīšanu un atbildību lēmumu pieņemšanas procesos⁽¹²⁾.

4. Adekvātums

4.1. Dati liecina, ka ekonomikas krīžu un pašreizējās pandēmijas rezultātā algu situācija pēdējo gadu laikā kopumā ir stagnējusi un dažās valstīs pat pasliktinājusies. EESK uzsver, ka darba koplīguma slēgšanas sarunām ir nozīmīga loma, lai sniegtu pienācīgu minimālās algas aizsardzību. Valstīs, kurās ir augsts darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums, vērojams mazāks zemi atalgoju darbinieku īpatsvars, lielāka minimālā alga salīdzinājumā ar medianālo algu, mazāka algu nevienlīdzība un augstākas algas nekā citās valstīs⁽¹³⁾.

4.2. EESK atbalsta labi veidotas algu noteikšanas sistēmas un labi funkcionējošas sociālās aizsardzības sistēmas, kas nodrošina drošības tīklus tiem, kuriem tas ir vajadzīgs, kā arī citus pasākumus nodarbinātu personu nabadzības mazināšanai. EESK atzīmē, ka ierosinātā direktīva tikai paredz algu adekvātuma vispārīgo principu, pamatojoties uz nesaistošajām atsauces vērtībām, kas aplēstas medianālajām vai vidējām bruto vai neto algām, un neietver nekādus īpašus pasākumus vai noteikumu par to, kā algas būtu jānosaka valsts līmenī, jo tas ir tikai dalībvalstu kompetencē. EESK atbalsta saistošu rādītāju noteikšanu, lai palīdzētu dalībvalstīm un sociālajiem partneriem novērtēt likumā noteiktās minimālās algas atbilstību un noteikt un iekļaut attiecīgus pasākumus valstu rīcības plānos. Algas faktiski tiek noteiktas valsts tiesību aktos, kas paredz tiesību aktos noteiktu minimālo algu, ja tāda pastāv, vai arī darba koplīguma slēgšanas sarunās. Tajā pašā laikā, ja

⁽¹²⁾ Sk. OV C 10, 11.1.2021., 14. lpp., 6.13. punktu un pārskatu par konkrētai valstij adresētiem ieteikumiem sociālajā jomā (2020–2021).

⁽¹³⁾ AMECO Online.

no nabadzības izklūs vairāk cilvēku, samazināsies publiskie izdevumi sociālās aizsardzības shēmām. Nabadzības sliekšņi un sociālās atstumtības rādītāji ES līmenī tiek izmantoti analizēm un kopējai datu vākšanai, taču ES līmenī pašlaik nav nekāda vienota rādītāja, lai absolūtā ziņā novērtētu minimālo algu taisnīgumu un pietiekamību, kas saskaņā ar priekšlikumu dalībvalstīm ir jārisina valsts plānos.

4.3. Sociālajiem partneriem, nosakot algas darba koplīguma slēgšanas sarunās saskaņā ar valsts tiesību aktiem un praksi, būtu jāņem vērā svarīgi elementi, piemēram, konkurētspēja, produktivitāte, nozares ekonomiskā attīstība, prasmju pārvaldība, jauni ražošanas procesi jaunu tehnoloģiju ieviešanas dēļ, digitalizācija, kā arī atšķirīga un elastīgāka darba organizācija noteiktās ražošanas nozarēs. Uzsverot vajadzību pēc algu augšupējas konverģences, EESK norāda, ka augstākas algas arī nozīmē lielāku patēriņu un attiecīgi iekšējo pieprasījumu, kas labvēlīgi ietekmē ekonomiku, un algu palielināšana arī rada lielākus ieņēmumus sociālā nodrošinājuma un nodokļu sistēmās. Šīs sekas ir rūpīgi jāanalizē.

4.4. Taču ierosinātās direktīvas mērķis ir noteikt indikatīvu sliekšni ES līmenī kā atsauci tiesību aktos noteiktajām minimālajām algām valstīs, kurās tādas pastāv. Tā kā alga ir samaksa par veikto darbu, varētu ņemt vērā arī citus faktorus, piemēram, nabadzības sliekšni, minimālo pienācīgas dzīves standartu, dzīves dārdzību katrā valstī. Šie elementi ir galvenie pamatfaktori tiesību aktos noteiktu un kolektīvi nolīgtu minimālo algu noteikšanai ES valstīs. Būtu skaidri jānošķir minimālās algas noteikšana un algu palielinājumi.

4.5. Ierosinātie kritēriji attiecībā uz minimālo algu adekvātumu, izņemot pirktspēju, ir kritēriji algu sadalījumam un to izmaiņām. Tie plašākā ziņā attiecas uz nevienlīdzības aspektiem, nevis uz visneaizsargātāko darba ņēmēju aizsardzību. "Minimālajām algām būtu jābūt taisnīgām attiecībā pret algu sadalījumu dažādās valstīs, un to līmenim vajadzētu būt atbilstīgam faktisko cenu ziņā, lai ar tām būtu iespējams nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni, un vienlaikus būtu jāaizsargā to uzņēmumu ilgtspēja, kuri rada kvalitatīvas darbavietas" ⁽¹⁴⁾.

5. Publiskais iepirkums

5.1. Direktīvas 9. pants ietver noteikumus attiecībā uz publiskajā iepirkumā un apakšuzņēmumos nodarbinātajiem darba ņēmējiem, un tie aicina dalībvalstis ievērot minimālās algas visos publiskā iepirkuma projektos. Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvām 2014/23/ES ⁽¹⁵⁾, 2014/24/ES ⁽¹⁶⁾, 2014/25/ES ⁽¹⁷⁾ noteikums liek visiem līgumslēdzējiem ievērot piemērojamo līmeni attiecībā uz minimālajām algām neatkarīgi no tā, vai tās ir noteiktas tiesību aktos vai ar koplīgumiem. Šis noteikums arī atbilst dažiem ES Tiesas lēmumiem un it īpaši 2015. gada nolēmumam par *Regiopost* (lieta C-115/14) ⁽¹⁸⁾. Dalībvalstīm ir iespēja noraidīt publisko līgumu konkursa piedāvājumus, ko iesniedz līgumslēdzēji, kuri neapņemas maksāt darba ņēmējiem vietēji regulētas vai kolektīvi nolīgtas minimālās samaksas likmes, kā minēts Direktīvas 2014/24/ES 70. pantā un Darba ņēmēju norīkošanas direktīvas 3. pantā ⁽¹⁹⁾. EESK jau ir aicinājis publiskā iepirkuma līgumos pilnībā ievērot koplīgumus un apturēt tirdzniecības nolīgumus gadījumos, kad netiek ievērotas atjauninātas SDO pamatkonvenciju redakcijas. EESK ir arī aicinājis piemērot sankcijas, tostarp izslēgšanu no publiskā iepirkuma un publiskā finansējuma, uzņēmumiem, kuri neievēro pienācīgas rūpības prasības, kas noteiktas ierosinātajā obligātajā pienācīgas rūpības instrumentā ⁽²⁰⁾.

6. Uzraudzība un datu vākšana

6.1. Jau pastāv diezgan daudz datubāzu un analīžu par minimālajām algām un darba koplīguma slēgšanas sarunu procesiem. Uzticamu un atjauninātu datu pieejamība iestādēm un sociālajiem partneriem varētu palīdzēt labāk izvērtēt un izprast aktuālās tendences, kad ir jāpieņem lēmumi šajā jomā. Tāpēc EESK aicina Eiropas Komisiju vēl vairāk palīdzēt dalībvalstīm, sadarbojoties ar sociālajiem partneriem, lai turpinātu uzlabot datu vākšanu un uzraudzītu tiesību aktos noteikto minimālo algu izmaiņas ⁽²¹⁾.

⁽¹⁴⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.5. punkts.

⁽¹⁵⁾ OV L 94, 28.3.2014., 1. lpp.

⁽¹⁶⁾ OV L 94, 28.3.2014., 65. lpp.

⁽¹⁷⁾ OV L 94, 28.3.2014., 243. lpp.

⁽¹⁸⁾ Lieta C-115/14.

⁽¹⁹⁾ Atsauce uz SDO Konvenciju 94 un OV C 429, 11.12.2020., 197. lpp., un OV C 429, 11.12.2020, 136. lpp.

⁽²⁰⁾ OV C 429, 11.12.2020., 197. lpp., 6.4. punkts un OV C 429, 11.12.2020, 136. lpp., 4.10. punkts.

⁽²¹⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 6.4.1. punkts.

6.2. Dažās dalībvalstīs koplīgumi ir pieejami un publicēti, un dažos gadījumos tos bez maksas var aplūkot publiski pieejamās tīmekļa vietnēs, savukārt citās dalībvalstīs par koplīgumiem un algu līmeņu adekvātumu atbild un tos pārbauda paši sociālie partneri, nevis iestādes, vai arī tie nav publiski pieejami. Atbalstot datu piekļūstamības delikāto turpmāko attīstību (kas varētu būt sensitīva attiecībā uz sociālo partneru autonomijas ievērošanu, kā arī uz darba koplīguma slēgšanas sarunām un koplīgumiem, datu aizsardzību, godīgu konkurenci un citām jomām), EESK pauž bažas par iespējamu administratīvā sloga pieaugumu, it īpaši MVU un bezpeļņas sociālās ekonomikas uzņēmumiem, un aicina rast līdzsvaru starp pievienoto vērtību, ko rada pienākums katru gadu sniegt ļoti detalizētu informāciju, un vajadzību šādu slogu pēc iespējas samazināt, kad šis noteikums tiek īstenots valsts līmenī, it īpaši saistībā ar nepieciešamību sniegt informāciju par aptvertajiem un neaptvertajiem darba ņēmējiem, to atsevišķi norādot pēc dzimuma, vecuma, invaliditātes, uzņēmuma lieluma un nozares. Ir arī nepieciešama lielāka skaidrība par vajadzību decilēs sniegt minimālo algu sadalījumu valstīs, kurās izmantota konvencionāla pieeja.

6.3. EESK iesaka pārbaudīt un izvērtēt dalībvalstu iesniegtos ziņojumus, pienācīgi iesaistot sociālos partnerus Nodarbinātības komitejā, un šajā nolūkā varētu izveidot īpašu apakšgrupu, ko veidotu valstu valdību, nacionālo un Eiropas arodbiedrību un darba devēju organizāciju pārstāvi un Eiropas Komisijas iecelti eksperti.

6.4. EESK atzīmē, ka direktīvā ir iekļautas stabilas klauzulas par aizsardzības līmeņa nepazemināšanu, un aicina Parlamentu vēl vairāk pastiprināt dažus svarīgus aspektus šajā jomā, proti:

- nekāda šīs direktīvas turpmāka interpretācija nedrīkstētu apdraudēt labi funkcionējošas minimālās algas vai koplīgumu sistēmas,
- nevienu direktīvas noteikumu nedrīkstētu izmantot, lai kaitētu biedrošanās brīvībai vai sociālo partneru autonomijai,
- likumā noteiktās minimālās algas neievieš, ja tādas nepastāv, izņemot ar sociālo partneru piekrišanu,
- algu noteikšanas mehānismi ir valstu prerogatīva, un neviens Eiropas Savienības iestāžu lēmums nedrīkstētu būt vērsts uz tiešu iejaukšanos algu noteikšanas mehānismos valsts un uzņēmumu līmenī, kas joprojām ir sociālo partneru prerogatīva.

EESK arī aicina Eiropas Parlamentu uzsvērt, ka nekas direktīvā nav interpretējams kā tāds, kas ierobežo vai negatīvi ietekmē tiesības un principus, kādi to attiecīgajās piemērošanas jomās atzīti Savienības tiesību aktos vai starptautisko tiesību sistēmā un starptautiskajos nolīgumos, kuros Savienība vai dalībvalstis ir puses, tostarp Eiropas Sociālajā hartā un attiecīgajās Starptautiskās Darba organizācijas konvencijās un ieteikumos.

Šis noteikums arī ļauj dalībvalstīm un sociālajiem partneriem ieviest leģislatīvus/regulatīvus/administratīvus noteikumus vai piemērot koplīgumus, kas ir labvēlīgāki darba ņēmējiem. EESK arī uzsver vajadzību nodrošināt atbilstību piemērojamajiem koplīgumiem un efektīvu izpildi, kas ir ļoti svarīgi, lai nodrošinātu piekļuvi minimālās algas aizsardzībai un novērstu negodīgu konkurenci uzņēmumiem.

Briselē, 2021. gada 25. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

PIELIKUMS

Turpmāk minētais pretatzinums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs (Reglamenta 43. panta 2. punkts).

1. Secinājumi

1.1. EESK savā nesēn pieņemtajā atzinumā SOC/632 "Pienācīgas minimālās algas visā Eiropā" ir atzinusi, ka juridiskā situācija saistībā ar ES iniciatīvu par minimālo algu ir ļoti sarežģīta. ES var pieņemt tiesību instrumentus par darba nosacījumiem, pamatojoties uz LESD 151. pantu un 153. panta 1. punkta b) apakšpunktu. Līgumā paredzēts, ka 153. panta noteikumi neattiecas uz darba samaksu. Taču pastāv ES judikatūra un spēkā esošas direktīvas, kurās darba samaksas jautājums ir skatīts kā viens no galvenajiem darba nosacījumiem. Par šo jautājumu ir izteikti ļoti atšķirīgi viedokļi, un EESK atzīst, ka Komisijai būs jāpieņem līdzsvarota un piesardzīga pieeja ⁽¹⁾ laikā, kad arvien vairāk balsu aicina Eiropas Komisiju direktīvas vietā izmantot Padomes ieteikumu ⁽²⁾.

1.2. EESK ir arī norādījusi ⁽³⁾, ka ir svarīgi, lai ES rīcība vienmēr būtu balstīta uz rūpīgu analīzi un dalībvalstu situācijas un jutīgo jautājumu izpratni, un ka ir pilnībā jāievēro gan sociālo partneru loma un autonomija, gan atšķirīgie sociālo partneru attiecību modeļi. Turklāt ir ļoti svarīgi, lai ikviena ES iniciatīva aizsargātu modeļus tajās dalībvalstīs, kurās sociālie partneri neuzskata likumā noteikto minimālo algu par nepieciešamu.

1.3. Turpinājumā EESK norāda iemeslus, kāpēc Komisijas priekšlikumā ⁽⁴⁾ par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā nav ievērota līdzsvarota un piesardzīga pieeja un kāpēc nevar uzskatīt, ka tā pamatā ir precīza analīze un ka ir pilnībā ievērota sociālo partneru autonomija un atšķirīgie darba attiecību modeļi, kā to aicinājusī darīt EESK.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Alga, tostarp minimālā alga, ir svarīgs Eiropas Savienības sociālās tirgus ekonomikas modeļa aspekts. Pienācīgas minimālās algas nodrošināšana visās dalībvalstīs palīdzētu sasniegt virkni ES mērķu, tostarp nodrošināt augšupēju konvergenci atalgojuma jomā, uzlabot sociālo un ekonomisko kohēziju, novērst vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirības, uzlabot vispārējos dzīves un darba apstākļus un garantēt vienlīdzīgus konkurences apstākļus vienotajā tirgū. Alga ir samaksa par darbu; tas ir viens no faktoriem, kas nodrošina ieguvumu gan uzņēmumiem, gan darba ņēmējiem. Tā ir saistīta ar ekonomisko situāciju valstī, reģionā vai nozarē. Izmāņas var ietekmēt nodarbinātību, konkurētspēju un makroekonomisko pieprasījumu ⁽⁵⁾.

2.2. EESK vēlreiz atgādina to, kas norādīts ⁽⁶⁾ līdzšinējā Komitejas darbā par minimālo algu, proti, EESK iekšienē viedokļi ir atšķirīgi. Daži EESK locekļi piekrīt nostādnei, ka Eiropas Savienībā visiem darba ņēmējiem, lai arī kur viņi strādātu, jābūt aizsargātiem ar taisnīgu minimālo algu, kas nodrošina pienācīgu dzīves līmeni. Citi EESK locekļi uzskata, ka minimālās algas noteikšana ir valstu kompetences jautājums, kas jārisina saskaņā ar attiecīgās valsts sistēmas īpatnībām.

⁽¹⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., "Pienācīgas minimālās algas visā Eiropā", <https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/opinions/decent-minimum-wages-across-europe>, 6.1.2. punkts.

⁽²⁾ Deviņas dalībvalstis ir nosūtījušas vēstuli Eiropas Savienības Padomes prezidentvalstīm Vācijai un Portugālei par juridiskās analīzes nepieciešamību un norāda gan uz Padomes ieteikumu kā labāku juridisku instrumentu, gan uz to, ka Eiropas sociālo tiesību pilāra īstenošanā būtu jāievēro ES līgumu robežas.

⁽³⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.11. punkts.

⁽⁴⁾ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā {SEC(2020) 362 final} – {SWD(2020) 245 final} – {SWD(2020) 246 final}.

⁽⁵⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., "Pienācīgas minimālās algas visā Eiropā", <https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/opinions/decent-minimum-wages-across-europe>, 1.4. punkts.

⁽⁶⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.2. punkts.

2.3. EESK ir iepriekš norādījusi⁽⁷⁾, ka ir vajadzīgi papildu centieni attiecībā uz algu konvergenci un minimālās algas noteikšanu dalībvalstīs, un vienlaikus uzsvērusi, ka saskaņā ar attiecīgās valsts praksi algu noteikšanas procesā ir pilnībā jāievēro valsts sociālo partneru pilnvaras un autonomija⁽⁸⁾. Šiem centieniem vajadzētu būt vēršamiem uz darba koplīguma slēgšanas sarunu stiprināšanu, kas arī palīdzētu panākt taisnīgākas algas.

2.4. EESK uzsver, ka minimālās algas līmenis ir svarīgs ekonomikas politikas instruments un ka lemšana par to ir jāatstāj dalībvalstu ziņā, lai varētu elastīgi ņemt vērā valstu politiskās, ekonomiskās un sociālās norises.

2.5. Kā Komisija ir norādījusi memorandā, kurā skaidroti ierosinātie pasākumi, tās dalībvalstīs, kurās plaši izmanto darba koplīgumus, gūst labākus rezultātus nekā citas: algas šajās dalībvalstīs ir augstākas, un zema atalgojuma saņēmēju – mazāk. EESK uzskata, ka šādu darba koplīgumu modeļu sekmes ir skaidrojamas ar to, ka valsts nav iesaistīta ne darba koplīgumu kritēriju noteikšanā, ne to īstenošanā un ka par abiem aspektiem pilnībā un autonomi atbild sociālie partneri.

Covid pandēmija

2.6. Jau atzinumā SOC/632 EESK norādīja, ka Covid-19 pandēmija Eiropu ir skārusi smagi. Eiropas Savienība un tās dalībvalstis joprojām saskaras ar nebijušu mēroga ekonomikas recesiju, kuras sekas iedzīvotājiem un uzņēmumiem ir dramatisks⁽⁹⁾. Kopš pandēmijas sākuma stāvoklis ir drīzāk pasliktinājies nekā uzlabojies. Uzņēmumu ieguldījumu līmenis joprojām ir zems.

2.7. Covid krīzes ietekmi uz nodarbinātību pilnā apmērā mēs vēl neesam redzējuši, taču ir skaidrs, ka pašreizējā krīze, visticamāk, izraisīs ievērojamu bezdarba pieaugumu nākamgad. Covid krīze ir vājinājusi daudzu MVU finansiālo stāvokli, un tas padara tos neaizsargātākus pret izmaksu pieaugumu. Situācija ir līdzīga visā Eiropā.

Ietekme uz nodarbinātību

2.8. EESK jau ir norādījusi⁽¹⁰⁾: vēl viens iemesls bažām ir tas, ka Eiropas politika attiecībā uz likumā noteikto minimālo algu var nelabvēlīgi ietekmēt nodarbinātību⁽¹¹⁾, it īpaši jauniešu un mazprasmīgu darba ņēmēju gadījumā, un pastiprināt neatbilstību, kas veicinātu zemas algas saņēmēju pāreju uz nedeklarētu darbu⁽¹²⁾. Nedeklarēts darbs noved pie negodīgas konkurences, degradē sociālo un nodokļu sistēmu un pārkāpj darba ņēmēju tiesības, tostarp tiesības uz pienācīgiem darba apstākļiem un minimālo algu. EESK pauž nožēlu, ka Eiropas Komisija nav veikusi pilnīgu novērtējumu par priekšlikuma ietekmi uz nodarbinātību un ekonomiku kopumā. Pašlaik, kad mūsu sabiedrība saskaras ar nepieredzēta apmēra Covid-19 problēmu, direktīva par minimālo algu ir īpaši kaitējoša.

3. Piezīmes par pašreizējo Komisijas priekšlikumu

3.1. Juridiskais pamats

3.1.1. Komisijas priekšlikumā⁽¹³⁾ teikts, ka ierosinātās direktīvas pamatā ir Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 153. panta 1. punkta b) apakšpunkts.

3.1.2. EESK norāda: LESD 153. panta 5. punktā ir nepārprotami noteikts, ka sociālās politikas jomā ES likumdošanas kompetence neattiecas uz “darba samaksu, uz tiesībām apvienoties, uz tiesībām streikot vai uz tiesībām pieteikt lokautus”. Tādējādi šie jautājumi ir tikai un vienīgi valstu kompetencē.

⁽⁷⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.3. punkts un OV C 125, 21.4.2017., 10. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.3. punkts.

⁽⁹⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.1. punkts.

⁽¹⁰⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 3.4.8. punkts.

⁽¹¹⁾ Kā minēts Komisijas sagatavotā ietekmes novērtējuma diagrammā A12.9, 197. lpp.

⁽¹²⁾ Eurofound (2019), *Upward convergence in employment and socioeconomic factors* (Augšupēja nodarbinātības konverģence un sociālekonomiskie faktori).

⁽¹³⁾ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā {SEC(2020) 362 final} – {SWD(2020) 245 final} – {SWD(2020) 246 final}.

3.1.3. EESK locekļiem ir atšķirīgi uzskati par to, vai ES likumdošanas iniciatīva saskaņā ar 153. pantu, it īpaši direktīva, ir likumīga⁽¹⁴⁾. EESK jau ir norādījis⁽¹⁵⁾, ka galvenokārt bažijas par to, ka ES nav pilnvarota rīkoties tādā jomā kā darba samaksa un tās līmenis un ka šāda rīcība varētu ietekmēt sociālo partneru autonomiju, kā arī kaitēt darba koplīgumu sistēmām, it sevišķi tajās dalībvalstīs, kurās minimālo algu nosaka darba koplīgumos. Turklāt nav vienprātības – arī pašā Komitejā – par ES rīcības pievienoto vērtību: vairums EESK locekļu uzskata, ka pievienotā vērtība šādai rīcībai būtu, tomēr citi tam nepiekrīt. Ņemot vērā gan visus apstākļus, gan to, ka minimālās algas noteikšana ir dalībvalstu kompetencē, Eiropas Savienībai savas likumdošanas pilnvaras jebkurā likumdošanas iniciatīvā būtu jāizmanto piesardzīgi, lai pilnībā ievērotu subsidiaritātes principu.

3.1.4. Turklāt, kas attiecas uz juridisko pamatu, citos priekšlikuma noteikumos ir atsauce uz kolektīvajām tiesībām, piemēram, koplīgumu veicināšanu dažādos veidos (4. pants). EESK norāda, ka LESD 153. panta 1. punkta f) apakšpunktā ir ietverts īpašs juridiskais pamats, kas aptver darba ņēmēju un darba devēju pārstāvību un kolektīvu interešu aizsardzību, tostarp kopīgu lēmumu pieņemšanu atbilstīgi 5. punktam. Pieņemot tiesību aktus uz šī pamata Eiropas Savienība drīkst tikai ar vienprātīgu lēmumu. EESK uzskata, ka šo pantu būtu vajadzējis jāizmanto noteikumiem par darba koplīgumu slēgšanas veicināšanu.

3.1.5. Ņemot vērā iepriekš minētās bažas, ko vēl vairāk pastiprina apstākļi, ka formulējums, kurš izmantots priekšlikuma nosaukumā, dažu pantu virsrakstā, kā arī to tekstā un preambulā, daudzviet nesaskan ar faktisko priekšlikuma piemērošanas jomu, Komisijai būtu jāapsver iespēja publicēt nevis direktīvu, bet gan ieteikumu. Tas dalībvalstīm nodrošinātu tik ļoti nepieciešamo elastību priekšlikuma mērķu sasniegšanā, un vienlaikus tiktu respektētas gan algu veidošanas sistēmas, gan sociālo partneru autonomija.

3.2. Priekšmets un piemērošanas joma

3.2.1. Priekšlikuma 1. pantā noteikts, ka darba ņēmējiem vajadzētu būt piekļuvei “minimālās algas aizsardzībai” atbilstīgi likumam vai koplīgumam. Saskaņā ar 2. pantu direktīva būtu piemērojama darba ņēmējiem, kuriem ir darba līgums vai darba tiesiskās attiecības, kā noteikts spēkā esošajos tiesību aktos, koplīgumos vai praksē.

3.2.2. Neviens dalībvalsts un neviens darba ņēmējs nav izslēgts no direktīvas piemērošanas jomas. Valstīs, kas ļauj vienīgi uz darba koplīguma slēgšanas sarunām un kurās minimālā alga nepienākas visiem darba ņēmējiem, kuriem tādēļ netiek garantēta piekļuve minimālās algas aizsardzībai, tas nozīmē būtisku un nepieņemamu juridisko nenoteiktību. EESK pauž bažas, ka direktīvu varētu interpretēt tā, ka arī valstīs, kas ļauj vienīgi uz darba koplīguma slēgšanas sarunām, visiem darba ņēmējiem jābūt nodrošinātām tiesībām uz minimālās algas aizsardzību. Par spīti 1. panta 3. punktā apliecinātajam, praksē tas tieši ietekmētu minimālās algas tvērumu dalībvalstīs un šīs valstis būtu spiestas virzīties uz koplīgumu vispārēju piemērošanu. Tas apdraudētu – un ilgtermiņā liktu mainīt – dalībvalstu darba tirgus modeļus.

3.2.3. EESK iesaka precīzāk formulēt dažus priekšlikuma noteikumus un koncepcijas⁽¹⁶⁾, lai nebūtu iespējamas nekādas neskaidrības un interpretācijas ES Tiesā. Priekšlikuma 1. un 2. panta priekšmets un piemērošanas joma attiecas uz visām dalībvalstīm, tostarp valstīm, kurās pastāv pašregulējoša sistēma darba koplīguma slēgšanas sarunām. Kā minēts iepriekš, valstīs, kas ļauj vienīgi uz darba koplīguma slēgšanas sarunām, tas rada juridisko nenoteiktību. Turklāt zināmi pielāgojumi jāveic dažos konkrētos gadījumos, kas nebūtu jāiekļauj priekšlikuma piemērošanas jomā, piemēram, jūrnieki, kuru algu nosaka saskaņā ar starptautiskām konvencijām⁽¹⁷⁾.

3.3. Definīcijas

3.3.1. Priekšlikuma 3. pantā nav nošķiruma starp likumā noteikto minimālo algu un koplīgumos minēto minimālo algu vai – drīzāk – zemākās algas līmeni.

⁽¹⁴⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.8. punkts.

⁽¹⁵⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 1.9. punkts.

⁽¹⁶⁾ Īpaši saistībā ar sociālo partneru pilnvarām.

⁽¹⁷⁾ SDO 2006. gada Konvencija par darbu jūrniecībā.

3.3.2. EESK saprot, ka likumā noteiktās minimālās algas sistēmām ir vajadzīgi adekvātuma kritēriji, kas valstu līmenī noteikti, iesaistot sociālos partnerus, tomēr Komiteja šaubās, vai direktīvas priekšlikumā vajadzētu būt vienāgai attieksmei pret abiem minimālās algas veidiem. Tādu sistēmu gadījumā, kas balstās vienīgi uz darba koplīguma slēgšanas sarunām, minimālās algas adekvātuma regulēšana ierobežo sociālo partneru autonomiju.

3.3.3. EESK atgādina, ka minimālās algas modeļi, kuru pamatā ir koplīgumi, tiek noteikti darba devēju un darba ņēmēju sarunās, kas attiecas arī uz algām un darba apstākļiem plašākā nozīmē. Tas nozīmē, ka, piemēram, šajās situācijās adekvātums pēc būtības nozīmē līdzsvarotību ar citām interesēm un citām koplīguma daļām, savukārt likumā noteikto minimālo algu ietekmē ārēji faktori.

3.4. Darba koplīguma slēgšanas sarunu par algu noteikšanu veicināšana

3.4.1. Priekšlikuma 4. pantā dalībvalstīm ir izvirzīta prasība veikt pasākumus, kas atbalstītu sociālos partnerus, lai tie spētu iesaistīties darba koplīguma slēgšanas sarunās par algu noteikšanu nozares vai starpnozaru līmenī. Ir ierosināts, ka darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumam jābūt 70 % līmenī.

3.4.2. Vienā no agrākajiem EESK atzinumiem ⁽¹⁸⁾ ir uzsvērts, ka labi funkcionējošām darba koplīgumu slēgšanas sarunu sistēmām, it īpaši nozares koplīguma slēgšanas sarunām, ir būtiska nozīme, lai nodrošinātu taisnīgas un pienācīgas algas visā algu struktūrā, arī likumā noteikto minimālo algu, ja tāda pastāv.

3.4.3. EESK uzsver, ka ir jānodrošina katrai dalībvalstij rīcības brīvība, lai tās, ņemot vērā valstī valdošos apstākļus un attiecīgos noteikumus par sociālo partneru attiecībām, varētu izlemt, pirmkārt, kāds ir atbilstošais tvēruma nodrošināšanas mērķis, un, otrkārt, kādi pasākumi jāveic valstī, ja šis līmenis kļūst zemāks par valstī noteikto.

3.4.4. EESK pauž bažas arī par to, ka ierosinātais saistošais mērķis (tvēruma 70 % līmenī) ilgtermiņā vājinās sociālos partnerus, jo dažās valstīs viens no veidiem, kā šādu mērķi sasniegt, būtu ieviest sistēmu, kas koplīgumus automātiski attiecinātu uz visiem uzņēmumiem un darba ņēmējiem, tādējādi samazinot sociālo partneru lomu un vājinot darba koplīguma slēgšanas sarunas.

3.5. Adekvātums

3.5.1. Priekšlikuma 5. panta 2. punkts attiecas uz valsts kritērijiem, ko dalībvalstis izmanto, ar likumu nosakot minimālo algu. Šie kritēriji ir, piemēram, pirktspēja, bruto algu pieauguma temps un darba ražīguma attīstība. Priekšlikuma 21. apsvērumā teikts, ka minimālās algas "adekvātumu attiecībā pret bruto algas līmeni palīdz novērtēt kombinētie rādītāji (..), piemēram, 60 % no medianālās bruto algas un 50 % no vidējās bruto algas". Tie plašākā ziņā attiecas uz nevienlīdzības aspektiem, nevis uz neaizsargātāko darba ņēmēju aizsardzību.

3.5.2. EESK pauž bažas par to, ka priekšlikuma mērķis – pretēji paskaidrojuma rakstā Komisijas apgalvotajam – ir ietekmēt minimālās algas līmeni un līdz ar to arī darba samaksas līmeni. Turklāt no paskaidrojuma rakstā sniegtajiem paskaidrojumiem izriet, ka direktīvas mērķis ir nodrošināt pienācīgus dzīves apstākļus, samazināt nodarbinātu personu nabadzību un radīt vienlīdzīgākus konkurences apstākļus. EESK uzskata, ka šie noteikumi attiecas uz minimālās algas līmeni; tādēļ pieaug Komitejas bažas par juridiskā pamata spēkā esamību un juridiskā instrumenta izvēli.

3.6. EESK norāda, ka priekšlikums ir tālejošāks par Publiskā iepirkuma direktīvas (2014/24/ES) 18. panta 2. punkta noteikumiem. Priekšlikumā minēts, ka visas dalībvalstis nodrošina, ka ekonomikas dalībnieki ievēro piemērojamās darba tiesību saistības, kas cita starpā noteiktas koplīgumos. Priekšlikuma 9. pantā vārds "piemērojams" nav iekļauts. Tas rada iespaidu, ka saskaņā ar 9. pantu publiskajā iepirkumā vienmēr ir vajadzīgas koplīgumos noteiktas algas. Tāpēc rodas jautājums, vai Komisijas nolūks ir pārsniegt Direktīvas 2014/24/ES prasības, visos iepirkumos vienmēr prasot koplīgumā paredzēto algu.

⁽¹⁸⁾ OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp., 3.3.10. punkts.

3.7. Uzraudzība un datu vākšana

3.7.1. Priekšlikuma 10. pantā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāsniedz, piemēram, dati par darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērumu un minimālās algas līmeni. Dalībvalstīm arī jānodrošina, ka koplīgumi ir pārredzami un publiski pieejami gan attiecībā uz algām, gan citiem noteikumiem. Pēc tam Komisija un Padomes Nodarbinātības komiteja (EMCO) izvērtēs minimālās algas.

3.7.2. Darba tirgus modeļos, kuru pamatā ir vienīgi darba koplīguma slēgšanas sarunas, algu adekvātumu nevērtē nedz valsts, nedz valdības struktūras. Par šādiem nolīgumiem atbild paši sociālie partneri, kas tos arī interpretē. Nebūtu pieņemami likt pārskatīt koplīgumā noteiktu algas līmeni. Turklāt, ņemot vērā arī sociālo partneru autonomiju, rodas šaubas, vai būtu obligāti jāprasa, lai tie gādātu par nolīgumu vispārēju pieejamību un pārskatāmību, – it īpaši tāpēc, ka sociālie partneri ir vienīgie, kas nolīgumus var interpretēt un pārskatīt. EESK atgādina arī par to, ka koplīgumos ne vienmēr ir noteikts minimālās algas līmenis vai zemākās algas līmenis. Turklāt ziņošanas pienākumi ir ļoti darbietilpīgi, un datu sniegšanas prasības ir izpildāmas tikai daļēji.

Balsojuma rezultāts

Par: 106

Pret: 147

Atturas: 17

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Noturība kritiski svarīgo izejvielu jomā: ceļā uz drošāku un ilgtspējīgāku apgādātību””

(COM(2020) 474 final)

(2021/C 220/17)

Ziņotājs: **Dumitru FORNEA**

Līdzziņotājs: **Michal PINTÉR**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 23.9.2020.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Pilnsapulces lēmums	28.10.2020.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	25.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	258/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Komisijas paziņojums ir solis uz priekšu un skaidrs ceļvedis, kurā ietvertas iniciatīvas un pasākumi, kas veicami ES līmenī, un tāpēc EESK iesaka Eiropas Parlamentam un Padomei atbalstīt šo pieeju, lai uzlabotu ES noturību kritiski svarīgo izejvielu jomā.

1.2. EESK ir pārliecināta, ka Eiropas Komisijas ierosinātie pasākumi var vairojot kritiski svarīgo izejvielu apgādes drošību, tā saglabājot un attīstot rūpniecības un tehnoloģiju pamatu Eiropas Savienībā. Tie var arī veicināt būtiskās pētniecības un izstrādes spējas, kas dod iespēju sasniegt vērienīgos ES zaļā kursa mērķus, vienlaikus nodrošinot jaunas pastāvīgas, kā arī pienācīgas kvalitātes darbvietas un arī taisnīgu pārkārtošanos rūpniecības pārmaiņu ietekmētajās kopienās.

1.3. EESK pilnībā atbalsta zaļo enerģētikas nozares pārkārtošanos un uzskata zaļu tehnoloģiju ieviešanai nepieciešamo izejvielu ieguvu par nozīmīgu soli. Šādas izejvielas, piemēram, metāli un minerāli, ir pamatelementi spēcīgas infrastruktūras radīšanai, lai nodrošinātu apgādi ar ūdeņradi vai zaļo elektroenerģiju. Zaļās enerģijas ģenerēšana un zaļās enerģijas vektori ļaus dekarbonizēt ieguves un apstrādes rūpniecību, tādējādi radot ieguvumu visiem.

1.4. Izpēte ir ar lielu risku saistīta darbība, kas būtiski palielina kapitāla izmaksas. Riska samazināšana, izmantojot aizdevumu garantijas un amortizācijas režīmus, var ievērojami veicināt ieguldījumus. Citi nodokļu stimuli ir nodokļu kredīti un valsts atbalsts. Šādi mehānismi visā pasaulē tiek plaši izmantoti kalnrūpniecībā un pārstrādē, taču Eiropas Savienībā nav plaši izplatīti. Taču Eiropā ir izņēmums (Somija), kurā ir izveidots valsts atbalsts riska fondu veidā. Līdzīgas iniciatīvas vajadzētu ierosināt Eiropas līmenī.

1.5. EESK, kā pamatscenāriju uztverot pašreizējo praksi, metodes un tehnoloģiju, ierosina ES racionalizēt atļauju iegūšanas procesu kalnrūpniecības darbībām. Piemēram, citu kritiski svarīgas infrastruktūras veidu, piemēram, atjaunojamo energoresursu enerģijas tīklu u. c., piemērs ir sagatavojis ceļu lielākai uzticībai racionalizētām procedūrām. Racionalizētas procedūras iepriekš nenosaka lēmuma pieņemšanas procesa rezultātu, to nolūks ir uzlabot to infrastruktūras projektu vides pārskatu un atļaujas izsniegšanas procedūru savlaicīgumu, prognozējamību un pārredzamību, kas īstenoti, izmantojot šo metodi.

1.6. . EESK uzskata, ka ir ārkārtīgi svarīgi, lai būtu pienācīgi finansēšanas instrumenti, kas veicina zaļo pārkārtošanos rūdas ieguves un pārstrādes nozarēs. Vienlaikus ir ļoti svarīgi ieguldīt līdzekļus (piemēram, izmantojot programmu "Apvārsnis 2020") kritiski svarīgo un stratēģisko izejvielu reciklēšanā.

1.7. . EESK jau ir norādījusi uz aprites nozīmīgumu ES ekonomikā. Ir ļoti svarīgi, lai aprites ekonomika noslēgtu materiālu aprites loku Eiropā. Tāpēc būtu rūpīgi jāizvērtē tādu atkritumu eksports, kas satur vērtīgus materiālus, kuru apstrāde Eiropas Savienībā varētu palīdzēt samazināt ES siltumnīcefekta gāzes emisijas, un šādam eksportam būtu jānotiek tikai tad, ja tas ir lietderīgi ilgtspējas ziņā. Tāpēc EESK atbalsta pašreizējo instrumentu, piemēram, Atkritumu sūtījumu regulas ātru un efektīvu pārskatīšanu.

1.8. . EESK uzskata, ka priekšlikums par ES krājumus un atkritumos esošo kritiski svarīgo otrreizējo izejvielu iespējamo piegāžu kartēšanu ir viens no galvenajiem pasākumiem, lai uzlabotu ES noturību izejvielu jomā. Tāpēc EESK aicina Komisiju noteikt šo kartēšanu par prioritāti un veikt to līdz 2021. gada beigām, nevis pašlaik paredzētajā termiņā – līdz 2022. gadam.

1.9. . EESK uzskata, ka ir jālikvidē šķēršļi, kas ir tiesību aktos un noteikumos attiecībā uz otrreizēju izejvielu lietošanu iekšzemē un sūtījumiem. Taču rūpīgi ir jāuzrauga un jārisina vides, veselības un drošības problēmas, kas saistītas ar bīstamām šādu materiālu plūsmām. Ir jāatrod līdzsvars starp stingrām un ātrām procedūrām, lai neapgrūtinātu otrreizējo izejvielu iekšzemes sūtījumus, reciklēšanu un atkalizmantošanu. Daudz piemēru liecina, ka reciklēšanas iespējas ierobežo formālās prasības⁽¹⁾.

1.10. . EESK uzsver, ka ir svarīgi kritiski svarīgo minerālu saraksta regulārai novērtēšanai izmantotajā metodikā integrēt jaunus aspektus. Lai izvērtētu "ētisko aspektu", būtu jānosaka piemēroti kritēriji, ar kuriem pārbaudīt, vai šādu veidu izejvielu globālās piegādes ķēdes atbilst ētikas principiem. Šajos principos būtu jāņem vērā Vispārējā cilvēktiesību deklarācija⁽²⁾, ANO Vadošie principi uzņēmējdarbībai un cilvēktiesībām⁽³⁾, tostarp SDO darba pamattiesības un Deklarācija par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā, kas ietver darba pamatstandartus un Trīspusējo deklarāciju par principiem attiecībā uz daudz nacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku⁽⁴⁾, kā arī ANO IAM⁽⁵⁾. Turklāt, cenšoties uzlabot ar katru izejvielu saistīto tirdzniecības nosacījumu novērtēšanu, būtu jāņem vērā izejvielu tirdzniecības un globālā tirgus situācija. Pašreizējā pieeja metodikā tirdzniecības šķēršļu novērtēšanai ir ļoti aptuvena rādītājs. Būtu labāk jāņem vērā tirdzniecības šķēršļi un oligopoli.

1.11. . EESK uzsver, ka ir vajadzīga koordinācija starp valstu izglītības, apmācības, pārkvalifikācijas un sertifikācijas sistēmām, lai rezervētu un nodrošinātu pietiekamu spēju apmācīt speciālistus jomās, kas veicina noturību kritiski svarīgu un stratēģisku izejvielu jomā. Eiropas Savienībai ir jāuzlabo speciālistu apmācība atbilstoši digitālās revolūcijas paātrinātajam norisēm un jānodrošina darba iespējas tiem, kuri atbild par minerālu, kas ir ļoti svarīgi attīstīto valstu ekonomikas funkcionēšanai, piegādes un apstrādes drošību.

1.12.. Saistībā ar politiku, kas vērsta uz noturības kritiski svarīgu un stratēģisku izejvielu jomā stiprināšanu, EESK norāda, cik svarīgi ir, lai Eiropas Savienībā būtu pieejamas tehnoloģiskās un rūpnieciskās jaudas, kuras dotu iespēju aizstāt šos minerālus pastāvīga to trūkuma gadījumā. Jāpalielina attiecīgo Eiropas iestāžu loma nozīmīgu un pastāvīgu ieguldījumu pētniecības un attīstības programmās plānošanā ar mērķi atklāt jaunus materiālus un procesus, kas varētu aizstāt pašreizējos, ja tas būtu pamatoti.

(1) Piemēram, dažādas dalībvalstis izmanto dažādas klasifikācijas metodes, lai novērtētu atkritumu bīstamību. Tas palielina nevajadzīgu birokrātiju – pārāk daudz dokumentu, ilgas procedūras, nesaskaņotība starp iestādēm – un nevajadzīgu slogu, ko rada ar atkritumu sūtījumu saistītā finansiālā garantija, kura ir atkarīga no atkritumu klasifikācijas.

(2) Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.

(3) ANO Vadošie principi uzņēmējdarbībai un cilvēktiesībām.

(4) Trīspusējā deklarācija par principiem attiecībā uz daudz nacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku.

(5) ANO ilgtspējīgas attīstības mērķi.

1.13. . EESK aicina Eiropas Komisiju pārliecinoši un cieņpilni ņemt vērā jaunattīstības valstu, kas piegādā izejvielas, vajadzības un centienus, un mudināt un atbalstīt uzņēmumus, kuri nepārprotami darbojas, ievērojot šo valstu un to iedzīvotāju ekonomiskās, sociālās un ekoloģiskās intereses. Komisijai būtu jāizstrādā tāda formula, kurā “spēles noteikumus nosaka partnerattiecības” un kura veicinātu uzticēšanos, noturību, drošību, uzticamību un savstarpēju cieņu tirdzniecības partneru kopējās interesēs.

1.14. . EESK uzsver, ka ir būtiski paplašināt kritiski svarīgo izejvielu definīciju un paradigmu. Parasti par kritiski svarīgām izejvielām tiek uzskatītas izejvielas, kas galvenokārt nāk no kalnrūpniecības nozares. Tas ir pārāk šaurs traktējums un ierobežo zaļās enerģijas izmantošanu. Pašlaik koksnes materiālus var efektīvi izmantot daudz plašāk nekā agrāk. No tekstilizstrādājumiem līdz jaunām vieglākām un videi draudzīgākām akumulatoru tehnoloģijām – tā ir joma, kas attīstās strauji. Bioekonomika sniedz unikālas iespējas palielināt ES ekonomikas noturību un mūsu kontinenta ģeopolitisko stabilitāti. Atjaunojamo energoresursu izmantošana palīdzētu tajā pašā laikā mazināt klimata pārmaiņas, jo tas ļautu fosilā kurināmā radītās emisijas paturēt zemē, un piešķirt zaļās noturības aspektu fosilā kurināmā nozarēm.

2. Vispārīga informācija

2.1. Izejvielu nozare Eiropas Savienībā nodrošina aptuveni 350 000 darbvietu, taču vēl vairāk nekā 30 miljoni darbvietu ir pakārtotajās ražošanas nozarēs, kuras ir atkarīgas no stabilas un nepārtrauktas minerālu izejvielu pieejamības. ES atkarība no metālu importa 2018. gadā bija no 75 % līdz 100 % (atkarībā no metāla), un vairāk nekā pusi no ES enerģijas vajadzībām izpilda neto imports. Izejvielu cenas ir ārkārtīgi svārstīgas, un resursi veido lielāko daļu no ražošanas izmaksām rūpniecībā⁽⁶⁾. Taču tās nozares Eiropas Savienībā, kuras ir atkarīgas no izejvielām, radīja pievienoto vērtību 206 miljardu EUR apmērā⁽⁷⁾.

2.2. Pasaulē Banka prognozē, ka līdz ar klimata mērķu vērienu proporcionāli palielināsies arī pieprasījums pēc metāliem un minerāliem. ESAO prognozē, ka materiālu izmantošana pasaulē līdz 2060. gadam divkāršosies. Gaidāms, ka metālu izmantošana pieaugs par 150 %, no pašreizējiem 8 miljardiem tonnu sasniedzot 20 miljardus tonnu 2060. gadā. ESAO arī prognozē, ka materiālu izmantošanas un to ieguves un apstrādes procesu pieaugums, ļoti iespējams, palielinās spiedienu uz planētas resursiem un apdraudēs labklājības vairošanu. Tas var radīt ekoloģiskas un sociālas problēmas, piesārņojumu, bioloģiskās daudzveidības samazināšanos, zemju zaudējumu utt.

2.3. ES saražo mazāk nekā 5 % no minerālu izejvielu produkcijas pasaulē. Ķīna vien nodrošina 66 % no gatavajām litija baterijām. ES nodrošina mazāk nekā 1 %. ES saražo mazāk nekā 1 % no degvielas elementiem pasaulē un 1 % no vēja enerģijas izejvielām⁽⁸⁾. Ķīna ir gandrīz monopola situācijā tādā jomā kā saules fotoelementu sastāvdaļas. ES nodrošina 1 % no saules fotoelementu silīciju saturošām sastāvdaļām. Robotikas nozarei ir svarīgi 44 materiāli, no kuriem ES ražo tikai 2 % un Ķīna piegādā 52 %.

2.4. Lai izdotos pārveidot ES ekonomiku un sasniegt ES 2030. un 2050. gada klimatneitralitātes mērķus, ir jānodrošina ilgtspējīga apgāde ar kritiski svarīgām un stratēģiskām izejvielām. Minerāli, metāli un progresīvi materiāli ir ļoti svarīgi tīrai enerģijai, zaļām tehnoloģijām un mobilitātei. Bez tiem tīru un digitālu tehnoloģiju ieviešana un progress kavēsies, tāpat arī kavēsies ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanai paredzētās 2030. gada programmas īstenošana. ES ir jārikojas, lai samazinātu ārējo atkarību, dažādotu piegādes ķēdes un ieguldītu līdzekļus pārstrādes rūpniecībā. Ja tas neizdosies, tiks apdraudēta Eiropas darbvietu un nozaru turpmāka pastāvēšana.

3. Komisijas darbības izejvielu jomā

3.1. Eiropas Komisija 2020. gada 3. septembrī paziņojumā “Noturība kritiski svarīgo izejvielu jomā: ceļā uz drošāku un ilgtspējīgāku apgādātību” izklāstīja desmit darbības drošas un ilgtspējīgas apgādes ar izejvielām atbalstīšanai. Paziņojumā uzsvērts, ka ES ir svarīgi radīt atvērtu stratēģisko autonomiju, izmantojot šādus elementus: ārpus ES esošo piegādātāju diversifikācija; ārkārtējas atkarības samazināšana ar apritīgumu un resursefektivitāti, kā arī ar ieguvu un pārstrādi iekšzemē;

⁽⁶⁾ ES Izejvielu 2018. gada rezultātu pārskats.

⁽⁷⁾ *Euromines*.

⁽⁸⁾ *UNEP IRP*.

iekšzemes piegādes jaudas palielināšana; noturīgu piegādes ķēžu izveide ES rūpniecības ekosistēmām; ilgtspējīgas un atbildīgas piegādes stiprināšana; Izejvielu alianses un pētniecības un izstrādes programmas izveide; finansēšanas iespēju palielināšana; kalnrūpniecības prasmju veicināšana; izpētes jaudas palielināšana; ietekmes uz vidi novērtēšana; starptautiskās tirdzniecība un partnerību veicināšana.

3.2. Eiropas Komisijas paziņojumā “Jauns aprites ekonomikas rīcības plāns. Par tīrāku un konkurētspējīgāku Eiropu”, kas publicēts 2020. gada 11. martā, uzsvērts, ka ir svarīgi izveidot otrreizēju izejvielu tirgu un ievērot izejvielu ētiskas ieguves un apgādes drošības principus.

3.3. Eiropas Komisijas 2020. gada 10. marta paziņojumā “Jauna Eiropas industriālā stratēģija” uzsvērts visu ES rūpniecisko vērtības ķēžu nozīmīgums. Nodrošināta tīras enerģijas un izejvielu apgāde par pieņemamu cenu ir būtiska virzība uz rūpniecības oglekļa pēdu samazināšanu, tādējādi paātrinot pārkārtošanos.

3.4. Eiropas Komisija 2019. gada 11. decembrī publicēja paziņojumu “Eiropas zaļais kurss”, kas ir ES jaunā izaugsmes stratēģija, lai pašreizējo ekonomiku pārveidotu par resursu ziņā efektīvu, konkurētspējīgu un klimatneitrālu ekonomiku. Paziņojumā uzsvērts, ka zaļā kursa īstenošanas nolūkos svarīga ir stratēģiska piekļuves drošība resursiem. Lai veiktu pārkārtošanos, būs vajadzīga visu tīrām un digitālām tehnoloģijām nepieciešamo izejvielu ilgtspējīga piegāde.

4. Vispārīgas piezīmes

4.1. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta Eiropas Komisijas centienus un pasākumus ar mērķi stiprināt izejvielu piegādes drošību. Atzinumi, ko pēdējo 15 gadu laikā pieņēmusi EESK Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija, kā arī darbs, kas šajā saistībā veikts kopīgi ar Komisiju, apstiprina organizētas ES pilsoniskās sabiedrības interesi un apņēmību pastāvīgi pilnveidot Eiropas izejvielu partnerību.

4.2. Šajā saistībā ir jāizstrādā konkrētāki priekšlikumi un pasākumi, lai nodrošinātu virzību uz lielāku drošību un ilgtspēju, kā paredzēts Eiropas Komisijas paziņojumā par kritiski svarīgām izejvielām. EESK arī aicina Komisiju apsvērt, kāda rīcība būtu piemērota attiecībā uz visām izejvielām, kas ir svarīgas ES rūpniecībai un ekonomikai, lai novērstu turpmākas atkarības.

4.3. Izejvielu iniciatīva, ko Eiropas Komisija sāka 2008. gadā, sagatavoja ceļu strukturētai koordinētai attiecīgo Eiropas iestāžu rīcībai, kuras mērķis ir vairo Eiropas iedzīvotāju informētību par vajadzību nodrošināt kritiski svarīgu un stratēģisku izejvielu piegādes drošību Eiropas rūpniecības nozarēm un šajā saistībā veikt konkrētus pasākumus ES un dalībvalstu līmenī.

4.4. Eiropas Tehnoloģiju platforma ilgtspējīgu minerālresursu jomā (oficiāli atzīta 2008. gadā), Eiropas Izejvielu inovācijas partnerība (2012), Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūts – izejvielas (2015), Eiropas Akumulatoru aliansē (2017), Eiropas Izejvielu aliansē (2020. gada septembris), kā arī ikgadējie pasākumi ES Izejvielu nedēļas ietvaros ir sekmīgas Komisijas iniciatīvas un svarīgi Eiropas Savienības instrumenti tās pastāvīgajos centienos noteikt, kādi tehnoloģiskie, leģislatīvie un administratīvie risinājumi ir vajadzīgi, lai pieņemtu saskanīgu ES rīcības plānu izejvielu jomā. Tomēr šīs iniciatīvas būtu vajadzējis pastiprināt, un EESK aicina Komisiju veikt ļoti rūpīgu minēto alianses platformu darbības, rezultātu un efektivitātes izvērtējumu un regulāri (katru gadu) informēt EESK par šāda novērtējuma rezultātiem. Mums kā pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ir jābūt informētiem par to, vai šai pieejai patiešām ir konkrēti rezultāti, kas nodrošina virzību uz priekšu un sekmē noturības izejvielu jomā sasniegšanu.

4.5. Eiropas Komisijas paziņojumam galvenokārt ir Eiropas perspektīva, kas ir pilnīgi saprotami, jo svarīgākais jautājums ir izejvielu piegāde Eiropas ekonomikai. Tomēr EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai būtu jāņem vērā to valstu iedzīvotāju un ekonomikas vajadzības un intereses, no kurām izejvielas paredzēts eksportēt uz Eiropu, it īpaši saistībā ar biežajiem paziņojumiem par “Eiropas vērtībām”, “globālo atbildību” un globālajiem “ilgtspējīgas attīstības mērķiem”. Ir svarīgi ņemt

vērā arī to, ka Eiropas Ekonomikas zonas valstis, kas nav ES dalībvalstis, ir bagātas ar minerālresursiem, un arī šīs valstis būtu jāiekļauj izejvielu stratēģijās un stratēģiskajās partnerībās, kā arī jānodrošina tām piekļuve finanšu instrumentiem zaļās pārkārtošanās īstenošanai kalnrūpniecības nozarē.

4.6. Mērķis uzlabot ES noturību kritiski svarīgu un stratēģisku izejvielu jomā ir nesaraujami saistīts ar ES centieniem saglabāt spēcīgu rūpniecisko un tehnisko pamatu, kas neatpaliek no digitālās revolūcijas un globālajām klimata pārmaiņu un vides aizsardzības problēmām. Ir ļoti svarīgi, lai ES šajā procesā gūtu panākumus. EESK jau ir uzsvērusi, ka “saules enerģijas paneļi, vējparki un akumulatori ir ļoti svarīgi jaunās industriālās paradīgas elementi. Taču tiem ir vajadzīgas izejvielas, ko starptautiskajā arēnā kontrolē valstis, ar kurām mēs konkurējam. Industriālajai politikai jābūt cieši saistītai ar stingru tirdzniecības politiku un ārpolitiku, ar kuru palīdzību savukārt jānodrošina piekļuve šiem resursiem”⁽⁹⁾.

4.7. Politikai izejvielu jomā kopā ar citu jomu politiku ir jāpalīdz nodrošināt piegādi Eiropas rūpniecības nozarēm, apmierināt pieprasījumu pēc ES ražojumiem un pakalpojumiem, saudzēt vidi un ierobežot cilvēka darbību ietekmi uz klimatu, kā arī radīt pienācīgas kvalitātes darbvietas. Šie ieguvumi – ekonomiskie, ekoloģiskie un sociālie – būtu vienmērīgi jāsadala visā ES. Ir svarīgi vērst uzmanību ne tikai uz izejvielām, kas saskaņā ar Eiropas Komisijas ierosināto metodiku ir klasificētas kā “kritiski svarīgas”. Izejvielas, kas ir daudzu piegādes vērtību ķēžu būtiska daļa un kuru ieguve nodrošina arī kritiski svarīgas izejvielas, ir jāatzīst par stratēģiski svarīgām.

4.8. Pastāvīgais un prognozējamais ES pieprasījums pēc kritiski svarīgām un stratēģiskām izejvielām ir pamatnosacījums, lai stiprinātu iekšzemes un globālās tirdzniecības attiecības un piegādes ķēdes. Tā kā pieprasījums pēc izejvielām pastāvīgi pieaug, Eiropas Savienībai arī būtu jāturpina palielināt savas spējas iegūt izejvielas no avotiem gan Savienībā, gan ārpus tās. Piegādes ķēžu uzticamībai un prognozējamībai ir būtiska nozīme rūpnieciskās ražošanas un ar to saistītās infrastruktūras saglabāšanā dalībvalstīs, kā arī nepieciešams priekšnosacījums ES noturības stiprināšanai kritiski svarīgu izejvielu jomā.

4.9. Vajadzība pēc kritiski svarīgām un stratēģiskām izejvielām ir viens no rādītājiem, kas ļauj novērtēt un noteikt ES rūpnieciskās ražošanas spēju veidu, kā arī izglītības, apmācības, pārkvalifikācijas, mūžizglītības un sertifikācijas vajadzības, kas Eiropas Savienībā būtu jāapmierina, lai izdzīvotu globālās konkurences apstākļos un nepieļautu ne tikai atkarību no atsevišķu izejvielu piegādēm, bet arī otršķirību inovācijas, pētniecības un tehnoloģiju attīstības jomā.

4.10. Tehnoloģiskā un rūpnieciskā spēja aizstāt kritiski svarīgas izejvielas ir ļoti svarīga, lai stiprinātu noturību, taču to nav iespējams nodrošināt īsā laikposmā un bez ievērojamiem un pastāvīgiem ieguldījumiem pētniecībā un izstrādē, lai atklātu jaunus materiālus. Salīdzinot ar dinamiskajām norisēm Ķīnā, varētu teikt, ka ES noturību kritiski svarīgu izejvielu jomā iespējams stiprināt, īstenojot vērienīgus Eiropas transporta, enerģētikas un IKT infrastruktūras starpsavienojumu un modernizācijas projektus. To visu var izdarīt ES zaļā kursa kontekstā, tādējādi Eiropas Savienībā saglabājot pietiekami augstu pieprasījumu pēc šādām izejvielām, kas stabilizē globālās piegādes ķēdes, radot jaunu ieguldījumu pieplūdumu ne tikai nozarēm, kurās šādas izejvielas pārstrādā, bet arī pētniecības un izstrādes programmām kritiski svarīgu izejvielu aizstāšanai.

5. Īpašas piezīmes

5.1. Eiropas Komisijas paziņojums ir solis uz priekšu un skaidrs ceļvedis, kurā ietvertas iniciatīvas un pasākumi, kas veicami Eiropas līmenī, un tāpēc EESK iesaka Eiropas Parlamentam un Padomei atbalstīt šo pieeju, lai uzlabotu ES noturību kritiski svarīgu izejvielu jomā.

5.2. Ieguldījumi ilgtspējīgā kalnrūpniecībā nodrošina piegādi, rada darbvietas un sekmē ekonomikas progresu, taču tiem, balstoties uz korporatīvo sociālo atbildību, ir arī jānodrošina sociālekonomiski un vidiski uzlabojumi. Svarīgākais jautājums ir par to, kā rast līdzsvaru starp ilgtspējīgas kalnrūpniecības veicināšanu un sabiedrības atbalsta nodrošināšanu. Īpaši svarīgi ir palielināt iedzīvotāju informētību.

⁽⁹⁾ OV C 364, 28.10.2020., 108. lpp.

ES zaļais kurss, klimata mērķi 2030. un 2050. gadam un pieprasījums pēc izejvielām

5.3. Paredzēts, ka tīra aprites ekonomika samazinās atkarību no importētām izejvielām un enerģijas, mazinās ES nelabvēlīgo ietekmi uz sabiedrības veselību un vidi un ka šādā ekonomikā tiks izstrādāti ekonomikas modeļi nākotnei un radīts vairāk vietējo darbvieta. Tā arī veicinās pašpietiekamību un palīdzēs risināt noturības problēmas, ko saistībā ar globālajām piegādes ķēdēm atklāja Covid-19 pandēmija. EESK jau aicinājusi noteikt skaidru stratēģiju, lai ES kļūtu "par pasaules līderi aprites ekonomikā un tīru tehnoloģiju jomā. Tā pieliks pūles, lai dekarbonizētu energoietilpīgās nozares" ⁽¹⁰⁾.

5.4. Eiropas Komisijas paziņojumā nav minēta vai apsvērta dziļjūras derīgo izrakteņu ieguve ⁽¹¹⁾, ne arī mēģināts mainīt priekšstatu, ka ieguves rūpniecība nav videi nekaitīga. Dažos gadījumos ilgtspējīgas ieguves prakses to padara videi nekaitīgu.

5.5. Komisija norāda, ka kalnrūpniecības atkritumi ir bagāti ar kritiski svarīgām izejvielām un var radīt jaunas saimnieciskās darbības. Taču nav skaidrs, cik daudz ieguldījumu un kāda līmeņa sabiedrisko atbalstu šādi darbībai vajadzēs. Ekonomikas iespējas, kas izriet no kritiski svarīgajām izejvielām kalnrūpniecības atkritumos, ir saistītas ne tikai ar ogļu raktuvēm, bet arī citām rūdām, piemēram, dzelzi, cinku vai niķeli.

5.6. Lai izstrādātu zaļās un tīrās tehnoloģijas, kas nepieciešamas zaļajai enerģētikas pārkārtošanai un plašākā ziņā arī zaļajai rūpniecības pārkārtošanai, ļoti svarīgi ir palielināt metālu reciklēšanas, ieguves un pārstrādes jaudu. Ir svarīgi atgūt stratēģiskas un kritiski svarīgas izejvielas, tāpēc ir jāievieš novatoriskas tehnoloģijas atkritumu šķirošanai un apstrādei. Ir pienācīgi jāveicina un finansiāli jāatbalsta abi ES iekšzemes apgādes ceļi – ieguve un atkalizmantošana.

ES kritiski svarīgo izejvielu saraksts – novērtēšanas metodika

5.7. ES kritiski svarīgo izejvielu saraksts būtu jāpārskata reizi divos gados, ņemot vērā jaunu tehnoloģiju attīstību. Eiropas Komisija norāda uz pašreizējā priekšlikumā minēto pasākumu uzraudzību. Ietekmes novērtējumi ir jāveic pastāvīgi, paredzot iespēju veikt grozījumus/regulēt.

5.8. Komisijas paziņojumā ir uzsvērts, ka kritiski svarīgo izejvielu saraksta periodiskam izvērtējumam ir arī svarīga nozīme ilgtspējīgas un atbildīgas apgādes veicināšanā. Tāpēc būtu atkārtoti jānovērtē šī saraksta periodiskai izvērtēšanai izmantotās metodikas atbilstība Vispārējai cilvēktiesību deklarācijai ⁽¹²⁾, ANO Vadošajiem principiem uzņēmējdarbībai un cilvēktiesībām ⁽¹³⁾, tostarp SDO darba pamattiesībām, Deklarācijai par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā, kas ietver darba pamatstandartus, un Trīspusējai deklarācijai par principiem attiecībā uz daudz nacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku ⁽¹⁴⁾, kā arī ANO IAM ⁽¹⁵⁾.

5.9. Kritiski svarīgo izejvielu saraksta periodiskas izvērtēšanas metodikā ir patiešām jāņem vērā cilvēktiesību pārkāpumu risks, tostarp ar darījumdarbību saistītu cilvēktiesību pārkāpumu risks globālajās vērtības ķēdēs ⁽¹⁶⁾, kā arī vides postījumu risks potenciālajās ražotājvalstīs. Tāpēc ir jānosaka piemēroti kritēriji, kas jāiekļauj izvērtēšanas metodikā. Tas ir ārkārtīgi svarīgi, ņemot vērā, ka ES tiesiskuma komisārs izstrādā obligātu pienācīgas rūpības direktīvu, ar ko paredzēts nākt klajā 2021. gada pirmajā pusgadā.

5.10. Parasti par kritiski svarīgām izejvielām tiek uzskatītas izejvielas, kas nāk no kalnrūpniecības nozares, tomēr šis jēdziens aptver daudz plašāku materiālu spektru. Piemēram, koksnes materiāli var tikt efektīvi izmantoti daudz plašāk nekā agrāk: gan tekstilmateriālu jomā, gan jaunu, vieglāku un videi daudz labvēlīgāku bateriju tehnoloģijā; šajā jomā progress notiek lielā ātrumā. Turklāt bioekonomika sniedz unikālas iespējas palielināt ES ekonomikas noturību un mūsu kontinenta

⁽¹⁰⁾ OV C 364, 28.10.2020., 108. lpp.

⁽¹¹⁾ Starptautiskās Jūras dziļu pārvaldes uzdevums ir padarīt derīgo izrakteņu ieguvi no jūras gultnes juridiski un praktiski iespējamu.

⁽¹²⁾ Sk. 2. zemsvītras piezīmi.

⁽¹³⁾ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

⁽¹⁴⁾ Sk. 4. zemsvītras piezīmi.

⁽¹⁵⁾ Sk. 5. zemsvītras piezīmi.

⁽¹⁶⁾ Globālās vērtības ķēdes.

ģeopolitisko stabilitāti. Atjaunojamo energoresursu izmantošana palīdzētu tajā pašā laikā mazināt klimata pārmaiņas un ļautu fosilā kurināmā radītās emisijas paturēt zemē, piešķirot zaļās noturības aspektu fosilā kurināmā nozarēm.

ES izejvielu kartēšana

5.11. Priekšlikums kartēt ES krājumos un atkritumos esošo kritiski svarīgo otrreizējo izejvielu iespējamo piegādi ir svarīgs pasākums, lai uzlabotu ES noturību izejvielu jomā. Tāpēc Komisijai šī kartēšana ir jānosaka par prioritāti un tā jāveic līdz 2021. gada beigām, nevis pašlaik paredzētajā termiņā – līdz 2022. gadam, un tās rezultāti ir jā dara plaši pieejami ieinteresētajām personām un iedzīvotājiem.

5.12. Ņemot vērā to, ka pašlaik trūkst pārskata un informācijas par otrreizējo izejvielu pieejamību Eiropas Savienībā, stratēģisku un kritiski nozīmīgu – gan atsevišķām nozarēm, gan starpnozaru skatījumā – materiālu izsekošana ir jāveic prioritārā kārtā, tostarp izmantojot digitālas un lielo datu tehnoloģijas.

Kaln rūpniecība, saistītās prasmes un sabiedrības atbalsts šādai darbībai

5.13. Gan raktuvēs, gan atklātā veidā veiktas izejvielu ieguves darbības ir ļoti svarīgas piegādes risku mazināšanai, piemēram, nodrošinot materiālus mazoglekļa tehnoloģiju un lauksaimniecības izvēšanai un palielinot ražošanas vērtības ķēžu noturību. Eiropas minerālu nozare var nodrošināt būtiski svarīgo izejvielu pieejamību, kas pašreizējām un turpmākām tehnoloģijām vajadzīgi, lai radītu klimatneitrālu, uz pakalpojumiem un labklājību vērstu, resursefektīvu aprites ekonomiku, vienlaikus iegūstot izejvielas ilgtspējīgā un atbildīgā veidā.

5.14. Turklāt kaln rūpniecība Eiropā tiek veikta, ievērojot augstākos ekoloģiskos un sociālos standartus salīdzinājumā ar trešām valstīm. Rūpniecība Eiropā ir apņēmusies būtiski veicināt klimata pārmaiņu ierobežošanu – tā ne tikai pastāvīgi meklē dekarbonizācijas veidus, lai efektīvi un lietderīgi apmierinātu pastāvīgi pieaugošo pieprasījumu pēc resursiem, bet arī nodrošina citas saimnieciskās darbības, lai uzlabotu to rezultātus vides jomā.

5.15. Ir maz piemēru jaunattīstības valstu veiktam izejvielu eksportam, kas veicina ilgtspējīgu ekonomikas un sociālo attīstību plašas iedzīvotāju daļas labā. Gluži pretēji, bieži vien ir vērojama sociāla ekspluatācija un vides piesārņošana, kā arī tas, ka ieguvēji parasti ir tikai nedaudzi.

5.16. Izejvielām ir ne tikai jānodrošina Eiropas ekonomikas uzplaukums, bet arī jābūt pamatam ilgtspējīgai, proti, sociāli labvēlīgai un vides aizsardzības prasībām atbilstīgai ekonomikas attīstībai ieguves valstīs. Šajā ziņā ES ir jā kļūst aktīvai un nepārprotami jāatbalsta visi iespējamie to uzņēmumu centieni, kuri pāriet no līdzšinējās politikas nodrošināt pēc iespējas lētākās izejvielas, gūstot labumu vienpusēji, uz jaunu "stratēģiskas partnerības" pieeju. Šādā stratēģiskā partnerībā taisnīgā veidā jāņem vērā gan izejvielu piegādātājvalstu un saņēmējvalstu ekonomiskās, sociālās un vidiskās vajadzības un intereses, gan jāatbalsta un jāveicina sociālekonomiska attīstība, kuras virzienu noteikušas pašas ieguves valstis. Radot vidi, kurā "spēles noteikumus nosaka partnerattiecības", tirdzniecības attiecībās, kas pamatojas uz kopējām interesēm un savstarpēju cieņu, iespējams sasniegt lielāku uzticēšanos, noturību, drošību un paļāvību.

5.17. Vietējās vides problēmas vienmēr ir jāizsver attiecībā pret ieguvumiem, ko šādi projekti varētu radīt, lai atrisinātu lielākas ar CO₂ saistītas problēmas Eiropā un visā pasaulē, piemēram, pieprasījuma pēc vara pieaugumu. Šādai līdzsvarošanai vajadzētu būt daļai no kaln rūpniecības projektu prioritātes noteikšanas Eiropā. Šādā prioritātes noteikšanā būtu arī jāņem vērā reģionālās ekonomikas apsvērumi.

5.18. Ar piekļuvi izejvielām nepietiek, ja ES nav augsto tehnoloģiju pārstrādes iekārtu. Komisārs *Thierry Breton* ir paziņojis, ka attiecībā uz kritiski svarīgām izejvielām mērķis ir līdz nākamās desmitgades sākumam nodrošināt Eiropas kaln rūpniecības un rafinēšanas jau du gatavību. Ar tādu vērienu nepietiek. Tāpēc EESK iesaka Eiropas Savienībā veicināt tūlītējus ieguldījumus un kopējus regulētus stimulus ieguldītājiem. Lai ātrāk panāktu Eiropas "stratēģisko autonomiju" kritiski svarīgu izejvielu jomā, būtu jāapsver iespēja veidot Eiropas partnerību ("Apvāršnis Eiropa") vai svarīgu projektu visas Eiropas interesēs (IPCEI). Šādam IPCEI būtu jāaptver visa kritiski svarīgo izejvielu apgādes ķēde: iekšzemes minerālavotu

izvērtēšana, ieguve, kausēšana, pārveide, reciklēšana, pārprofilēšana. Gluži tāpat kā akumulatoru gadījumā pilnībā integrētas iekšējās retzemju vērtības ķēdes izveide būs ļoti svarīga digitālās un zaļās pārkārtošanās īstenošanai.

5.19. Eiropā pašreiz tiek īstenoti četri nozīmīgi rūpniecības projekti ilgtspējīgas kalnrūpniecības un pārstrādes jomā, kuru kopējā vērtība ir gandrīz 2 miljardi EUR. Gaidāms, ka līdz 2025. gadam tie aptvers 80 % no mūsu vajadzībām pēc litija akumulatoru nozarē. Šie projekti varētu sniegt iedvesmu attiecībā uz citām izejvielām, kas ir būtiski svarīgas Eiropas vērtības ķēdēm daudzās citās stratēģiskās nozarēs.

5.20. Rūpniecība jau izmanto automatizāciju, digitalizāciju, blokķēdes tehnoloģiju un mākslīgo intelektu, taču ir jāanalizē programmas *Copernicus* izmantošana, lai konstatētu jaunas izejvielu ieguves vietas un pārraudzītu vidisko pēdu. Turklāt EESK jau ir ieteikusi sagatavot reglamentējošu ES ceļvedi, kurā būtu aplūkotas ar izejvielu nozares digitalizāciju saistītās problēmas, iztīrējot tādus jautājumus kā kibernetikas drošība, mākslīgais intelekts, automatizācija, daudzlīmeņu pārvaldība un derīgo izrakteņu ieguves darbības jūrā un kosmosā⁽¹⁷⁾.

5.21. Ir jāizstrādā jaunas ieguves, atgūšanas un ražošanas metodes. Tām jāatbilst augstākajiem ekoloģiskajiem un sociālajiem standartiem. Resursu izmantošana ES atkritumu poligonos un kalnrūpniecības sārņos ir potenciāls kritiski svarīgu un stratēģisku izejvielu avots. Taču vides speciālisti mudina lēmumu pieņemšanas procesā par turpmākām kalnrūpniecības vietām iesaistīt vietējās kopienas.

5.22. Kalnrūpniecības prasmes var pārnest uz metālu un minerālu izmantošanu, iespējams, tajos pašos reģionos. Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms palīdzēs ogļu un oglekļietilpīgiem reģioniem ar ilgtspējīgas infrastruktūras finansējumu, kas pieejams programmā *Invest EU*. Taču ir vajadzīgs laiks un stimuli ieguldītājiem, kā arī tiesību akti par ātrākām atļaujas piešķiršanas procedūrām (risinājums varētu būt ES regula). Sociālie, ekoloģiskie un ilgtspējas standarti ir galvenās prasības visiem turpmākajiem ES projektiem.

5.23. Viens no galvenajiem priekšnosacījumiem efektīvai vietējā satura politikai par vairāk, zaļāku un labāk apmaksātu darbvietu radīšanu ar minerāliem bagātās valstīs ir vajadzīgo prasmju un spēju pieejamība, lai izpildītu nozares prasības visā raktuvi dzīves ciklā. Ir arī ļoti svarīgi izstrādāt jaunus prasmju kopumus un pielāgot pašreizējos, lai strauji reaģētu uz tehnoloģiskajām pārmaiņām. Neseni pētījumi ir apstiprinājuši jaunu tehnoloģiju iespējamo ietekmi uz darbvietu raksturu, uzsverot, ka kalnrūpniecības nozarē jauni prasmju kopumi būs vajadzīgi ne tikai jaunām profesijām, bet arī pašreizējām, jo pašreizējie darbības amatī, visticamāk, būs jāpielāgo automatizācijai. Ar sociālā dialoga palīdzību ir jānovērš atļaišana, pārkvalificējot darba ņēmējus un nodrošinot viņu piekļuvi jaunajiem amatīem un darbvietām, ko radījušas jaunas tehnoloģijas un reciklēšanas procesi.

5.24. Izglītība, apmācība, pārkvalifikācija un sertifikācija ir ļoti svarīga, un nozares nākotnei ir būtiski, ka tās tiek nodrošinātas sociālā dialogā, un vajadzīgo prasmju ieguvei ir vajadzīgs laiks un finansējums. Īpašus priekšmetus, piemēram, ģeoloģiju, metalurģiju un kalnrūpniecību varētu mācīt pat bakalaura programmās.

Ieguldījumi

5.25. Izpēte ir ar lielu risku saistīta darbība, kas būtiski palielina kapitāla izmaksas. Riska samazināšana, izmantojot aizdevumu garantijas un amortizācijas režīmus, var ievērojami veicināt ieguldījumus. Citi nodokļu stimuli ir nodokļu kredīti un valsts atbalsts. Šādi mehānismi tiek plaši izmantoti kalnrūpniecībā un pārstrādē visā pasaulē, taču ne Eiropas Savienībā.

5.26. Ir jāizstrādā un jāparedz efektīva finansiālu stimulu sistēma, lai atbalstītu ekoloģisko pārkārtošanos atkritumu nozarē. Turklāt būtu jāpiemēro sods par atkritumu ziņā vērtīgu resursu izšķērdēšanu.

⁽¹⁷⁾ OV C 429, 11.12.2020, 37. lpp.

5.27. Lai nodrošinātu vienlīdzīgu konkurences apstākļus izejvielu tirdzniecības jomā, ir ļoti svarīgi uzlabot ES spēju efektīvi novērst tādu tarifu radītus un citu veidu šķēršļus tirdzniecībā, tostarp saistībā ar dempingu un publiskā iepirkuma jomā, ko radījuši starptautiskie partneri.

5.28. Lai Eiropa spētu saglabāt vadošo lomu globālajā vērtības ķēdēs, tai ir vajadzīgi ievērojami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē. Ir svarīgi neatpalikt no citām ekonomikas lielvarām, un tam ir vajadzīga dažādu politikas jomu, tostarp jaunās industriālās stratēģijas un ES tirdzniecības politikas, instrumentu cieša koordinācija. Regulas par ārvalstu tiešo ieguldījumu izvērtēšanu īstenošana iegūst īpašu nozīmi ES stratēģisko vērtības ķēžu aizsardzībā.

5.29. ES ir jāpievērš īpaša uzmanība globālo izejvielu tirgu, kā arī stratēģisko piegādes ķēžu attīstības uzraudzībai. No visām dalībvalstīm un ieinteresētajām personām ir jāsaņem uzticama un pilnīga informācija, izmantojot standartizētus ziņošanas datu formātus.

5.30. ES uzņēmumu ieguldījumiem, kas saistīti ar zaļo pārkārtošanos ieguves, pārstrādes un reciklēšanas nozarē, ir jāatbalsta darbības, kas rūpniecībā tiek veiktas ar mērķi iesaistīties pārkārtošanā un virzībā uz klimatneitralitātes mērķu sasniegšanu⁽¹⁸⁾. Būtu jānodrošina, ka nozare var viegli piekļūt ilgtspējīgam finansējumam, bet tikai tad, ja tās plānotie ieguldījumi, pētniecības un izstrādes plāni un industriālās pārkārtošanās projekti skaidri atbilst klimata mērķiem, pilnīgas un produktīvas nodarbinātības mērķim, ilgtspējīgas ekonomikas izaugsmes principiem un mērķim panākt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visiem. EESK jau iepriekšējā atzinumā norādīja, ka "ilgtspējīgai izaugsmei vajadzētu būt saistītai ar vides, ekonomisko, sociālo un pārvaldības dimensiju līdzsvarotā un vispārējā pasaules mēroga pieejā, kas saskaņota ar visiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem un Parīzes nolīgumu par klimata pārmaiņām, nosakot transversālu nosacījumu obligāto minimumu, kuru nevar aizstāt ar citiem nosacījumiem"⁽¹⁹⁾.

5.31. Turklāt kalnrūpniecības projekti, kas liecina par tādu pašu apņemšanos, būtu jāatbalsta un jāstimulē arī IPCEI (svarīgi projekti visas Eiropas interesēs) un KIP (kopīgu interešu projekti) satvarā. Novērtējot šādu ieguldījumu un projektu ieguldījumu, uzmanība jāpievērš arī informācijas sagrozišanas vai maldinošas informācijas apzināšanai.

Tirdzniecība un starptautiskā dimensija

5.32. Ķīna pašlaik nodrošina 98 % no ES retzemu elementu apgādes. Sākas lielas ģeopolitiskās konkurences laikmets, un tāpēc efektīvas ekonomikas diplomātijas attīstīšana ES līmenī ir galvenais faktors, lai nodrošinātu piekļuvi daudzveidīgiem piegādātājiem, vienlaikus ieguldot atkalizmantošanas un reciklēšanas jaudās. Tāpēc EESK uzstāj, ka ir jāveido stratēģiska partnerība ar līdzīgi domājošām valstīm daudzpusējā satvarā, jo šādā veidā būs iespējams novērst piegādes traucējumu izraisītas (dažkārt politisku ieganstu dēļ) dīkstāves sarežģītās industriālās vērtības ķēdēs Eiropas Savienībā.

5.33. Lai novērstu cenu svārstīgumu un mazinātu ES ieinteresēto personu atkarību no ASV dolāra, ir ļoti svarīgi palielināt euro kā starptautiskas un atsauces valūtas nozīmīgumu. Eiropas Komisijai būtu jāmeklē veidi, kā, izmantojot pieejamos ekonomikas diplomātijas un tirdzniecības politikas instrumentus, veicināt kritiski svarīgo izejvielu tirdzniecību euro valūtā. Šajā saistībā atzinīgi vērtējams Eiropas Komisijas paziņojums "ES ekonomikas un finanšu sistēma: veicināt atvērību, stiprumu un noturību"⁽²⁰⁾.

⁽¹⁸⁾ McKinsey ziņojums "How the European Union could achieve net-zero emissions at net-zero cost" (2020. gada 3. decembris). Lai panāktu nulles līmeņa neto emisijas, nākamajos 30 gados tūrās tehnoloģijās un metodēs būtu jāiegulda aptuveni 28 triljoni EUR. No šiem 5,4 triljoniem EUR aptuveni 1,5 triljoni EUR (29 %) būtu jāiegulda būvniecības nozarē, 1,8 triljoni EUR (33 %) būtu jāizmanto enerģētikā, 410 miljardi EUR (8 %) – rūpniecības nozarē, 76 miljardi EUR (apmēram 1 %) – lauksaimniecībā un 32 miljardi EUR (mazāk nekā 1 %) – transporta nozarē. Aptuveni 1,5 triljoni EUR (28 %) būtu jāizmanto infrastruktūras finansēšanai ar mērķi uzlabot enerģijas pārvadi un sadali visās nozarēs.

⁽¹⁹⁾ "Rīcības plāns ilgtspējīgam finansējumam" (OV C 62, 15.2.2019., 73. lpp.).

⁽²⁰⁾ COM(2021) 32 final, 19.1.2021., Paziņojums ES Parlamentam, Eiropas Centrālajai bankai un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0032&from=EN>

5.34. Otrreizēju izejvielu eksportam jābūt atļautam tikai tad, ja tas ir pamatoti ilgtspējas ziņā. Taču Eiropas Savienībai būtu jācenšas mainīt spēles noteikumus un atļaut vērtīgus materiālus saturošu atkritumu eksportu tikai tad, ja tas ir lietderīgi ilgtspējas ziņā. Proti, šāda veida atkritumu eksportam būtu jānotiek tikai tad, ja ekoloģiskie un sociālie standarti, kā arī pasākumi klimata seku mazināšanai galamērķi ir līdzvērtīgi ES standartiem.

5.35. Ir jāpastiprina starptautiskā sadarbība ESAO, ANO, PTO un G20 ietvaros, neaizmirstot par nozares turpmāko ilgtspēju un ES interesēm nodrošināt piekļuvi kritiski svarīgām izejvielām. Vienlīdzīgu konkurences apstākļu ar citām pasaules daļām nodrošināšana ir ļoti svarīga Eiropas ieinteresētajām personām. Eiropas Savienībai ir jāizmanto visi tās rīcībā esošie instrumenti, tostarp tirdzniecības nolīgumi un stratēģiskās partnerības, lai radītu apstākļus ES kopuzņēmumu veicināšanai trešās valstīs, kas ir bagātas ar resursiem, it īpaši Āfrikā un Dienvidamerikā, vienmēr ievērojot atbildīgas piegādes un darbījumsdarbības jomas paraugprakses principus. Būtiski svarīgi ir arī integrēt Rietumbalkānu valstis ES piegādes ķēdē.

Briselē, 2021. gada 25. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ilgspējas prasības akumulatoriem Eiropas Savienībā”

(COM(2020) 798 final – 2020/353 (COD))

(2021/C 220/18)

Ziņotājs: **Bruno CHOIX**Līdzziņotājs: **Franck UHLIG**

Apspriešanās	Eiropas Parlaments, 18.1.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Pilnsapulces lēmums	1.12.2020.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.3.2021.
Pieņemts plenārsesijā	24.3.2021.
Plenārsesija Nr.	559
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	256/0/4

1. Secinājumi un ieteikumi

- 1.1. EESK atbalsta Eiropas Komisijas ierosinātajā regulā (COM(2020) 798 final – 2020/0353 (COD)) paredzēto kārtību.
- 1.2. EESK uzskata, ka novērst iekšējā tirgus sadrumstalotību, kuras cēlonis varētu būt iespējamās atšķirīgās dalībvalstu pieejas, ir galvenais jautājums, kas jārisina visām ieinteresētajām personām.
- 1.3. EESK aicina, iesaistot visas ieinteresētās personas, noteikt precīzākus un operatīvākus pārvaldības mehānismus un instrumentus jaunās regulas īstenošanai.
- 1.4. Lai šos jautājumus atrisinātu, EESK ierosina vēl vairāk nostiprināt Eiropas Ķimikāliju aģentūras (ECHA) funkcijas un resursus.
- 1.5. Jautājumos, kas saistīti ar veselību, drošību un darba apstākļiem ražošanā, kā arī ar akumulatoru reciklēšanu un pārprofilēšanu, EESK ierosina nostiprināt Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūras (OSHA) funkcijas.
- 1.6. Attiecībā uz rūpīgas pārbaudes pienākuma izpildi akumulatoru piegādes ķēdes uzraudzības saistībā EESK pieprasa pilnīgu pārredzamību pār šīs uzraudzības sistēmas ieviešanu.
- 1.7. Reciklēšana, renovēšana un atkārtota izmantošana ļauj panākt drošību augšupējā vērtības ķēdē. Būtiski ir atbalstīt pētījumus un tehnoloģiju izstrādi ekodizaina jomā. EESK ierosina to īstenot kā svarīgu projektu visas Eiropas interesēs (PIIEC).
- 1.8. Pasākumos, kas saistīti ar darbvietām un prasmēm un kuru mērķis ir veicināt Eiropas ilgtspējīgu akumulatoru rūpniecības nozares attīstību, EESK ierosina paplašināt un nostiprināt Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centra (Cedefop), kā arī attiecīgo Eiropas nozaru sociālā dialoga komiteju funkcijas tainīgas pārkārtošanas procesa īstenošanā, kas ir paredzēta Eiropas zaļajā kursā.

1.9. Saistībā ar Komisijas iniciatīvu "Prasmju pakts" un tādiem Eiropas projektiem kā *ALBATS*, *DRIVES* un *COSME* EESK uzskata, ka īpaši prioritāra ir izglītojošu projektu izstrāde un īstenošana akumulatoru ekodizaina un reciklēšanas jomā, piešķirot šim mērķim pietiekamus finanšu līdzekļus, lai nodrošinātu panākumus, un aktīvi iesaistoties sociālajiem partneriem, kā arī sadarbojoties ar iespējamajiem valstu mehānismiem vai konkrētām, tieši skartām nodarbinātības jomām.

1.10. EESK ierosina, ņemot vērā ES apņemšanos attiecībā uz oglekļneitralitāti, ātri ieviest maksimālos robežlielumus attiecībā uz oglekļa pēdu, kas saistīta ar akumulatoru ražošanu, kā arī augšupējo materiālu piegādes loģistiku, un palielināt Komisijas piešķirtos resursus, lai ātri izstrādātu un ieviestu instrumentus akumulatoru nozares oglekļa pēdas novērtēšanai un uzraudzībai.

1.11. EESK uzskata, ka ir jānosaka ražotāja atbildība, kas būtu saderīga ar ekodizaina stimulēšanu. Tādēļ šķiet, ka ir jānoskaidro akumulatoru darbības beigās no to ierīču darbības beigām, kurās šos akumulatorus izmanto.

1.12. EESK ierosina ieviest jēdzienu "ekspluatācijas beigās" papildus jēdzienam "darbmūža beigās", lai veicinātu akumulatoru atkārtotu izmantošanu, renovāciju vai otru darbības beigās un reciklēšanu.

1.13. Regulas projekta par marķēšanu noteikumos vajadzētu būt paredzētam pienākumam pilnveidot cilvēku informēšanu par tādu bīstamu vielu potenciālo risku kā kadmījs, svins un dzīvsudrabs un par cita veida drošības apdraudējumu, lai izvēli būtu iespējams izdarīt uz informētības pamata un uzlabotos akumulatoru izmantošana.

2. Ievads

2.1. Eiropas Komisija 2020. gada 10. decembrī iesniedza priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai (COM(2020) 798 final – 2020/0353 (COD)) par baterijām un bateriju atkritumiem, ar ko atceļ 2006. gada 6. septembra Direktīvu 2006/66/EK par baterijām un akumulatoriem, un bateriju un akumulatoru atkritumiem un groza 2019. gada 20. jūnija Regulu (ES) 2019/1020 par tirgus uzraudzību un produktu atbilstību.

2.2. Ierosinātās regulas mērķis ir izstrādāt Savienības sistēmu, kas aptvertu visu akumulatoru dzīves ciklu, tostarp saskaņotus un daudz prasīgākus noteikumus par akumulatoriem, to sastāvdaļām, bateriju atkritumiem un reciklētajiem materiāliem.

2.3. Šīs regulas galvenie mērķi ir uzlabot akumulatoru ilgtspējību visā to dzīves ciklā, nodrošinot minimālās ilgtspējības prasības akumulatoriem, kuri tiek laisti Eiropas Savienības iekšējā tirgū, pastiprināt akumulatoru piegādes ķēdes noturību Eiropas Savienībā, veicinot aprites ekonomiku, un samazināt ietekmi uz vidi un sociālo ietekmi visos akumulatoru dzīves cikla posmos.

2.4. Viens no galvenajiem uzdevumiem ir veicināt augstas kvalitātes un efektīvu akumulatoru ražošanu un laišanu Eiropas Savienības tirgū, nostiprināt un izmantot Eiropas Savienības akumulatoru primāro un sekundāro izejvielu potenciālu, šajā nolūkā nodrošinot to efektīvu un ilgtspējīgu ražošanu, kā arī garantēt otrreizējo izejvielu tirgus optimālu darbību un ar to saistīto rūpniecisko procesu nevainojamu norisi.

2.5. Ar šo regulu Komisija plāno veicināt inovāciju, kā arī ES tehnoloģiskās zinātnes attīstību un realizāciju.

2.6. Pēc aprites ekonomikas loģikas tādējādi būtu jāsamazinās ES atkarība no stratēģiski svarīgo izejvielu un retzemju metālu importa un jātiek ieviestai visu akumulatoru atkritumu pienācīgai savākšanai un reciklēšanai.

2.7. Ar mērķi samazināt ietekmi uz vidi un sociālajiem aspektiem regulai jāveicina atbildīga sagāde, jāsekmē izejvielu un reciklēto materiālu efektīva izmantošana, jāsamazina siltumnīcefekta gāzu emisijas visa akumulatoru dzīves cikla laikā, jāsamazina riski cilvēku veselībai un vides kvalitātei, kā arī jāuzlabo iesaistīto cilvēku sociālie apstākļi.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Nākamajā desmitgadē Eiropā, pārkārtojoties uz zaļo enerģētiku, akumulatoru tehnoloģijas būs viens no galvenajiem katalizatoriem. Pateicoties transporta elektrifikācijai, ja tā ir pamatota, un atjaunojamo energoresursu enerģijas kā uzticamu energoavotu izmantošanai, akumulatoru izmantošanai vajadzētu palīdzēt sasniegt Eiropas mērķus, kas paredzēti Parīzes klimata nolīgumā.

3.2. Komisijas priekšsēdētājas vietnieka Maros Šefčovič skatījumā, vērtējot pēc panākumiem, kas gūti Komisijas 2017. gadā izveidotās Eiropas Akumulatoru alianses ietvaros, piecu gadu laikā ES spēš apmierināt līdz pat 80 % savu vajadzību.

3.3. Šī stratēģiskā autonomija tiks veidota kopīgi ar Eiropas Akumulatoru aliansi, lai nodrošinātu juridiskus instrumentus automobiļu, izejvielu un ķīmiskās rūpniecības nozaru sagrupēšanai dalībvalstīs ar mērķi izstrādāt un ieviest 100 % Eiropas vērtības ķēdes, kuru pirmās Eiropas akumulatoru ražotnes darbu varētu sākt 2021. vai 2022. gadā.

3.4. EESK atbalsta pasākumus, kas paredzēti Komisijas ierosinātajā regulā, jo tiem piemīt spēja risināt daudzās problēmas, ko rada akumulatoru ražošanas un patēriņa pieaugums pasaulē.

3.5. Tomēr attiecībā uz ES stratēģisko autonomiju EESK brīdina, ka minētie pasākumi ir jāpastiprina un jāīsteno ātri, lai novērstu ne tikai ES akumulatoru lietotāju tehnoloģiskās, rūpnieciskās un enerģētiskās atkarības palielināšanos no Āzijas vai Amerikas ražotājiem, bet arī Eiropas autobūves rūpnīcu pārcelšanu uz ražotnēm trešās valstīs, uz reģioniem, kas atrodas tuvu akumulatoru ražotnēm, tādējādi radot negatīvas ekonomiskās, sociālās un vides sekas, kā jau norādīts iepriekšējā EESK atzinumā⁽¹⁾. Turklāt ir jāaizsargā arī Eiropas uzņēmumu intereses, pilnībā izmantojot visus piemērotos ES instrumentus. Šajā sakarā EESK arī pauž bažas par to, kā Komisija plāno pārbaudīt un piemērot prasības attiecībā uz oglekļa pēdu, reciklētā satura līmeni un pienācīgu pārbaudi piegādes ķēdē. EESK arī uzsver, ka attiecībā uz importētajiem produktiem ir jāveic rūpīga atbilstības pārbaude, lai novērstu negodīgu konkurenci no ārvalstīm.

3.6. Saules paneļi, vēja parki un akumulatori ir būtiski mūsu jaunās rūpnieciskās paradigmas elementi⁽²⁾. To pamatā ir izejvielas un materiāli, zinātība un pievienotā vērtība no valstīm, kas galvenokārt atrodas ārpus ES. Pašreiz tikai 1 % litija akumulatoru tiek ražoti Eiropā⁽³⁾. Līdztekus stacionāru akumulatoru ražošanai Eiropai domājot par efektīvu un drošu pašreizējo un turpmāko elektrotīklu plānu īstenošanu, EESK iesaka Eiropas līmenī paredzēt regulējumu papildinošai pieejai V2G – “transportlīdzeklis–tīkls”.

3.7. EESK atbalsta transporta ilgtspējas uzlabošanas priekšlikumus un akumulatoru jomā izstrādāto stratēģisko rīcības plānu, kura mērķis ir samazināt Eiropas enerģētisko deficītu un radīt akumulatoru vērtības ķēdi. Transporta dekarbonizācija un pārkārtošanās uz tīru enerģiju ir viens no galvenajiem aspektiem trešajā pasākumu kopumā par mobilitāti, Eiropas zaļo kursu un ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģiju. Šī iniciatīva iekļaujas plašākā sistēmā, ko paredz aprites ekonomikas rīcības plāns⁽⁴⁾.

3.8. Eiropas aprites ekonomikas dalībnieku platformai var būt liela nozīme komunikācijā par šīm tēmām⁽⁵⁾.

3.9. Ir arī vajadzīga sistēma, kas būtu piemērota galapatērētāju informēšanai par tirgū pieejamo akumulatoru kvalitāti un kas palīdzētu patērētājiem labāk izprast savu lomu ar akumulatoriem saistīto atkritumu vākšanā.

⁽¹⁾ OV C 353, 18.10.2019., 102. lpp.

⁽²⁾ OV C 364, 28.10.2020., 108. lpp.

⁽³⁾ OV C 282, 20.8.2019., 51. lpp.

⁽⁴⁾ OV C 62, 15.2.2019., 254. lpp.

⁽⁵⁾ <https://circulareconomy.europa.eu/platform/fr/>

3.10. Labākais veids, kā nodrošināt, lai saražotie akumulatori būtu "tīri", ir to atbilstība Eiropas standartiem un noteikumiem vides jomā, kā to veicina, piemēram, aprites ekonomikas pieeja – no raktuvēm līdz akumulatoru dzīves cikla beigām. Lai sasniegtu šo mērķi, ir svarīgi, lai nozare veiktu liela mēroga ieguldījumus, savukārt Komisijas uzdevums ir noteikt atbilstošus robežnosacījumus, piemēram, tehniskos standartus ⁽⁶⁾.

3.11. EESK atbalsta Komisijas regulas priekšlikumā ietvertu priekšlikumu ņemt vērā akumulatoros izmantoto kritiski svarīgo izejvielu problēmas, kas definētas Eiropas Komisijas 2020. gada 3. septembra paziņojumā "Noturība kritiski svarīgo izejvielu jomā: ceļā uz drošāku un ilgtspējīgāku apgādātību". Akumulatori satur tādas kritiski svarīgas izejvielas kā litiju, kobaltu dabīgo grafitu, antimonu, savukārt divi galvenie parametri, kas ir ņemti vērā, nosakot to, vai tās ir kritiski svarīgas, ir ekonomiskā nozīme un sagādes risks.

3.12. EESK jau ir paziņojusi, ka atbalsta iespēju stimulēt otrreizējo izejvielu tirgu, pieņemot saistošus tiesību aktus, jo īpaši attiecībā uz iepakojumu, transportlīdzekļiem, būvmateriāliem un akumulatoriem ⁽⁷⁾.

3.13. Atjaunojamo energoresursu enerģija un tās attīstīšana to nepastāvīguma dēļ rada reālu izaicinājumu uzglabāšanas aspektā. Uzglabāšana Eiropas Savienībai ir stratēģiski svarīgs jautājums, lai pastāvīgi garantētu Savienības energoapgādes drošību un dzīvotspējīgu enerģijas tirgu gan tehniski, gan finansiāli. EESK atgādina, ka enerģijas uzglabāšana var radīt ne tikai priekšrocības, bet arī ievērojamas finanšu izmaksas, kā arī var ietekmēt vidi un veselību. Tādēļ Komiteja aicina sistemātiski veikt ietekmes novērtējumus, lai novērtētu ne tikai tehnoloģiju konkurētspēju, bet arī to ietekmi uz vidi un veselību. EESK arī uzskata, ka ir svarīgi novērtēt šo tehnoloģiju ietekmi uz aktivitātes un darbvietu radīšanu. EESK atbalsta nepieciešamību īstenot labāku normatīvo saskaņošanu starp dalībvalstīm enerģijas uzglabāšanas jomā. EESK arī aicina visā Eiropā uzsākt sabiedrisku dialogu par enerģētikas jautājumu (Eiropas enerģētikas dialogu), lai pilsoņi un pilsoniskā sabiedrība kopumā būtu ieinteresēta enerģētikas pārkārtošanā un varētu ietekmēt izvēli, kas būs jāizdara enerģijas uzglabāšanas tehnoloģiju jomā ⁽⁸⁾. To veicinās arī labāka akumulatoru marķēšanas kvalitāte.

3.14. Ekonomiskais izaicinājums ir ievērojams – Komisija lēš, ka globālais pieprasījums pēc akumulatoriem laikposmā līdz 2030. gadam palielināsies 14 reizes, salīdzinot ar 2018. gada līmeni, un Eiropas Savienībai būtu jānodrošina 17 % no šā pieprasījuma. Laikposmā no 2020. līdz 2040. gadam litija akumulatoru skaits palielināsies 700 reizes.

3.15. Lai novērtētu jauno tiesību aktu ieviešanas ietekmi uz darbvietām un prasmju vajadzībām, regulā ir izmantoti divi avota avoti, ko publicējis CEPS ⁽⁹⁾ un RREUSE ⁽¹⁰⁾, kā arī Eiropas Akumulatoru alianses īstenotais darbs.

3.16. CEPS pētījumā konstatēts, ka akumulatoru savākšanas un reciklēšanas darbību attīstība ietekmēs tiešu un netiešu darbvietu radīšanu: aptuveni 850 darbvieta, ja reciklēšanas rādītājs būs 55 %, un 5 500 darbvieta, ja šis rādītājs būs 75 %.

3.17. No otras puses, saskaņā ar organizācijas RREUSE pētījumu akumulatoru remonts un atkārtota izmantošana rada 5 līdz 10 reizes vairāk "pilnas slodzes ekvivalenta" darbvietu nekā to savākšana un reciklēšana, un tas liek uzdot jautājumu par to pasākumu politisko potenciālu, kuri veicina savākšanu un reciklēšanu, nevis akumulatoru remontu un atkārtotu izmantošanu.

3.18. Prasmju trūkums galvenokārt attiecas uz akumulatoru ekodizaina darbību ar mērķi optimizēt to ilgtspējību un optimālu izmantošanu.

3.19. Lai uzlabotu ieguldījumus ilgtspējīgu akumulatoru ražošanas jaudās, ņemot vērā sociālos un vides riskus, akumulatoru projekti, ņemot vērā programmu "InvestEU" ir jāsaista ar ES taksonomiju ⁽¹¹⁾ attiecībā uz ilgtspējīgām darbībām.

⁽⁶⁾ OV C 262, 25.7.2018., 75. lpp.

⁽⁷⁾ OV C 364, 28.10.2020., 94. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 383, 17.11.2015., 19. lpp.

⁽⁹⁾ CEPS: Drabik E. un Rizos V., *Prospects for electric vehicle batteries in a circular economy*, 2018.

⁽¹⁰⁾ RREUSE: *Briefing on job creation potential in the re-use sector*, 2015.

⁽¹¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852 (2020. gada 18. jūnijs).

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK aicina izstrādāt precīzākus un operatīvākus pārvaldības un ieviešanas mehānismus un instrumentus, lai reāli un efektīvi piemērotu visus ar jauno regulu noteiktos pasākumus.

4.2. Tādēļ EESK ierosina risināt šīs problēmas, pārskatot funkcijas Helsinkos izvietotajai Eiropas Ķīmikāliju aģentūrai (ECHA), kas ir atbildīga par (2005. gadā pieņemtās un 2018. gadā pārskatītās) Eiropas REACH regulas ieviešanu attiecībā uz ķīmiskajām vielām, lai tajās integrētu jaunajā regulā par akumulatoru ilgtspējību paredzēto jauno standartu un noteikumu reģistrēšanu, vērtēšanu, pārraudzību un kontroli.

4.3. Attīstot ilgtspējīgu akumulatoru nozari, jāatrisina problēma, kas saistīta ar atbilstību ES standartiem darba drošības jomā un to darba ņēmēju aizsardzību, kuri nonāk saskarē ar akumulatoriem un reciklējamām izejvielām, kas ietilpst rūpniecisko vai transportlīdzekļu akumulatoru sastāvā. Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūra (OSHA), kas izvietota Bilbao, ir veikusi ekspertīzes par to, kas ir jāņem vērā, lai regula nodrošinātu nepieciešamo regulējumu. Tādēļ EESK ierosina stiprināt arī OSHA aģentūras funkcijas.

4.4. Attiecībā uz pienākuma ieviešanu veikt rūpīgu pārbaudi, lai nodrošinātu akumulatoru piegādes ķēdes uzraudzību un neatkarīgu revīzijas, uzraudzības un kontroles sistēmu Eiropas Komisijas aizgādībā saskaņā ar ESAO rokasgrāmatā paredzētajiem noteikumiem šajā jomā ⁽¹²⁾, EESK pieprasa pilnīgu pārredzamību minētās uzraudzības sistēmas ieviešanā.

4.5. Jautājumos, kas saistīti ar darbvietām un prasmēm, kas nepieciešamas regulas pasākumu īstenošanai, lai veicinātu Eiropas ilgtspējīgu akumulatoru rūpniecības nozares attīstību, EESK ierosina paplašināt un nostiprināt *Cedefop* uzdevumus šajā jomā, kā arī attiecīgās Eiropas nozaru sociālā dialoga komitejas (elektroenerģijas, metalurģijas, ķīmiskās rūpniecības, ieguves rūpniecības u. c. jomās), kas iesaistītas Eiropas zaļajā kursā paredzētajā taisnīgas pārkārtošanas procesā. Dalībvalstu profesionālās izglītības iestādēm studiju programmās, kas paredzētas studentiem, būs jāīsteno līdzīgi izglītības projekti, lai Eiropas ilgtspējīgu akumulatoru nozarei nodrošinātu apmācītu darba ņēmēju pieejamību.

4.6. Eiropas Komisijas iniciatīvas "Prasmju pakts" ietvaros ir uzsākti tādi projekti kā ALBATTS (Akumulatoru tehnoloģiju kvalifikāciju un apmācības alianse), DRIVES (inovatīvu profesionāli izglītojošu prasmju attīstīšana un pētniecība) un COSME (Eiropas daudzgadu programma uzņēmumu un mazo un vidējo uzņēmumu konkurētspējas veidošanai). EESK uzskata, ka īpaši prioritāri ir izstrādāt un ieviest apmācību projektus jaunajās prasmēs, kas ir saistītas ar ekodizainu, kā arī ar akumulatoru diagnostiku, lai tos varētu remontēt, atjaunot un reciklēt, aktīvi iesaistot arī sociālos partnerus un sadarbojoties ar iespējamajiem valstu mehānismiem vai konkrētām nodarbinātības jomām, kas ir tieši skartas.

Pētījumi un inovācijas ir nepieciešami, lai uzlabotu produktu un procesu ilgtspējību, kvalitāti un drošību, kā arī lai samazinātu izmaksas. Tādēļ nekavējoties ir jāpiešķir prioritāte akumulatoru izpētei un tehnoloģiju izstrādei, izmantojot holistisku pieeju visā akumulatoru vērtību ķēdē un laika gaitā veicot lielus un pastāvīgus ieguldījumus, kas aptvertu gan īstermiņa, gan ilgtermiņa pētniecības prioritātes.

4.7. Enerģijas uzglabāšanas jomā akumulatoriem un ūdeņradim būs papildu funkcijas. Mērķis būs maksimāli palielināt sinerģiju starp šiem abiem tehnoloģiskajiem risinājumiem.

4.8. Paredzams, ka jaunās digitālās tehnoloģijas palīdzēs paātrināt attīstību akumulatoru nozarē – sākot ar paātrinātu materiālu atklāšanu un beidzot ar akumulatoru sistēmu starpnozaru izmantošanas optimizāciju, lai atbalstītu enerģētikas tīklu.

4.9. Reciklēšana, renovēšana un atkārtota izmantošana ļauj panākt drošību augšupējā vērtības ķēdē. Būtiski ir atbalstīt pētījumus un tehnoloģiju izstrādi ekodizaina jomā. EESK ierosina to īstenot kā nozīmīgu Eiropas kopīgo interešu projektu (PIIEC). Mērķis ir attīstīt zinātību, lai optimizētu akumulatoru renovāciju, iespēju robežās tos novirzot uz atjaunošanu, dotu tiem otru darbību vai labāk izmantotu to sastāvdaļas, un ieviest no vides aspekta optimizētus procesus, garantējot darba ņēmēju drošību un nodrošinot tādu ekonomikas modeli, kas veicinātu šīs darbības ilgtspējību Eiropas teritorijā. Tas jo īpaši

⁽¹²⁾ ESAO (2018), *ESAO Pienācīgas pārbaudes vadlīnijas atbildīgai uzņēmējdarbībai*.

paredz ieviest konkurētspējīgus rūpnieciskos procesus, kas ļautu saražot akumulatoriem piemērotas kvalitātes materiālus reciklēšanas ceļā, sniedzot būtiskāku atbalstu uzņēmumiem, kuri darbojas integrēti, noslēgtā ciklā.

4.10. EESK ierosina, ņemot vērā ES apņemšanos sasniegt oglekļneitralitāti līdz 2050. gadam (ar starpposma mērķi samazināt SEG emisijas par 55 % līdz 2030. gadam), ātri ieviest maksimālos robežlielumus (2027. gada jūlijs ir par vēlu attiecībā uz mērķiem, ko 2020. gada 11. decembrī noteica Eiropadome) attiecībā uz oglekļa pēdu, kas saistīta ar akumulatoru ražošanu, kā arī ar augšupējo materiālu piegādes loģistiku, un palielināt Komisijas piešķirtos resursus, lai ātri izstrādātu un ieviestu instrumentus akumulatoru nozares oglekļa pēdas novērtēšanai un uzraudzībai. Priekšroka jādod piekļuvei stratēģiski svarīgiem akumulatoru materiāliem no raktuvēm (pilsētas vai dabiskām), kas atrodas tirgū, kurā akumulatori tiek ražoti un reciklēti. Šie pasākumi palīdzēs vienkāršot un samazināt loģistikas plūsmas. Attiecībā uz akumulatoru ražošanu, kas ir nozīmīgs posms oglekļa pēdas mazināšanai, regulai jāveicina procesi, kas ļaus ietaupīt elektroenerģijas patēriņu un atbalstīs bezoglekļa elektroenerģijas avotu izmantošanu.

4.11. EESK uzskata, ka ir jānosaka ražotāja atbildība, kas būtu saderīga ar ekodizaina stimulēšanu un jo īpaši ar tādu akumulatoru izstrādes stimulēšanu, kas varētu atvieglot akumulatoru modernizēšanu, atjaunošanu un atkārtotu izmantošanu. Šī nepieciešamība ir saistīta ar akumulatoru otro darbmūžu, kuru tiek plānots veicināt. Līdz ar to šķiet, ka ir jānošķir akumulatoru darbmūža beigas no ierīču darbmūža beigām, automātiski nepiešķirot akumulatoriem atkritumu statusu, kad ierīce, kurā tie ievietoti, sasniedz darbmūža beigas. Ražotāja pienākums būs pierādīt, ka akumulatoram jāpiešķir atkritumu statuss, kad akumulatoram vai ierīcei, kurā tā ievietota, paredzētais darbmūžs tuvosies beigām. Ražotājam tas būs jāpierāda, šajā nolūkā veicot akumulatora novērtējumu vai testus un dokumentāli pamatojot tehnisko neiespējamību, ņemot vērā pašreizējās tehnoloģijas un jomas, kurās būtu iespējams akumulatoru izmantot atkārtoti, veicot tā modernizēšanu vai atjaunošanu, kas būtu saderīga ar minēto tirgu apstākļiem. Tādēļ ir jāievieš jēdziens "ekspluatācijas beigas", papildus jēdzienam "darbmūža beigas", lai veicinātu akumulatoru atkārtotu izmantošanu, renovāciju vai otru darbmūžu un reciklēšanu. Tāpēc jaunajā regulā ir jāiekļauj šie jaunie dalībnieki un darbības.

Briselē, 2021. gada 24. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

ISSN 1977-0952 (elektroniskais izdevums)
ISSN 1725-5201 (papīra izdevums)

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs
L-2985 Luksemburga
LUKSEMBURGA

LV